Ruimte en richting

Rapport van het Studiedeputaatschap ‘Homoseksualiteit in de kerk’

Voor de synode van Deventer 2023

Nederlandse Gereformeerde Kerken

Hoopvol onderweg in Gods wereld

Inhoudsopgave

Inleiding 1

Zes brieven aan Filemon 9

DEEL 1 — HOOFDLIJNEN

1 Het wijdere verband 30

1.1 Historisch perspectief 30
1.2 Relevantie 32

'Gods liefde laat je stappen maken in geloof'
Het verhaal van Bram en zijn gemeente 37

2 Homoseksualiteit: definitie en terminologie 43

2.1 Ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek 43
2.2 Definities 46
2.3 Terminologie 47
2.4 Aantallen 48
2.5 Afkortingen- en woordenlijst 49

'Oordeel niet, laat dat aan God over'
Het verhaal van Erik en zijn ouders 53

3 Bijbel en 'homoseksualiteit' 55

3.1 Het grotere kader 56
3.2 Het Oude Testament 59
3.3 Het Nieuwe Testament 63
3.4 Conclusies 69

'Mijn leven met God is belangrijker dan een relatie'
Het verhaal van André en zijn predikant 71

4 Verschillende visies 74

4.1 Drie lenzen 74
4.2 De drie lenzen: ethische en pastorale noties 86

4.3 Korte evaluatie 96

'Ik kies voor een leven als single'
Het verhaal van Anna 99

5 Het gesprek 101

5.1 Overeenstemming 101
5.2 Verschillen 107
5.3 Gesprekken 108

'We horen er niet echt bij'
Het verhaal van Bas en Charles 119

6 Keuzes maken 122

6.1 Wat heeft de gemeente te bieden? 123
6.2 Heilig avondmaal 127
6.3 Homoverbintenissen 129
6.4 Ambten 132
6.5 Landelijke uitspraken en plaatselijke kerken 135

'Dit wil ik niet nog een keer'
Het verhaal van Daan en Jan, ouderling en predikant van Bas 139

7 Een zijspoor, een dwaalspoor *Wolter Rose* 144

7.1 Inleiding 146
7.2 Wijsheid en correctie, vrede en gerechtigheid 147
7.3 Eenheid, verscheidenheid, en het Koninkrijk van God 151
7.4 Exegese en hermeneutiek 154

'Het is geen prettige stilte'
Het verhaal van Gert en Anke, ouders van Bas 161

LITERATUUR bij deel 1 Hoofdlijnen 164

DEEL 2 — VERDIEPING

8 Homoseksualiteiten van de negentiende tot de eenentwintigste eeuw — een verkenning *Wolter Rose* 172

8.1 Inleiding: Károly en Karl, 155 jaar *homoseksualiteit* 172

8.2 Thema's, theorieën en modellen 173
8.3 Besluit: seksuele diversiteit 187

9 Biologische aspecten van geslacht, gender en seksuele oriëntatie 195

9.1 Hoe worden we man of vrouw? 195
9.2 Variaties in de geslachtelijke ontwikkeling 196
9.3 Genderidentiteit en ontwikkeling van het brein 197
9.4 Seksuele oriëntatie 198
9.5 Neurobiologische studies 199
9.6 Conclusie 200

10 Identiteitsontwikkeling en trends 203

10.1 Wat verstaan we onder 'identiteit'? 203
10.2 Bijbelse identiteit 204
10.3 Seksualiteit in relatie tot identiteit in de huidige samenleving 205
10.4 De ontwikkeling van het begrip 'identiteit' 207
10.5 Hedendaagse filosofie 208
10.6 Evaluatie 211
10.7 Een weg zoeken 212
10.8 Christen-homo en identiteit 214
10.9 Opdracht 215

11 Persoonlijke Reflecties 217

DEEL 3 — DE PRAKTIJK

12 Bouwen aan een veilige en een heilige gemeente
Wytze Bijleveld 231

13 Is het in de kerk veiliger in de kast?
Ellemieke Tempelaar 236

14 Verbindende gesprekken met de praatstokmethode 244

15 Online toolbox voor gemeentes 246

Inleiding

Opdracht

'Wat heeft de gemeente van Christus te bieden aan lesbische zusters en homofiele broeders in haar midden?' Zo luidde de vraag die de generale synode van Meppel (2017) het Studiedeputaatschap 'Homoseksualiteit in de kerk' heeft voorgelegd.[1] Die vraag ging gepaard met enkele deelvragen die de synode van Goes (2020) als volgt formuleerde:

- geef een Schriftuurlijk onderbouwde visie op de bestaande seksuele diversiteit.
- geef een Schriftuurlijk onderbouwde waardering van mogelijke seksuele relaties.
- beschrijf hoe de christelijke gemeente veiligheid kan bieden aan mannen en vrouwen die niet in staat zijn om de weg te volgen die Genesis 2: 24 wijst.
- beschrijf hoe de christelijke gemeente ondersteuning kan bieden aan wie op grond van teksten als Matteüs 19: 12 en 1 Korintiërs 7: 37 kiezen voor een celibataire levensstijl.
- beschrijf hoe een kerkenraad kan handelen in het geval gemeenteleden een seksuele relatie aangaan die naar het oordeel van de kerkenraad niet overeenstemt met de Schriftuurlijke norm.
- betrek bij de bezinning de besluiten die eerder zijn genomen en de uitspraken die eerder zijn gedaan door generale synodes van de GKv, de landelijke vergaderingen van de NGK, de generale synodes van de CGK en verwante kerken in het buitenland.

Deputaatschap

Aanvankelijk bestond het studiedeputaatschap uit Wytze Bijleveld (NGK), Els van Dijk (CGK), Maarten van Loon (GKv) Jan Mudde (NGK) en Wolter Rose (GKv). De niet-vrijgemaakte leden deden op verzoek van

---

[1] Zie de website van de NGK: https://ngk.nl/commissies/homoseksualiteit-in-de-kerk.

de generale synode op persoonlijke titel mee. Eind 2018 werd ook Ellemieke Tempelaar-van den Geest (GKV) benoemd.

In 2020 werd het deputaatschap door de synode van Goes herbenoemd en uitgebreid met een voorzitter (Henk Schaafsma, GKV). Hij ontving overigens zijn benoemingsbrief in de maand dat corona uitbrak. Tevens werden Wytze Bijleveld en Jan Mudde door de Landelijke Vergadering van Zoetermeer benoemd als leden van het deputaatschap. Inmiddels had Els van Dijk zich om persoonlijke redenen terug moeten trekken. In de loop van 2020 traden, eveneens op verzoek van de generale synode, Martin den Heijer (CGK) en Christel Steenhart-van Twillert (CGK) op persoonlijke titel toe. Zo kreeg het deputaatschap zijn definitieve samenstelling.

In 2023 was Wolter Rose wegens ziekte helaas drie maanden verhinderd aan het deputaatschap deel te nemen. Het laatste jaar was Theanne Boer als redacteur bij onze werkzaamheden betrokken. Zij bewaarde het overzicht en begeleidde het schrijfproces.

Actualiteit en gevoeligheid

Onze zoektocht naar antwoorden op de door de synode van Meppel gestelde vraag begon in februari 2018. We waren ons ervan bewust dat deze vraag zowel blijvend actueel als gevoelig is. Bijna doorlopend is het thema LHBTI in het nieuws. De NS heeft het niet langer over 'Beste dames en heren', maar over 'Beste reizigers'. Een voetbalwedstrijd wordt vroegtijdig beëindigd vanwege anti-homospreekkoren. De Tweede Kamer is bezig met een wetsontwerp om conversietherapie te verbieden. Homoseksuele politici krijgen doorlopend haatberichten die aanhaken bij hun seksuele oriëntatie. De Britse auteur J.K. Rowling krijgt haatberichten omdat ze transfobe uitspraken zou doen. In sommige landen, zoals Rusland en Uganda, wordt LHBTI als 'westerse propaganda' gezien en is er sprake van een krachtige tendens om LHBTI en openheid rond LHBTI te verbieden of zelfs te bestraffen. En zo kunnen we een hele pagina volschrijven.

Ook binnen de wereldwijde en Nederlandse kerken blijft het thema aandacht vragen. De *Christian Reformed Church of North America*, een aan ons verwant kerkverband, heeft recentelijk uitgesproken dat het onderwijs van de kerk 'tegen seksuele immoraliteit, inclusief homoseksuele seks' een confessionele status heeft en altijd heeft gehad.[2]

---

[2] 'We conclude, then, that the church's teaching against sexual immorality, including homosexual sex, already has confessional status. According to our confessions, the church may never approve or even tolerate any form of sexual immorality, including pornography, polyamory, premarital sex, extra-marital sex, adultery, or homosexual sex.' (CRC 2021), 146.

Bovendien lijkt niet alleen in onze samenleving maar ook in de kerken soms sprake te zijn van een cultuurstrijd – de bekende Nashvilleverklaring is een exponent hiervan. Doorlopend verschijnen boeken over het thema. Binnen de kring van de Nederlandse Gereformeerde Kerken vorig jaar nog die van Ad de Bruijne en van René Erwich en Almatine Leene.[3] Ten slotte, waar het thema op christelijke websites of platforms aan de orde is, genereert het meestal veel aandacht, in zowel positieve als negatieve zin.

Uitgangspunten

Te midden van al deze positiebepalingen, emoties en ontwikkelingen hebben we als Nederlandse Gereformeerde Kerken onze weg te vinden. Als deputaatschap hebben we steeds een drietal algemene uitgangspunten voor ogen gehouden: het gaat om Christus, het gaat om mensen, het gaat om samen gemeente van Christus zijn.

- Voor alles willen we onze Heer, Jezus Christus voor ogen houden. We zijn er als kerk niet om mensen te behagen, we willen geen speelbal zijn van culturele en maatschappelijke ontwikkelingen – hoezeer die ons ook raken of stempelen –, we zijn er om voor Hem te zijn, want we zijn van Hem. 'Niemand van ons leeft voor zichzelf, en niemand van ons sterft voor zichzelf. Zolang wij leven, leven we voor de Heer; en wanneer wij sterven, sterven we voor de Heer. Dus of we nu leven of sterven, wij zijn van de Heer.' (Romeinen 14:7-8).

- We hebben het bij LHBTI niet over een thema, maar over mensen. Mensen die kostbaar zijn als ieder ander, omdat zij door God geschapen en geliefd zijn, omdat Christus ook voor hen gekomen is als verlosser en bevrijder, omdat de Geest ook hen vernieuwen wil. Mensen die geleden hebben en te vaak nog lijden onder vooroordelen en veroordeling. Ook binnen de kerk van Christus – we erkennen het met schaamte.

- We zijn samen gemeente van Christus en wat houdt het in om dat te zijn? We zijn 'een uitverkoren geslacht, een koninkrijk van priesters, een heilige natie, een volk dat God zich verworven heeft om de grote daden te verkondigen van Hem die u uit de duisternis heeft geroepen naar zijn wonderbaarlijke licht.' We zijn het lichaam van Christus, een tempel van de heilige Geest. Wat betekenen deze grote, hoge woorden voor onze

[3] De Bruijne (2022), Erwich/Leene (2022).

omgang met LHBTI'ers? Wat betekent dat als we verschil van inzicht hebben en als we toch samen tot een visie, een praktijk van gemeente-zijn komen?

Verscheidenheid

Binnen de voormalige GKv staat het thema 'kerk & homoseksualiteit' voor het eerst op de landelijke agenda.[4] Maar het houdt de kerken al veel langer bezig. De afgelopen decennia hebben een stroom van publicaties opgeleverd met een verscheidenheid aan visies en standpunten. Een deel van die verscheidenheid is ook in ons deputaatschap vertegenwoordigd. Die verscheidenheid is in de afgelopen jaren niet 'opgelost', zoals uit dit rapport zal blijken. Al delen we dezelfde uitgangspunten, de uitkomst verschilt. Dat heeft ook te maken met ieders eigen levensverhaal. Ons beginpunt voor gesprek en studie was heel divers. Het was noodzakelijk om dat verhaal met elkaar te delen. Door naar elkaar te luisteren konden we ook de context waarmee we in het deputaatschap binnenkwamen een plek geven. Daarom hebben ook die verhalen in dit rapport een plek gekregen. Zodat ieder kan lezen vanuit welk perspectief we aan dit deputaatschap deelnamen.[5]

Werkwijze

Tijdens onze vergaderingen bespraken we veelal de studies en bijdragen die door leden van ons deputaatschap werden ingebracht. We lazen en bespraken boeken en artikelen over het onderwerp.[6] Daarbij bepaalden we steeds onze eigen positie. Ook legden we ons oor te luisteren bij en gingen we in gesprek met dr. Mark Yarhouse[7] en dr. Al Wolters[8] (betrokken bij het rapport van de CRC). Verder gingen we meermaals in gesprek met dr. Ad de Bruijne en bezochten we de studiedag naar aanleiding van zijn belangrijke boek *Verbonden voor het leven* – ook al hebben we zijn inzichten niet ten volle kunnen doordenken met het oog op ons rapport.[9] Van tijd tot tijd werkten we ook in groepjes van theologen en deskundigen op het terrein van hulpverlening en praktische begeleiding.

---

[4] De voormalige Nederlands Gereformeerde Kerken hebben er op landelijk niveau al wel uitvoerige aandacht aan gegeven, zie NGK (2015).
[5] Zie hoofdstuk 11.
[6] Enigszins als referentiekader diende het boek *Geliefden* van Sprinkle (2015).
[7] https://www.wheaton.edu/academics/faculty/mark-yarhouse.
[8] https://www.redeemer.ca/academics/research/wolters-centre/about.
[9] Twee leden van ons deputaatschap, te weten Martin den Heijer en Wolter Rose leverden op persoonlijke titel een bijdrage aan deze studiedag.

Onze werkwijze is wellicht het best te typeren als een praktijk-theoretische benadering. Hierbij wordt op grond van theoretische en praktische kennis gezocht naar verantwoorde en in de praktijk bruikbare handelingsperspectieven.

Rapport

Voor onszelf hebben we een aantal criteria geformuleerd waaraan ons rapport zou moeten voldoen. Het rapport

- moet antwoord geven op de aan ons gestelde vragen. Die moeten vanuit meerdere gezichtspunten benaderd en belicht zijn.
- mag geen rapport zijn over LHB'ers, zonder LHB'ers. Hun stem en inbreng moeten een plek hebben in ons rapport. We interviewden dan ook gemeenteleden die anders geaard zijn en geven hun ervaringen weer.
- moet theoretisch verantwoord zijn, maar hoeft geen wetenschappelijke studie te zijn en dient daarnaast praktische handreikingen te bevatten waarmee binnen de gemeente van Christus gewerkt kan worden.
- moet zo beknopt zijn als mogelijk en tegelijk recht doen aan de vele nuances die er zijn. Mede daarom hebben we uit onze kerken zes mensen die intensief bezig zijn geweest met het thema homoseksualiteit, gevraagd om hun visie in briefvorm uiteen te zetten. Zij reageren daarin op een concrete – zij het fictieve – casus die dicht bij de praktijk van de kerkelijke gemeente staat. Dit zestal schrijvers vertegenwoordigt naar onze indruk het spectrum van overtuigingen binnen onze kerken.
- staat ten dienste van de kerken die aan de hand van onze bevindingen beleid kunnen uitstippelen en keuzes kunnen maken. In die zin is het niet vrijblijvend. Voor het heil van mensen met een homoseksuele oriëntatie en voor de gemeente als geheel is het noodzakelijk dat er keuzes gemaakt worden.

Opbouw

Ons rapport begint met een brief van een pastor genaamd Filemon. Hij stuurt die aan een collega en legt hem/haar daarin een concrete situatie voor met het verzoek daarop te reageren. Hij ontvangt daarop zes reacties. Daarna volgt het rapport in drie delen: een deel 'Hoofdlijnen', een deel 'Verdieping' en een deel 'Praktijk'.

In het eerste deel geven we in hoofdstuk 1 aandacht aan de context waarin we leven en waarin de vragen rond homoseksualiteit – anders dan vroeger mogelijk was – zowel onvermijdelijk als indringend op de kerken afkomen.

In hoofdstuk 2 komt aan de orde wat onder homoseksualiteit verstaan moet worden: welke definitie geven wij daarvan?

In hoofdstuk 3 komen de Bijbelteksten aan de orde die betrekking hebben op huwelijk, seksualiteit en gelijkgeslachtelijke seks.

In hoofdstuk 4 bieden we een globaal overzicht van de standpunten die er binnen de kerk worden ingenomen over homoseksualiteit en gelijkgeslachtelijke relaties.[10] Daarbij hanteren we drie lenzen (schepping, gebrokenheid en variëteit) via welke naar homoseksualiteit gekeken wordt.

In hoofdstuk 5 geven we het gesprek weer zoals we dat binnen ons deputaatschap gevoerd hebben en geven we aan tot welke conclusies ons dat gebracht heeft.

In hoofdstuk 6 leidt dat tot een reeks voorstellen en adviezen die we de kerken voorleggen.

In hoofdstuk 7 vinden we een verklaring van Wolter Rose waarin hij toelicht waarom hij geen verantwoordelijkheid wil dragen voor hoofdstuk 6.

In dit deel van ons rapport hebben ook de interviews die we met homoseksuele gemeenteleden gehouden hebben een plek gekregen. Daarmee onderstrepen we dat hun persoonlijke verhalen een wezenlijk onderdeel van ons rapport zijn.

In het tweede deel van ons rapport zijn enkele specifieke thema's door leden van ons deputaatschap uitgediept.

In hoofdstuk 8 worden de ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek naar homoseksualiteit in kort bestek in kaart gebracht.

In hoofdstuk 9 komen de biologische aspecten van geslacht, gender en seksuele oriëntatie aan de orde.

In hoofdstuk 10 wordt ingegaan op de vraag of seksuele oriëntatie de kern is van iemands identiteit, of een draad is in iemands identiteitsvorming.

Ook hebben onze persoonlijke reflecties een plek in dit deel van het rapport gekregen (hoofdstuk 11).

---

[10] Onder gelijkgeslachtelijke relaties verstaan we in ons rapport relaties in liefde en trouw tussen twee mensen van hetzelfde geslacht waarin ook de seksuele omgang een plaats heeft of kan hebben.

Het derde deel van ons rapport bevat een *toolbox*, een gereedschapskist, die deels online zal worden gepubliceerd. Ons rapport wil immers niet alleen theoretisch ingaan op de thematiek, maar ook praktische handvatten bieden die plaatselijke gemeenten kunnen helpen om samen een weg te vinden in de omgang met een thema waarover de meningen niet zelden verdeeld zijn.

De letters LHB

In het Nederlands drukken letterreeksen als LHBT, LHBTI, en tegenwoordig LHBTQIA+ de diversiteit uit van personen die zich niet thuis voelen bij de traditionele indeling in mannen en vrouwen, of het heteroseksuele plaatje. Omdat dit rapport alleen gaat over de homoseksuele oriëntatie in al zijn variëteiten – en niet over bijvoorbeeld transgenders - hebben we ervoor gekozen de letterreeks LHB te gebruiken. Dat had ook heel goed LHS kunnen zijn, waarbij de 's' staat voor 'spectrum'. Immers, niet elke persoon met een homoseksuele oriëntatie voelt zich exclusief aangetrokken tot het eigen geslacht. Omdat LHS geen gangbare afkorting is, gebruiken wij LHB, tenzij de context iets anders vraagt. In hoofdstuk 2 leest u meer over definities en terminologie.

Ruimte en richting

Het nu voorliggende rapport kan gezien worden als het verslag van een zoektocht van een aantal persoonlijk betrokken christenen met ieder een eigen deskundigheid.

Tijdens onze zoektocht was er binnen ons deputaatschap ruimte, de ruimte om zich uit te spreken, om van hart tot hart diepe overtuigingen en persoonlijk ervaringen uit te wisselen, om elkaar te bevragen. Idealiter bestaat deze ruimte in elke christelijke geloofsgemeenschap. Het is een ruimte die we elkaar gunnen als broeders en zusters op welke plek in het spectrum van seksuele oriëntaties dan ook.

Tijdens onze zoektocht zochten we intens ook naar richting, naar richting in de Bijbel en voor Gods aangezicht – en met hulp van wetenschap, persoonlijke ervaringen van betrokken zusters en broeders, visies van andere kerken en deskundigen. De richting die we vonden was en is niet voor iedereen gelijk. Wat de een als een begaanbare of als de aangewezen weg ziet, is voor de ander een dwaalspoor. Soms leverde onze zoektocht dan ook strijd op, pijn en moeite, maar steeds weer zochten en vonden we de verbinding in Christus.

Uiteindelijk heeft onze zoektocht ertoe geleid dat we eensgezind, maar niet in alles eenstemmig, het voorliggende rapport kunnen

aanbieden. Daarin doen we geen voorstellen om te komen tot uitspraken die voor de komende decennia voor vast en bondig gehouden dienen te worden. Onze adviezen, zo realiseren we, zijn niet het eindpunt van de zoektocht die we als Nederlandse Gereformeerde Kerken, samen met heel Christus' kerk, gaan. Ze hebben iets van een momentopname, zij het geen onbelangrijke.

Moge ons rapport tot zegen van onze homoseksuele broeders en zusters en onze kerken zijn. En mogen de synode en onze kerken – samen op weg – onze zoektocht in wijsheid en onder leiding van de Geest voortzetten.

Wytze Bijleveld, Martin den Heijer, Maarten van Loon, Jan Mudde, Wolter Rose, Henk Schaafsma, Christel Steenhart-van Twillert, Ellemieke Tempelaar-van den Geest

Zes brieven aan Filemon

In de brief van Paulus aan Filemon vraagt de apostel zijn medewerker Filemon om een gunst. Hij stuurt Onesimus naar hem toe. Onesimus is geen slaaf meer, maar een geliefde broeder en hij zou Filemon goede diensten kunnen bewijzen.

Onderstaande brief is in dezelfde trant geschreven en bevat een soortgelijke casus. Is het lesbische stel, dat zich binnenkort in de gemeente zal aandienen welkom? Wat kan de gemeente voor hen betekenen en andersom? Zes pastores reageren.

Beste pastor,

Ik schrijf je met een voor mij lastige kwestie. Anna (28 jaar) en Mirjam (30 jaar) zijn een lesbisch stel uit mijn gemeente. Ze kennen elkaar nu een jaar of twee en wonen sinds een half jaar samen. Ze hebben nog geen trouwplannen, en ik heb hen ook nog niet gehoord over kinderen, maar dat zou wel een wens van hen kunnen zijn.

Anna komt uit een christelijk nest. Ze is gelovig en deed al vrij jong belijdenis. Een stevige geloofscrisis volgde niet veel later toen ze onder ogen zag dat ze lesbisch is. Ze vroeg zich wanhopig af of God haar kent en van haar houdt inclusief haar seksualiteit. Of ondanks haar seksualiteit. Een proces van denken, praten en bidden volgde, onder mijn pastorale begeleiding. Nu merkt ze vooral dat Gods trouw en liefde voor haar mooier en krachtiger zijn geworden. Ze zet zich graag in voor de Alphacursus en is de afgelopen jaren zo'n waardevol teamlid van de Alpha-groep geworden, dat ze die nu leidt.

Anna ontmoette Mirjam zonder echt op zoek te zijn naar een levenspartner. De verwarring uit de tijd van de geloofscrisis kwam terug met als grote vraag: wel of niet een relatie? Mirjam bleek al snel serieus in haar aandacht en liefde voor haar. Ze bleek geïnteresseerd in haar geloof en kerkgang en wilde ook de Alphacursus bezoeken. God vond haar daar en zij vond God. Hun vriendschap kreeg daardoor verdieping. En opnieuw kwam de vraag: wel of niet een relatie? Was dit een antwoord van God? Anna besloot een liefdesrelatie met Mirjam aan te gaan. Niet lang daarna gingen ze samenwonen. Deze stappen zette Anna na een tijd van gebed en bezinning.

Anna en Mirjam gaan nu verhuizen naar jouw woonplaats en ze zullen vast en zeker ook bij jou in de kerk komen kijken, in hun zoektocht naar een gemeente waar ze zich thuisvoelen. Mirjam wil graag belijdenis doen, ze is overtuigd van Gods bestaan, van zijn reddende liefde. Haar vertrouwen op de Heer maakt indruk en stemt mij blij en dankbaar.

Ik weet dat er in jouw gemeente hierover nog geen consensus bestaat en dat de meningen verdeeld zijn. Er is dus nog een weg te gaan. Maar vind jij zelf dat er in jouw gemeente ruimte voor dit stel moet zijn en vooral ruimte voor Mirjam belijdenis te doen van haar geloof? En waarom wel of niet? Hoe zou jij willen dat er in de gemeente op de komst van Anna en Mirjam gereageerd wordt? Welke visie heb jij persoonlijk voor hun leven met de Heer maar ook ten aanzien van hun plek in jouw gemeente? Stel dat Anna en Mirjam lid van jouw gemeente worden en op enig moment de wens hebben om te gaan trouwen, welke rol zou jij dan kunnen vervullen in dat proces?

Ik hoop dat je me hierover duidelijkheid kunt geven, uiteraard zo eerlijk mogelijk. Ik heb het beste met Anna en Mirjam voor en ben blij dat ze beiden de Heer kennen. Ik hoop dat ze een veilig kerkelijk nest vinden. Vandaar mijn brief. Ik zie uit naar je antwoord!

Hartelijke groet, Filemon

Beste Filemon,

Dank voor je vraag over mijn mogelijke benadering van een lesbisch stel. Mooi dat ze beiden zo merkbaar overtuigd met Christus willen leven.

Je stelt meerdere vragen ineen. Ik zet in met een punt in de vragen dat mij triggert. Je schrijft dat er in de gemeente die ik dien, 'nog' geen consensus bestaat. De meningen zijn verdeeld. Kennelijk ga je ervanuit dat over dit onderwerp wel consensus zou moeten bestaan. En bovendien lijk je te verwachten dat het ontstaan ervan slechts een kwestie van tijd is. Die vooronderstelling vind ik riskant en onjuist. Volgens mij zijn de vragen rond homoseksualiteit voor een belangrijk deel nieuw en vanuit de Bijbel niet met eenduidige zekerheid te beslissen. Voor bijna elk van de visies binnen de huidige christenheid valt iets te zeggen. Vóór Christus' wederkomst verwacht ik op dit punt in de wereldkerk geen volledige eenstemmigheid. Daarom moet de ruimte voor elke benadering in de kerk gewaarborgd blijven. Ook dienen de verschillende benaderingen met elkaar in gesprek te blijven. De suggestie

dat wij op weg zijn naar een aanstaande consensus pakt altijd onbedoeld dwingend uit voor sommige posities en marginaliseert deze. Vroeger gold je als incorrect wanneer je homorelaties aanvaardde, nu dreigt hetzelfde voor wie alleen een celibataire route legitiem achten. Ik realiseer mij dat blijvend verschil op dit punt pijnlijk is. Maar juist zulke pijn kenmerkt christelijke onderlinge verdraagzaamheid. Die betekent niet dat je afwijkende meningen en praktijken tolereert die je weinig raken, maar juist die je zwaar wegen. Zolang je de ander kent in Christus, hoor je samen bij het ene lichaam en dus bij elkaar. Niet om elkaar vervolgens te ontwijken maar om samen op te trekken waar je kunt en open te spreken – eventueel te waarschuwen – rond het pijnpunt.

Zouden Anna en Mirjam zich hier melden, dan mogen ze weten dat ik me inzet voor een gemeente waar dat het geval is. Ik ben daarover al in gesprek met de gemeente en zal dat gesprek in het licht van hun komst met extra nadruk voeren. Als ze willen erkennen dat dit momenteel de werkelijkheid van de kerk is, zal ik me ervoor inzetten dat ook zij daarvan voluit en volwaardig deel uitmaken. Omdat dit verschilpunt niet de kern van geloven en christelijk leven raakt, zie ik geen belemmering voor het doen van openbare geloofsbelijdenis.

Wel moeten zij beseffen dat dit proces dus nog loopt. De kerk en de christelijke beleving zijn niet maakbaar. Het zal tijd vergen om samen deze stijl te omarmen. Juist hun aanwezigheid helpt daarbij. Onze gemeente telt ook celibataire homo's. Het is alleen maar goed wanneer zo'n gesprek niet buiten de direct betrokkenen en hun uiteenlopende praktijkkeuzes om gaat.

Tegelijk acht ik het voorstelbaar dat zij dit te zwaar vinden en – misschien ook in het licht van hun levensweg – moeilijk kunnen opbrengen. Omgekeerd zullen sommige gemeenteleden moeite houden met de aanvaarding van hun keuzen. Dat is begrijpelijk wanneer je meent dat homoseksualiteit wel zwaar weegt en dat de Bijbel eenduidig de weg wijst. Dat kan gewetensnood veroorzaken bij de een en bij de ander het gevoel dat je er niet echt mag zijn. Het is begrijpelijk en te billijken wanneer mensen om die reden uit onze gemeente vertrekken of wanneer een stel als Anna en Mirjam dit als te onveilig ervaren. Onvermijdelijk ontstaan dan twee of misschien wel drie soorten gemeenten. Gemeenten waar uiteenlopende visies en praktijken samen optrekken. Gemeenten waar homorelaties algemeen aanvaard zijn. En gemeenten die juist een grens trekken bij traditionele visies. Ook die realiteit is pijnlijk maar ook daarvan geldt dat gemeenten elkaar kunnen aanvaarden en dienen zolang zij elk aan Christus verbonden zijn en dat bij elkaar vertrouwen en herkennen.

Persoonlijk sta ik positief tegenover het samenleven van twee christelijke lesbiennes. Pas de laatste twee eeuwen beseffen wij hoe diep een homoseksuele oriëntatie met je persoon verweven kan zijn. Dat relatief nieuwe besef roept om een nieuw verstaan van homoseksualiteit in het licht van Gods

openbaring. Vanuit de schepping van de mens als man en vrouw bezien, is homoseksualiteit vooral een gebrokenheid. Maar in het licht van de komende nieuwe wereld wordt het ook en zelfs primair een gelijkwaardige mogelijkheid om Christus te volgen. Analoog aan de Bijbelse perspectiefverandering rond ongehuwden en eunuchen zoek ik daarom een nieuwe zingeving voor de homoseksuele identiteit. Bij dit gedeeltelijk nieuwe fenomeen passen mijns inziens ook gedeeltelijk nieuwe vormen. Daarbij denk ik aan een intensief partnerschapsverbond. Zoals het huwelijk sacramenteel vooruitgrijpt op de eenheid tussen Christus en de gemeente, en de ongehuwde staat op de vervulling die elke christen persoonlijk in Christus vindt, zo kan een partnerschapsverbond tussen homo's een signaal zijn van de daarmee gegeven nieuwe onderlinge *verbondenheid in Christus. Daarvoor maakt man- of vrouw-zijn immers niet meer uit.*

Zo'n partnerschapsverbond grijpt het helderst vooruit wanneer daarin wel sprake is van intense onderlinge liefde en trouw maar niet van seksuele lust en eenwording. Die zijn immers oorspronkelijk verbonden aan man- en vrouw-zijn en zullen in de nieuwe wereld verdwijnen. Tegelijk vormt een seksuele dimensie wel een volwaardige mogelijkheid in een partnerschapsverbond. De homoseksuele oriëntatie zelf is immers analoog aan de heteroseksuele onontkoombaar ook seksueel van karakter. De eenheid tussen twee homo's kan gezien worden als afgeleide van de eenheid tussen man en vrouw, zoals de onderlinge eenheid in de gemeente afgeleid is van de eenheid tussen de gemeente en Christus. Op die manier kan een seksuele dimensie in een homorelatie passen binnen het grote verhaal van Gods openbaring.

Wel onderscheid ik het huwelijk tussen man en vrouw van een verbond tussen homo's. Het eerste verwijst immers naar Christus en de gemeente, het tweede naar de onderlinge eenheid in Christus. Daarom ben ik geen voorstander van een huwelijksinzegening van homo's. Ik pleit voor een nieuwe kerkelijke ceremonie die de eigen betekenis van een homorelatie laat uitkomen. Daarin is plaats voor eigensoortige publieke beloften en een eigensoortige zegen. Als Anna en Mirjam mij daarvoor ooit vragen, werk ik daaraan graag mee. Maar een eventueel verzoek om een gewone huwelijksbevestiging zal ik niet honoreren.

Ad de Bruijne

Beste Filemon,

Dankjewel voor je mail, ik vind het fijn dat je contact zoekt met mij, het laat me zien dat Anna en Mirjam jou na aan het hart liggen en dat je hen een fijne en verwelkomende nieuwe gemeente wenst. Ik hoop dat wij dat voor hen kunnen zijn, ik werp mezelf in elk geval met alle liefde op als kwartiermaker. Je vragen zetten me aan het denken over waar mijn gemeente nu staat en waar ze wellicht heen zou kunnen bewegen.

Allereerst bekroop mij bij het lezen van je brief een gevoel van schaamte. Iemand wees me erop dat het boekje *Homofilie*, waarmee de bekende ethicus Jochem Douma het gesprek over homoseksualiteit in onze kerken in 1973 definitief opengooide, dit jaar zijn vijftigste verjaardag viert. Dat betekent dat wij als gemeente al minstens vijftig jaar het gesprek uit de weg zijn gegaan. Ik vraag me af hoeveel mensen in de afgelopen decennia daardoor *ons* uit de weg zijn gegaan. En Anna en Mirjam zijn daar nu de dupe van, want pas nu ze bij ons op de stoep staan, worden wij gedwongen om ons te bezinnen. In dat licht geef ik hun geen ongelijk wanneer ze het twee straten verderop zoeken, bij PKN-gemeente De Open Deur, waar dit gesprek al in de jaren 80 is gevoerd en waar ze openlijk en zichtbaar inclusief zijn naar LHBTIQ+ personen. Wat Anna en Mirjam ook kiezen; voor ons is er duidelijk werk aan de winkel. Ik geef je graag mijn visie op waar dat wat mij betreft naartoe mag gaan.

Mijn eerste uitgangspunt is Anna en Mirjam. Wat er het meest toe doet, is wat zij fijn vinden en waar zij zich welkom bij voelen. Ik zou hen daar natuurlijk graag een keer over spreken (Genesis 24:57). Als gemeente willen we in elk geval graag een plek zijn waar mensen tot bloei kunnen komen.

Ik ben daarin vooral gewoon nieuwsgierig naar de gaven en talenten van Anna en Mirjam. Het zou fijn zijn als die gaven en talenten overeenkomen met een hardnekkige vacature in de kerkenraad. Waarschijnlijk zouden we dan een gesprek moeten voeren over homoseksualiteit en ambt, maar gezien de grote moeite die we steevast hebben met het vinden van ambtsdragers, voelt dat eerlijk gezegd als een wat schijnheilige discussie. Onze eigen mensen willen het niet doen, en dan zouden deze dames eerst door allerlei hoepels moeten springen? Wat onze gemeente daarom erg zou helpen is als het in 2015 in de Nederlands Gereformeerde Kerk uitgekomen rapport *Ambt en Homoseksualiteit* weer uit de la wordt getrokken, van stof ontdaan, en door de eerstvolgende synode goedgekeurd. Dat scheelt ons een heleboel gemeente-avonden waarop we het dan over andere dingen kunnen hebben.

Daarbij teken ik overigens graag aan dat Anna en Mirjam, om zich bij ons thuis te voelen, geen missionaire superchristenen hoeven te zijn, die Alpha's draaien en een voorbeeldig geloofsleven uitleven. Ik zou elke schijn willen vermijden dat zij hun lesbisch-zijn zouden moeten 'compenseren' met voorbeeldigheid en toewijding. Zij mogen ook gerust lesbisch zijn en twijfelend of zoekend, of chagrijnig en down.

Mochten Anna en Mirjam een kerkelijke zegen willen over een toekomstig huwelijk of geregistreerd partnerschap, dan weet ik niet zeker hoe mensen in de gemeente daarover zullen denken. Vorig jaar hebben we, na een themajaar over 'de snik en de glimlach', samen besloten dat we een Ezra 3-gemeente willen zijn. Dat is een gemeenschap waarin mensen sterk betrokken zijn op elkaars wel en wee, waarbij eerlijkheid vooropstaat. Alle kanten van het leven mogen gezien worden en een plek krijgen: het feest en de rouw, jong en oud, nieuw begin en naderend einde. Zo kan er een heel nieuw geluid ontstaan, waarin juichen en huilen niet meer te onderscheiden zijn: een nieuw soort gemeenschap die zich verzamelt rond de fundamenten: de liefde van God (Ezra 3:10-13). Als ik vanuit die beslissing doorredeneer dan hoort daar logischerwijs bij: samen de liefde vieren, blij zijn voor de ander die een verbintenis aan durft te gaan en daarbij de zegen van God vraagt. Het zou wel enige creativiteit vergen, omdat we dan onze huwelijksformulieren moeten herzien. Wat mij betreft is dat een kans om die formulieren sowieso eens door een sopje te halen, want ook heteroseksuele stellen ervaren ze vaak als ouderwets en niet zo geëmancipeerd. We kunnen dan ook kijken naar andere kerkgenootschappen die dergelijke aanpassingen al hebben gemaakt, dan hoeven we niet het wiel opnieuw uit te vinden.

Ik kan me ook nog voorstellen dat er vragen rijzen over de sacramenten: de doop en het avondmaal. Dat eerste is vooral met betrekking tot Mirjam relevant, begrijp ik. Onze voorganger heeft onlangs een schitterende preek gehouden over de doop van de Ethiopische eunuch door de evangelist Filippus (Handelingen 8:26-40). Hier zien we hoe iemand die vanuit het perspectief van Filippus een vreemdeling was en die bovendien een ambigue genderidentiteit had, zonder voorbehoud wordt gedoopt. Het moet een enorme impact hebben gehad op zowel de Ethiopiër als op Filippus. Die eerste moet bijna geschrokken zijn van hoe makkelijk het ging, hoe weinig weerstand er was nadat hij zomaar vroeg: 'Waarom zou ik niet gedoopt kunnen worden?' En Filippus moest zijn ideeën over de ander, over diens onreinheid en vreemdelingschap, opzijzetten. 'Zo is de doop bedoeld,' zei onze voorganger. De doop transformeert degene die zich laat dopen én de gemeenschap waarbinnen de doop plaatsvindt. Beiden

geven zich over aan God: 'Onze beperkte ideeën over de ander, over onszelf, over grenzen en afbakening: we geven ze aan U, die grenzeloos bent en ze weg kunt wassen.' Die boodschap van radicale inclusie heeft veel indruk op ons gemaakt, merkte ik tijdens het koffiedrinken na de dienst. Het raakte aan een diepgevoeld verlangen naar openheid en een liefde die verschillen overbrugt. Ik hoop dat de doop van Mirjam, mocht ze die wens hebben, ons daartoe zal transformeren.

Dat moment van radicale inclusie zie ik ook terug in hoe wij doorgaans avondmaal vieren. Sinds een jaar of twee spreekt onze voorganger bij het avondmaal steevast de volgende zin uit: 'Als je Jezus in de mond neemt, moet je ook doorbijten.'[11] Dat lieten we de eerste paar keer maar een beetje over ons heen komen, maar ze kreeg er steeds meer vragen over, en uiteindelijk heeft ze er tijdens een dienst een nadere toelichting op gegeven. Volgens haar is de viering van het avondmaal een uitnodiging tot moed. Het is een moment van moed vatten. De moed om mee te doen, om werkelijk onderdeel te zijn van het koninkrijk dat Jezus voor ogen had. Ook de moeilijke keuzes maken die daarbij horen, het ongemak dat hoort bij daadwerkelijk kant kiezen voor de onderliggende partij en het aanspreken van de macht. Om werkelijk op te trekken met wie anders is, samen maaltijd houden, ook als dat eng en spannend is, als anderen daar iets van vinden. Jezus heeft ons vele voorbeelden gegeven van moedige maaltijden.[12] Het heeft ons als gemeente vaak aan moed ontbroken. We zijn, zoals ik al zei, lastige gesprekken vaak uit de weg gegaan. Ik hoop van harte dat Anna en Mirjam ons dat kunnen vergeven en alsnog avondmaal met ons willen vieren.

Weet je, Filemon, uiteindelijk ben ik vooral benieuwd naar wat Anna en Mirjam vanuit hun specifieke ervaringen geleerd hebben over God en over hoe we de Bijbel lezen. Ik zou graag meer horen over wat we daar als gemeente van kunnen leren en door kunnen groeien. Welke kanten van God kennen wij misschien nog niet, omdat we altijd bepaalde normen als vanzelfsprekend hebben gezien? Ik vermoed dat hun ervaringen ons verrassende kanten van ons geloof kunnen laten zien.

Een allerlaatste punt dat ik graag zou willen delen, is dat ik bij mezelf en anderen een sterke behoefte voel om als kerk eerlijker en

---

[11] Deze zin is gebaseerd op het gedicht 'Desert Triptych' van Sophia Stid, gepubliceerd in *Pleiades: Literature in Context*, vol. 41 no. 1, 2020, 149-152.

[12] Voor een perspectief op het avondmaal als een maaltijd waarin alle maaltijden uit de evangeliën echoën, zie: Hiemstra, Y. (2022). Omstreden maaltijd: Debatten over de kerkelijk-liturgische maaltijd in de Nederlandse vrijzinnigheid. Uitgeverij Verloren.

grondiger te kijken naar de schuld die er ligt ten aanzien van LHBTIQ+-personen. Ik zou graag zien dat onze kerken een proces starten van inkeer, gericht op een openbaar excuus en uiteindelijk een poging tot verzoening met hen die het in de kerk uiteindelijk niet uithielden, met degenen die er nog wel zijn maar die de dupe zijn (geweest) van onze traagheid en gebrek aan moed, en met bondgenoten die hun nek uitstaken en daarvoor de prijs moesten betalen. Ik hoop dan op een zorgvuldig proces, in samenspraak met de mensen die het betreft.

Ik weet dat gereformeerden soms de neiging kunnen hebben om, als ze eenmaal tot zoiets besloten hebben, de handen uit de mouwen te steken en het samen even te 'fiksen'. Maar het gaat bij zo'n weg naar schuldbekentenis en verzoening niet om een stappenplan dat je kunt aftikken en afsluiten, waarna je door kunt gaan of er niets is gebeurd. Er moet ruimte zijn voor oude pijn en ongenuanceerde boosheid. Het hoeft geen leuk of aangenaam gesprek te worden. Dat moeten we dan wel aandurven met elkaar. En: inkeer en verzoening doet iets wezenlijks met je, verandert je ten diepste. Ik verlang zelf heel erg naar dat proces en naar het publieke moment, waarop de kerk zegt: 'Dit was niet juist, we hebben schade aangericht.' Maar nog veel meer verlang ik naar de vernieuwing in theologie, kerkzijn en praktische manieren van geloven die dat met zich mee gaat brengen. Ik hoop dat het leidt tot moedige, open geloofsgemeenschappen, die geen kwartiermakers meer nodig hebben, omdat er niemand meer wordt buitengesloten.

Met een hartelijke groet,

Mariecke van den Berg

Beste Filemon,

Mooi, wat je schrijft over Anna en Mirjam. Twee vrouwen vinden God en elkaar. Ze weten zich zo welkom en veilig in 'jouw' gemeente dat ze daarbij volop betrokken konden zijn. Ik kan alleen maar blij zijn met de blijden als ik lees van hun relatie in liefde en trouw. Die gaat naar mijn mening terug op een heel fundamentele laag in het scheppingsverhaal: 'Het is niet goed dat een mens alleen is…' En hun blijdschap met elkaar is de weerklank van

de blijdschap waarmee de man in Genesis 2 zijn vrouw begroet: 'Dit is ze!'. Mochten zij over hun relatie een zegen willen ontvangen, dan wil ik daar van harte bij betrokken zijn, mocht de kerkenraad mij daarvoor groen licht geven.

Ik weet, veel medechristenen doet het ongelooflijk pijn dat ik dit zo stel, en zien het als een ernstige dwaling. Ik begrijp dat, omdat de Bijbel – het Woord van God – er zo volstrekt helder over lijkt. Het huwelijk tussen man en vrouw is Gods oorspronkelijke model voor een totaalrelatie (dat houdt het volgens mij in om 'één vlees', 'één lichaam' te zijn), de norm daarvoor. En het negatieve oordeel van de Bijbel over gelijkgeslachtelijke seks lijkt te bevestigen dat die haaks staat op hoe God het 'in den beginne' bedoeld heeft.

Voor ik uitleg hoe ik desondanks tot zo'n hartelijke aanvaarding van homo's en een homoseksuele relaties gekomen ben, Filemon, wil ik benadrukken dat Genesis 1 en 2 voor mij nog steeds het referentiekader zijn voor mijn visie op seks en relaties. Daarom kan ik, al weet ik dat ik nú homo's teleurstel, geen isgelijkteken zetten tussen een huwelijk van man en vrouw en een homoverbintenis. De laatste mag er in dit gebroken bestaan zijn, niet minder dan de eerste, en de liefde die binnen zo'n relatie open bloeit, schat ik niet minder hoog in dan die tussen man en vrouw. Toch blijft een homoverbintenis voor mij iets anders dan een huwelijk, met name omdat seks tussen homo's – mensen die van zichzelf vruchtbaar zijn – per definitie voortplanting uitsluit. In het licht van Gods zegen in Genesis 1 – weest vruchtbaar, word talrijk! – kan ik niet anders dan dat duiden als een vorm van de gebrokenheid – de gebrokenheid waarin ieder mens in elk opzicht deelt.

Toch zie ik een homoverbintenis als een zegenrijke mogelijkheid waaraan we als gemeente van Christus ruimte mogen en zelfs moeten geven. Binnen onze gemeente draag ik die opvatting al wat langer uit en al is niet iedereen het met me eens, de verbondenheid in Christus is er niet minder om.

Dat ik homostellen kan aanvaarden is gegroeid in de ontmoeting met homo's, het bestuderen van de Bijbelse gegevens en – het meest – in de ontmoeting met de HERE *en hoe Ik Hem uit zijn Woord leer kennen.*

Homo's zijn voor mij precies als hetero's, op dat ene punt na. Zij hebben ook en niet minder het verlangen naar iemand waarmee heel het leven gedeeld kan worden, de hoogte- en dieptepunten, lichaam en ziel. Het is één van de meest basale en gerechtvaardigde menselijke verlangens. Waar mensen elkaar beminnen en trouw blijven, komen ze tot groei en bloei. Zelfs de mens die elke dag mag wandelen met God in het paradijs wordt meer mens, dankzij die ene met wie hij één mag zijn. Het enige verschil tussen homo's en hetero's is dat het verlangen van homo's uitgaat naar de eigen sekse en dat van hetero's naar de andere sekse.

Naar mijn stellige indruk staan mensen met dit hartsverlangen niet op het netvlies van de Bijbelschrijvers. Neem wat Paulus in 1 Korintiërs 6 schrijft over de malakoi *(de 'mietjes') en de* arsenokoitai *(de*

'mannenliggers'). Hij spreekt over hen uitsluitend als mannen die zich inlaten met een bepaalde seksuele praxis, en gaat daarbij uit van de rolverdeling zoals men die in zijn tijd kende: passief en actief. Veelzeggend is ook dat hij van hen schrijft: 'Sommigen van u zijn dat ooit geweest' – omdat ze zich niet meer inlaten met gelijkgeslachtelijke seks. Wij denken en spreken fundamenteel anders over homoseksualiteit. Zelfs een homo-christen die celibatair leeft kan van zichzelf zeggen: 'Ik ben homo'.

Nergens ook proef je dat Paulus geweten heeft wat homo's voelen of zelfs kwellen kan. Dat valt op, omdat Paulus een zeer fijngevoelig pastor was. Dat blijkt uit o.a. 1 Korintiërs 7, waar hij uitvoerig ingaat op de vraag of een mens er goed aan doet al dan niet gehuwd te zijn. Haarfijn voelt hij aan waarmee zijn lezers worstelden. Idem als hij schrijft over het al dan niet eten van offervlees en het houden van bepaalde dagen (Romeinen 14-15; 1 Korintiërs 8). Maar schrijft hij in Romeinen 1 over gelijkgeslachtelijke passies en in 1 Korintiërs 6 over de malakoi *en de* arsenokoitai*, dan merk je van die pastorale bewogenheid helemaal niets.*

Mijn conclusie dat homo's niet op het netvlies van de Bijbelschrijvers stonden, impliceert dat de bezinning op homoseksualiteit om eigen afwegingen vraagt. De meest fundamentele is: hoe leren we in de Bijbel God, de Vader van onze Heer Jezus Christus kennen? Doorslaggevend is dan dat we de HERE *leren kennen als een barmhartig en zelfs tegemoetkomend God die rekening houdt met kwetsbare mensen en hen die lijden onder de gebrokenheid van het bestaan. Dat loopt als een rode draad door de Bijbel. Die begint al in Genesis 3:21, waar God, geheel in strijd met zijn oorspronkelijke bedoelingen, van dierenhuiden kleding maakt voor de mens – uit genade en barmhartigheid. Er zijn talloze andere voorbeelden van te geven, zelfs één dat helemaal in de sfeer van de gruwelen van Leviticus 18 en 20 ligt! In Leviticus 18:16 en 20:21 vinden we een absoluut verbod op seks met een schoonzus. Let op: het verbod richt zich niet tegen overspel, maar tegen een situatie die zich kan voordoen nadat een broer is overleden of zijn vrouw heeft weggezonden. Ook dan sluit Leviticus 20:21 een huwelijk van de weduwe met haar zwager uit, het is een schanddaad. De straf daarop (kinderloosheid) doet niet veel onder voor de doodstraf. Maar geheel anders komt dit te liggen als de overleden broer bij zijn vrouw geen zoon heeft verwekt. Dan opeens móét een man trouwen met zijn schoonzus (Deuteronomium 25:5-10), anders is-ie geen knip voor zijn neus waard! Ofwel, wanneer het leven, wanneer de toekomst in het geding is, zet de* HERE *God beslist de wissel van zijn wetgeving om. Dat is in de Bijbel niet slechts incidenteel, maar structureel het geval. Ik leer hiervan dat we achter de schepping altijd terug moeten gaan tot de Schepper en achter de wet tot de Wetgever.*

Dit alles is voor mij van grote betekenis voor onze omgang met homoseksuele broers en zussen. Voor het aangezicht van deze God mag er, heeft er

ruimte voor homoverbintenissen te zijn in de gemeente van Christus. Het leven staat immers op het spel?!

Kortom, wat mij betreft zijn Anna en Mirjam van harte welkom in onze gemeente, en aan de avondmaalstafel en om hun gaven in te zetten. En al zijn zij het eerste homoseksuele stel dat onze gemeente herbergt, de gemeente kennende, vermoed ik dat die Anna en Mirjam van harte zullen aanvaarden als ze hen persoonlijk leren kennen.

Op één punt wil ik echter een slag om de arm houden, Filemon. En wel waar het de vervulling van de ambten betreft. In het algemeen ben ik er voorstander van dat ook homo's een ambt kunnen vervullen. Maar onze gemeente is een homoseksuele broeder rijk die na veel pijn en strijd heeft gekozen voor het celibaat, omdat hij gelooft dat een homoverbintenis onverenigbaar is met de navolging van Jezus Christus. Ik bewonder zijn keuze. Temeer daar die keuze binnen onze samenleving (en soms ook binnen de kerk) niet begrepen wordt, zelfs kwetsbaar is. Ik weet dat hij in een gewetensconflict komt als iemand die als homo samenleeft ambtelijke verantwoordelijkheid over hem krijgt. Nu, of en hoe we daar een weg in vinden, de toekomst zal het leren, maar het is voor mij van groot, zelfs gemeentelijk belang, dat ook voor hem onze gemeente een geestelijk thuis blijft.

Dank voor je brief. Al was het me liever geweest als Anna en Mirjam die zelf geschreven hadden 😊*, ik waardeer je pastorale zorg en vertrouwen. En het gaf mij een kans om te verantwoorden waarom zij wat mij betreft van harte welkom zijn in onze gemeente.*

In Christus verbonden,

Jan Mudde

Beste Filemon,

Dank voor je brief. Mooi om te lezen hoe je Anna hebt kunnen helpen en bijzonder dat Mirjam tot geloof is gekomen door de Alphacursus. Ook mooi om te lezen hoe ze samen God zoeken en dat Mirjam graag nog belijdenis van geloof wil afleggen.

De verhuizing is een spannende stap en ik hoop dat ze in hun nieuwe woonplaats straks ook een geestelijk thuis kunnen vinden.

Ik vind zelf dat er ruimte is voor Mirjam en Anne en zeker ook om belijdenis van geloof af te leggen. Ik vind dit omdat iedereen welkom

is in de gemeente van Christus en omdat ik van mening ben dat een relatie tussen twee mensen van hetzelfde geslacht niet verkeerd is: die is immers gebaseerd op liefde en trouw? De Bijbel geeft aan dat liefde een prachtig geschenk is van God dat juist in het delen zichtbaar wordt. We krijgen de opdracht relaties aan te gaan in dit leven want het is niet goed als iemand alleen is (Genesis 2:18). We kennen als mensen allemaal diverse relaties. Vriendschappen, collega's, familie, een huwelijksrelatie en ga zo maar door. We zijn geschapen om relaties aan te gaan en daarin ook Gods liefde en trouw te laten zien. Die twee woorden vind ik belangrijk: liefde en trouw. Mensen die homoseksueel zijn hebben daar zelf niet voor gekozen en verlangen ook naar een intieme relatie. Als dit in het kader van liefde en trouw is, dan lijkt me dat toelaatbaar. Binnen het kader van trouw mag de liefde gevierd worden! Dat staat voor mij ook in het kader van de kernwaarde gerechtigheid. Hoeveel onrecht is homoseksuele mensen al aangedaan en wordt ze aangedaan? Juist dan zou gerechtigheid een belangrijk gespreksonderwerp moeten zijn in dit kader.

Dat het vragen oproept voor mensen snap ik (zo is het alleen al enorm lastig om te begrijpen hoe het is om homoseksueel te zijn als je dat zelf niet bent, maar ook om open te staan voor een ander standpunt als je dat niet hebt meegekregen), maar tegelijkertijd zie ik geen Bijbelse redenen het te verbieden. Homoseksualiteit maakt onderdeel uit van de diversiteit van de schepping. Uiteraard zijn relaties, gender en seksualiteit gebroken maar dat geldt voor alle relaties. Daar moeten we geen onderscheid in maken. En uiteraard waarschuwt de Bijbel voor losbandige relaties voor hetero's en homo's. Dan is er geen sprake van trouw, noch van echte liefde maar gaat het slechts om seksuele bevrediging. Dit moet ten strengste worden afgekeurd.

De kaders waarin de Bijbel seksuele handelingen tussen mannen veroordeelt, kunnen we niet zomaar toepassen op homoseksuele relaties vandaag de dag. Dan doen we de Bijbel en ook homoseksuele mensen geen recht. Als in Romeinen 1 gesproken wordt over de 'natuurlijke' en 'tegennatuurlijke' omgang dan kunnen we dat niet toepassen op mensen die van 'nature' homoseksueel zijn. Zij verlangen niet iets 'tegennatuurlijks'. Daarbij komt dat 'natuurlijk' in het Romeinse en Griekse denken te maken had met mannen die 'actief' waren en vrouwen die 'passief' waren (Erwich en Leene 2022,166). Seksuele handelingen tussen twee personen van hetzelfde geslacht worden daarmee automatisch misplaatste expressies van een genderhierarchie.

Daarnaast moeten we ervoor waken sommige heiligheidswetten uit bijvoorbeeld Leviticus 18 en 20 in onze tijd wel toe te passen en andere niet (zoals voedselwetten).

Status en gender in de Bijbel functioneerden als de dominante maatschappelijke structuur waarin de interacties van lichamen hun plaats hadden (Erwich en Leene 2022,159). Er was vaak geen sprake van gelijkheid. Dat gold voor menig relatie. Ik ben dankbaar dat de heilige Geest ons door de eeuwen zo heeft geleid dat we het Bijbelse principe van gelijkheid steeds meer zijn gaan toepassen, o.a. op basis van Genesis 1:26 en 27 waarin staat dat iedereen naar Gods beeld geschapen is. Maar er is daarin nog steeds een weg om te gaan.

Het is van belang om met mensen in gesprek te gaan die moeite hebben met homoseksuele relaties maar ik hoop niet dat dit Mirjam en Anne in de weg staat zich aan te sluiten. Sterker nog, ik hoop dat zij ervaren dat ze bij ons welkom zijn en ik zou graag met hen in gesprek willen gaan om te horen wat zij nodig hebben om veiligheid te ervaren en of ze in gesprek zouden willen gaan met mensen die vragen hebben. Ik ben van mening dat ontmoeting en open gesprekken de enige manier is om verder te komen, met een open Bijbel, goede boeken en persoonlijke verhalen. Dat heeft tijd en ruimte nodig. En laten we dan ook spreken over ons gedeelde geloof en seksualiteit en gender en niet alleen over homoseksualiteit.

Ik wil nog wel een aantekening plaatsen bij het samenwonen en trouwen. Het samenleven van stellen is een steeds normalere praktijk geworden. We gaan daar als pastorale raad ook nog over in gesprek want we willen stellen stimuleren om te trouwen. Dat zou ik met Mirjam en Anne ook willen doen. Welke mogelijkheid er dan is als het gaat om de inzegening kan ik nu nog niet direct zeggen, maar ik zou graag willen zoeken naar een mogelijkheid omdat je daarmee elkaar in het openbaar trouw belooft. En die trouw is een belangrijk Bijbelse opdracht voor iedereen. Ik zou graag met Anne en Mirjam het gesprek willen aangaan over welke mogelijkheden er zijn als het gaat om trouwen maar laat ik ze eerst maar eens ontmoeten en kennis met ze maken. Dat lijkt me de eerste en belangrijkste stap op dit moment. Nogmaals dank voor alles wat je tot nu toe hebt gedaan voor ze.

Hartelijke zegengroeten, Almatine Leene

Beste Filemon,

Bedankt voor je brief. Anna en Mirjam: wat een verhaal! Twee vrouwen die elk via een eigen route hun weg gevonden hebben naar de gemeente van Christus. Ik zou ze graag eens ontmoeten. Mijn korte reactie op je vragen zou zijn: In de gemeente van Christus is iedereen welkom. En in de gemeente van Christus wordt iedereen begroet met de confronterende genade van de oproep: 'Bekeer u en geloof het Evangelie'.

'[V]ind jij zelf…?', 'welke visie heb jij persoonlijk…?', vraag je. Je legt mij een salvo aan ethische vragen voor. Mag het misschien een tandje minder moralistisch? Ik krijg er koude rillingen van. Het christelijke leven is geen doe-het-zelf project. Dat kunnen we niet vaak genoeg tegen elkaar zeggen. De vraag die voorafgaat aan vragen naar meningen en visies over morele kwesties is: wat leert het Evangelie ons over wie Christus is?

De Jezus van de Evangeliën roept al vanaf zijn eerste geboortejaar sterk uiteenlopende reacties op: weerstand is de regel, erkenning de uitzondering. Hij is door God geroepen de eeuwenoude belofte van de komende Messias waar te maken. En dat doet hij: anders dan David en zijn zonen, is hij niet iemand met sterke en zwakke kanten, maar een in alle opzichten goede koning. En dan wordt hij, onschuldig, terechtgesteld door ophanging aan een kruis. Het lijkt een absoluut dieptepunt: een gekruisigde Christus.

Einde verhaal? Toch niet! Op de derde dag staat hij op uit de dood. Het is het bewijs dat deze Jezus Christus de Zoon van God is. God is eeuwig gelukkig in de liefde. Het dieptepunt blijkt een hoogtepunt. Zijn missie is volbracht: 'Hij zal zijn volk bevrijden van hun zonden': hij is de Redder van de wereld.

Jezus, Christus, Zoon van God, Redder — al in de eerste eeuw n.Chr. gebruiken christenen het Griekse woord Ichthus (I-Ch-ThU-S) als afkorting van deze vier namen. 'Ze aanbidden hem als een God!', merkt een tijdgenoot ontstemd op. Die aanbidding was precies wat God voor ogen had: dat 'in de naam van Jezus elke knie zich zal buigen, in de hemel, op de aarde en onder de aarde, en elke tong zal belijden: "Jezus Christus is Heer"'.

Ik kan niet anders dan me aansluiten bij mensen die hem aanbidden: Christus is overrompelend, onweerstaanbaar. Wanneer hij spreekt, weet ik: dit is de stem van de goede herder.

Waarde broeder Filemon, vanuit die luisterhouding beantwoord ik jouw vragen over Anna en Mirjam. Als Christus iets over huwelijk en seksuele relaties zegt, wil ik geen woord missen. Het eerste wat opvalt is dat Christus ongemakkelijk streng is, strenger zelfs dan Mozes. Dat is voor iedereen een confronterende boodschap. Alsof het vanzelfsprekend is, gaat hij terug naar

de oorspronkelijke bedoelingen van de Schepper: 'Hebt u niet gelezen dat de schepper de mens bij het begin mannelijk en vrouwelijk heeft gemaakt?'

Van Christus leer ik dat geslachtsverschil een onmisbare rol speelt bij de beoordeling van de morele status van seksueel handelen. Je zult maar homoseksueel zijn! 'Dat zijn harde woorden, wie kan daarnaar luisteren?' — een herkenbare reactie tijdens een ander moment uit het onderwijs van Christus. Laten we het niet in de kleine lettertjes wegstoppen, ook Christus maakt er geen geheim van: er is geen christelijk geloof zonder tranen. Wat voor Christus geldt, geldt ook voor een christen: de weg van Christus gaat niet om het lijden heen. Christus maakt dat duidelijk met een beeld: iemand die een kruis op zijn schouders neemt en daarmee gaat lopen. Iedereen begrijpt hoe dat afloopt: op de plaats waar mensen terechtgesteld worden.

'Naar wie zouden we moeten gaan, Heer? U spreekt woorden die eeuwig leven geven', reageert iemand, op het moment dat Christus vraagt: 'Willen jullie soms ook weggaan?' Zijn er als je homo of lesbisch bent ook woorden die eeuwig leven geven? Er is niet een belofte dat elk lijden aan deze kant van de dood opgelost wordt. Wel dat lijden een nieuwe dimensie krijgt. Net als Christus mogen wij Abba, *Vader, tegen God zeggen. Samen met Christus zijn we erfgenamen. Ook al kun je de vraag, 'Waarom?', niet beantwoorden, één ding weet je wel: het lijden dat mij treft, is op de een of andere manier niet zinloos. En het lijden heeft niet het laatste woord: we delen in zijn lijden, om ook te delen in zijn glorie.*

Het tweede dat opvalt is dat Christus het ongehuwd zijn op een gedeelde eerste plaats zet naast het huwelijk. Je zondigt niet, je bent geen tweederangsburger van het koninkrijk van God, als je alleen door het leven gaat. Dat is een tot nadenken stemmende boodschap, voor iedereen, en een bemoediging als je homoseksueel bent.

Ik loop als pastor graag een eind mee met een stel op weg naar een christelijk huwelijk: een man en een vrouw, een verbond voor het leven. Bij een huwelijk van een man en een man, of een vrouw en een vrouw, zie ik voor mijzelf geen rol weggelegd. Ik erken dat er in een gelijkgeslachtelijk huwelijk of partnerschap met een seksuele dimensie ook goede kanten aan te wijzen zijn. Dat betekent niet dat de gemeente van Christus de vrijheid of bevoegdheid heeft zulke relatievormen met een seksuele dimensie te zegenen. Het zou betekenen dat ze afstand neemt van het onderwijs van Christus. Dat moeten we niet willen. Dan zijn we geen veilige kerk meer.

Leven in een seksuele relatie anders dan het christelijk huwelijk is wat in de gemeente van Christus traditioneel wordt aangeduid als 'leven in zonde' — te onderscheiden van (terug)vallen in zonde. Een leven in zonde is niet onvergeeflijk. God vergeeft graag! Vragen om vergeving staat niet los van berouw en een voornemen een andere koers in te slaan. Daarover gaan we als predikant en/of ouderling(en) in gesprek — in navolging van onze Heer,

die zei: 'Wees niet bang. Ik ben de eerste en de laatste' en: 'Ieder die ik liefheb, wijs ik terecht en bestraf ik. Wees dan ijverig en bekeer je.'

Ik zal de praktijk van de kerkenraad van mijn gemeente ondersteunen. Het Avondmaal is de maaltijd waar de gemeente viert dat het lichaam van haar Heer gebroken werd en zijn bloed vergoten, als verzoening voor onze zonden. Wie onberouwelijk en onbekeerlijk een leven in zonde volhoudt, wordt — tijdelijk, dat is de bedoeling! — niet toegelaten. We zullen bidden om wijsheid, en eraan werken, kerkenraad en gemeente, deze ingrijpende maatregel in te bedden in liefde, barmhartigheid en geduld. Gelukkig zijn er voorbeelden dat het doel, berouw en bekering, gerealiseerd wordt!

Mag Mirjam belijdenis doen? Het is te vroeg op die vraag een antwoord te geven. Ik wil haar (en Anna) graag leren kennen. Net als bij elke belijdeniskandidaat ga ik met Mirjam gesprekken voeren over Christus en het Evangelie. Daar heb ik zin in. Ik zie uit naar het moment waarop we samen zingen:

> *Heer, leer mij uw wil aanvaarden als een kind*
> *dat blindelings en stil U vertrouwt, vrede vindt.*
> *Als mij de wil ontbreekt Uw weg te gaan,*
> *spreek door uw Woord en Geest mijn hart en leven aan.*
>
> *Heer toon mij uw plan; maak door uw Geest bekend*
> *hoe ik U dienen kan, en waarheen U mij zendt.*
> *Als ik de weg niet weet, de hoop opgeef,*
> *toon mij dat Christus heel mijn weg gelopen heeft.*

Beste Filemon, ik moet stoppen. Graag groet ik jou, Anna en Mirjam, en jullie gemeente met dit eeuwenoud christelijk zegengebed:

> Moge de God van de vrede, die onze Heer Jezus, de grote herder van de schapen, door het bloed van het eeuwig verbond uit het dodenrijk heeft weggeleid, u toerusten met al het goede, zodat u zijn wil kunt doen. Moge Hij in ons datgene tot stand brengen wat Hem welgevallig is, door Jezus Christus, aan wie de glorie toekomt, tot in alle eeuwigheid. Amen.

Wolter Rose

Beste Filemon,

1. Wat fijn om te horen dat deze jonge vrouwen God (beter) hebben leren kennen. Allereerst wil ik je bedanken voor het vertrouwen dat je me geeft. Zoals je waarschijnlijk weet ,geloof ik dat het niet Gods bedoeling is dat mensen een homoseksuele relatie aangaan. Helaas betekent dat voor sommige collega's ook dat je dan pastoraal niets te bieden hebt. Laat ik daarom maar aan het begin van deze brief direct stellen: Anna en Mirjam zijn hartelijk welkom in onze gemeente. De laatste jaren heb ik er echt werk van gemaakt om de gemeente zo op te voeden, omdat dat voorheen niet vanzelfsprekend was (helaas voor enkelingen nog steeds niet).

2. Laat me kort uitleggen wat ik bedoel. Ik geloof dat de Bijbel een betrouwbare richtingwijzer is, juist ook voor een terrein dat zo wezenlijk is voor ons mens-zijn als relaties en seksualiteit. De redenaties waarmee men vandaag de Bijbel iets anders laat zeggen dan wat de kerk van alle tijden (en nog steeds de wereldwijde meerderheid vandaag) erin gelezen heeft en leest, overtuigen mij niet. De klassieke opvatting van de Schrift gaat uit van haar gezag, haar noodzakelijkheid, haar duidelijkheid en haar genoegzaamheid - en dat is nog steeds wat ik ook geloof en wat mij de moed geeft om zondags te preken. Het is een woord niet alleen van mensen maar werkelijk Gods Woord, of zoals Paulus het zegt in 2 Timoteüs 3: 'nuttig om te onderrichten, te weerleggen, te verbeteren en op te voeden in de gerechtigheid, opdat de mens Gods volkomen zij, tot alle goed werk volkomen toegerust.'

Ik geloof dan ook dat de teksten die over seksualiteit en relaties gaan niet zijn om mensen daarmee om de oren te slaan, maar dat ze de weg wijzen naar een leven waarin mensen tot bloei komen en dat God behaagt. Het monogame huwelijk tussen man en vrouw is de enige legitieme plek voor seksuele intimiteit. Het huwelijk in ere bij allen, dat is het uitgangspunt.

3. De vraag is hoe mensen tot dat inzicht komen? Dat is in onze tijd nog niet zo gemakkelijk. Helaas is er nu ook in onze kerken een heel ander geluid te horen, waar niet wat God zegt, maar wat ik voel de doorslag geeft. Dat kan een aantrekkelijke optie lijken, maar uiteindelijk gaan we daar als samenleving een hoge prijs voor betalen. Denk maar aan al die kinderen die zonder zowel vader als moeder opgroeien en alle gevolgen die dat aanwijsbaar heeft (suïcidaliteit, drank- en drugsmisbruik, schooluitval, jeugdcriminaliteit etc. die aantoonbaar hoger zijn). En naar mijn overtuiging doet het je ook als persoon geen goed, als je in dezen je eigen gevoel volgt in plaats van

wat God zegt. Geloven we nog dat het mogelijk is de hele wereld te winnen en schade te lijden aan je ziel? In een tijd waarin de maatschappelijke druk massief één kant op is en er in de kerken zoveel verwarring is, mag het haast wel een wonder heten als iemand met homoseksuele gevoelens dan toch voor een celibatair leven kiest. Waarom zou je, als je ook in de kerk hoort dat God dat helemaal niet van je vraagt?

Gelukkig ken ik mensen die die keuze wel gemaakt hebben (vaak aangeduid als de koninklijke weg, al mag je dat van sommigen niet meer zo noemen). Daar zijn ook mensen bij die pas rust ervoeren na het opgeven van een homoseksuele relatie, omdat Christus een grotere plek in hun leven kreeg.

Maar dat kan een heel proces zijn. Vaak moeten we blijkbaar onze eigen ervaringen opdoen en komen we pas geleidelijk tot het inzicht wat God werkelijk van ons vraagt en ook waartoe zijn aanvaarding en genade ons in staat stelt.

4. Nu naar Anna en Mirjam. Als ik zo duidelijk geloof en ook uitdraag dat Gods Woord hierin normatief is, hoe kom ik er dan toch toe hen hartelijk welkom te heten in de gemeente? Wel, omdat ik geloof dat heiliging niet aan het begin staat, maar een gevolg is van aanvaarding door God en een steeds dieper besef van zijn liefde. Het is 'de goedertierenheid Gods die tot boetvaardigheid leidt', (Romeinen 2:4). Ik ben blij als mensen die op alle mogelijke manieren verdwaald of misleid zijn, in de lichtkring van Gods Woord komen en gaan luisteren naar de stem van de Goede Herder. Naar mijn overtuiging sluit een welkom ook deelname aan het avondmaal in, omdat we niet aangaan als bewijs van goed gedrag, maar komen als bedelaars om brood. Van hoeveel zonden ben ikzelf me (nog) niet bewust, waarvoor toch ook geldt dat Christus ervoor gestorven is?

Als Mirjam tot het punt zou komen dat ze in onze gemeente haar geloof wil belijden, zijn er waarschijnlijk al meer gesprekken geweest. Wat voor mij zou tellen, meer dan of ze over alles het 'juiste standpunt' heeft, is of ze werkelijk Jezus als Verlosser van haar zonden en als Heer over haar leven aanvaardt. En dan wil ik erop vertrouwen dat Hij zelf in die weg haar ook wel dingen duidelijk maakt.

5. Wat Anna betreft vind ik het verdrietig om te horen dat de ontdekking van haar lesbische voorkeur geleid heeft tot twijfel (zelfs wanhoop begrijp ik) of God haar wel aanvaardt. Daar is iets wezenlijks in de communicatie van het evangelie misgegaan. We komen toch allemaal met lek en gebrek?, denk ik dan. Zou iemand met een neiging tot gokken of met een opvliegend karakter of met een lichamelijke afwijking, zich ook die vraag stellen? God houdt toch van ons ondanks onze tekorten? Maar om het nog maar eens zo (het klinkt als

een cliché maar is wel waar) te zeggen: Hij aanvaardt ons zoals we zijn, maar Hij laat ons niet zoals we zijn. Dat hoeft niet te betekenen dat hij een homoseksuele oriëntatie verandert in een heteroseksuele (hoewel dat zeker niet op voorhand is uit te sluiten, ook daarvan ken ik voorbeelden). Hij kan ook iemand tot de aanvaarding brengen: ik ben zo - en dit is iets dat God mij te dragen geeft, zoals een ander weer een andere uitdaging heeft.

Ik geloof dat de Heer zelf dingen duidelijk zal maken als iemand echt wil leven met Hem. Je bent zelf verantwoordelijk voor je keuzes, een ander kan dat niet overnemen, en ieder mens staat uiteindelijk zelf voor God. Als gemeente willen we zeker om mensen heen staan en voorkomen dat iemand eenzaam of wanhopig deze strijd zou moeten voeren. Gelukkig zie ik ook dat in onze gemeente, al zou er altijd meer kunnen. De gemeente heeft de roeping om een echte liefdesgemeenschap te zijn, waar Christus gestalte verkrijgt (Galaten 4:19) en waar we elkaar aanvaarden en helpen in de strijd tegen de zonde.

6. Maar als iemand nu tot de overtuiging komt dat God een homoseksuele relatie wel goedkeurt en dan vraagt om een kerkelijk huwelijk? Dan zal ik met mijn eigen verantwoordelijkheid als dienaar van het evangelie toch erbij blijven, dat wij als kerk niet kunnen zegenen wat God niet zegent. Voor mijn besef zouden we dan stenen voor brood verkopen.

Wat ik om me heen zie als gevolg daarvan, is een verdere uitholling van het Schriftgezag en de christelijke moraal in andere zaken. Welk verweer heeft een gemeente die hier het uitdrukkelijk gebod van de Bijbel naast zich neerlegt, om niet ook andere dingen (samenwonen, meerdere partners in successie of tegelijkertijd, draagmoederschap, donorinseminatie, etc.) toe te laten? Uit jouw brief krijg ik een beetje de indruk dat jij die gevolgen accepteert, als je het bijvoorbeeld hebt over een kinderwens in zo'n relatie. Ik hoop dat ik dat verkeerd zie, het zijn wel allemaal zaken die momenteel op het christelijke erf worden verdedigd.

Er wordt wel gezegd: waarom speciaal dit onderwerp tot een sjibbolet maken? Waarom maken we ons niet drukker over zaken als armoede en rechtvaardige verhoudingen tussen mensen en volken, of consumentisme en uitbuiting van de natuur? Ik kan je verzekeren dat ook die 'grote' vragen bij ons (bij mij in elk geval) op de agenda staan, en in de prediking aan de orde komen. En op het moment dat er stemmen zouden opgaan om andere zonden niet alleen te dulden maar zelfs te zegenen, zou ik me ook daartegen keren.

7. Zou ik al deze overwegingen die ik nu aan jou vrijmoedig schrijf, ook direct met hen delen als ze zich melden? Ik denk het niet, ik zou

beginnen met geduldig en belangstellend te vragen naar hun verhaal. Ik zou denk ik niet te lang ermee wachten om wel in algemene termen aan te geven wat we in onze gemeente geloven over het gezag van Gods Woord voor geloof en leven. Als ze dan zelf met vragen komen over hun situatie wil ik natuurlijk wel duidelijk kunnen zeggen wat Gods Woord daarover zegt.

Ik besef wel dat jij al een hele weg gegaan bent met Anna en iets korter met Mirjam, en dat mijn beeld waarschijnlijk onvolledig is. Het bijzondere van pastoraat is dat je met echte mensen te maken hebt en dat de concrete situatie maar zelden lijkt op de algemene regel. Maar het ging je, denk ik, om mijn basishouding.

Laat ik die nog eens samenvatten in deze stelling: ik ga uit van maximale aanvaarding van de mens en ook van onbekrompen en ondubbelzinnige aanvaarding van Gods Woord, ook waar het voor het concrete geval soms zoeken is. Ik hoop dat je hierdoor een duidelijker beeld hebt van hoe we in onze gemeente proberen God te gehoorzamen en dat het je genoeg vertrouwen geeft om Anna en Mirjam naar ons te verwijzen.

Met een hartelijke groet, Dick Westerkamp

DEEL 1 — HOOFDLIJNEN

1 Het wijdere verband

Als volgelingen van Jezus Christus leven we in meerdere verhalen die elk hun stempel op ons zetten.

Voor alles leven we in het grote verhaal van Gods Woord, het in de Bijbel geopenbaarde heilsplan, dat getuigt van de weg die Vader, Zoon en Geest gaan om deze wereld te verlossen en te vernieuwen. Het is een verhaal waarin Gods luister in Christus zichtbaar wordt en waarin wij allen die met onbedekt gezicht de luister van de Heer aanschouwen, door de Geest van de Heer meer en meer naar de luister van dat beeld zullen worden veranderd (2 Korintiërs 3:18). De gemeente van Christus verlangt ernaar om zich op dit allesbepalende verhaal te laten afstemmen door de Geest, zoals een instrument wordt afgestemd op een stemvork.

Tegelijk blijken de volgelingen van Jezus geen instrumenten in tijdloze, platoonse zin. Zulke instrumenten bestaan in onze door God geschapen werkelijkheid niet. Een middeleeuwse trompet klinkt anders dan een moderne en de sitar uit India brengt een heel ander geluid voort dan een countrygitaar uit Nashville. We zijn mensen van vlees en bloed en met elke vezel verbonden, zowel met het grote verhaal van Gods openbaring in Christus, als met ons eigen, kleine levensverhaal, het dynamische verhaal van onze eigen samenleving en het nog weer grotere verhaal van een mensheid die voor steeds nieuwe ontwikkelingen, vragen en uitdagingen staat.

Waarom beginnen we ons rapport met deze meer algemene overweging? Omdat allerlei ontwikkelingen in onze westerse cultuur en samenleving voorafgaan aan de vraagstelling wat de gemeente van Christus te bieden heeft aan lesbische zusters en homofiele broeders in haar midden. Als volgelingen van Jezus zijn wij nauw verbonden met onze tijd en cultuur en dat zal hoe dan ook meeklinken in ons antwoord.

1.1 Historisch perspectief

Enkele eeuwen geleden droeg Nederland, preciezer gezegd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, een sterk calvinistisch stempel.[13] De gereformeerde kerk was de publieke kerk en daartoe

[13] We focussen hier voor het gemak uitsluitend op onze eigen Hollandse *roots*, ons terdege ervan bewust dat ook de ontwikkelingen in Nederland in een veel wijder verband staan.

behoorden ook de regenten. De VOC en WIC bevoeren de wereldzeeën, het huidige Indonesië en Suriname waren onze koloniën en mede dankzij de slavenhandel vergaarden we onze rijkdommen. Middels soms zeer wrede lijfstraffen werden de slaven onder de duim gehouden. Actief en passief kiesrecht bestonden nog niet, net zomin als leerplicht voor kinderen. Meisjes konden al wel lager onderwijs krijgen, als de ouders dat wilden en konden betalen, maar een vervolgstudie zat er voor hen niet in. Op de scholen werd de tucht onder kinderen gehandhaafd met behulp van de plak en de roe. Paling- en ganstrekken waren nog geliefde vormen van volksvermaak. 'Lesbische zusters en homofiele broeders' bestonden nog niet. Wel mensen die zich schuldig maakten aan sodomie.[14] Zij konden daarvoor de doodstraf krijgen en menigmaal is die ook uitgesproken en toegepast, in Nederland voor het laatst in 1803.

De afgelopen eeuwen vonden in de westerse samenleving meerdere emancipatieprocessen plaats: die van slaven, arbeiders, vrouwen, LHB'ers. Ook de emancipatie van het kind wordt wel onderscheiden. Al die emancipatieprocessen gaan terug op de overtuiging dat alle mensen gelijkwaardig zijn en zowel gelijke rechten als gelijke kansen behoren te hebben.[15] Ook gereformeerde christenen zijn in hoge mate in die processen meegenomen en daardoor gevormd. Zeker voor de meeste Nederlandse Gereformeerden geldt dat zij diep vervreemd zijn geraakt van veel van wat onze (gereformeerde) vaderen betrekkelijk recent en met de Bijbel in de hand verdedigden.

Zo schamen wij ons nu diep over de slavenhandel en het kolonialisme en rassendiscriminatie vinden we een gruwel. Ouders van nu vinden het onbestaanbaar hun dochter een hbo-opleiding te onthouden, 'omdat ze toch gaat trouwen' - wat tot ver in de 20ste eeuw nog wel gebeurde. Geweld tegen homoseksuelen vinden ook degenen die menen dat homoseksuele relaties in strijd zijn met Gods Woord 'absoluut verwerpelijk'.[16]

---

[14] Het woord sodomie werd in het verleden (en in andere samenlevingen soms nog) gebruikt voor elke vorm van seks die als tegennatuurlijk werd beschouwd. Dus niet alleen voor anale seks (ook tussen man en vrouw), maar ook voor zelfbevrediging en bestialiteiten.

[15] In het verleden werden deze noties eenzijdig herleid tot de Verlichting, de tijd dat de samenleving zich ontworstelde aan de dominantie van kerk en clerus. Tegenwoordig wordt door denkers als Charles Taylor, Tom Holland en Larry Siedentop wel betoogd dat juist deze noties te herleiden zijn tot de Bijbel en wat die over de verhouding tussen God en mens, mensen onderling en de verhouding tussen collectief en individu naar voren brengt.

[16] Zo luidt ook het standpunt van de SGP: 'Gebruik van geweld tegen homoseksuelen is absoluut verwerpelijk.' https://sgp.nl/standpunten/homohuwelijk.

Om misverstanden te voorkomen: met deze opsomming bedoelen we niet onszelf moreel boven onze vaderen te verheffen. Elke tijd heeft zijn eigen, donkere kanten en generaties na ons zullen weer andere schaduwzijden zien. Waar het ons om gaat is dat we ons ervan bewust zijn dat we als volgelingen van Jezus Christus in meerdere verhalen leven en dat die elk hun stempel op ons zetten.

Om die reden is het stellen van de vraag 'wat de gemeente van Christus te bieden heeft aan lesbische zusters en homofiele broeders in haar midden' onlosmakelijk verbonden met enkele langlopende en diepingrijpende ontwikkelingen die in onze (westerse) cultuur en samenleving hebben plaatsgevonden. Het is ondenkbaar dat deze vraag goed honderd jaar geleden zo gesteld had kunnen worden. Alleen al omdat gevoelens voor het andere geslacht veelal nog onbespreekbaar waren, aangezien die gerekend werden tot de ergst denkbare zonden, een *crimen nefandum* zelfs.[17] Ook het spreken over 'lesbische zusters en homofiele broeders' was honderd jaar geleden nog ondenkbaar, omdat die aanduidingen, zoals we nog zullen zien, blijk geven van een visie op homoseksualiteit die van betrekkelijk recente datum is. En niet alleen dat, ze geven blijk van een fundamenteel andere houding ten opzichte van degenen die een homoseksuele gerichtheid hebben, dan onze vaderen hadden ten opzichte van 'sodomieten' – om het even of we nu ruimte willen geven aan homoverbintenissen of niet.[18]

1.2 Relevantie

Is het voor de kerken relevant dat de vraagstelling van 'Meppel' ten nauwste verweven is met ontwikkelingen in de samenleving en cultuur waarin wij als Nederlandse christenen leven?

Niet in die zin, dat hiermee meteen het antwoord op die vraag gegeven is. Dát zich in onze cultuur allerlei ontwikkelingen hebben voorgedaan die ook door de gemeente van Christus worden begrepen, meegemaakt en niet zelden dankbaar verwelkomd, staat vast; hóé de gemeente van Christus zich ten opzichte van specifieke ontwikkelingen dient te verhouden en hoe die in het licht van de openbaring van God beoordeeld moeten worden, staat niet bij voorbaat

---

[17] *Crimen nefandum* is een Latijnse rechtsterm die letterlijk het 'onnoembare misdrijf' betekent. Tot in de twintigste eeuw werd de term gebruikt om tegennatuurlijk geslachtsverkeer mee aan te duiden. Die zonde was te erg voor woorden en mocht daarom niet bij name genoemd worden.

[18] Zie Mudde (2015), 128-136.

vast.[19] Sommige van die ontwikkelingen kunnen door de gemeente van Christus als niet anders dan een gruwel beschouwd worden en dienen profetisch-kritisch tegemoet getreden te worden. Denk bijvoorbeeld aan het beschikbaar maken van de NIP-test, met als gevolg dat embryo's waarbij het downsyndroom is vastgesteld, vaker geaborteerd worden.

Duidelijk is dat we ons in een werkelijk andere situatie bevinden dan onze vaderen toen ze geconfronteerd werden met wat zij 'de grouwelijke sonde der sodomie' noemden. Willen we recht doen aan de specifieke vragen die de synode ons gesteld heeft, dan kan dat alleen door ons bewust te zijn van het wijdere verband waarin die staan, en dan kan dat niet zonder onze tijd en de krachten die daarin werkzaam zijn te verstaan en die mee te wegen bij de keuzes die we maken. Kernwoorden op de weg van deze bezinning zijn: geloofwaardigheid, voorzichtigheid, vertrouwen en gebed.

1.2.1 Geloofwaardigheid

In veel studies over Bijbel, kerk en homoseksualiteit gaat het over 'homoseksualiteit op zich'. De bezinning op het thema 'homoseksualiteit', of 'de weg die de HERE onze homoseksuele broers en zussen wijst' wordt niet in samenhang gedacht met de wijze waarop christenen zich verhouden tot talloze andere (en steeds weer nieuwe) vragen en kwesties die zich in onze samenleving hebben aandienen. Dit heeft allerlei ongewenste en, met name voor onze homoseksuele broeders en zusters zelf, schadelijke gevolgen. Het thema 'homoseksualiteit' krijgt onevenredig veel aandacht binnen de kerkelijke en theologische bezinning. Het verwordt tot een sjibbolet, de meest simpele meetlat waaraan iemands trouw aan de Bijbel wordt afgemeten. Het eigen antwoord op de vraag die de synode heeft gesteld wordt door sommige christenen gebracht op het niveau van een *status confessionis*: hiermee staat of valt de kerk van Christus.

Een bezinning op het thema 'homoseksualiteit' mag dus niet op zichzelf staan, maar dient in samenhang plaats te vinden met de wijze waarop christenen zich tot talloze andere samenlevingsvragen verhouden. Zo wordt voorkomen dat het antwoord op de door de synode gestelde vraag getuigt van willekeur of, erger nog, een meten met twee maten. Dit is ook hoe we het als kerken met elkaar afgesproken hebben: 'Het is zaak in de toepassing van Bijbelse

[19] Webb bijv. is zich ten zeerste bewust van onze culturele context en de kracht daarvan. Hij beschouwt de opheffing van slavernij en de emancipatie van de vrouw als vrucht van het evangelie, maar blijft gelijkgeslachtelijke relaties als onverenigbaar met de Bijbel beschouwen. Zie Webb (2001).

voorschriften in onze tijd geloofwaardig te zijn. Niet in de zin van geloofwaardigheid voor het forum van de cultuur van vandaag: het evangelie is en blijft een dwaasheid en een ergernis, en levend vanuit het Woord van God kunnen we haaks op de cultuur (welke dan ook) uitkomen. Wel in de zin van persoonlijke of kerkelijke geloofwaardigheid: integer, eerlijk en niet selectief zijn in de toepassing van Schriftgegevens.'[20]

1.2.2 Voorzichtigheid

Bovenstaande schets leert ons ook voorzichtig te zijn met het be- of veroordelen van maatschappelijke of wetenschappelijke ontwikkelingen. Die voorzichtigheid heeft de kerk niet altijd in acht genomen. De afschaffing van de slavernij, de emancipatie van de vrouw, het gebruik van anticonceptiemiddelen en dergelijke werden door de vaderen aanvankelijk met een beroep op Gods Woord veroordeeld. Hetzelfde geldt voor de overgang van het geocentrische naar het heliocentrische wereldbeeld in de zestiende en zeventiende eeuw en voor de evolutietheorie van Darwin e.a. Dat gebeurde door de bank genomen te haastig, zo oordelen wij achteraf. En mede daarom wordt tegenwoordig terecht wel gesteld: 'Liever langer luisteren'.

De les van de geschiedenis is ook dat we als volgelingen van Jezus niet al te gretig profetisch-kritisch moeten willen zijn, laat staan een 'tegencultuur' moeten willen vormen. Dat laatste kan hooguit zeer ten dele en ook nog eens uiterst inconsequent. Daarbij komt dat Gods Woord het niet heeft begrepen op 'de cultuur', maar op onze oude natuur, de zondige aard van de mens. Gods Woord is niet tegen cultuur, ook niet tegen 'de westerse', maar tegen 'ontucht, zedeloosheid en losbandigheid, afgoderij en toverij, vijandschap, tweespalt, jaloezie en woede, gekonkel, geruzie en rivaliteit, afgunst, bras- en slemppartijen, en nog meer van dat soort dingen' (Galaten 5:19-21). Wanneer die zich nestelen in de structuur van een cultuur, zal de gemeente van Christus zich daar profetisch tegen moeten keren. Zelf strekt ze zich uit naar alles wat het karakter van God weerspiegelt, de vrucht van de Geest: 'liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing' (Galaten 5:22-23). En alles in de cultuur waarin iets daarvan zichtbaar wordt, zal de gemeente van Christus aanmoedigen en proberen te versterken.

---

[20] Zie de *Notitie van deputaten kerkelijke eenheid GKv en Commissie voor Contact en Samenspreking met andere kerken NGK over hermeneutische uitgangspunten*. Zie GKv (2012), 452-.

Er is nog een reden voor voorzichtigheid in de oordeelsvorming en onderscheidingsvermogen. Wat in de ene cultuur (of context) als normaal, gewenst of goed wordt beleefd, is in een andere cultuur (of context) niet normaal, ongewenst en niet goed. Wat in de Bijbel (voor)geschreven staat over bijvoorbeeld de lijf- en doodstraf, de positie van slaven en vrouwen, het werpen van het lot en de heilige kus, passen wij mede om die reden niet rechtstreeks toe in onze cultuur. Of en in welke zin dit ook van toepassing is op de Bijbelse bepalingen die betrekking hebben op gelijkgeslachtelijke seks, zal nadere studie moeten uitwijzen, maar hoe dan ook is voorzichtigheid op zijn plaats.

De voorzichtigheid die we bepleiten rechtvaardigt ook dat we de tijd nemen voor een bezinning op de vragen rond de emancipatie van LHB'ers, hoezeer wij ook aanvoelen dat LHB'ers – en niet alleen zij – zich soms teleurgesteld, verbijsterd of gegeneerd afvragen waarom uitgerekend hun seksuele gerichtheid zoveel stof doet opwaaien. We staan als kerk van Christus in een bepaalde traditie en willen daarin ook staan, en kunnen daarom niet anders dan de tijd nemen om ons in het licht van die traditie te verantwoorden voor de keuzes die we menen te moeten maken, hoe die ook uitpakken.

1.2.3 Vertrouwen

Als er een boek is dat ons helpen kan bij het vinden van een Gode welgevallige weg in onze cultuur, is het de Bijbel. Zowel het Oude als Nieuwe Testament zijn gestempeld door en verweven met een cultuur die op wezenlijke punten verschilt van de onze. Met zijn volk trekt de HERE door de tijd en Hij doet het werkelijk. Hij tilt zijn volk niet uit de tijd, Hij gaat zijn weg met ons niet in een cultuur- en contextloos vacuüm, maar Hij zoekt de mens op waar hij zit en helpt zijn volk in alle concreetheid een weg te vinden die tot zijn eer is en naar zijn doel leidt. Dit mag ons het vertrouwen geven dat de Bijbel, dat Gods Woord en Geest, ons als gemeente van Christus helpen zal om in steeds veranderende omstandigheden de weg te vinden die de HERE met ons wil gaan.

Opnieuw verwijzen we hier naar de reeds aangehaalde notitie over hermeneutische uitgangspunten: 'We zijn God dankbaar dat de Bijbel een dik boek is en veel verschillende situaties beschrijft. Zo heeft de Bijbel de mens in iedere situatie iets te zeggen. Belangrijk is wel dat God in de heilsgeschiedenis verder is gegaan: wie leeft na Christus' hemelvaart leeft heilshistorisch in een andere situatie dan wie voor Christus leefde in het koninkrijk van Israël. (…) De veranderde heilshistorische context maakt dat wij het Oude Testament en de Bijbelse voorschriften vandaag alleen in Christus ontvangen en verstaan. Christus vervult de offerdienst, zijn koningschap overstijgt de

landsgrenzen van de staat Israël, en zijn onderwijs laat de geestelijke diepte van de Torah zien. De verbondenheid met Christus stempelt zo onze omgang met (de voorschriften in) de Bijbel.' En: 'De culturele kloof tussen onze laat-moderne, post-christelijke samenleving en de oude Israëlitische of vroegchristelijke samenleving schept afstand tussen ons en het Woord van God. Deze kloof maakt dat rechtstreekse toepassing van concrete Bijbelse voorschriften in onze tijd lang niet altijd mogelijk is of grote vragen oplevert. In ons zoeken naar verstaan weten we ons hier dankbaar geleid door de Geest, die culturele kloven kan overbruggen en ons in de waarheid binnenleidt.'[21]

1.2.4 Gebed

Ten slotte vraagt de nauwe verwevenheid van de vragen die ons gesteld zijn met de cultuur waarin we leven om gebed. De Bijbel nodigt ons uit om als christenen context- en cultuurgevoelig te zijn. Ontwikkelingen in de cultuur hebben hun eigen logica en die moet eerst gekend en recht gedaan worden, willen we in en tegenover onze cultuur een profetische of belerende positie innemen. Dat vraagt gebed, een gebed dat onze liefde blijft groeien door inzicht en fijnzinnigheid, zodat we kunnen onderscheiden waarop het aankomt. Dan zult u op de dag van Christus zuiver en onberispelijk zijn, vol van de vruchten van de gerechtigheid, die u dankt aan Jezus Christus, tot lof en eer van God (Filippenzen 1:9-10).

[21] GKV (2012), 449.

'Gods liefde laat je stappen maken in geloof'
Het verhaal van Bram en zijn gemeente

Toen Bram uit de kast kwam, ging hij alle genezingsdiensten en conferenties af. Het liefst wilde hij hetero zijn. Hij ging op zoek in de Bijbel maar kreeg geen antwoorden. Hij bad tot God: 'Ik weet niet wat U vindt, maar ik moet wel leven. Neem het bij me weg. Ik leg het voor U in een open hand. Ik heb geen antwoorden, ik geef me over aan uw liefde en vertrouw erop dat U mij zult leiden. En wanneer mijn gevoelens tegen uw wil ingaan neem me dan nu weg, dan ben ik veilig.'

Na de scheiding van zijn vrouw ging Bram vijf jaar niet meer naar de kerk. Maar toen wilde hij graag weer lid worden van een kerk. Hij miste het en ging op zoek naar een geschikte gemeente. Hij was op dat moment single maar kon niet garanderen dat hij zonder partner zou blijven. Hij wilde weten hoe daar in de kerk van zijn keuze over gedacht werd. Hoe verhouden ze zich tot dit onderwerp? Hij wilde niet een jaar lid zijn en dan alsnog iets anders moeten zoeken.

Bram schreef een brief met de vraag: 'Hoe staan jullie erin? Ben ik welkom?' Hij had immers genoeg klappen om zijn oren gehad. Het gesprek kwam op gang. Bram was erg onder de indruk dat de gemeente zijn vraag zo serieus nam en erover met hem in gesprek wilde. De gemeente had duidelijk gekozen voor een zienswijze waarin openheid en naar elkaar luisteren een belangrijke plek inneemt. Een jaar van nadenken en met elkaar praten volgde. Dat was een goed proces. Er was ruimte en er werden ook zorgen gedeeld. Alles mocht op tafel komen. Er waren soms ook felle momenten maar dat is logisch. Het raakt je hart. Er is niks naars blijven hangen en dat is heel kostbaar, ondanks dat er iemand heel fel was in het gesprek.

Relatie zonder seks

Bram leerde zijn huidige partner Erik kennen. Daar woont hij nu mee samen. Na een jaar koos Bram ervoor om de relatie voort te zetten zonder seks. Een stap in geloof. Bram wilde niets tussen hem en God in laten staan en steeds zijn leven leggen in de open hand van God. Hij wilde erop vertrouwen dat Gods liefde hem zou leiden op de juiste wegen. Dat ging en gaat nog altijd gepaard met kleine stappen, op de tast, zonder duidelijke kaders. Het is steeds weer overwegen en in gesprek met God.

In het gesprek met deputaten vertelt Bram dat hij gaandeweg goed heeft leren aanvoelen, als een soort zesde zintuig, of hij iemand voor zich heeft waar hij een eerlijk gesprek mee kan voeren of dat iemand

persé zijn/haar waarheid door moet duwen. Dat laatste, de waarheid erin hameren, vindt Bram ontzettend pijnlijk. Het is niet het anders denken dat raakt maar het niet luisteren en steeds weer die mening willen doordrukken en onder je neus wrijven.

Heb Mij lief

Bram: 'Wanneer je daar zo zorgvuldig mee bezig bent in dat kwetsbare proces, dan is het pijnlijk wanneer een broer of zus in je kerk of misschien de predikant vanaf de preekstoel je steeds vertelt wat wel of niet goed is. Ook al komt dat overeen met wat je zelf ontdekt, het is niet de juiste aanvliegroute. Ik denk dat de kerk moet leren vol liefde te zijn en op God te vertrouwen. God zit niet te wachten op iemand die domweg de wet volgt. Volg de ander in zijn of haar proces. Geef het tijd en loop met de ander op. Gods liefde laat je stappen maken in geloof. God schrijft zijn wetten in ons hart en van daaruit ga je zijn wil doen. De bewogenheid van Gods liefdevolle Vaderhart mag het uitgangspunt zijn voor onze omgang met elkaar. We mogen meer loslaten en op God vertrouwen dat Hij ons hart bewerkt. Wanneer ik Gods liefdevolle ogen zie, dan kan mijn hart veranderen en wil ik niets liever dan voor Hem leven. Iemand zei tegen mij dat geen enkele LHBTI+-persoon het koninkrijk zou beërven. Toen bad ik: "Heer als dat uw mening is dan wil ik het van Uzelf weten." Het antwoord was: "Heb Mij lief met je hele hart."

Wil je mensen bij God houden, dan zal je meer van God moeten laten zien. Vertrouw je het toe aan God dat Hij mag doen in jou wat Hij wil? Dat is een proces. Is er ruimte voor dat proces? Durven we ruimte te geven aan het werk van God? Het heeft mij zo goed gedaan toen een ouderling vergeving vroeg voor alle fouten die kerkleiders maakten in dit proces. Mijn ouderling noemde mij een geloofsheld. Hij zei: "Je laat alles los en vertrouwt op God vanuit je eigen situatie. Wat een mooi voorbeeld voor anderen die weer andere moeiten kennen."

Ik geloof in liefde en trouw want zo is God. Ik snap dat er geen huwelijk mogelijk is tussen twee mensen van hetzelfde geslacht in de kerk. Maar ik zou het mooi vinden als de kerk zegt: "We gaan een moment maken dat je elkaar die liefde en trouw kunt beloven."

Ik ben me ervan bewust dat ik een rolmodel ben voor anderen. Rolmodellen zijn belangrijk in de kerk. Ik wil er voor mensen zijn en biedt aan om in gesprek te gaan met wie dat willen.'

Tips van Bram

- Let op de jongeren. Zij hebben veel minder moeite met LHBTI+-zijn. Zij zijn vooral bezig met het ontdekken van hun (seksuele)

identiteit. Dat is ook weer een uitdaging voor de kerk. Laat ze proeven van de liefde en de open armen van Jezus.

- Durf je kaders los te laten en vertrouw op Gods weg met ieder mens. Geef tijd aan het proces om daarin te groeien. Loop met elkaar op.

- Het gaat eigenlijk om erkenning. Je voelt je niet serieus genomen wanneer mensen zonder je verhaal te horen met hun mening komen. Het is prima mogelijk om van visie te verschillen. Maar spreek en luister vanuit Gods liefdevolle hart.

- Zorg voor veiligheid in je gemeente. Dat moet een plek zijn waar mensen terecht kunnen met hun verhaal. Er zijn te weinig LHBTI+-mensen bekend in de kerk. Denk erover na waarom dat zo is.

- Communiceer als kerk duidelijk hoe je er mee omgaat. Maak bijvoorbeeld gebruik van Wijdekerk (wijdekerk.nl). Zorg naast een gewone vertrouwenspersoon ook voor iemand die beschikbaar is voor vragen rondom LHBTI+. Het bestaat en het is er, doe daar als gemeente iets mee.

- Stel als hetero de vraag: 'Hoe beleef je dit?' Want je weet niet waar iemand doorheen gaat. Het is zo goed om dat te mogen vertellen.

Het gesprek in Brams gemeente

Een aantal jaren terug werd binnen de raad de noodzaak gevoeld om het gesprek over homoseksualiteit te voeren. Niet vanuit een concrete situatie, maar vanuit het besef dat dit vroeg of laat aan de orde zou komen. De voorganger en een oudste vertellen:

'Een belangrijk uitgangspunt was dat het niet primair ging om theologische standpunten maar om dicht bij het hart te blijven. We wilden een gesprek voeren met mensen die het betreft, mensen met een homoseksuele oriëntatie, en met de gemeente. We wilden luisteren in een veilige setting in de vorm van *graceful dialogue*.

Om dit gesprek te voeren kozen we voor een tweedaagse retraite met overnachting met een groep van ruim tien personen, afkomstig uit de raad en enkele stafleden. We wilden niet beginnen met standpunten, want die kenden we wel. Maar we wilden elkaar bevragen: hoe kom je tot dit standpunt? Hoe is je biografie rond dit thema? Waar kom je vandaan? Ieder had een kwartier om dit te vertellen,

zonder onderbroken te worden. Dat was diep ontroerend. Er waren tranen: “Mijn vader was predikant en homoseksueel.” “Ik heb iemand te hard behandeld en die heeft later zelfmoord gepleegd.”

Na deze intensieve ontmoeting hadden we het gevoel: we denken nog steeds verschillend maar we begrijpen elkaar nu zoveel beter, het zit niet in de weg, er is geen angel meer. Er is een diep begrip voor elkaar. Ik snap de ander wel, ik snap waar hij of zij vandaan komt.’

Van gesprek naar beleid

Na zo’n intensief gesprek moet er uiteindelijk ook iets op papier. De oudstenraad moest beleid gaan maken. Mogen mensen die samenleven in een homoseksuele relatie lid worden van de raad? Mogen ze catechisatie geven? Mogen ze aan het avondmaal? Op een gegeven moment willen mensen een uitspraak daarover.

Het schrijven van zo’n notitie is een intensief proces, vertelt een oudste: ‘Ik vond het zwaar om te doen. Ik heb mensen gesproken die een lesbische dochter hebben. Mensen die hameren op het gezag van de Bijbel. Ik heb nachten wakker gelegen. Uiteindelijk kwam er een stuk, waarvan mensen zeiden: ’Ik ben gehoord. Ik ben het er niet mee eens, maar kan er mee leven. Ik hoor dat mijn standpunt is meegenomen.’ We hebben steeds gezocht naar de biografie, naar het narratief, naar het hart en naar het luisteren. En dat is echt wat anders dan een mening.

Tegelijk hebben wij als oudsten ook onze theologische verantwoordelijkheid. Wat zegt de Bijbel en hoe gaan we hiermee om? Zelf zou ik geen homoseksuele relatie zegenen. Ik heb veel liefde voor mensen. Maar ik kan dit niet namens God zeggen. Dat geeft theologische kortsluiting. Het botst met de lijn in de Bijbel over het huwelijk. Het huwelijk als diepe metafoor voor de relatie tussen God en de gemeente. Ik kan dat niet herdefiniëren naar liefde in het algemeen. Dat vond ik zwaar. Ik heb me eerlijk gezegd ook best eenzaam gevoeld. Wie weet wat dit me heeft gekost? Wie snapt dit?’

Gesprek in de gemeente

De raad heeft ervaren dat het helpt als je elkaar bevraagt: ‘Hoe komt het dat je zo denkt en hoe ben je geworden tot wie je bent?’ ’We wisten: dit moeten we in de gemeente ook doen, want anders zou het wel eens tot een scheuring kunnen komen. De eenheid in de gemeente woog zwaar en dat maakte het ook wel spannend. Vervolgens hebben we het gesprek ook in de gemeente gevoerd, ook weer volgens de methode dat iedereen een vaste spreektijd krijgt en niet onderbroken mag worden. We vonden het belangrijk dat de gemeente vooraf wist dat zo’n proces wel een paar jaar duurt.

Later hebben we een enquête gehouden in de gemeente. Sommige mensen hebben een heel stellige mening, maar anderen weten het ook niet zo goed. Er zijn ook wel harde discussies geweest, maar over het algemeen is er wel meer begrip gekomen.'

Breed gedragen beleid

Uiteindelijk heeft dit lange proces ertoe geleid dat er een breed gedragen beleid is. 'Ik denk dat de focus meer verschoven is van homoseksuelen als geïsoleerde groep, naar "we leven allemaal onder de genade van Jezus." Als gemeente willen we open staan voor mensen die een homoseksuele oriëntatie hebben, die willen we ook bij Jezus brengen. We willen elkaar aansporen om samen naar het kruis te gaan.

Als je een homoseksuele oriëntatie hebt en je leeft niet in relatie mag je volwaardig meedoen. Als je in een homorelatie leeft, staan de ambten niet open. Daar is nu geen breed draagvlak voor. We willen de relatie niet inzegenen, maar we willen je wel een zegen meegeven. Het argument daarvoor is een ecclesiologische: we willen niet meewerken aan verdeeldheid.'

'Het hele woord zonde komt niet voor in de notitie', vertelt de oudste. 'Ik wil niet dat ik als hetero zeg: "Jij leeft in zonde." Dat gaat mij echt te ver. Ten aanzien van het avondmaal hebben we gezegd: "Ik vraag niet dat je alles zeker weet, maar dat je met je ongeloof naar Jezus gaat." Het avondmaal is juist voor zondaars. Daar ga je niet een hek voor zetten. Je vraagt wel dat mensen hun leven met God serieus nemen en met Hem delen. God kent het hart en we hebben allemaal wat.'

Eenheid van de gemeente

Wat was, terugkijkend op het proces, lastig of ingewikkeld? 'Dat iedereen vastklampt aan standpunten. De spagaat in de landelijk commissie tekende zich ook af in de gemeente. Dat leverde spanning op. Zelf zit ik anders in elkaar. Ik luisterde vooral en wilde verbinden, ging altijd op zoek naar drijfveren en biografie. Tot een grens die ik theologisch kon verantwoorden. Hoe zeker weten we nu hoe God denkt? Wat dat betreft hou ik een slag om de arm. We hebben een menselijke kijk. Wees voorzichtig met oordelen. Maar het had een scheuring kunnen worden en dat was best wel spannend.'

'Voor iedereen geldt: probeer oog te hebben voor wat je woorden uitwerken. Als mensen dwingend vragen: "Ik wil dat mijn relatie wordt ingezegend", dan vraag ik: "Is dat vooral dienstbaar voor jezelf? Heb je door wat dat uitwerkt? Heb je oog op de eenheid van de gemeente?" Paulus heeft meeste moeite met mensen die de eenheid van de gemeente op het spel zetten.

Wat ook altijd een valkuil is, is deze: jij bent het niet met mij eens dus jij wijst mij af. Dat is heel onvolwassen. Maak je zelf niet zo groot. Probeer theocentrisch te denken: God is een mysterie, we snappen niet alles, maar we zoeken zijn wil. Dat doe jij en dat doe ik. Dat overstijgt alles. Anders krijg je alleen maar menselijk standpunten.'

'Achteraf denk ik: we zijn begonnen met homoseksualiteit als casuïstiek. Homoseksualiteit als een probleem waartoe we ons moeten verhouden. Maar het is veel meer: de gemeente heeft een probleem omdat er geen veilige omgeving is om dit bespreekbaar te maken. Het werd stilgezwegen. Dat was het probleem waar we mee aan de slag moesten.'

2 Homoseksualiteit: definitie en terminologie

Wat is homoseksualiteit? Wat zegt de wetenschap? Het antwoord op die vraag gaat verder dan wat past in een kort hoofdstuk aan het begin van een Studierapport. In hoofdstuk Zeven 'Homoseksualiteiten van de negentiende tot de eenentwintigste eeuw' in het deel Verdieping van dit rapport worden tien ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek van de afgelopen 155 jaar in kaart gebracht. Het is een beknopt overzicht, dat kan helpen bij het beantwoorden van de vraag 'Wat is homoseksualiteit?'

De tien ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek worden hier kort samengevat.

2.1 Ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek

Op één punt is er inmiddels, na ruim 100 jaar, een overweldigende overeenstemming:

1. je bent niet geestesziek, als je homoseksueel bent.

Op vijf punten is er sprake van een vrijwel algemene overeenstemming:

2. bij seksuele oriëntaties is er niet sprake van een tweedeling (heteroseksueel dan wel homoseksueel), maar van een spectrum met meerdere posities tussen de twee uitersten heteroseksueel en homoseksueel: zo is een homoseksuele aantrekking tot het gelijke geslacht vaker niet-exclusief (bijvoorbeeld: 'iets meer' aangetrokken, of 'overwegend' aangetrokken tot het gelijke geslacht) dan exclusief ('alleen maar' aangetrokken tot het gelijke geslacht);

3. bij een seksuele oriëntatie worden vaak drie dimensies onderscheiden: (i) aantrekking (tot welk[e] geslacht[en] iemand zich aangetrokken voelt), (ii) gedrag (met personen van welk[e] geslacht[en] iemand seks heeft), en (iii) zelfbenoeming (of iemand zich b.v. homo-, bi-, heteroseksueel, of anders noemt); bij sommige personen corresponderen de drie dimensies aantrekking, gedrag en zelfbenoeming volledig

met elkaar, bij andere personen is er sprake van een onvolledige overlap tussen deze drie dimensies;

4. bij sommigen is de seksualiteit fluïde (dan is er sprake van verandering in aantrekking, gedrag en/of identiteit door de tijd heen of binnen verschillende sociale contexten), maar niet bij iedereen;

5. er zijn verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke homoseksualiteit;

6. lesbische vrouwen zijn niet per definitie masculien, en homoseksuele mannen zijn niet per definitie feminien.

Ten slotte zijn er vier punten waarover nog geen overeenstemming is:

7. Gaat het bij een seksuele oriëntatie om aantrekking tot het andere of het gelijke *geslacht*, of tot het andere of gelijke *gender*?

8. Is biseksualiteit één van de tussencategorieën op het spectrum van seksuele oriëntaties, of is het een restcategorie in een tweedeling van exclusieve heteroseksualiteit en exclusieve homoseksualiteit?

9. Is er bij het ontstaan van een homoseksuele oriëntatie sprake van één factor: biologie/genen, of is er sprake van een combinatie van factoren: biologie/genen en postnatale omgevingsfactoren? (zie ook hoofdstuk 9 'Biologische aspecten' over de belangrijke rol die biologische factoren spelen bij het ontwikkelen van een homoseksuele oriëntatie)

10. Is een seksuele oriëntatie de kern van iemands identiteit, of is het voor sommigen de kern en voor anderen een draad in hun identiteitsvorming? (zie ook hoofdstuk 10 'Identiteitsontwikkeling')

Deze samenvatting geeft een goed beeld van wat 'seksuele diversiteit' wordt genoemd. Sedgwick stelt vast dat als het gaat om '"homoseksualiteit zoals wij die vandaag kennen" of […] "homoseksualiteit zoals wij die vandaag *verstaan*"' er sprake is van een 'onberedeneerd naast elkaar bestaan van verschillende modellen', een ruimte van 'overlappende, tegenstrijdige en onverenigbare definitie-krachten'.

Al in 1920 schreef Grossmann dat we 'alleen van homoseksualiteiten' (meervoud) kunnen spreken.

Iets van de soms verwarrende diversiteit kan zichtbaar gemaakt worden door hier twee homo's aan het woord gelaten, eerst Laurens Buijs (1982–), daarna Cornald Maas (1962–).

> **Laurens Buijs**
> Mijn homoseksualiteit is het meest centrale onderdeel van mijn identiteit. Ik voelde al op jonge leeftijd aan dat ik anders was. Dat heeft mijn levensloop fundamenteel beïnvloed en processen in gang gezet die nog steeds niet klaar zijn. Dat is soms moeilijk, maar het is ook een bron van trots en inspiratie. Ik vind het leuk om te merken dat mijn mannelijke en vrouwelijke kanten steeds betere vrienden van elkaar worden.

> **Cornald Maas**
> [Interviewer: 'Cornald Maas, *gay* - is dat goed, of is dat niet goed als ik dat zeg?']
> Het is een *fait accompli* dat ik *gay* ben. Dus ja, dat ben ik nou eenmaal. Ik beschouw het niet als een verdienste. En ik beschouw het ook niet als mijn identiteit.
> [Interviewer: Heb je het altijd geweten?]
> Nee — ik denk: ja, ik had het misschien eerder kunnen weten, dat wel, maar ja, een andere tijd, zonder social media, en een andere omgeving, Brabant, katholiek — ik had geen idee. Het was wel vaag zo'n besef, achteraf denk je: hoe kan het nou dat ik het nooit helemaal gezien heb? Maar goed, ik ben ook heel lang gelukkig geweest met een vriendin. En dat was oprecht geluk, dus in die zin … het kan allemaal, hè, dingen zijn slecht in hokjes in te delen.

Wat er in deze twee voorbeelden wordt gezegd heeft (mogelijke) raakvlakken met aan het begin van dit hoofdstuk genoemde ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek als #2, #3, #4, #6, #8 en #10. Misschien roept wat er gezegd wordt vragen op, bijvoorbeeld over seksuele aantrekking, over zelfbenoeming en over seksuele identiteit, op dit moment in het leven van de betrokkenen en in het verleden (de begrippen worden toegelicht in de Bijlage). Antwoorden zijn niet altijd eenvoudig. Wat de tien thema's in de ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek duidelijk maken, wordt concreet in deze voorbeelden: homoseksualiteit is een complex verschijnsel.

2.2 Definities

Een definitie beoogt recht te doen aan de complexiteit van het verschijnsel homoseksualiteit. Zo'n definitie moet vooral beschrijven, en liever niet te veel voorschrijven. Dat maakt sommige definities minder geschikt dan andere. Een definitie vanuit de invalshoek seksueel gedrag, bijvoorbeeld, bergt het risico in zich dat bepaalde mensen buiten de boot vallen, bijvoorbeeld iemand die niet seksueel actief is.

Het Studiedeputaatschap stelt de volgende twee definities voor, eerst een definitie van homoseksualiteit in de zin van een seksuele oriëntatie, vervolgens een definitie van gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag.

Een seksuele oriëntatie: aantrekking en zelfbenoeming

1. *Homoseksualiteit verwijst naar die posities op het spectrum van seksuele oriëntaties waar sprake is van een patroon van emotionele, romantische en/of seksuele aantrekking tot personen van het gelijke geslacht, een aantrekking die overwegend (de mate waarin verschilt van persoon tot persoon) dan wel exclusief van aard kan zijn. In de regel sluit homoseksualiteit ook een zelfbenoeming in die uitdrukking geeft aan deze aantrekking.*

Gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag

2. *Gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag verwijst naar seksueel gedrag van partners van het gelijke geslacht, ongeacht hun seksuele aantrekking of zelfbenoeming.*

Seksueel gedrag is een dimensie die nauw verwant is met een homoseksuele oriëntatie, maar er toch van onderscheiden moet worden. Seksueel gedrag wordt een van de 'potentiële correlaten' van een seksuele oriëntatie genoemd.

Soms wordt op grond van niet meer dan seksueel gedrag van twee partners van het gelijke geslacht bijna vanzelfsprekend geconcludeerd tot een homoseksuele aantrekking of zelfbenoeming van een of beide partners. Om zo'n voorbarige conclusie over iemands seksuele oriëntatie te voorkomen verdient het de voorkeur bij seksueel gedrag niet het bijvoeglijk naamwoord 'homoseksueel' te gebruiken, maar: 'gelijkgeslachtelijk'.

2.3 Terminologie

Welke woorden of uitdrukkingen gebruik je om te verwijzen naar personen die homoseksueel zijn in de zin van het definitie-voorstel hierboven? Vaak wordt het woord *homo's* gebruikt — maar dat verwijst alleen naar mannelijke homoseksualiteit. Er worden ook wel afkortingen gebruikt, zoals 'LH-personen', of 'LHB'ers', voor lesbische, homoseksuele en biseksuele Nederlanders. Om expliciet te maken dat het niet alleen over personen met een exclusieve homoseksuele oriëntatie gaat is er veel voor te zeggen een letter toe te voegen: S, voor lesbisch of homo op een van de posities op het spectrum van seksuele oriëntaties zoals hierboven gedefinieerd. Dat gaat misschien te ver. In dat geval heeft de uitdrukking *LH'ers* de voorkeur, zolang niet wordt vergeten dat de uitdrukking een bredere werkelijkheid weergeeft dan alleen de exclusieve aantrekking tot het gelijke geslacht.

> **LH-ers**
> lesbiennes of homo's met een overwegende of een exclusieve aantrekking tot personen van het gelijke geslacht

Wanneer het ook over biseksuele personen gaat, kan de afkorting LHB-ers gebruikt worden.

In sommige situaties kan het nuttig zijn de LH-er van het spectrummodel van seksuele oriëntaties expliciet te onderscheiden van de LH-er van het tweedeling-model van seksuele oriëntatie, oftewel de lesbienne of homo met een exclusieve seksuele oriëntatie. In dat geval kan de afkorting LHE gebruikt worden:

> **LHE-ers**
> lesbienne of homo's met een exclusieve aantrekking tot personen van het gelijke geslacht

Om expliciet te maken dat het niet alleen over personen met een exclusieve homoseksuele oriëntatie gaat, is er veel voor te zeggen een letter toe te voegen: de letter S. De afkorting LHS staat dan voor lesbisch of homo op een van de posities op het spectrum van seksuele oriëntaties zoals hierboven gedefinieerd. Omdat deze afkorting (nog) niet gebruikelijk is, hebben we ervoor gekozen in dit rapport die afkorting toch maar niet te gebruiken. Wij gebruiken voornamelijk de afkorting LHB en voegen daar geen andere letters, zoals T of Q of I aan toe, omdat ons studiedeputaatschap vraagstukken rond transgender, queer of interseksualiteit niet bestudeerd heeft.

2.4 Aantallen

Wanneer in publicaties of in de media getallen m.b.t. seksuele oriëntaties worden genoemd, kunnen die onderling verschillen. Voor een deel hangt dat samen met welke dimensie bepalend wordt geacht voor een seksuele oriëntatie: aantrekking, gedrag, of zelfbenoeming (zie aandachtspunt 3). Zo zijn percentages voor gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag hoger dan percentages voor homoseksuele aantrekking. In een bijlage bij de LHBT-monitor 2022 van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) worden onderstaande cijfers genoemd voor de dimensie seksuele aantrekking (de dimensie die bepalend is in de definitie van seksuele oriëntatie van het Studiedeputaatschap).

		totaal	man	vrouw
seksuele aantrekking				
	alleen eigen sekse	1,8	1,5	2,0
	vooral eigen sekse	0,8	1,1	0,5
	evenveel eigen sekse als andere sekse	2,2	0,7	3,6
	vooral tot andere sekse	7,3	5,6	8,9
	alleen tot andere sekse	79,5	87,7	71,5
	weet ik niet	0,2	0,2	0,2
	geen antwoord	8,3	3,1	13,3
LHB o.b.v. bovenstaande waarden		4,7	3,3	6,1

	totaal	man	vrouw
LHB o.b.v. ontbrekende waarden	5,6	3,6	7,8
voornamelijk heteroseksuelen o.b.v. ontbrekende waarden	8,4	6,0	11,1

(a) Seksuele oriëntatie per geslacht, 18 jaar en ouder
~ bron: Huijnk, Damen, en Van Kampen (2022), 19.

De getallen maken de verschillen op het punt van seksuele oriëntaties tussen mannen en vrouwen goed zichtbaar, bijvoorbeeld wat betreft een biseksuele oriëntatie ('evenveel eigen sekse als andere sekse').

Wat hierboven in vogelvlucht is beschreven wordt in hoofdstuk 8 'Homoseksualiteiten van de negentiende tot de eenentwintigste eeuw' in het deel Verdieping van dit rapport verder uitgewerkt.

2.5 Afkortingen- en woordenlijst

aantrekking → 'seksuele aantrekking'

biologisch geslacht of iemand een mens van het mannelijk geslacht is, of van het vrouwelijk geslacht, bepaald door het vermogen kleine gameten (zaadcellen) dan wel grote gameten (eicellen) te produceren

bi(seksueel) (iemand) gekenmerkt door een (→) seksuele oriëntatie op zowel het andere als het gelijke geslacht

feminien → 'gender'

gender de zelfbeleving en/of sociale rol, variërend van masculien tot feminien, die in de regel voortkomt uit iemands (→) biologisch geslacht en ingevuld wordt in aansluiting bij

	en/of afwijzing van elementen uit de dominante culturele gewoontevorming
geslacht	→ 'biologisch geslacht'
heteroseksualiteit	→ 'seksuele oriëntatie'
hetero(seksueel)	(iemand) gekenmerkt door een (→) seksuele oriëntatie op het andere geslacht
homo(seksueel)	(iemand) gekenmerkt door een (→) seksuele oriëntatie op het gelijke geslacht
homoseksualiteit	→ 'seksuele oriëntatie'
lesbienne/lesbisch	(een vrouw) gekenmerkt door een (→) seksuele oriëntatie op het gelijke geslacht
LH-er(s)	lesbienne(s) of homo('s) met een overwegende of een exclusieve (→) seksuele aantrekking tot personen van het gelijke geslacht
LHB-er(s)	lesbienne(s) of homo('s) met een overwegende of een exclusieve (→) seksuele aantrekking tot personen van het gelijke geslacht, en personen met een seksuele aantrekking tot zowel het gelijke als het andere geslacht en (→ biseksueel)
LHE-er(s)	lesbienne(s) of homo('s) met een exclusieve seksuele aantrekking tot personen van het gelijke geslacht
masculien	→ 'gender'
mannelijk	→ 'biologisch geslacht'
panseksueel	een alternatief voor een (→) seksuele oriëntatie, gebruikt om aan te geven dat voor iemand niet de aantrekking tot personen van een bepaald geslacht bepalend is, maar de aantrekking tot de persoon zelf, ongeacht diens geslacht

queer	een alternatief voor een (→) seksuele oriëntatie, gebruikt (i) als weigering zich te identificeren als (→) hetero-, (→) homo-, (→) biseksueel; (ii) als protest tegen elke tweedeling op het gebied van geslacht, seksuele oriëntatie, gender, enz.
seksualiteit	een woord gebruikt voor (i) geslachtelijkheid of geslachtsverschil; (ii) (→) seksuele oriëntatie; (iii) geslachtsleven; of (iv) bureaucratische categorisering van (afwijkend) seksueel gedrag, bedoeld voor de regulering van dat gedrag
seksueel gedrag	of iemand seks heeft met een partner van het andere (→) geslacht, het gelijke geslacht, of met partners van beide geslachten (stemt niet altijd overeen met iemand seksuele oriëntatie)
seksuele aantrekking	aantrekking tot het andere (→) geslacht, het gelijke geslacht, of beide geslachten, onderscheiden in aspecten als emotioneel romantisch en/of seksueel (in de zin van gericht op seksueel gedrag)
seksuele diversiteit	de verschillende manieren waarop personen hun (→) seksuele aantrekking, (→) zelfbenoeming en/of (→) seksuele identiteit en (→) seksueel gedrag beleven en invullen
seksuele identiteit	de manier waarop iemand zijn of haar (→) seksuele oriëntatie een plaatst geeft in de identiteitsbeleving, bijvoorbeeld als een draad in de identiteit, of als kern van de identiteit
seksuele oriëntatie	een van de posities op een spectrum, een positie waarbij sprake is van een patroon van emotionele, romantische en/of seksuele aantrekking tot (i) personen van het andere geslacht (heteroseksuele oriëntatie), (ii) personen van het gelijke geslacht (homoseksuele oriëntatie), in beide gevallen een aantrekking die overwegend (de

	mate waarin verschilt van persoon tot persoon) dan wel exclusief van aard kan zijn, of (iii) personen van zowel het andere als het gelijke geslacht (biseksuele oriëntatie) — in de regel inclusief een (→) zelfbenoeming die uitdrukking geeft aan deze aantrekking
vrouwelijk	→ 'biologisch geslacht'
zelfbenoeming	of iemand zich (→) hetero(seksueel), (→) homo(seksueel), (→) bi(seksueel), of anders, bijvoorbeeld (→) panseksueel of (→) queer, noemt (stemt niet altijd overeen met iemand seksuele oriëntatie)

'Oordeel niet, laat dat aan God over'
Het verhaal van Erik en zijn ouders

Zeventien jaar was Erik toen hij na een periode van neerslachtigheid bij zijn ouders aanklopte en aangaf dat hij zich aangetrokken voelde tot jongens. Hij had het er moeilijk mee. Waarom moest hem dit overkomen? Hij droomde van een toekomst met een gezin. Maar die droom valt in duigen. Ook voor zijn ouders: 'Pap, van mij zul je geen stamvader worden'.

Wat gaat er dan door je heen als ouders? Opgegroeid in een tamelijk orthodoxe christelijke gemeente, overvalt het je. Als mens ben je vaak een beetje een kuddedier. Je leest er wel eens iets over maar je denkt er niet echt over na. Je bent opgegroeid met het idee dat homoseksualiteit niet mag. Je weet van het vaak gemaakte onderscheid tussen het hebben van homofiele gevoelens en de homoseksuele praktijk. Maar wat helpt dat als je kind zo bij je komt?

Eén gevoel voert de boventoon: de diepe band met je kind en je vaste voornemen om samen met hem de weg te zoeken stap voor stap. Je voelt zijn hunkering naar een maatje en je zou hem dat ook van harte gunnen. Ook al moet je daar zelf wel aan wennen.

Je gaat erover lezen. Je ontdekt dat Bijbelsteksten over homoseksualiteit in het kader van orgieën staan. Maar je weet ook: God heeft man en vrouw gemaakt en dat staat er ook niet voor niets. Dat blijft een worsteling. De overtuiging groeit: laat mensen in hun waarde. Oordeel niet, laat het aan God over.

De ouders denken en bidden mee als hun zoon gaandeweg uit de kast komt. In de familiekring, in de jeugdvereniging. De reacties zijn wisselend. Enerzijds is er best vaak begrip. Maar het voelt ook als het krijgen van een stempel. Iedereen vindt er iets van. En sommige mensen zijn daar opvallend openhartig over. 'Je mag het wel zijn hoor, als je het maar niet doet.' En ook al heb je op dat moment geen partner, geeft dat toch een groot verdriet. Verdriet er niet bij te mogen horen. Dat er altijd die voorwaarde is.

In de kou staan

De jongerengroep in de gemeente waar Erik deel van uitmaakt komt op een leeftijd om belijdenis van het geloof te doen. Voor Erik en zijn ouders is het van groot belang te weten hoe de gemeente en de kerkenraad erin staat. Kan hij alleen belijdenis doen als hij belooft geen relatie aan te gaan? Er volgen gesprekken met de wijkouderling, de predikant en de voorzitter van de kerkenraad. Heel verschillende

gesprekken. Een enkeling reageert invoelend en empathisch. Anderen koud en veroordelend. Ze lijken er veel verstand van te hebben en kennen alle Bijbelteksten met hun vindplaats uit hun hoofd. Maar het lijkt alsof ze zich erachter verschuilen. Erik voelt zich in de kou staan en zijn ouders ook. Juist waar je pastorale betrokkenheid en warmte zoekt, is de toon te rationeel. Ze zeggen bewogen te zijn, maar hun woorden komen hard aan. En uiteindelijk blijft het bij een standpunt. De kerkenraad houdt zich aan de klassiek-gereformeerde visie: een homoseksuele relatie niet geoorloofd is en wie belijdenis doet, geeft daarmee te kennen zich daaraan te houden.

Voor het gezin is het reden om met elkaar op zoek te gaan naar een andere gemeente. Een gemeente die meer open staat voor mensen met een andere geaardheid. Het doet pijn om meer dan twintig jaar gedeeld gemeente-zijn achter te laten. ‘Maar ook hebben we ervaren dat God alle dingen leidt en we vertrouwen erop dat Hij ons in de nieuwe gemeente een warme plaats zal geven. Natuurlijk snappen we dat een gemeente niet zomaar van mening verandert, maar het is vooral de toon die ons het laatste zetje heeft gegeven.’

3 Bijbel en 'homoseksualiteit'

Wie in de Bijbel op zoek gaat naar gedeeltes die rechtstreeks gaan over wat vandaag homoseksualiteit wordt genoemd in de zin van een seksuele oriëntatie,[22] zal die niet vinden. Er zijn wel teksten in de Bijbel die wij met homoseksualiteit associëren, omdat ze betrekking hebben op seksuele gemeenschap tussen mensen van hetzelfde geslacht. Maar zoals zal blijken, wordt er nergens gesproken over romantische aantrekkingskracht of verliefdheid tussen mensen van hetzelfde geslacht.[23]

Als deputaatschap willen we dan ook bij voorbaat waarschuwen voor blikvernauwing. Of en hoe de teksten die betrekking hebben op gelijkgeslachtelijke seks van toepassing zijn op homoseksualiteit zal nog moeten blijken. We benoemen dit hier expliciet omdat er soms een isgelijkteken gezet wordt: geen seks tussen leden van hetzelfde geslacht betekent dus ook geen relatie, intieme vriendschap, bij elkaar wonen. Dat is te kort door de bocht.

Verder bestaat Bijbelse bezinning op homoseksualiteit uit meer dan alleen zorgvuldige bestudering van de teksten die betrekking hebben op gelijkgeslachtelijke seks. Die zullen geduid moeten worden in het grotere geheel van het Bijbelse onderwijs en daarbinnen in het bredere kader van het Bijbelse spreken over geslachtelijkheid, relaties en seks.

In dit hoofdstuk doen we een poging om op beknopte wijze het grotere Bijbelse geheel te schetsen en vandaaruit in te zoomen op een aantal specifieke teksten. Het is ondoenlijk en onnodig daarvan een uitputtende verhandeling te geven. In binnen- en buitenland zijn hierover inmiddels boeken vol geschreven en tal van rapporten voor synodes geproduceerd. Van een aantal hiervan hebben we dankbaar gebruikt gemaakt.[24]

Voor de goede orde zeggen we hier alvast dat in dit hoofdstuk geen conclusies getrokken zullen worden ten aanzien van de toelaatbaarheid van gelijkgeslachtelijke relaties vandaag. We verzamelen

---

[22] Zie voor een definitie hiervan hoofdstuk 2.

[23] Idem. Wel komen we een enkele keer zielsverwantschap tegen tussen twee mensen van hetzelfde geslacht, zoals Ruth en Naomi en David en Jonathan. De betreffende passages geven geen aanleiding om te denken aan romantische aantrekkingskracht of verliefdheid.

[24] Zoals de studierapporten van de CGK, NGK en de CRC (Christian Reformed Churches). Zie CGK (2013), NGK (2015) en CRC (2022).

slechts het materiaal waarop in de hoofdstukken hierna op diverse manieren voortgeborduurd zal worden.

3.1 Het grotere kader

3.1.1 Genesis 1 en 2: mannelijk en vrouwelijk

In Genesis 1 wordt ons het briljante ontwerp verteld van hemel en aarde waarin alles een plek en samenhang krijgt. Als laatste wordt de mens door God naar zijn beeld geschapen, waar in één adem aan wordt toegevoegd: 'mannelijk en vrouwelijk schiep Hij de mensen' (Genesis 1:27). Het mannelijk en vrouwelijk zijn heeft dus betrekking op het geschapen zijn naar het beeld van God. Tegelijk lijken deze woorden bedoeld als opmaat voor de direct daaropvolgende opdracht van God aan de mensheid om vruchtbaar te zijn en talrijk te worden.

In Genesis 2 komt een ander aspect van het mens-zijn naar voren. Eerst is de mens alleen. En dat is niet goed, zegt God. De mens is juist bedoeld als wezen dat leeft in verbinding met anderen. Sterker nog: een bijzondere ander. Een levenspartner. God laat de mens zelf ontdekken dat hij verlangt naar iemand naast hem, naar een 'maatje' zoals we vandaag zouden zeggen. En God vervult vervolgens het door Hemzelf geschapen verlangen door de mens een vrouw te geven. Eén aan hem gelijk en tegelijk een tegenover, aanvullend en helpend. De man wordt aangevuld door de vrouw en omgekeerd. Het aspect van voortplanting blijft hier, in tegenstelling tot Genesis 1, ongenoemd. In Genesis 2 ligt het accent op de totaalrelatie.

Die samenwerking en aanvulling vormt ook de basis voor de levenseenheid waarin men in alle opzichten aan elkaar gehecht is: het huwelijk zoals dat verwoord wordt in Genesis 2:24: 'Daarom maakt een man zich los van zijn vader en moeder en hecht hij zich aan zijn vrouw, en zij zullen één lichaam zijn.' Het is een concluderende en beschrijvende zin van iets dat we in het leven zien gebeuren. Ook in een gevallen wereld doen mensen dat. Niet zozeer omdat ze zich aan een goddelijke opdracht onderwerpen maar omdat ze als vanzelf het ingeschapen verlangen volgen om het leven met een bijzondere ander te delen.

Het geheel van het Bijbelse onderwijs bevestigt wat je op basis van Genesis 1 en 2 al kunt vermoeden: deze unieke levenseenheid tussen één man en één vrouw is bedoeld als levenslang, exclusief en in volledige toewijding aan elkaar. Kort samengevat: de eenheid van man en vrouw in liefde en trouw is de meest geëigende en veilige plek voor seksuele intimiteit en het ter wereld komen van kinderen.

3.1.2 Genesis 3: verstoring van het goede

Door de zondeval zoals beschreven in Genesis 3 doet gebrokenheid zijn intrede op alle terreinen van het leven. Het goede raakt in alle opzichten bedorven. Luidde de slotzin van Genesis 2 nog dat de mens en zijn vrouw zich er niet voor schaamden dat ze naakt waren, na de zondeval blijkt dat je je in een gevallen wereld niet zomaar kunt blootgeven, ook niet binnen het huwelijk (zie 3: 7 en 21). Na de zondeval manifesteert zich ook op het gebied van geslachtelijkheid, relaties en seks veel zonde en gebrokenheid. Op veel plaatsen in de Bijbel wordt hierop gewezen en opgeroepen tot een goede omgang. Naar onze overtuiging niet omdat relationele en seksuele zonden erger zijn dan andere, maar eerder omdat dit zo'n kwetsbaar en teer terrein is.

Veel is dus bedorven door de zondeval. In alle uithoeken van het bestaan doet zich de gebrokenheid gelden. Dat behoeft in zijn algemeenheid geen betoog. Lastiger wordt het om precies aan te wijzen waarin zich die gebrokenheid manifesteert. In ieder geval in de moeite van de zwangerschap en de vloek over de aardbodem (Genesis 3:16) alsook in het feit dat schaamte zijn intrede doet en man en vrouw iets voor elkaar te verbergen hebben. In het verlengde hiervan kan gedacht worden aan ongewenste kinderloosheid en moeizame huwelijken. Maar manifesteert zich de gebrokenheid van het bestaan ook in een intersekse conditie, genderdysforie of bi- en homoseksuele gevoelens omdat die als zodanig niet dienstbaar zijn aan een uiterst fundamentele en vitale functie van de seksualiteit, te weten de voortplanting? Soms wordt homoseksualiteit op deze gronden wel getypeerd als een 'pijnlijk raadsel'. Wanneer hieraan de conclusie wordt verbonden dat gelijkgeslachtelijke seksuele relaties op grond van de Bijbel niet toelaatbaar zijn, is er sprake van nog een ander pijnlijk raadsel, namelijk de vraag waarom bij mensen met een gelijkgeslachtelijke oriëntatie het ingeschapen verlangen om niet alleen te blijven maar een maatje voor het leven te hebben intact is gebleven.

De gestelde vraag wordt tegenwoordig echter niet zondermeer bevestigend beantwoord. De Bruijne bijvoorbeeld merkt op dat het denkbaar is, gelet op de variatie in heel de schepping die uit Genesis 1-2 naar voren komt, dat in de homoseksuele oriëntatie en identiteit 'een nadere variatie binnen het kader van man-zijn en vrouw-zijn naar ons toekomt.'[25] In dat geval kan niet zondermeer 'geclaimd'

[25] De Bruijne (2022), 245.

worden dat homoseksuele gevoelens het gevolg zijn van de zondeval en tot de gebrokenheid van het leven behoren.

3.1.3 Genesis 1, 2 en 3: meerdere perspectieven?

Een en ander wordt nog complexer als je, zoals De Bruijne, ervan uitgaat dat Genesis 1-3 geen chronologische beschrijving bieden en dat er geen ideaalstaat geweest is,[26] maar dat het schema schepping-valverlossing eerder een 'structuurtypering' inhoudt van 'alles wat bestaat en gebeurt'.[27] In toenemende mate wordt onder christenen mede op basis van de evolutietheorie betwijfeld of er zo'n ideaalstaat geweest is. Als dit niet het geval is, wordt het moeilijker om 'bepaalde fenomenen helemaal aan de kant van de goede schepping te lokaliseren en andere juist volledig in het domein van menselijke opstand en gebrokenheid.'[28] In het volgende hoofdstuk zullen we zien dat genoemd uitgangspunt bij De Bruijne onderdeel is van zijn argumentatie. Daarom vermelden we dit punt hier zonder er overigens stelling in te nemen.

Aansluitend bij het voorgaande willen we vanuit Genesis 1 en 2 in combinatie met Hooglied een drietal perspectieven op relaties en seksualiteit noemen. Vanuit Genesis 1 komt het perspectief naar voren van procreatie. In Genesis 2 is de voortplanting buiten beeld en wordt de levenseenheid benadrukt. Vanuit Hooglied komt het perspectief van het genieten van seksualiteit naar voren. Uit de Schrift komen zo ten aanzien van het huwelijk tussen man en vrouw de perspectieven van procreatie (voortplanting), relatie en recreatie naar voren, en in elk daarvan weerspiegelt zich Gods wijsheid en goedheid. Het eerste perspectief, voortplanting, is per definitie afwezig in een gelijkgeslachtelijke relatie, terwijl de andere twee perspectieven wel mogelijk zijn. In enkele visies die we in het volgende hoofdstuk beschrijven, speelt dit een rol, al worden er andere termen gebruikt.

3.1.4 Psalm 139

We sluiten dit gedeelte af met een aantal gedachten naar aanleiding van Psalm 139. Deze psalm nodigt ons in vers 14 uit het mee te zeggen met de dichter: 'Ik loof U voor het ontzaglijke wonder van mijn bestaan.' Het is een tot in het diepst van je ziel weten dat je een wonder

---

[26] In de theologie heet dit de 'status integritatis' waarmee de veronderstelde toestand vóór de zondeval wordt getypeerd: onder andere zonder gebrokenheid en dood.

[27] De Bruijne (2022), 239.

[28] Id.

van God bent. Dit zijn woorden die na de zondeval klinken. Woorden die gaan over het leven hier en nu, waarin we niet in een ideaalstaat verkeren en er in mijn leven een mix van mooi, minder mooi en lelijk is; waarin op diverse vlakken sprake is van een pijnlijk raadsel. En toch mogen we met de psalm meezingen dat ik door God op zo'n unieke manier geweven ben in de moederschoot, dat ik Hem loof voor het ontzaglijke wonder van mijn bestaan.

3.2 Het Oude Testament

In het Oude Testament vinden we alleen in het boek Leviticus twee verbodsteksten. In de rest van het Oude Testament komt gelijkgeslachtelijke seks alleen ter sprake in een verhalende context. Hieronder bespreken we de relevante gedeeltes.

3.2.1 Genesis 19

In het verhaal in Genesis 19 eisen de mannen van Sodom seksuele gemeenschap met de mannelijke gasten van Lot. Latere Joodse geschriften waarin gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer ten zeerste wordt afgekeurd, verwijzen daarvoor vaak naar dit Bijbelhoofdstuk.[29] Steun uit het Oude Testament krijgen ze hiervoor niet. Nergens wordt Sodom expliciet in verband gebracht met gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer (vlg. Jesaja 1:10-17; 3:9; Jeremia 23:14, Klaagliederen 4:6). Bovendien geeft Ezechiël een heel andere reden voor het wegvagen van Sodom en Gomorra (16:49-50):

> 'Hun overtreding was dat zij, hoogmoedig als ze waren,
> niets deden voor de armen en misdeelden, terwijl ze zelf
> genoten van een overvloed aan voedsel en zorgeloze rust.
> Ze verhieven zich boven de anderen, wat ze deden vond Ik
> gruwelijk. Ik zag het en heb hen weggevaagd.'

Een tweetal teksten in het Nieuwe Testament refereert aan de zonde van Sodom (2 Petrus 2:6-10 en Judas 7), maar specificeert niet wat hiermee precies wordt bedoeld. Ook Jezus noemt Sodom alleen in algemene zin (Matteüs 10:5-15) zonder te benoemen wat de zonde nu specifiek was.

Vaak wordt schending van het gastrecht als de 'eigenlijke' zonde gezien in Genesis 19. Deze gedachte lijkt ons plausibel, mede gezien het feit dat Lot zich er min of meer op beroept (19:8) en het gegeven

[29] Van Loon (2012), 16, 48, 51.

dat gastvrijheid in het Oude Nabije Oosten hoog in het vaandel stond en daarmee uiteraard ook de veiligheid en bescherming van je gasten.

Ten aanzien van Genesis 19 concluderen we dat we hieraan weinig tot niets kunnen ontlenen ten aanzien van het al dan niet toelaatbaar zijn van gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer in zijn algemeenheid. Het gaat immers om voorgenomen verkrachting en dat is op zichzelf al volstrekt onacceptabel.

Opvallend in dit verhaal is dat Lot bereid is twee dochters aan de mannen van Sodom aan te bieden. Op die manier gaat hij wel heel ver in het beschermen van zijn gasten. Wellicht dat naast het schenden van het gastrecht meespeelt dat 'genomen worden' als man in die tijd de grootste vernedering was die je kon worden aangedaan.[30] Hiermee raken we aan iets wat nader aan de orde zal komen, namelijk een groot verschil met onze tijd ten aanzien van de rol en beleving van seks en seksualiteit.

3.2.2 Rechters 19

In Rechters 19 treffen we een gruwelijk verhaal aan. Net als in Genesis 19 speelt ook hier voorgenomen verkrachting van mannen door mannen een rol. In dit geval zijn het de mannen van Gibea die eisen dat een Leviet, die bij een van hun stadsgenoten samen met zijn bijvrouw onderdak voor de nacht heeft gevonden, naar buiten komt zodat zij homoseksuele gemeenschap met hem kunnen hebben. Dit wordt geweigerd, maar uiteindelijk wordt wel de bijvrouw van de Leviet naar buiten gestuurd. Zij wordt gedurende de hele nacht verkracht, waarna ze de volgende ochtend overlijdt. Een belangrijk verschil met het verhaal in Genesis 19 is dat de daders in dit geval Joodse mannen zijn. Daarmee lijkt ook een claim van Joodse schrijvers uit de Oudheid dat gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer in Israël nooit voorkomt,[31] niet te kloppen.

3.2.3 Leviticus 18 en 20

In het boek Leviticus treffen we kort na elkaar twee sterk op elkaar lijkende teksten aan die beide een duidelijk verbod op gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer uitvaardigen. De verboden luiden:

[30] Zie o.a. Nissinen (1998), 70, 71.

[31] Van Loon (2012), 48-57.

> ‘Je mag niet het bed delen met een man zoals met een vrouw, dat is gruwelijk’ (Leviticus 18: 22).
>
> ‘Wie met een man het bed deelt als met een vrouw, begaat een gruweldaad. Beiden moeten ter dood gebracht worden en hebben hun dood aan zichzelf te wijten’ (Leviticus 20: 13).

In beide verzen is de formulering algemeen. Er wordt niets gezegd waardoor je zou kunnen denken aan een specifieke vorm van gelijkgeslachtelijk gedrag. Waar je in 18:22 nog zou kunnen denken dat het voor één van de twee, bijvoorbeeld een (mede)gevangene, om onvrijwillige seks zou kunnen gaan, snijdt 20:13 die gedachte de pas af. Beiden moeten immers ter dood worden gebracht.

Ook valt op dat gezegd wordt dat het een gruwel of gruweldaad is. Het Hebreeuwse woord dat hiervoor gebruikt wordt, is een ernstige diskwalificatie en heeft een sterke gevoelswaarde: het duidt op iets weerzinwekkends dat verwerpelijk is in de ogen van God of mensen.[32] Het kan daarbij gaan om wat zowel in cultische als in morele zin verfoeilijk is. Uit de context moet dit duidelijk worden. Nu gaat het in Leviticus 18-20 om de tweede hoofdvorm van verontreiniging: morele onreinheid. Bij dergelijke onreinheid gaat het om overtreding van goddelijke wetten, in Leviticus aangeduid als ‘inzettingen’ of ‘gebruiken’. Hieronder valt ook ‘de hele sociale organisatie van Israël’, zoals duidelijk wordt uit Leviticus 18: het gaat van ongeoorloofde seksuele omgang binnen de sfeer van het gezin, via de uitgebreide familie of clan naar de Israëlitische samenleving als geheel.[33] Ook de strafmaat (doodvonnis) maakt duidelijk dat het niet om fysieke of rituele maar morele onreinheid gaat.[34]

Tempelprostitutie?

Vaak wordt gezegd dat het in Leviticus 18 en 22 om tempelprostitutie zou kunnen gaan. In dit verband wordt vaak gewezen op de *qadeshim* (letterlijk: ‘heilige mannen’) in Deuteronomium 23:17. Het zal eufemistisch bedoeld zijn, maar met welke prakijken hielden zij zich bezig? Op nog een aantal plaatsen in het Oude Testament komen ze

---

[32] Mudde (2015), 46.
[33] Mohrmann (2004), 58, 68–76; Nihan (2013), 330, 342.
[34] Nihan (2013), 339-45; voortbouwend en corrigerend t.o.v. Klawans (1998), 393-95; Klawans (2000), 26-27; vgl. Barton (2014), 194-200.

voor,[35] maar in Deuteronomium 23 wordt na het verbod op 'heilige vrouwen' en 'heilige mannen' in vers 18 in één adem gesproken over het brengen van hoerenloon en hondengeld in het huis van de Heer. Het lijkt niet onlogisch om hierbij te denken aan tempelprostitutie en de bepalingen in Leviticus 18 en 20 op te vatten als waarschuwing aan de Israëlieten om dit niet van omliggende volken over te nemen.

Waar vroeger algemeen werd aangenomen dat tempelprostitutie in het oude Nabije Oosten voorkwam, wordt dit nu door veel wetenschappers betwijfeld.[36] In dat geval komt dus de gedachte in de lucht te hangen dat de verboden in Leviticus 18 en 20 betrekking hebben op cultische prostitutie. Er zijn echter ook gezaghebbende wetenschappers die van mening zijn dat tempelprostitutie in het oude Nabije Oosten wel degelijk voorkwam.[37]

Voor ons rapport is het niet nodig hierin stelling te nemen aangezien we eerder al concludeerden dat de verboden in Leviticus 18 en 20 algemeen zijn en dat het daarin om morele onreinheid gaat.

Ik ben JHWH

De verboden in Leviticus 18 en 20 staan in een groter geheel dat in 18:1-5 ingeleid wordt met tot twee keer toe de woorden 'Ik ben JHWH'. Dit is de enige keer dat deze woorden het begin vormen van een serie bepalingen, alle andere keren vormen ze de afsluiting van een los gebod of een reeks.[38] Eerst is er de relatie met JHWH, de bevrijder van zijn volk uit Egypte, daarna pas de geboden.[39] Rose noemt de woorden 'Ik ben JHWH', die in Leviticus 18-20 meermalen vallen, de bevrijdingsvlag of de evangelievlag.[40]

3.2.4 Overige teksten uit het Oude Testament

De daad van Cham tegen zijn vader Noach wordt soms uitgelegd als een incestueuze verkrachting (Genesis 9) van een vader door zijn zoon.[41] Deze interpretatie is echter omstreden en lijkt ons erg vergezocht.[42] Verder wordt door sommigen de vriendschap tussen David en Jonathan (zie o.a. 1 Samuel 18:1,3 en 2 Samuel 1:23) als een

---

[35] De betreffende Bijbelteksten zijn: Deuteronomium 23:17-18; 1 Koningen 14:24; 15:12; 22:46; 2 Koningen 23:7; Job 36:14.
[36] Sprinkle (2015), 56-60; Day (2014). DeGrado (2018), 16, 19, 21, 23, 25-26.
[37] Zie bijv. Stol (2016).
[38] Rose (2020), 150.
[39] Id., 148.
[40] Id., 150.
[41] Gagnon (2001), 63-71; Nissinen (1998), 52-53.
[42] Mudde (2015), 336-339.

homoseksuele relatie in liefde en trouw gezien. Hieruit zou dan afgeleid kunnen worden dat het Oude Testament homoseksuele relaties in liefde en trouw niet per definitie afkeurt en daarmee zouden de verboden in Leviticus 18 en 20 dus ook niet op alle situaties van toepassing zijn. De meeste auteurs zijn het er echter over eens dat er in de beschrijving van de vriendschap tussen David en Jonathan veel te veel tussen de regels door gelezen wordt. Wij sluiten ons hierbij aan.

3.3 Het Nieuwe Testament

In het Nieuwe Testament blijft het vrij stil rond het onderwerp gelijkgeslachtelijke seks. Jezus roert de materie niet aan, of in ieder geval niet rechtstreeks, al biedt Matteüs 19 wel aanknopingspunten en inzichten die voor onze bezinning relevant zijn. Petrus en Judas refereren in hun brieven kort aan de zonde van Sodom,[43] maar doen dat, zoals eerder al opgemerkt, op een heel algemene manier. Bovendien bestond de zonde van Sodom volgens Ezechiël in de kern uit egoisme, zoals we hiervoor al zagen. Deze teksten laten we daarom verder buiten beschouwing. Uiteindelijk zijn drie passages uit de brieven van Paulus de enige teksten in het Nieuwe Testament waarin gelijkgeslachtelijke seks expliciet wordt genoemd. Dat gebeurt kort in twee zogenaamde zondelijsten in 1 Korintiërs 6:9 en 1 Timoteüs 1:10 en uitgebreider in Romeinen 1:26-27.

3.3.1 Matteüs 19: 3-12

In de evangeliën lezen we nergens uitspraken van Jezus over gelijkgeslachtelijke seks of relaties. Daaruit mag je niet concluderen dat Hij het kennelijk niet belangrijk vond er iets over te zeggen. Eerder dat er geen concrete aanleiding was om het over dit thema te hebben of omdat Hij het niet nodig vond om op dit punt de heersende opvattingen onder de Joden te corrigeren. Zij waren namelijk, zoals in het volgende hoofdstuk nader aan de orde komt, unaniem sterk afkeurend ten aanzien van gelijkgeslachtelijke seks: het gaat 'tegen de natuur' in.

Wat opvalt in Matteüs 19 is dat Jezus, in zijn antwoord op de vraag of een man zijn vrouw mag wegsturen, teruggaat naar het begin. Hij beroept zich daarbij op Genesis 2: één man en één vrouw, die niet langer twee zijn maar samen één. Om zijn punt te maken had Hij hiermee kunnen volstaan. Jezus citeert echter ook en zelfs als eerste, Genesis 1: 'Hebt u niet gelezen dat de schepper de mens bij het begin

[43] 2 Petrus 2:6-10 en Judas 7.

mannelijk en vrouwelijk heeft gemaakt?' Sommigen vatten deze woorden op als een bekrachtiging van de exclusiviteit van de scheppingsorde en daarmee als een impliciete afwijzing van gelijkgeslachtelijke relaties.[44] Er zijn echter ook andere verklaring voor het citeren van zowel Genesis 1:27 als 2:24.[45].

Na de onthutste reactie van de discipelen op Jezus' woorden ('dan kun je maar beter niet trouwen') krijgt Jezus' onderwijs een verrassende wending doordat Hij drie groepen eunuchen onderscheidt.[46] De derde groep is nieuw: mannen die zichzelf tot eunuch hebben gemaakt vanwege het koninkrijk van de hemel. Nu was in Jezus' tijd ongetrouwd zijn een uitzondering. Eunuchen waren doorgaans wel ongetrouwd. Eunuch was je niet vrijwillig, het overkwam je. Dat geldt althans voor de eerste twee groepen die Jezus noemt. De derde groep die Jezus toevoegt is echter wél vrijwillig eunuch. Vrijwillig blijven ze ongetrouwd en daarmee ook kinderloos. Zeker dat laatste was in die tijd een groot offer: je naam zou niet voortbestaan.

Jezus breekt dit open. Het is een optie om bewust niet te trouwen 'met het oog op het koninkrijk van de hemel'. Te denken valt dan aan diegenen die hun leven wijden aan de verkondiging van het evangelie, onder wie Jezus zelf. Jezus' woorden zijn gericht tot al zijn volgelingen, maar dat zijn woorden een bemoediging zijn voor homo's die omwille van Gods Woord celibatair willen leven, mag duidelijk zijn.

3.3.2 1 Korintiërs 6:9 en 1 Timoteüs 1:10

In 1 Korintiërs 6 en 1 Timoteüs 1 komen we twee zogenaamde zondelijsten tegen met daarin de woorden *arsenokoitai* en *malakoi*.

> 'Weet u niet dat wie onrecht doet geen deel zal hebben aan het koninkrijk van God? Vergis u niet. Ontuchtplegers noch afgodendienaars, overspeligen, *malakoi* noch *arsenokoitai*, dieven noch geldwolven, dronkaards, lasteraars noch uitbuiters zullen deelhebben aan het koninkrijk van God' (1 Korintiërs 6: 9-10)

> 'We weten ook dat de wet er niet is voor rechtvaardigen, maar voor wie zich aan wet of gezag niet stoort, voor

---

[44] Zo bijvoorbeeld: Rose (2023).

[45] Zie bijv. Nielsen (1973), 136.

[46] 1. Mannen die als eunuch geboren zijn, bijvoorbeeld met verminkte genitaliën. 2. Mannen die door mensen 'tot eunuch' zijn gemaakt. Letterlijk gecastreerden. 3. Mannen die zichzelf tot eunuch' hebben gemaakt vanwege het koninkrijk van de hemel.

> goddelozen en zondaars, die alles wat heilig is verachten en ontwijden, die hun eigen vader of moeder doden, voor moordenaars, ontuchtplegers, *arsenokoitai*, slavenhandelaars, leugenaars en plegers van meineed' (1 Timoteüs 1: 9-10).

We hebben de woorden *arsenokoitai* en *malakoi* expres onvertaald laten staan. Vaak worden ze interpreterend vertaald. Zo geeft de NBV deze woorden weer met knapenschenders en schandknapen. De NBV21 maakt een andere keuze en vertaalt met 'mannen die andere mannen misbruiken' en 'mannen die zich prostitueren'. Reden genoeg om ons af te vragen wat deze woorden betekenen en aan wat voor personen of handelingen we moeten denken.

arsenokoitai en *malakoi*

Het woord *arsenokoitai* (meervoud van *arsenokoites*) komt voor zover bekend niet in eerdere geschriften voor. Na Paulus komen we het in Joodse en christelijke geschriften een aantal keer tegen. Het zou goed kunnen dat het door Paulus zelf is gesmeed op basis van de Griekse vertaling van Leviticus 18 en 20 zoals die in de tijd van Paulus in gebruik was.[47] In die vertaling komen in beide teksten de woorden *arsen* (mannelijk) en *koiten* (bed) voor, in Leviticus 20 zelfs direct na elkaar. Het is dan maar een kleine stap om van hieruit het woord *arsenokoites* te munten.[48] De betekenis van dit woord zou dan zijn 'een man die seks heeft met een andere man' en daarin de actieve rol vervult.[49]

Het woord *malakos* (meervoud: *malakoi*) is een gewoon Grieks woord dat zacht betekent.[50] Het wordt in Paulus' tijd ook gebruikt om er verwijfde mannen mee te beschrijven. Een *malakos* is dus niet per definitie een man die seks heeft met een andere man, maar een man die de passieve rol speelde in gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer zou zonder meer een *malakos* genoemd worden.[51]

Het meest voor de hand liggend is dus het woordpaar *arsenokoitai* en *malakoi* in 1 Korintiërs 6 op te vatten als mannen die de actieve

---

[47] Zo'n 200 jaar voor Christus werd het Oude Testament in het Grieks vertaald. Deze vertaling staat bekend onder de naam Septuagint.

[48] Of dit door Paulus als eerste is gedaan of dat het woord al in omloop was doet eigenlijk niet ter zake. D.F. Wright veronderstelt dat de term al eerder in omloop was. Zie Wright (1984).

[49] Sprinkle (2015), 127-148; Sanders (2016), 366.

[50] In die betekenis komt het ook voor in het Nieuwe Testament, zie Matteüs 11:8 en Lucas 7:25 waar het gaat over 'zachte kleren'.

[51] Sprinkle (2015), 131: Sanders (2016), 366.

respectievelijk passieve rol vervullen tijdens gelijkgeslachtelijke seks. In aansluiting hierbij lijkt het logisch om *arsenokoitai* in 1 Timoteüs 1 op dezelfde manier op te vatten als in 1 Korintiërs 6.[52],[53]

3.3.3 Romeinen 1

Over de interpretatie van Romeinen 1 is veel nagedacht en geschreven. Het is ondoenlijk om dat allemaal hier te bespreken. We schetsen hier kort de grote lijn van de eerste hoofdstukken van de brief aan de Romeinen. Dat is immers de context van de passage 1:26-27, die onze bijzondere aandacht heeft.

In de eerste hoofdstukken werkt Paulus stapsgewijs toe naar zijn eindconclusie in 3:21-26: iedereen heeft gezondigd en heeft Christus nodig. Het gedeelte 1:18-3:20 dient om dit aannemelijk te maken door in 1:18-32 de zondigheid van de hele mensheid aan te tonen. Welke praktijken Paulus ook precies op het oog heeft, het is duidelijk dat deze niet alleen in zijn eigen ogen maar ook in die van zijn lezers afkeurenswaardig zijn. Vooral Paulus' Joodse lezers zullen diep verontwaardigd zijn, waarbij Paulus' voorbeeld van gelijkgeslachtelijke seks alleen maar als verdere katalysator dient.[54] Maar dan klapt in 2:1 de val dicht: al die dingen doet u zelf ook. Paulus is in Romeinen 1: 18-32 dus niet bezig met een verhandeling over seksuele ethiek, maar geeft sprekende voorbeelden van zonden die Gods toorn oproepen die zonder tussenkomst van Jezus iedereen zou treffen.

Met dit in het achterhoofd geven we in wat volgt een aantal overwegingen bij de verzen 26 en 27:

'De vrouwen hebben de natuurlijke omgang verruild voor de tegennatuurlijke en ook de mannen hebben de natuurlijke omgang met vrouwen losgelaten en zijn in hartstocht voor elkaar ontbrand. Mannen plegen ontucht met mannen.'

Para physin

Het is heel begrijpelijk dat deze verzen door velen als sleuteltekst gezien worden in een Bijbels-ethische bezinning rond

---

[52] Cook (2019); Hollenback (2017).

[53] Vroeger werd wel geopperd dat het in beide teksten zou gaan om pederastie. Als Paulus dat had willen zeggen, dan waren daarvoor in het Grieks van zijn tijd woorden beschikbaar. Hij gebruikt echter algemenere woorden zodat deze teksten niet beperkt kunnen blijven tot pederastie. Zie hiervoor: Sprinkle (2015), 143-144.

[54] In de Brief van Aristeas en in De Orakelboeken van de Sibillen wordt zelfs gesuggereerd dat gelijkgeslachtelijke seks onder Joden niet voor kwam. Overigens past Josephus in zijn hervertelling in *Joodse Oudheden* de geschiedenis in Rechters 19 hiervoor aan. Zie: Van Loon (2012), 48-57.

gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer. Het is niet alleen de meest uitgebreide tekst maar bovendien de enige plek in de Bijbel waar een reden gegeven lijkt te worden voor een verbod op seks tussen twee mensen van hetzelfde geslacht: het is tegen de natuur. In het Grieks staat er *para physin*. In het Latijnse geschriften uit die tijd komen we de uitdrukking ook tegen: *contra naturam*. In de Stoa, een invloedrijke filosofische school, werd veel geredeneerd vanuit de natuur. Iets wat volgens de Stoa *para physin* of *contra naturam* is, gaat in tegen het 'plan' van de natuur en is daarmee moreel verkeerd. Dat kan allerlei heel verschillende dingen betreffen. Eén daarvan is gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer.[55]

Joodse tijdgenoten van Paulus zeggen expliciet dat gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer verkeerd is omdat het ingaat tegen de natuur, dat wil zeggen de door God geschapen orde. Er wordt een door de schepper gestelde grens overschreden.

Ook al zegt Paulus het, anders dan zijn Joodse tijdgenoten, niet expliciet, het lijkt er sterk op dat de term *para physin* moreel geladen is. Dit wordt nog versterkt doordat we in Romeinen 1:18-32 veel zinspelingen op het scheppingsverhaal uit Genesis 1 en 2 aantreffen.[56] Het zal niet toevallig zijn dat Paulus het in vers 26 en 27 heeft over 'vrouwelijken' en 'mannelijken' in plaats van over vrouwen en mannen. Zo is er op woordniveau een overeenkomst met Genesis 1:26 waar staat dat God de mensen 'mannelijk' en 'vrouwelijk' schiep. [57]

Geslacht als criterium?

Waar Hays stelt dat Paulus met zijn beroep op de scheppingsorde nauwelijks een originele bijdrage levert aan het denken in zijn tijd over gelijkgeslachtelijke seks,[58] wijzen Cantarella en Harper erop dat Paulus op een specifiek punt wel degelijk een innoverende bijdrage levert. In de Grieks-Romeinse wereld was het geslacht van de seksuele partners niet doorslaggevend voor de beoordeling van de morele status van seksueel verkeer. Maar volgens Paulus is dat juist een onmisbaar criterium: een man kan en mag alleen seksuele omgang hebben met een vrouw en omgekeerd. Volgens Cantarella wordt hiermee

---

[55] Van Loon (2012), 38-39.

[56] Van Loon (2012), 69-71.

[57] Dit wordt onderstreept door het gegeven dat het gebruik van de bijvoeglijke naamwoorden vrouwelijken en mannelijken (i.p.v. de zelfstandige naamwoorden vrouwen en mannen) betrekkelijk weinig voor komt. In het Nieuwe Testament gebeurt dat zo'n 5×, maar in het meervoud kom je ze alleen in Romeinen 1:25, 27 tegen.

[58] Hays (1996), 387.

de basis gelegd voor een nieuwe seksuele ethiek die christelijke schrijvers in de eeuwen daarna zouden herhalen, consequent en zonder enige uitzondering of aarzeling.[59]

Welke praktijken?

Welke praktijken die 'tegen de natuur' zijn, heeft Paulus op het oog? Anders gezegd: wat was precies de praktijk in zijn tijd als het gaat om gelijkgeslachtelijke seks en relaties? Meer specifiek: kwamen er ook wat wij vandaag (gelijkgeslachtelijke) relaties in liefde en trouw noemen voor? En zo ja, kunnen we dan aannemen of uitsluiten dat Paulus daarvan wist? Het belang van die vragen laat zich raden.

Diverse uitleggers zijn van mening dat Paulus in Romeinen 1:18-32 een algemene beschrijving van de geschiedenis van de mensheid geeft. Die is immers vol van het verwisselen van de ware God met goden die geen goden zijn. En zo is in de loop van geschiedenis op allerlei plaatsen en in allerlei tijden ook de natuurlijke seksuele omgang ingewisseld voor de tegennatuurlijke.[60]

Andere uitleggers stellen dat Paulus concreet denkt aan wat er in die tijd in Rome vooral in hogere kringen gebeurde waar steeds meer open en bloot de andersgeslachtelijke omgang met de huwelijkspartner werd verwisseld met gelijkgeslachtelijke avontuurtjes.[61] Hiervoor pleit dat Paulus begint met vrouwen die seks hebben met vrouwen. Dit gold als zeer afkeurenswaardig, maar we kunnen aannemen dat het in de eerste eeuw in toenemende mate voorkwam in het kielzog van de vrouwenemancipatie.[62] Als gemeenteleden in Rome van dit soort praktijken op de hoogte konden zijn,[63] zou dat mede kunnen verklaren waarom Paulus juist in deze brief met dit specifieke voorbeeld van zonde komt waarover Gods toorn gaat.

Overigens hoeft het een het ander niet uit te sluiten. Concrete praktijken in Rome in Paulus' tijd kunnen zich in allerlei variaties door de hele geschiedenis voorgedaan hebben. Ook is het niet nodig om Paulus' voorbeelden van zondig gedrag in deze passage onder één noemer te brengen. Algemene en specifieke voorbeelden kunnen prima door elkaar heen lopen.

Welke opvatting men hierover ook heeft, de vraag of er in Paulus' tijd al dan niet in het verborgene duurzame relaties tussen mensen

---

[59] Cantarella (1992), 193.
[60] Zie bijvoorbeeld: Hays (1996), 385.
[61] Van Loon (2012), 75-78.
[62] Cantarella (1992), 165.
[63] Dat is niet vanzelfsprekend; de bronnen uit die tijd zijn immers geschreven zijn door de culturele elite.

van hetzelfde geslacht voorkwamen, is hiermee niet beantwoord. De bronnen uit die tijd geven sowieso een eenzijdig beeld: ze zijn geschreven door de culturele elite met hun duidelijke voorkeuren en antipathieën. Het perspectief van de overgrote meerderheid van de bevolking blijft dus buiten beeld. We moeten het echter doen met het beschikbare bronnenmateriaal. Over hoe dit materiaal op dit punt geïnterpreteerd moet worden is geen wetenschappelijke consensus en het debat hierover duurt nog altijd voort.[64]

Tempelprostitutie?

Soms wordt gesteld dat Paulus in Romeinen 1:26-27 tempelprostitutie op het oog heeft, door sommigen ook wel aangeduid als reli-seks, op grond van het feit dat het in de voorafgaande verzen gaat over afgoderij. Toch loopt deze redenering spaak. Na 1:26-27 gaat het immers verder over zondig gedrag waaraan God mensen heeft overgeleverd vanwege afgodenverering. Paulus noemt dan dingen als nijd, bloeddorst, ruzie, bedrog, kwaadaardigheid en meer. Deze dingen zijn uiteraard in zijn algemeenheid verkeerd en niet alleen maar als je ze in een tempel doet of in het kader van afgodenverering. Daarom zou het onterecht zijn om Paulus' woorden over gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer te beperken tot reli-seks.[65] Zonder tekstuele markeringen zou het willekeurig zijn om de in 1:26-27 genoemde zonde te beperken tot het cultische terrein en die in 1:29-31 niet.[66] Bovendien hebben de hierboven beschreven concrete praktijken in met name hogere kringen in Rome in de dagen van Paulus niets van doen met reli-seks. Ook is het gezien Paulus' argumentatie onlogisch om uitsluitend aan reli-seks te denken. Logischerwijs beschouwt Paulus ze zowel binnen cultisch kader als daarbuiten als tegen de natuur.[67]

3.4 Conclusies

De belangrijkste conclusie uit dit hoofdstuk is dat we in de Bijbel alleen teksten aantreffen die gelijkgeslachtelijke seks afkeuren. Er

---

[64] Op moment van schrijven geeft het debat tussen Sprinkle en Vines een goed inzicht in de stand van zaken, zie Vines (2022) en Sprinkle (2022).
[65] Ontleend aan: Rose (2010), 66-67.
[66] Du Toit (2003), 102.
[67] Ontleend aan: Du Toit (2003), 102. De auteur onderbouwt dit verder aan de hand van Plato, de Griekse moralisten en Musonius Rufus (een tijdgenoot van Paulus) die allen homoseksuele praktijken veroordeelden, zowel binnen als buiten de cultische sfeer.

bestaat wel enige discussie over het blikveld van de Bijbelschrijvers, maar de teksten zelf zijn algemeen in hun spreken.

Vanwege het belang ervan herhalen we wat we aan het begin van dit hoofdstuk schreven: het gaat in de Bijbelteksten alleen over gelijkgeslachtelijke seksuele gemeenschap. Nergens gaat het over aantrekkingskracht, verliefdheid, intimiteit of zielsverwantschap tussen twee mensen van hetzelfde geslacht.

Met de belangrijkste Bijbelse gegevens in ons achterhoofd is het nu tijd om in het volgende hoofdstuk naar een aantal visies op gelijkgeslachtelijke seks en relaties te kijken.

'Mijn leven met God is belangrijker dan een relatie'
Het verhaal van André en zijn predikant

André groeit op in een gezin met acht zussen en een broer. Hij weet al vrij vroeg dat hij anders is: spelen met poppen, met meisjes. De juf zegt: 'Speel toch eens met jongens!' en dat doet hij ook wel. Gevoelens van verliefdheid op jongens zijn er sporadisch. Als 18-jarige geeft hij er woorden aan. Hij vertelt zijn ouders: 'Ik denk dat ik homo ben.' Zijn vader vindt het 'onzin'. Een paar keer heeft André een vriendinnetje. Hij trouwt met een vrouw. Hij had haar wel gezegd 'dat hij wel eens dacht dat hij homo was'. Na een jaar of tien wordt zijn behoefte om zichzelf te zijn, te sterk: 'ik wil me niet anders voordoen dan ik ben'. Een depressie en therapie volgt. In de relatie zijn er spanningen. Ook de therapeut reageert met 'onzin' als André aangeeft dat hij denkt dat hij homo is. Later neemt hij een zus in vertrouwen die in de gezondheidszorg werkt. Zij geeft wel erkenning en bevestiging.

Hoe ga je dan verder in een huwelijk? Terwijl je allebei geen echte prater bent? André wil hulp zoeken, maar zijn ex niet, dat was niet nodig. Het loopt uit op een scheiding. Deels vanwege de homoseksualiteit, deels vanwege een gebrek aan emotionele basis onder de relatie. Een pijnlijk proces waarin beiden, hoewel onbewust, angst en moeiten kennen. Nog steeds kampt André met gevoelens van verdriet en afwijzing. Het 'onzin' van de vader – ook al begrijpt André zijn ouders wel. Het 'onzin' van de therapeut blijft onbegrijpelijk. De scheiding waarvoor hij verantwoordelijk zou zijn. Pijn op pijn op pijn.

Nieuwe rouw

Het leven gaat verder met vrijwilligerswerk. Met homogevoelens. Met goede begeleiding bij Different. Met een Bijbelse boodschap waarin een homoseksuele relatie geen ruimte krijgt. André stemt daarmee in. Maar dan raakt hij bevriend met een man en na een aantal jaar wordt het een partnerrelatie. André wil eigenlijk wel onderzoeken hoe zo'n relatie hem zou bevallen. Het blijkt een heftige ervaring. Zo heftig dat hij niet weet of hij dat nu wil. Stoort de partnerrelatie de relatie met God? Na een korte tijd besluit André de relatie te beëindigen. André wil graag vrienden blijven, maar de vriend gaat op zoek naar een nieuwe liefde. Dat betekent het einde van de vriendschap en het begin van nieuwe rouw.

André is groot geworden met de gedachte dat een liefdesrelatie met een man Bijbels gezien niet kan. Different heeft hetzelfde

uitgangspunt. Daarom zit dat diep ingebakken in zijn overtuiging. André leest veel: wat zegt God hierover? Zijn overtuiging na het leeswerk blijft ongeveer hetzelfde. Zijn verlangen naar een relatie is er wel. Hij leeft met enerzijds de eenzaamheid, het verlangen naar iemand en anderzijds het besef dat een leven zonder een relatie bij God goed is. Hij heeft goede vrienden en vriendinnen met wie hij zijn leven delen kan. Hij houdt een spanning in zichzelf: wel het verlangen naar een relatie met een man en ook het persoonlijke besef dat een relatie met God zich niet verdraagt met de vervulling van dat verlangen.

Contact verbroken

André merkt in het contact met de dominee wel een drempel bij zichzelf om te praten over een relatie met een man. Hij voelt de verlegenheid van de dominee en is zelf bang voor een nieuwe afwijzing.

De relatie met een man een paar jaar geleden kon voor André uiteindelijk niet doorgaan. Het leven met God was belangrijker dan de relatie met de man in kwestie. Het was een offer om een stap terug te doen, een groot offer. Dat klinkt best heftig. André deed dat voor God, niet voor de kerk. Een vriendschap, een latrelatie zonder seks had André liever gekozen maar dat zat er niet meer in.

De kinderen van André en zijn toenmalige vrouw groeiden op in een gezin waarin weinig ruimte was voor gevoelens en het gesprek daarover. De kinderen houden ook nu nog afstand. ‘Bespreek je gedachten en gevoelens maar met je eigen vrienden’. ‘Als je een vriend hebt, is dat ok, maar wij zitten er niet op te wachten.’ Met een van de kinderen is het contact zelfs verbroken. De ruimte in het gezin, de coming-out, de scheiding, het speelt allemaal een rol. De kinderen waren ten tijde van de scheiding tussen de 15 en 25. Er was geen pastorale aandacht voor hen in die periode, terwijl dat juist wel goed was geweest. Met een aantal kleinkinderen is een open relatie; ook homoseksualiteit kan daarin aandacht krijgen.

De predikant van André

Kees leerde André kennen na zijn coming-out en zijn scheiding. Hij hoorde van de scheiding in de raad. De scheiding zelf was, zoals gebruikelijk, in de kerkenraad gemeld. In het geval van André was advies gevraagd aan professor Douma. De vraag was of homoseksualiteit voldoende grond is om tot scheiding over te gaan. De raad steunde de scheiding, maar heeft in die tijd niet bedacht beleid te moeten ontwikkelen. Die ene aanleiding – meer dan 25 jaar geleden - was niet genoeg. Daarna was er nog sprake van een zoon van een echtpaar uit de gemeente die zijn homoseksuele gerichtheid uitsprak en daarna uit de gemeente vertrok. En van een jonge vrouw die een

relatie met een vrouw aanging en eveneens uit de gemeente vertrok. En van twee vrouwen die mogelijk een partnerrelatie onderhielden maar waarnaar niet gevraagd is. En nu van een getrouwd stel van wie de vrouw erkent dat ze lesbisch is en die daarmee zelf in het kerkblad naar buiten komt.

Kees begeleidde André toen hij in zijn wijk kwam wonen; het gesprek ging vooral over de homoseksualiteit. Kees merkte in de gemeente geen veroordelende reacties op André, eerder een sfeer van mededogen. Zoals dat nu ook gebeurt ten opzichte van de lesbische vrouw die haar verhaal naar buiten brengt. Een tijdje geleden gaf André een getuigenis in een kerkdienst, waarin hij sprak over zijn homoseksuele oriëntatie. Ook toen is geluisterd in een sfeer van acceptatie. Al moet gezegd dat het waarschijnlijk anders was aangehoord als André zijn verhaal zou doen en hij zou samenleven met een man.

Niet schipperen

De raad zou gediend kunnen zijn met een brede en informatieve notitie waarin een kader geschetst wordt om zelf als raad concrete afwegingen te kunnen maken. Kees valt zelf terug op het onderscheid tussen zijn en doen. Een homostel dat aan het avondmaal zou willen deelnemen, zou hij lastig vinden. Je kunt van zo'n stel niet zomaar zeggen dat hun relatie met God niet deugt. Je zult zorgvuldig spreken en luisteren met betrokkenen. Eindeloos geduld met zo'n stel hebben en toch ook vasthouden aan de overtuiging dat een homoseksuele relatie in de ogen van God niet goed is. Hoe concreter een casus is, hoe moeilijker een afweging wordt: het gaat immers om iemands ziel. Je wilt niet oordelen, niet hard optreden. Je wilt ook niet schipperen.

Op de vraag of je een besluit aan iemands eigen verantwoordelijkheid kunt overlaten, blijft Kees bij zijn lijn dat je geduldig blijft, als pastor, als kerk. Zoals je in allerlei scheve situaties geduldig blijft. Geduld met iemand en ook eigen overtuiging blijven inbrengen.

Maar wat als een lesbisch stel dat op zoek naar God de kerk binnenkomt? Dan geldt dezelfde lijn, vindt Kees. Hij zou hen welkom heten, met hen het evangelie delen, de boodschap van redding en ook de leefregels. Hij zou hopen dat het stel langzaamaan zelf leert in te zien wat goed is in Gods ogen en dat ook gaat doen. Hij zou wel tijdig bespreken dat een homoseksuele relatie in de ogen van God niet past. Niet aan het begin, maar ook niet aan het einde van hun ontdekkingsreis in de gemeente. Hij denkt aan Paulus die aanbeveelt dat iemand oudste kan worden als hij de 'man van één vrouw' is – kennelijk zijn er mannen met meer dan één vrouw. Paulus wijst dus wel een richting in de gemeente zonder de polygame man al dan niet met zijn vrouwen de deur te wijzen. Geef ruimte om te groeien in geloof, geef duidelijkheid en geen wolligheid.

4 Verschillende visies

In het vorige hoofdstuk hebben we verschillende passages uit de Bijbel besproken. De belangrijkste conclusie was dat er nergens in de Bijbel ruimte wordt geboden voor gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer. In dit hoofdstuk willen we verkennen welke visies er onder christenen bestaan als het gaat om gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer en gelijkgeslachtelijke relaties. Het zal blijken dat er sprake is van zeer uiteenlopende visies.

De verschillende visies worden vaak ingedeeld in twee categorieën, die in de literatuur worden aangeduid met accepterend en niet-accepterend. Wat ons betreft zijn dit geen gelukkige termen. Want wat accepteer je dan al of niet? In de praktijk gaat het bij deze termen over relaties inclusief of exclusief seksuele gemeenschap. Dat is echter te grofmazig en doet geen recht aan de mogelijkheid van samenleven in seksuele onthouding en ook niet aan een gelijkgeslachtelijke oriëntatie als zodanig. Van de term niet-accepterend gaat onbedoeld de suggestie uit dat iemand als persoon niet geaccepteerd wordt. Daarom zullen we dit begrippenpaar zoveel mogelijk vermijden.

4.1 Drie lenzen

In een publicatie van Yarhouse komen we een mooie manier tegen om verschillende benaderingen te categoriseren. Hij spreekt over drie verschillende lenzen waardoor je kijkt.[68] Elke kijkrichting levert waardevolle inzichten op en de kunst is om deze mee te nemen in een Bijbelse benadering, zowel ethisch als pastoraal. De eerste lens is de scheppingsorde. God schiep de mens mannelijk en vrouwelijk en stelde het huwelijk tussen man en vrouw in. Bij de tweede lens wordt vooral gekeken vanuit de zondeval. Veel is daarna niet meer zoals oorspronkelijk bedoeld, maar is verstoord geraakt. Daaronder valt ook een gerichtheid op hetzelfde geslacht. De derde lens is die van variatie: God heeft variatie in zijn schepping aangebracht; naast mensen met een heteroseksuele oriëntatie zijn er ook mensen met een gelijkgeslachtelijke oriëntatie. Over en weer vullen de lenzen elkaar aan en versterken ze elkaar.

Op zich geeft het gebruik van deze lenzen inzicht en structuur. Toch is het niet goed mogelijk om elke visie bij een van de lenzen onder te

[68] Yarhouse (2015). De lenzen zijn die van: *integrity*, *disability* en *variety*.

brengen. Dat lukt ook niet helemaal als we nog een vierde lens toevoegen, namelijk herschepping. Deze lens zou je als de tegenhanger van de eerste lens kunnen zien: in plaats van terug te kijken naar het begin, kijken we door deze lens vooruit naar wat er komt: Gods nieuwe wereld waarnaar we op weg zijn. In een aantal visies speelt deze kijkrichting een belangrijke rol. In het bijzonder is dat het geval in de benadering van De Bruijne die onlangs in onze kring gepubliceerd is.[69] Ook Erwich en Leene lijken op deze lijn te zitten maar de auteurs willen met hun boek denkruimte scheppen en geen afgerond betoog bieden.[70]

In de paragrafen die volgen, beschrijven we een aantal visies. Het is ondoenlijk om dat uitgebreid te doen. Van elke visie proberen we zo goed mogelijk de hoofdlijn weer te geven. De geïnteresseerde lezer vindt via de literatuurverwijzingen eenvoudig zijn of haar weg naar de onderliggende publicaties. Het doel van dit hoofdstuk is aan te reiken welke – zeer uiteenlopende – denklijnen er zijn en wat daarin de belangrijke stappen zijn. We sluiten het hoofdstuk evaluerend af, maar schuiven daarin dus niet alles afwegende één bepaalde visie naar voren.

4.1.1 De klassieke visie: door de lens van de scheppingsorde

Tot nu toe was in onze kerkelijke traditie de overtuiging gangbaar dat gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer tegen de scheppingsorde is. In deze overtuiging speelt Romeinen 1 een belangrijke rol, zo niet een sleutelrol. Daar wordt immers gesproken over natuurlijk en tegennatuurlijk. Die termen hebben betrekking op de schepping en Gods overduidelijke bedoeling daarin. Romeinen 1 biedt daarnaast in combinatie met 1 Korintiërs 6 ook een nieuwtestamentische bevestiging van de verbodsbepalingen uit Leviticus 18 en 20.[71]

In de klassieke visie wordt dus sterk gekeken door de lens van de scheppingsorde. Tegelijkertijd wordt er vaak ook gekeken door de lens van gebrokenheid, alleen leidt dit niet tot een andere conclusie ten aanzien van gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer. De norm vanuit de scheppingsorde blijft staan en in dit gebroken bestaan kost het strijd om aan deze norm te voldoen, aldus Hays, een representant van de klassieke visie waarin gebrokenheid nadrukkelijk benoemd wordt. Gedisciplineerde onthouding in de tijd tussen Christus' eerste

[69] De Bruijne (2022).
[70] Erwich en Leene (2022).
[71] Zie uitgebreider in: CGK (2013), 22; CRC (2021), 104.

en tweede komst is volgens hem voor sommigen het enige haalbare alternatief voor verstoorde seksualiteit.[72]

Binnen deze visie bestaan allerlei varianten als het gaat om relaties en intieme vriendschappen. Een Bijbels verbod op gelijkgeslachtelijk verkeer betekent niet automatisch dat twee mensen van hetzelfde geslacht niet onder één dak zouden mogen wonen en het leven delen. In de GKv bestaat echter een synode-uitspraak waarin dit laatste wordt afgekeurd vanuit de gedachte dat dit 'de kat op het spek binden' is.[73]

Sommige varianten van deze visie zien een gelijkgeslachtelijke oriëntatie op zichzelf al als zondig[74], al is dat in onze eigen traditie doorgaans – gelukkig! – niet het geval. Dit laatste werd en wordt in de wandelgangen wel geformuleerd als: 'je mag het wel zijn, maar niet doen'. Op die formulering is wellicht het nodige af te dingen, maar met het oog op het onderlinge gesprek en het pastoraat is het wenselijk om hierin helder te onderscheiden. Een homoseksuele identiteit bestaat niet hoofdzakelijk uit een verlangen naar seksuele gemeenschap met iemand van hetzelfde geslacht. Zulke verlangens en verleidingen kunnen er uiteraard wel zijn. Rose spreekt hier van een reductiereflex.[75] Sprinkle noemt verlangen naar seks met iemand 'een klein onderdeel' van iemands homo- of heteroseksuele gerichtheid. En ook stelt hij dat ons moderne concept van homoseksuele gerichtheid niet naadloos past op de 'zondige hartstocht' waar de Bijbel in Romeinen 1 over spreekt.[76] Voor de goede orde: dit laat onverlet dat voor Sprinkle en anderen Romeinen 1 in combinatie met andere Bijbelse gegevens doorslaggevend is. De heilige Geest heeft de Bijbelschrijvers woorden laten opschrijven die ook buiten de directe context waarin ze spreken van toepassing zijn. Anders gezegd: het 'tegennatuurlijk' in Romeinen 1 is en blijft in alle situaties normatief.

---

[72] Hays (1996), 393. Ook bij bijvoorbeeld O'Donovan treffen we die notie aan, zie: O'Donovan (2009), 114. Op dezelfde lijn zitten Preston Sprinkle (Sprinkle (2019), onze zusterkerk de Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK (2013)) en in onze eigen kring Wolter Rose (Rose (2020), 183-246) – maar er zijn er meer te noemen.

[73] GKv (2009).

[74] Zie bijv. Burk (2015).

[75] Zie Rose (2019). Idem Wijngaarden (2019), 114-115.

[76] Sprinkle (2019), 181.

De visie van Wolter Rose: het Twee Roepingen Perspectief

Het Twee Roepingen Perspectief[77] staat in het alles overkoepelende kader van het evangelie van God over zijn Zoon. Dat evangelie is een boodschap van redding voor een mensheid die zich als geheel bevindt in een neerwaartse spiraal, gekenmerkt door het 'inwisselen' van Gods glorie.

In dat kader heeft de christelijke kerk waar ook ter wereld zo'n tweeduizend jaar de overtuiging gedeeld dat er in de werkelijkheid na Christus twee roepingen zijn om verantwoordelijkheid te nemen voor het op seksuele gemeenschap gerichte aspect van man- of vrouw-zijn: (i) door te leven in kuisheid met een seksuele partner, in het huwelijk van een man en een vrouw, of (ii) door te leven in kuisheid en onthouding, oftewel zonder seksuele partner. Elke roeping heeft een eigen hoge moeilijkheidsgraad. Beide roepingen hebben een inbedding binnen het leven als familieleden ('broers en zussen') binnen een christelijke geloofsgemeenschap.

Dit Twee Roepingen Perspectief gaat terug op het onderwijs van Christus en zijn apostelen. Het begint bij een dubbele wending die Christus maakt in een twistgesprek over echtscheiding (Matteüs 19). De eerste wending is: terug naar het begin van de schepping — ook toen al definitief verleden tijd. Daarmee geeft Christus het gegeven 'dat de schepper de mens bij het begin mannelijk en vrouwelijk heeft gemaakt' een fundamentele plaats in de ethische bezinning op de twee roepingen. De tweede wending is een gamechanger, een 'gebeurtenis waardoor de situatie totaal verandert' (Van Dale): Christus kent het leven zonder seksuele partner (een leven dat al dan niet bewust zo gekozen is) een gedeelde eerste plaats toe naast het leven met een seksuele partner in het huwelijk van één man en één vrouw.

Het Twee Roepingen Perspectief leidt uit die dubbele wending af dat gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer onverenigbaar is met het onderwijs van Christus. Het sluit daarmee aan bij het onderwijs van de apostel Paulus waarin dat morele oordeel expliciet wordt verwoord. In een brief aan christenen in de religieus en moreel diverse wereldstad Rome gebruikt hij dezelfde woorden als Christus, ontleend aan het verhaal van de schepping van de mens: 'vrouwelijken' en 'mannelijken'.

Paulus voegt daar nog een ander woordpaar aan toe: 'natuurlijke' tegenover 'tegennatuurlijke omgang'. Daarmee maakt hij onderscheid tussen (i) seksueel verkeer gekenmerkt door geslachtsverschil

---

[77] Deze visie is niet in deze vorm in de literatuur te vinden maar door Rose zelf voor dit rapport opgesteld als variant op of alternatief naast de hierboven beschreven klassieke visie.

tussen de partners ('natuurlijk'), en (ii) seksueel verkeer gekenmerkt door geen geslachtsverschil tussen de partners ('tegennatuurlijk'). Deze tweede verschijningsvorm wordt door Paulus beschreven als moreel af te wijzen (Romeinen 1:26-27).

Het Twee Roepingen Perspectief wil, net als Paulus, deze morele afwijzing van gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer niet losmaken van het hierboven geschetste kader van het evangelie van de Zoon van God en ook niet van de onmiddellijk volgende lange lijst van andere varianten van zondig menselijk gedrag. Er is geen tegenstelling tussen een 'wij' (de goeden) en 'zij' (de slechten): voor de mensheid als geheel geldt: 'iedereen heeft gezondigd en ontbeert de glorie van God'. En ook bij de redding is er geen tegenstelling. Voor wie het evangelie gelooft, geldt: 'iedereen wordt uit genade rechtvaardig verklaard, om niet, dankzij de verlossing door Christus Jezus' (Romeinen 1-3).

De visie van William Webb

We noemen hier apart de visie van Webb omdat hij langs een heel andere weg tot een niet-accepterende visie komt.[78] Waar de meeste auteurs die vanuit de Bijbel afwijzend staan tegenover gelijkgeslachtelijk relaties volstaan met exegese en van daaruit direct tot een toepassing voor vandaag komen, loopt dit bij Webb heel anders. Hij kijkt namelijk of er in de Bijbel een bepaalde trend zichtbaar is, in de vorm van een bevrijdende beweging ten opzichte van de omringende cultuur waarin de Bijbelse ge- en verboden gegeven zijn. Zijn aanname is dat in de Bijbel zelf beperkte stappen worden gezet in de richting van wat hij de 'ultieme ethiek' noemt. Daarom is het de taak van de ethiek om de in de Bijbel al voorzichtig zichtbare lijn door te trekken – gesteld dat die er is. Dit noemt hij de 'hermeneutiek van de bevrijdende beweging'. Langs deze weg vindt hij Bijbelse steun voor het afschaffen van slavernij en het toekennen van gelijke rechten aan vrouwen. Met betrekking tot gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer ziet Webb de bevrijdende beweging in het feit dat God zijn volk een totaalverbod op seksueel contact tussen mensen van hetzelfde geslacht oplegt in een omringende cultuur waarin dit breed was geaccepteerd. Daarin komt binnen de Bijbel geen verandering. En dus wijst de Bijbel volgens Webb duidelijk in één richting en moet de christelijke gemeenschap gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer blijven afkeuren en binnen de kerk niet toestaan, zelfs al denkt de samenleving als geheel hier anders over.

---

[78] Zie: Webb (2001).

4.1.2 Door de lens van gebrokenheid

Wie kijken door de lens van gebrokenheid, blijven in het algemeen de scheppingsorde als richtinggevend en normatief zien. Alleen heeft de scheppingsorde veelal niet het laatste woord. De zondeval heeft dit bestaan immers ingrijpend aangetast, óók op het gebied van seksualiteit en relaties. We leven in een gebroken wereld. En het is in die wereld dat God zich openbaart, met mensen omgaat, geboden en verboden geeft en met de gebrokenheid rekent.

Kijkend door de lens van de gebrokenheid blijken er met name visies te zijn die gelijkgeslachtelijke seksuele relaties accepteren. Dat geldt bijvoorbeeld voor de visies van H. de Jong en van Jan Mudde. We beschrijven beide visies hier ook omdat deze ontstaan zijn in de Nederlands Gereformeerde Kerken, één van de voorlopers van ons huidige kerkverband.

De visie van H. de Jong

Volgens De Jong is er een proces van individualisering gaande die al in de Bijbelse tijd is begonnen, met slaven en vrouwen als voorbeeld. Het Bijbelse onderwijs is volgens De Jong een doorlopende en geen doodlopende weg en daaraan ontleent hij de vrijmoedigheid om in de Bijbelse verboden ten aanzien van homoseksualiteit iets tijdsgebondens te zien.[79] Het gaat niet om wetten die 'in steen gegraveerd' zijn, maar 'op natte kalk' staan.[80] Bovendien gaat het in Romeinen 1 en andere teksten om 'smeerlapperij' en vallen gelijkgeslachtelijke relaties in liefde en trouw dus buiten de reikwijdte van de Bijbelse verbodsteksten.

Toch ziet De Jong een gelijkgeslachtelijke relatie niet als gelijkwaardig aan een heteroseksuele relatie, maar als 'deviant' en als een 'prothese'. Hij ziet een gelijkgeslachtelijke oriëntatie namelijk als een beschadiging (omdat de mensheid tot uitsterven gedoemd zou zijn als iedereen zo'n oriëntatie had), zoals er zoveel beschadigingen zijn waarmee de mensheid is behept. De relationele structuur van de mensheid als mannelijk en vrouwelijk is wat De Jong betreft nog steeds normatief, met het huwelijk als basisstructuur.[81] Een gelijkgeslachtelijke relatie mist volgens hem de nodige polariteit en daarom kan deze niet de relatie tussen Christus en de gemeente afspiegelen. Hij is dan ook geen voorstander van het homohuwelijk, maar stelt

[79] De Bruijne (2009), 230.
[80] De Jong (2010), 34-35.
[81] De Bruijne (2009), 235.

voor het bij een samenlevingscontract te houden.[82] Niettemin wil De Jong ruimte creëren voor gelijkgeslachtelijke relaties in liefde en trouw, omdat de macht van het seksuele gemakkelijk tot ontsporingen kan leiden:[83] in deze gevallen wereld kan het voor iemand met een oriëntatie op hetzelfde geslacht een uitkomst zijn om een partner te hebben. Dat kan hem of haar bewaren voor een leven in de homoscene.[84]

De visie van Bert Loonstra

Net als Mudde stelt ook Loonstra dat letterlijke gehoorzaamheid niet Gods bedoeling is met zijn geboden.[85] Het gaat ten diepste om de liefde. Liefde is immers volgens de Bijbel de vervulling van de wet en daarmee dus het overkoepelende principe. Een concreet gebod staat op zichzelf en heeft geen doel als er geen duidelijke relatie met het liefdegebod is. Het overkoepelende principe van de liefde moet daarom de toepassing van een concreet Bijbels gebod bepalen en niet letterlijke gehoorzaamheid.[86] Om die reden kan Loonstra Paulus' beroep op de scheppingsorde in Romeinen 1 niet als doorslaggevend zien. We moeten volgens hem de lijn van het evangelie zoeken: 'Bij homochristenen gaat het erom, dat hun leefwijze zich verdraagt met de regel van het evangelie die de apostel ons zelf voorhoudt: bouwt het op in het geloof en in de liefde, is het nuttig tot het welzijn van mensen, en raken mensen niet gevangen in verkeerde begeerten?' (naar 1 Korintiërs 6:12 en 10:13).[87]

De visie van Jan Mudde en de voormalige NGK

In de visie van Jan Mudde, goeddeels gelijk aan wat verwoord wordt in een rapport van de voormalige NGK,[88] speelt de gebrokenheid ook een rol. Hij typeert een homoverbintenis als een 'schuilhut in een gebroken bestaan',[89] al kan ze voor de beide partners net zo zegenrijk zijn als een huwelijk. Maar meer dan de schepping en de gebrokenheid daarvan staan in zijn visie het karakter van God en de woorden recht en gerechtigheid centraal.

---

[82] De Jong (2010), 32-33.
[83] De Bruijne (2009), 236.
[84] Bouma (2009), 20.
[85] Loonstra (2000), 97.
[86] Loonstra (2000), 105-109.
[87] Loonstra (2005), 44.
[88] NGK (2013).
[89] NGK (2013), 79.

Luisterend naar de Schrift is het voor Mudde steeds aannemelijker geworden dat 'op het netvlies van Mozes en Paulus niet de homo heeft gestaan met een duurzame en diep verwortelde homoseksuele oriëntatie.'[90] De Bijbelse gegevens gaan zijns inziens voorbij aan de problematiek, vragen en verlangens van christenen met een homoseksuele oriëntatie. Daarom moeten er naast deze gegevens ook andere, fundamentele Bijbelse noties betrokken worden.[91]

De meest fundamentele notie is voor Mudde het karakter van God. Als het menselijk leven op het spel staat en als er geleden wordt onder de gebrokenheid van het bestaan 'betoont God heilig te zijn door verregaand barmhartig en tegemoetkomend te zijn.'[92] Mudde onderbouwt dit aan de hand van diverse voorbeelden uit de Bijbel.[93] Die laten volgens hem zien 'dat de HERE meer is dan zijn schepping en bereid is uit barmhartigheid en wanneer de gerechtigheid en het heil van de mens dat vereisen, de bakens van (de) scheppingsorde te verzetten.'[94]

De gemeente van Christus heeft zich volgens Mudde dan ook af te vragen op welke wijze zij recht kan doen aan homoseksuele gemeenteleden en wat gerechtigheid voor hen betekenen mag. Uitgangspunt daarbij is, dat het menselijke verlangen naar iemand om het leven mee te delen een van de meest basale en gerechtvaardigde menselijke verlangens is (Genesis 2:18-25). 'Mede dankzij de medemens die ons op hoogstpersoonlijke wijze bemint en trouw blijft, komt een mens tot groei en bloei.'[95] 'Omdat (i) er in het leven van een homo sprake is van een reële, meervoudige nood, (ii) liefde en trouw in een homoseksuele relatie niet minder tot hun recht hoeven te komen dan in een heteroseksuele relatie en (iii) homoseksuele broeders en zusters in een relatie kunnen opbloeien en tot hun recht kunnen komen', is Mudde van mening dat er binnen de gemeente van Christus ruimte voor dergelijke relaties mag zijn.[96] Zo brengt de gemeente van Jezus Christus barmhartigheid, recht en gerechtigheid in praktijk.

4.1.3 Door de lens van variatie

Bekeken door de lens van de variatie is een homoseksuele oriëntatie een verrijkende minderheidsvariant. Genesis 1 spreekt weliswaar

---

[90] Mudde (2019), 27.
[91] Mudde (2019), 30.
[92] Id.
[93] Mudde (2019), 30; uitgebreider in: Mudde (2015), 168-174.
[94] Mudde (2015), 318.
[95] Mudde (2015), 319
[96] Mudde (2015), 322.

dualistisch in woordparen als licht en donker, man en vrouw, aarde en zee etc. maar er zijn allerlei tussenvormen die niet bij deze algemene classificaties passen, zoals bijvoorbeeld dageraad en zonsondergang. Naar analogie hiervan worden alle varianten binnen het spectrum van gender en de menselijke seksualiteit in Genesis 1 niet expliciet genoemd, maar maken wel degelijk deel uit van Gods goede schepping. Deze zijn dus geen verarming of degradatie van Gods goede schepping, geen gevolg van de zondeval of een teken van gebrokenheid maar juist een verrijking.[97]

Dit is van evidente betekenis voor zowel het zelfbeeld van homoseksuelen als de manier waarop tegen hen aangekeken wordt: 'Linkshandige mensen zijn niet gebroken, en ze hoeven niet gerepareerd te worden. Homo's zijn niet gebroken en hoeven niet gerepareerd te worden.'[98]

Ook (en soms meer nog) vanuit andere theologische gezichtspunten dan die van de schepping wordt betoogd dat LHB een geslachtsvariatie is. Zo kijkt onder andere Samuel Wells vanuit met name het perspectief van de voleinding naar seks en seksuele relaties. En hieronder laten we De Bruijne aan het woord, die denkend vanuit de herschepping, tot de conclusie komt dat homoseksualiteit een volwaardige variant is op weg naar het koninkrijk. Erwich en Leene maken

---

[97] Zie De Bruijne (2022), 244-246; Erwich/Leene (2022), hfst. 4 §11 (5): 'Vanuit een genderspectrum waarbij sprake is van beweeglijkheid of fluïditeit en waarbij genderidentiteit zichtbaar wordt in een diversiteit aan seksuele expressies, krijg je een ander perspectief. Deze overtuiging wordt versterkt door ons verstaan van onder andere Genesis 1:26-27, waarin wij Gods schepping van 'man en vrouw' niet zien als een binair en polair gegeven, maar als een continuüm waarbinnen ruimte voor diversiteit is.'

[98] Aldus Philip, een van de fictieve gesprekspartners in Zeyl (2022), Dialogue 2. Dezelfde Philip zegt elders: 'Toen ik een paar jaar geleden de inclusieve interpretatie van Genesis weergave van Gods design tegenkwam, en die echt mijn ziel binnenkwam, om het zo te zeggen, huilde ik tranen van opluchting, tranen van vreugde. Ik was geen fout! God had plannen voor mensen zoals ik vanaf het begin van de schepping! Er viel een enorme last van mijn schouders. Kun je het je voorstellen? Ik ben goed zoals ik ben! Er is geen fout gemaakt toen ik gemaakt werd!' Idem, Dialogue 4. Verg. Erwich/Leene (2022), hfst. 6 §10: 'Soms wordt mensen met een intersekse conditie verteld dat hun conditie een gevolg is van de zondeval of indirect een gevolg is van de zonde, maar zeker niet van Gods goede schepping. Dit heeft, zoals gesteld, alles te maken met het vrij dominante binaire denken: er zijn twee geslachten, mannelijk en vrouwelijk, en zo is het door God gewild. (…) De spannende vraag die gesteld moet worden is of een intersekse conditie onderdeel kan zijn van Gods goede schepping. Voor gelovige mensen met deze conditie zal deze vraag kunnen uitmonden in de vraag naar de betekenis van Psalm 139:13-16 voor hun leven.'

melding van theologen die meer in trinitarisch of christologisch perspectief denken.[99]

Wie LHB als een variant beschouwen, zien gelijkgeslachtelijke seksuele relaties doorgaans als gelijkwaardig aan niet-gelijkgeslachtelijke seksuele relaties. Maar niettemin bestaan er wel behoorlijke verschillen. Sommigen maken geen onderscheid tussen het huwelijk van man en vrouw en dat van twee mannen of twee vrouwen.[100] Bij anderen daarentegen kan sprake zijn van een stevig verzet tegen het instituut huwelijk als zodanig en het homohuwelijk.[101] Nog weer anderen blijven onderscheid maken tussen het huwelijk van man en vrouw en een homopartnerschap – ook als ze het goed recht en de wenselijkheid van het laatste bepleiten. Sommigen bepleiten dat binnen de kerk ruimte wordt gemaakt voor polyamoureuze

[99] Erwich/Leene (2022), hfst. 6 §10: 'Vanuit het trinitarische denken zijn transgenders en mensen met een intersekse conditie opgenomen in hetzelfde transformatieve werk van God in Christus en door de Geest. (…) chronologisch mag Adam dan de eerste mens zijn, … ontologisch is Christus de eerste. Het mannelijke en vrouwelijke krijgen daarin hun finale bestemming. Wij geloven dat dit denken van betekenis is omdat het voorkomt (en meer dan dat) dat intersekse en transgender personen gestigmatiseerd worden als mensen met een ernstige psychische onbalans, terwijl wat feitelijk aan de orde is, namelijk geslachtsvariatie, niet serieus genomen wordt.'

[100] Aldus Open Brief van predikanten en kerkelijk werkers in *Trouw* 30 november 2018, n.a.v. het besluit van de synode van de PKN om het onderscheid tussen het huwelijk tussen man en vrouw en andere levensverbintenissen te handhaven. 'Echter, door het besluit zoals dit nu is genomen, zou de indruk kunnen ontstaan, dat de PKN als geheel onderscheid blijft maken tussen homo's en hetero's, tussen het huwelijk tussen man en vrouw en dat tussen twee mannen of twee vrouwen. Die indruk is onjuist. Velen binnen de PKN betreuren dit besluit, omdat wij staan voor een open kerk waarin iedereen welkom is, waarin geen onderscheid gemaakt wordt tussen verschillende relatievormen. Een kerk waarin de liefde voluit, veelkleurig gevierd mag worden, waarin mensen zich uitgesproken gezegend mogen weten met elkaar.'

[101] Jellema (1977), 88: 'een dergelijke huwelijkssluiting is, als poging tot conformisme, een verraad aan de geheel eigen mogelijkheden, die met het verbond tussen twee mannen of twee vrouwen gegeven zijn. De man/man- of vrouw/vrouwrelatie is psychologisch noch functioneel met een man/vrouwrelatie op een lijn te stellen.'

relaties.[102] Anderen zien daarvoor op aan de Bijbel ontleende gronden geen ruimte.[103]

De visie van Ad de Bruijne

Het gaat De Bruijne allereerst om het duiden van homoseksualiteit in het licht van de Bijbel. De vraag of gelovigen gelijkgeslachtelijk relaties kunnen accepteren komt voor hem op de tweede plaats, al komt hij uiteindelijk, voorzichtig, tot een accepterende visie.

De Bruijne beschouwt homoseksualiteit zoals we deze in de moderne tijd kennen, in belangrijke opzichten als een nieuw fenomeen. Dat blijkt alleen al uit het feit dat we spreken over een gelijkgeslachtelijke oriëntatie die een belangrijk aspect vormt van iemands persoonlijke identiteit. In andere tijden, en zeker in de Bijbelse tijd, is er nooit zo over gedacht of gesproken. Het gaat volgens De Bruijne dan ook om een modern westers concept. Bijbelteksten zoals Romeinen 1 zijn daarom volgens hem niet een-op-een toepasbaar op de hedendaagse homoseksuele oriëntatie en identiteit omdat ze nog niet tot het verstaanskader van de Bijbelschrijvers behoorden.[104]

Om tot de duiding te komen van wat homoseksualiteit is, moeten we volgens De Bruijne te rade gaan bij de grotere Bijbelse lijnen en

---

[102] Wielie Elhorst, *Trouw* 2 augustus 2016: '(…) het geïnstitutionaliseerde romantische huwelijk is in mijn ogen niets meer dan een erfenis uit de burgerlijke cultuur van de negentiende eeuw. Het sluit mensen uit. Het heeft niets met de kerk en onze reformatorische traditie te maken." En: 'Ik zou willen dat de kerk vooroploopt met de opvatting dat liefde breder is dan de liefde tussen twee mensen.' Idem: 'Bij het gesprek over de openstelling van het huwelijk dat in de jaren negentig van de vorige eeuw ontstond, dacht ik: kunnen we niet gelijk van dat hele instituut af? Dat huwelijk dat eeuwenlang zo exclusief is geweest, daar zouden wij, lesbo's en homo's, toch helemaal geen zin in moeten hebben?', zie https://winq.nl/articles/232367/wielie-elhorst-column-openstelling-huwelijk/ (Geraadpleegd op 25 oktober 2023).

[103] De Bruijne (2022), 312: 'Wanneer de eros-liefde binnen een homopartnerschap ook seksuele dimensies omvat, moet de kerk daaraan eisen stellen die analoog zijn aan de vereisten bij een huwelijksrelatie. Zowel de aard van seksualiteit, waarin de ene mens zich kwetsbaar toevertrouwt aan de andere, als de Bijbelse betekenis ervan, waarin seksualiteit verbondenheid en eenheid markeert, maakt het nodig dat ook zulke homorelaties gekenmerkt worden door liefde en (in beginsel levenslange) trouw.' Idem, 328: 'Polyamoureuze experimenten passen niet bij een levensstijl van mensen die zich geplaatst weten in het 'voorlaatste' en daar oriënteren op het 'laatste'. Ze negeren de geschapen structuren waarin seksualiteit is ingebed. En ze overschatten de eigen nieuwheid van leven, zodat het kwaad via de seksuele experimenten hun oude mens weer doet opleven. Bovendien negeren ze wat de Bijbel over het leven van de toekomst openbaart. De onderlinge eros-liefde zal dan juist geen seksueel karakter meer dragen.'

[104] De Bruijne (2022), 269, 272.

kaders over liefde, eros en seksualiteit.[105] Volgens hem zegt de Bijbel nergens expliciet wat homoseksualiteit, zoals wij deze vandaag kennen, is. De typering gebrokenheid komt niet uit de Bijbel. Zelf benadert hij een seksuele minderheidsidentiteit dan ook niet primair als gebrokenheid. Er is volgens hem vanuit wetenschappelijk oogpunt iets voor te zeggen dat homoseksualiteit een natuurlijke variatie vormt van het man-zijn en het vrouw-zijn, al tekent hij hierbij aan dat de wederzijdse gerichtheid van man en vrouw in het Bijbelse scheppingsverhaal zo nadrukkelijk naar voren komt, dat een gelijkgeslachtelijke gerichtheid hierin moeilijk lijkt te passen. De tweeheid van mannelijk en vrouwelijk blijft De Bruijne dan ook beschouwen als een antropologisch en theologisch basisgegeven voor het menselijk bestaan.

Volgens de Bruijne kun je fenomenen niet in één categorie indelen, maar zijn in alles de categorieën schepping, val en herschepping met elkaar vermengd. Zo stelt de Bruijne: 'Homoseksualiteit is niet meer een "gebrokenheid" dan heteroseksualiteit, terwijl in beide daarnaast ook Gods goede schepping en zijn beginnende herschepping aanwezig zijn."[106]

Uiteindelijk kijkt De Bruijne vooral door de lens van de herschepping, de toekomst van Gods koninkrijk. Deze relativeert de seksuele dimensie in het onderscheid tussen man en vrouw. Er is dan een nieuwe, getransformeerde, lichamelijke werkelijkheid. In Gods nieuwe wereld gaat het om de gezamenlijke band van alle mensen met Christus. In het Nieuwe Testament ziet de Bruijne de contouren er al van opdoemen, onder andere in de herwaardering van het gebroken bestaan van de eunuch en de onverwachte waardering van het ongehuwd blijven. Zo zou je deze seksuele minderheidsidentiteit op weg naar het koninkrijk een eigen nieuwe betekenis kunnen toekennen. Het huwelijk tussen man en een vrouw is een scheppingswerkelijkheid die vooruitwijst naar de eenheid tussen Christus en zijn gemeente. Ongehuwd blijven is 'een koninkrijkswerkelijkheid, die al vooruitgrijpt op het getransformeerde bestaan van straks. De homoseksuele identiteit duid ik als iets eigens daartussen in. Zij staat met de ongehuwde duidelijk onder het voorteken van de toekomst."[107]

De homoseksuele identiteit staat daarmee – in de woorden van De Bruijne – 'tussen de tijden in'. Hij ziet het als een uitdaging voor de christelijke ethiek om vormen van navolging te vinden die recht doen aan het eigen karakter ervan. Zo komt hij tot een pleidooi voor een

---

[105] De Bruijne (2022), 272-273.
[106] De Bruijne (2022), 457-458.
[107] De Bruijne (2022), 458.

partnerverbond. Anders dan in de visies van De Jong en Mudde ziet hij zo'n verbond niet als noodverband of als uiting van pastorale mildheid en toegeeflijkheid maar als een volwaardige structuur op weg naar het koninkrijk die op zijn manier ook daarnaar vooruitwijst.[108] Enerzijds kan hij zich goed voorstellen dat er binnen zo'n verbond wel ruimte is voor innige liefde maar men afziet van seksuele expressie daarvan en daartoe een gelofte aflegt.[109] Anderzijds kan seksualiteit naar de mening van De Bruijne eventueel wel een plaats hebben, analoog aan het huwelijk tussen man en vrouw waarin de seksuele dynamiek geordend is.

Dat De Bruijne hiervoor, zij het voorzichtig, ruimte geeft, valt terug te voeren op zijn visie op de openbaring en de inspiratieleer. Niet-accepterende visies gaan er in het algemeen vanuit dat de heilige Geest via de woorden van Paulus ook alle latere tijden en contexten insloot. De Bruijne ziet het echter zo dat God zich in zijn openbaring aanpast aan de tijd en context van die openbaring en dat er momenten zijn 'waar wij niet anders kunnen dan concluderen dat God het niet nodig heeft gevonden om verstaansbeperkingen (…) te corrigeren.'[110] De manier waarop de Bijbel ons in dergelijke passages de weg wijst is daarmee volgens De Bruijne indirecter en sluit ook onze eigen bezinning in.[111]

4.2 De drie lenzen: ethische en pastorale noties

Diverse visies, ingedeeld naar de lens waardoor zij (hoofdzakelijk) kijken, zijn in het voorgaande de revue gepasseerd. Ongetwijfeld hadden we er meer kunnen bespreken en diverse varianten en hun vertegenwoordigers kunnen noemen, maar de beschreven visies geven naar ons idee op hoofdlijnen een goed beeld.

Tot welke ethische en pastorale benaderingen leiden al deze verschillende benaderingen? In deze paragraaf willen we dat niet per beschreven visie verkennen, maar we gebruiken hiervoor de eerdergenoemde drie lenzen en kijken wat dit oplevert voor ethiek en pastoraat.

---

[108] De Bruijne (2022), 459.
[109] De Bruijne (2022), 460.
[110] De Bruijne (2022), 269.
[111] id.

4.2.1 Door de lens van de scheppingsorde

Wie zijn uitgangspunt neemt in de scheppingsorde, beschouwt deze orde als een morele orde, waar nergens in de Schrift op wordt teruggekomen, eerder bevestigd (Rose) of een opening voor uitzonderingen wordt geboden (Webb). Wat God in de schepping gelegd heeft, heeft de kracht van een gebod en omwille van God en van hun eigen welzijn hebben mensen zich daarnaar te voegen.[112] De orde die God heeft ingesteld betekent dat het huwelijk tussen man en vrouw de enige legitieme context van geslachtsgemeenschap vormt.[113] Gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer is daarom tegen Gods wil en dus zonde, ook als dit plaatsvindt binnen een relatie van liefde en trouw.[114]

Wel zijn er in de praktijk behoorlijke verschillen in duiding. Waar sommigen gelijkgeslachtelijke seks op grond van de Bijbel zien als het toppunt van goddeloosheid, benadrukken anderen juist dat we allemaal even erge zondaars zijn.[115] Nog weer anderen menen dat gelijkgeslachtelijke seks inderdaad een zonde is, maar binnen de Bijbel feitelijk een randzaak.[116]

---

[112] CGK (2103), 45: 'De orde die God heeft gegeven (…) heeft haar eigen waarde. Verbond, liefde en vrijheid zijn geen onbegrensde ruimtes. Ze zijn begrensd door geboden die teruggaan op Gods scheppingsbedoeling. Die geboden beschermen het mens-zijn. Ze zijn vergelijkbaar met grenspalen. Ze geven de ruimte aan waarin het mens-zijn in relatie tot God tot zijn recht komt. Daarbuiten lijden mens en samenleving schade. Dat geldt ook voor Gods gebod met betrekking tot seksualiteit en seksuele relaties.'

[113] CRC (2021), 147: 'Marriage between one man and one woman is the only appropriate place for sex. Anything that deviates from that teaching is contrary to Scripture. Thus premarital sex, extramarital sex, adultery, polyamory, the use of pornography, and homosexual sex all fall under the heading of sexual immorality and are therefore morally impermissible. To teach that any of these behaviors is permissible undermines the teaching and authority of Scripture. Whenever the church teaches that a form of behavior forbidden in Scripture is morally permissible, it is guilty of false teaching.' Idem CGK (2013), 59: 'Zorgvuldige lezing van de Schrift leverde deze conclusie op: homoseksualiteit is een gevolg van de zondeval en een aspect van de gebrokenheid van de schepping. De enige door de Heere gegeven vormgeving van een alomvattende relatie in liefde en trouw tussen twee mensen is die van het huwelijk tussen man en vrouw. Wij kunnen – ook al zouden wij vanuit sympathie wensen onze broeders en zusters in hun diepe verlangen tegemoet te kunnen komen – een homoseksuele relatie niet zien als een verantwoord alternatief.'

[114] CGK (2013): 'seksuele omgang tussen mensen van gelijk geslacht en relaties waarin die omgang gestalte krijgt, zijn niet in overeenstemming met het Woord van God en moeten derhalve zonde worden genoemd.'

[115] Op de eerste lijn zit bijv. Gagnon. Het CGK-rapport zit op de tweede lijn.

[116] Hays (1996), 381.

Sommigen beschouwen homoseksualiteit als iets dat iemand overkomt, een teken van gebrokenheid.[117] In dat geval leidt dat tot een bewogen houding, met oog voor de nood waarin christen-homo's moeten leven en de (geestelijke) strijd die zij hebben te voeren.[118] Anderen zien het verlangen naar een partner van hetzelfde geslacht als uiting van iemands zondige natuur, of als een keuze zelfs. Je kunt ervoor kiezen om een homoseksuele identiteit aan te nemen of niet.[119] In dat geval zit alleen al aan het labelen van jezelf als homo iets moreel laakbaars. Een mens hoeft immers geen zondige (homoseksuele) verlangens te hebben: de genade van God in Christus maakt het voor een volgeling van Jezus Christus mogelijk om deze te doden en om te leven op een wijze die de HERE waardig is.[120]

Ondanks deze verschillen wordt gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer in alle gevallen als zonde beschouwd en voor mensen met een gelijkgeslachtelijke oriëntatie staat geen andere weg open dan een celibataire levensvorm (of eventueel van een huwelijk met iemand van de andere sekse). Wie homoseksueel samenleven moeten daarop aangesproken en bij volharding onder tucht geplaatst worden.[121] Wie in een gelijkgeslachtelijke relatie leeft, kan niet worden toegelaten tot het doen van openbare geloofsbelijdenis, de heilige doop en de viering van het heilig avondmaal en kan geen kerkelijk ambt vervullen.[122]

Kijkend door deze lens is er sprake van een ethiek waarin vooral de geboden en heiligheid van God centraal staan. De morele noties die

---

[117] CGK (2013), 22, 76.

[118] Deze houding kenmerkt het rapport van de CGK. Aan het pastorale deel daarvan gaan dichtregels van Willem de Mérode vooraf:

> Is er een nood, die meerder nijpen kan
> dan deze:
> in liefdes lusthof zijn een eenzaam man
> en een bevreesde?

[119] De *Nashville Statement* ontkent in art. 7 dat het aannemen van een homoseksuele of transgender zelf-conceptie overeenkomstig Gods heilige bedoelingen is: https://cbmw.org/nashville-statement/#articles, geraadpleegd op 25 oktober 2023.

[120] Idem, article 12:

> 'WE AFFIRM that the grace of God in Christ gives both merciful pardon and transforming power, and that this pardon and power enable a follower of Jesus to put to death sinful desires and to walk in a manner worthy of the Lord.
> WE DENY that the grace of God in Christ is insufficient to forgive all sexual sins and to give power for holiness to every believer who feels drawn into sexual sin.'

[121] Zie bijv. CGK (2013), 55; CRC (2021), 146.

[122] CGK (2013), 89; Idem Sprinkle (2015), 189-193, in alle voorzichtigheid en met een aantal slagen om de arm.

in het verlengde hiervan liggen zijn gehoorzaamheid,[123] reinheid en kuisheid,[124] bekering,[125] zelfbeheersing en volharding, strijd en het kruis willen dragen omwille van Christus.[126]

Maar LHB'ers doen ook een appel op de gemeente van Christus. De houding van de christelijke gemeente tegenover mensen met een gelijkgeslachtelijke oriëntatie behoort er een te zijn van empathie, liefde, bereidheid hun lasten te dragen en warmte bieden om mede daardoor de weg van celibatair leven vol te kunnen houden. Aan deze houding heeft het in het verleden en helaas ook in het heden, vaak ontbroken. Uitvoerig en heel concreet wordt dit door de CRC benoemd: christenen hebben gefaald in hun roeping tot liefde, empathie, en het dragen van elkaars lasten en hebben in plaats daarvan uit angst, ongemak of zelfingenomenheid door spot, verachting of harde veroordeling velen uit de kerk verdreven. Ook is er sprake van hypocrisie doordat over andere zonden uit angst, ongemak of zelfingenomenheid veelal geen tucht werd (en wordt!) geoefend. Over dit alles past volgens de CRC schuldbelijdenis.[127] Ook het CGK-rapport zit op deze lijn: 'Al met al is er reden om schuld te belijden voor de Heere én voor onze broeders en zusters over zoveel pastoraal falen in verleden en heden.'[128]

Bovenstaande noties kleuren en geven richting aan het pastoraat en het gemeente-zijn. Dat dient te getuigen van de genade en barmhartigheid van Jezus Christus en van zijn geduld met zondaars. Homoseksuelen dienen zich veilig te voelen in de gemeente van Christus. Zij mogen er zijn, net als ieder ander mens, en zij dienen zich,

---

[123] Een kenmerkend citaat uit het rapport van de CGK (2013), 61: 'Veiligheid is pas echte veiligheid als deze omsloten is door heiligheid. De erkenning van Gods heiligheid krijgt gestalte in de eerbiediging van zijn recht en de gehoorzaamheid aan zijn geboden. Liefde behoedt wel voor wetticisme en farizeïsme maar sluit gehoorzaamheid niet uit. Integendeel. Wie Gods liefde kent, zal zichzelf willen toetsen in het licht van zijn geboden. Dat hoort bij het leven van kinderen van God. De Heere Jezus bevestigt dat als Hij spreekt over navolging: wie Hem wil volgen, wordt gehoorzaam (Joh. 14, 15 en 21).' Idem, 55: 'een homoseksuele relatie strijdt met wat God ons in zijn Woord leert, en daarmee met zijn eer en de heiligheid van de gemeente.'

[124] CRC (2021), 130: 'In the area of sex and singleness the most important virtue is that of chastity'. Verg. CGK (2013), 23.

[125] CGK (2013), 82.

[126] Idem, 70-72.

[127] CRC (2021), 8-10, 95.

[128] CGK (2013), 62; zie ook: Sprinkle, 97-98 en verder de columns van Bridget Eileen, zoals beschreven in Van Loon en Van Gent (2019).

hoe ook hun seksuele oriëntatie is, aanvaard, gerespecteerd en volop opgenomen in de gemeenschap van de kerk te weten.[129]

Daarnaast voert met name de CRC een warm pleidooi voor het betrekken van celibatair levende gemeenteleden die zich aangetrokken voelen tot de eigen sekse bij het leiderschap van de gemeente als pastor, ouderling of diaken.[130]

4.2.2 Door de lens van de gebrokenheid

Ook wie door de lens van gebrokenheid naar homoseksualiteit kijkt, gaat uit van een blijvende betekenis van de scheppingsorde. God heeft goede en heilzame structuren in de schepping gelegd die van blijvende betekenis zijn voor de weg van mensen in de wereld na de val.[131] Zo getuigen het sekseverschil in Genesis en het design voor man- en vrouw-zijn in Genesis 2 van een wijsheid waarvoor God geloofd en geprezen wordt.[132]

De goede schepping echter is door de zondeval in het ongerede geraakt. Elke tel en elke cel delen in de gebrokenheid. Op die werkelijkheid moet de mens zich instellen en binnen die werkelijkheid zal hij zijn weg moeten vinden. Dit levert een gedeeltelijk andere insteek op ten aanzien van de weg die LHB'ers kunnen gaan dan wanneer louter en alleen door de lens van de scheppingsorde wordt gekeken. Vanuit het oogpunt van gebrokenheid wordt achter de scheppingsorde en de verbodsbepalingen teruggegaan naar hoe de HERE zich laat kennen en hoe Hij zelf in de Bijbel mensen voorthelpt op hun weg door het gebroken bestaan.[133] Dan leren we een God kennen die uit

---

[129] CGK (2013), 77. CRC (2012), 116: 'In practical terms, congregations should seek to build intimacy among believers. This can take place in small groups who come together for prayer, worship, food, recreation, and mutual support. Such groups should consist of singles, couples, and families, including people of a broad range of ages. It might also come in the form of friendships in which two or more persons are committed to helping each other navigate the challenges and joys of life.'

[130] CRC (2021), 116-117.

[131] Den Hertog (2019): 'En als we op zoek gaan naar het werken van de Schepper, doen we er goed aan oog te hebben voor zijn leiden van ons leven door deze bedding heen.'

[132] Van der Dussen (2003), 12-13 vestigt, in een oudere lezing die hij hield voor de Theologische Studiebegeleiding van de Nederlands Gereformeerde Kerken, de aandacht op de anatomie van man en vrouw en merkt daarbij op: 'Alleen al de menselijke anatomie wijst er mijns inziens op, dat seksuele omgang tussen mensen van hetzelfde geslacht niet de bedoeling is.' En omdat gelijkgeslachtelijke seks niet dienstbaar is aan de voortplanting, stelt hij de vraag: 'blijkt ook hieruit niet, dat homoseksualiteit niet door de Schepper is bedoeld?'

[133] Den Hertog (2019): 'Bijbels spreken over "schepping" houdt in dat de Schepper met ons meegaat in de val. En niet om ons een norm voor te houden en op te roepen

barmhartigheid de mens in zijn kwetsbaarheid tegemoetkomt, die die mens geen ondraaglijke lasten oplegt en recht wil doen.[134]

Wie kijken door deze lens, zien veelal ruimte voor gelijkgeslachtelijke relaties in liefde en trouw. Het celibaat kán een roeping zijn en zo beleefd en geleefd worden, maar is geen verplichting voor mensen met een oriëntatie op hetzelfde geslacht.[135] Een relatie immers beantwoordt aan iemands diepste, door God zelf in hem of haar gelegde, behoeften en verlangens. Het maakt iemand tot meer mens, brengt hem of haar tot groei en bloei en doorbreekt het alleen-zijn op een wijze waarvoor geen enkel alternatief bestaat.[136] Dat wil niet zeggen

---

ons daaraan te houden, maar door zich als Schepper in de gebroken situatie van na de val reddend, reinigend, richting wijzend en tegen het kwaad bewarend actief te laten gelden.' En: 'Het spreken over een "scheppingsordening" als onveranderlijke, bij wijze van spreken in beton gegoten structuur gaat uit van een scheiding tussen God als Schepper en God als Verlosser. Die "scheur" in ons beeld van God maakt dat het spreken over "schepping" vooral moreel van aard wordt en dat God als eisend gezien wordt. Zijn rechtvaardigheid en zijn barmhartigheid kussen elkaar dan niet, zoals Psalm 85 het bezingt, maar ze zijn eerder rivalen. Een daardoor gestempeld godsbeeld heeft veel schade aangericht; dat komt omdat het geen recht doet aan hoe de Bijbel over de eenheid van Gods gerechtigheid en barmhartigheid in Christus spreekt.' Verg. Mudde (2015), 258, 'De schepping is binnen de Schrift geen autonome grootheid. De HERE is meer dan zijn schepping en verleent het heil van zijn schepselen, indien dat ten gevolge van de gebrokenheid van de schepping noodzakelijk is, voorrang boven het handhaven van de door de hem geschapen orde.' (Verg. 176, 178) Idem Zeyl (2022), dialogue 4 'So, taking God's entire revelation into account, not just the Bible, I have concluded that the "crucial question" I just posed is not only appropriate, but actually inevitable. And to answer this question we cannot appeal to any series of biblical texts; we need to look at this as a broader ethical issue: *Given what we know about God from Scripture, how would God expect us to treat those among us who suffer from impairments of various sorts—including this impairment in particular?*'

[134] Mudde (2019), 30-32; Zeyl, dialogue 4: 'By prohibiting gay people from participating in monogamous relationships that involve sexual expression, we impose an intolerable burden on many if not most of them.'

[135] Thielicke (1968), 802-803. Zie ook recent nog Wells (2018): 'Het celibaat is een roeping, net zoals het huwelijk; wie suggereert dat alle LHBT'ers geroepen zijn om ongehuwd te blijven, geeft een verkeerde invulling aan het woord "roeping"; dat zou hetzelfde zijn als suggereren dat alle mannen geroepen zijn om vaders te worden of dat alle vrouwen geroepen zijn om priester te worden. Bij roeping hoort per definitie dat het gaat om een rol waartoe sommigen geroepen zijn en anderen niet. Iets waartoe iedereen geroepen wordt, is geen roeping, dat is een bevel of een gebod.' (Hfst 2/ LHBTI-identiteit).

[136] Den Hertog (2019): 'We kunnen ons dus niet afmaken van de vragen die broeders en zusters met een homoseksuele gerichtheid belichamen door naar een onveranderlijke scheppingsstructuur te verwijzen: "God created Adam and Eve, not Adam and Steve." Het is ook goedkoop, zonder echt oog voor hoe verweven seksuele gerichtheid met heel het menszijn is. Beseffen de ondertekenaars van de Nashvilleverklaring wel dat ze, zoals Jezus het scherp formuleert in Matteüs 23, mensen

dat er een isgelijkteken gezet wordt tussen een homoverbintenis en het huwelijk van man en vrouw.[137] Een homoverbintenis heeft een andere status aangezien deze niet rechtstreeks is te herleiden is tot de instelling van het huwelijk tussen man en vrouw en bovendien niet dienstbaar is de voortplanting. Een homoverbintenis blijft een bepaalde vorm van tegemoetkomendheid, waarbij de mate waarin dit als compromis of concessie wordt gezien verschilt tussen degenen die door de lens van de gebrokenheid kijken.

Bij deze lens is er sprake van een ethiek waarin het karakter (ofwel deugden) en de wijsheid van God centraal staan. Belangrijke morele noties zijn compassie en empathie, barmhartigheid en gerechtigheid, liefde en trouw.

De gemeente ondersteunt in deze benadering zowel homo's en lesbiennes die celibatair willen leven als degenen die in een homoseksuele relatie samenleven. De rol die de gemeente speelt, is vergelijkbaar met de rol die Elisa vervult jegens de Syriër Naäman, die vanwege zijn functie er niet aan ontkomt voor de goden van zijn volk te knielen. 'Ga in vrede.', zegt Elisa.[138] Daarmee laat hij Naäman niet aan zichzelf over maar helpt hij hem een weg te vinden in de complexe situatie waarin hij zich bevindt. Hij neemt de last van een bezwaard geweten en het schuldgevoel van hem af.[139] Op deze manier wordt de

---

lasten opleggen zonder zelf een vinger uit te steken om die mee te dragen?! En het ís niet alleen maar het pak van die ander, het is ons gezamenlijke pak, en de apostel roept ons op, elkaars lasten te dragen (Gal. 6:1). Dan is er geen andere weg dan te luisteren naar hem en haar die oprecht zich aangetrokken voelen tot de ander van hetzelfde geslacht, niet enkel seksueel, maar als "hulp tegenover je", mens die in liefde jouw tochtgenoot door het leven wil zijn, in wie je je in je diepste wezen erkend, herkend, aanvaard, bemind kunt weten.'

[137] Voor een overzicht zie Mudde (2015), 326-328. Zie ook De Bruijne (2022), 386-387: 'Tegelijk is het bij de door mij gekozen benadering van belang dat de kerk het verschil tussen een huwelijksverbond in Bijbelse zin en een homopartnerschap blijft hooghouden. In het eerste komt een unieke eenheid tot stand, die verschilt van de verbondenheid in de tweede. Daarom is seksualiteit volledig thuis in het huwelijk, terwijl zij in een homopartnerschap alleen in een meer afgeleide zin tot haar recht kan komen. Wanneer zij recht wil doen aan de Bijbel kan de kerk mijns inziens niet anders dan dit onderscheid blijven maken.'

[138] Van Gelderen, C., een kundig exegeet uit een eerdere generatie, hoort in de reactie van Elisa verlegenheid. Hij parafraseert die aldus: 'Lieve man, als gij pleit op de vergevende clementie van Jahve, dan wil ik er het beste van hopen. Meer kan ik er niet van zeggen, ga heen in vrede. Ik verklaar het consult voor beëindigd.' (*De Boeken der Koningen*, derde deel, 2 Koningen 5-17, (1947), Kok: Kampen, 36). De uitdrukking heeft echter een veel positiever strekking, zie Ex. 4:18, Re. 18:6, 1 Sam. 1:17. Er mag in gehoord worden: 'Mijn zegen heb je.'

[139] In dit verband wordt soms ook gewezen op de bijzonder verantwoordelijkheid en zelfs autoriteit die Christus aan zijn gemeente gegeven heeft: 'wat u bindt op de aarde, zal in de hemelen gebonden zijn; en wat u ontbindt op de aarde, zal in de

gemeente tevens een oefenplaats voor het leren aanvaarden van hetgeen anders en van nature vreemd is.[140]

4.2.3 Door de lens van variatie

Wie door de lens van de variatie kijken, stellen niet allereerst morele eisen aan LHB'ers (geen andere dan aan heteroseksuelen althans), maar aan de gemeenschap van de kerk. [141] Samuel Wells stelt dat variatie van levensvormen en levensinrichting de kerk niet hoeft te verontrusten maar veeleer een bron van verwondering en vreugde zijn.[142] Het vraagt van een gemeente dat zij een 'inclusieve' gemeenschap is, die mensen positief insluit.[143] De gemeente moet een gemeenschap zijn waarin iedereen even welkom is ongeacht zijn seksuele oriëntatie en de aard van zijn levensverbintenis en die er qua taal en woordkeuze rekening mee houdt dat er meer seksuele oriëntaties zijn dan alleen de heteroseksuele.

Wie door de lens van variatie naar homoseksualiteit kijken, voelen niet zelden ook een diep verzet tegen alles wat naar discriminatie en uitsluiting neigt. Zij ervaren het als pijnlijk, denigrerend of diskwalificerend als gelijkgeslachtelijke seksuele relaties als zondig of ongelijkwaardig getypeerd worden.[144] Ze wijzen op wat de

---

hemelen ontbonden zijn' (Mat. 16:19 en 18:18) en Joh. 20:21vv: 'Als u iemands zonden vergeeft, worden ze hem vergeven; als u ze hem toerekent, blijven ze hem toegerekend.'

[140] 'De kerk is echter geen geslaagd gezelschap van mensen die vanuit eigen perfectie een harmonieuze gemeenschap vormen. De harmonie of vrede in de kerk bewijst zich primair waar christenen imperfect blijken en opbotsen tegen gebrokenheid, zwakte en kwaad, zowel in zichzelf als in de ander.' De Bruijne (2022), 394.

[141] Samuel Wells (2018), Hfst 2/LHBT-identiteit: 'Op dit punt in mijn betoog zou het duidelijk moeten zijn dat vragen over seksualiteit bijna onmogelijk zijn te beantwoorden zonder dat de hele kerk een nieuwe visie ontwikkelt op zichzelf en haar roeping.'

[142] Idem, 'Variatie van levensvormen en levensinrichting hoeft de kerk niet te verontrusten. Veeleer kan zij een bron van verwondering en vreugde zijn. Het behoeden en stimuleren van deze variatie vraagt van een parochie dat zij zichzelf verstaat en gedraagt als een 'inclusieve' gemeenschap: een gemeenschap die mensen positief insluit.'

[143] Wells, a.w..; Werkverband van Katholieke Homo-Pastores, 11.

[144] Zie bijv. Van den Berg (2021). Haar inaugurele rede knoopt aan bij een uitspraak uit het rapport Ambt & Homoseksualiteit van de NGK (2015): 'Het huwelijk is thuis in Gods goede schepping, een homoverbintenis is een schuilhut in het gebroken bestaan.' Ze schrijft: 'Maar bovenal heeft het iets denigrerends, die schuilhut. Het voelt niet erg gul. Vanuit het comfortabele standpunt van degenen die zich vanzelfsprekend thuis mogen voelen in "Gods oorspronkelijke schepping', krijg je als LHBTI nog net een hut toebedeeld.' (6). En: 'De eerste helft van de zin ademt de

problematisering van LHB met mensen doet. Als een homoverbintenis een noodoplossing is, of een blijk van milde tegemoetkomendheid, dan kan dat ook tot een gewetensconflict bij de betrokkenen leiden.[145] Morele oordelen over homoseksualiteit kunnen schadelijk zijn voor de psychische gezondheid van homo's en zelfs leiden tot een verhoogd risico op zelfdoding. [146]

Binnen het perspectief van degenen die LHB als een minderheidsvariant zien, wordt niet zelden gezocht naar het eigene daarvan binnen het spectrum van de menselijke seksualiteit en relatievorming.

Een gedachtenlijn kan zijn, dat de LHB-gemeenschap iets van een (morele) voorhoede heeft die de gangbare zekerheden en leefpatronen bevraagt en ondermijnt. Er zit iets subversiefs in.[147] Dat verklaart de agressie, angst en onzekerheid waarmee samenlevingen op homoseksualiteit kunnen reageren.[148] In de jaren 70 van de vorige eeuw schreef C.O Jellema over de maatschappelijke functie van het anderszijn, de ethische waarde van de keus voor de homoseksuele bestaansvorm. Hij ziet die liggen in de confrontatie met en noodzakelijke correctie op 'het gangbare beeld van 'de' man en 'de' vrouw en hun rollenpatroon, met de huwelijksmoraal en het huwelijkspatroon, met de vanzelfsprekendheid van ouderschap en de gezinsstructuur, met autoriteitsverhoudingen en autoriteitsgeloof, met geloofswaarheden; om verschuivingen en veranderingen mogelijk te maken.'[149] Er klinkt iets in door waar tegenwoordig queer voor staat.

---

spierballenarchitectuur die een onderkomen bouwt wanneer woorden als "oorspronkelijk" en "thuis horen" een plek zoeken om te wonen.' (10).

[145] De Bruijne (2021), 334: 'Elke keer dat je seksuele gemeenschap hebt, doe je dan iets wat ook volgens je eigen diepste overtuiging niet mag maar dankzij Gods mildheid sta je het jezelf toch maar toe.'

[146] Ruard Ganzevoort schreef daarom: 'De allereerste vraag zou moeten zijn wat het betekent voor mensen dat zij het object zijn van onze ethische discussies. Uiteindelijk gaat het in de ethiek niet over abstracte thema's, maar over de vraag hoe concrete mensen kunnen leven en hoe zij zich kunnen verantwoorden voor God en hun eigen geweten. Maar als het over concrete mensen gaat, dan is het des te meer van belang ons af te vragen wat onze ethische discussies voor deze concrete mensen tot gevolg heeft.' Ganzevoort (2012), 48-49.

[147] Zie Wells, Samuel, Ben. Quash with Rebekah Eklund (2017), Part 3/chapter 10/Same-sex relationships/subversive. Van den Berg (2021), 13, ziet een theologie van een schuilhut voor zich die 'het huis herinnert aan zijn eigen overschot. Juist daarin schuilt haar kritische en subversieve potentieel.'

[148] Van den Berg (2012), 16: 'De hut is de plek van de Ander en daarmee een onvoorspelbare, potentieel gevaarlijke plek. Wanneer je mensen het huis uitzet, wanneer je een komma plaats tussen jezelf en de Ander, verlies je ook je zicht op die ander. Wie weet wat mensen allemaal gaan bekokstoven in die hut. Het huis is misschien niet zo sterk als we dachten als het zich bedreigd voelt door een schamele hut.'

[149] Jellema (1977), 85 en 87.

De visie van Samuel Wells

Bijzondere aandacht in dit verband verdient de visie van Samuel Wells.[150] Hij stelt voor de LHB-identiteit niet als een probleem te zien, maar als een zegen voor de kerk, een geschenk van God aan de kerk. Om meerdere redenen voegt hun seksuele identiteit iets toe aan waar het in het grote avontuur van Gods koninkrijk om gaat. LHB'ers zitten zelfs op de voorste stoelen van de bus. Allereerst omdat LHB'ers, vanwege hun geschiedenis van vervolging, marginalisering en framing tot zondebok in unieke zin gekwalificeerd zijn om zich te identificeren met mensen die dichtst bij Jezus' hart, Jezus' gezelschap en Jezus' bediening lijken te staan. Vervolgens omdat LHB'ers een streep trekken door de aanname dat het menselijk bestaan volledig in het teken staat van de voortplanting. Zij zijn er een getuige van dat God de kerk in stand houdt door de doop en zijn koninkrijk door genade. Zo zijn zij van onschatbare betekenis voor het christelijk getuigenis in de wereld.

Ten slotte lopen LHB'ers voor op de meerderheid van de bevolking bij het onderzoeken van de levensduur en duurzaamheid van verlangen en tederheid die niet wordt ondersteund door de goedkeuring van sociale steun, noch wordt versterkt door de verantwoordelijkheid van nakomelingen en opvoeding. Misschien zou de vraag in onze generatie niet moeten zijn: 'Hebben LHBT's enig recht om te trouwen?' maar eerder: 'Kan de kerk beginnen met het herdefiniëren van het huwelijk voor een heel ander tijdperk zonder de wijsheid en ervaring die LHBT-personen kunnen inbrengen?'

Morele noties die centraal staan wanneer door de lens van variatie gekeken wordt, zijn gerechtigheid, vrijheid, liefde en verdraagzaamheid. Het pastoraat heeft twee kanten. Enerzijds is de gemeente een vangnet voor slachtoffers van discriminatie en anderzijds ook een plaats waar vooroordelen afgebroken worden en aan inclusiviteit wordt gewerkt.

We merken nog op dat sommigen die neigen tot variatie in homoseksualiteit tegelijk iets van gebrokenheid blijven zien. In de typering van De Bruijne van homoseksualiteit als 'iets tussen de tijden in' schemerde dat al door. De Bruijne komt namelijk vanuit de eschatologie tot zijn voorzichtige duiding van homoseksualiteit als variant. Hij kijkt eigenlijk niet zozeer door de lens van variatie als wel door die van de herschepping die in zijn visie de betekenis van de oorspronkelijke schepping relativeert en wat daarin gebroken is nieuwe betekenis geeft.[151]

---

[150] Wells (2018), Hfst. 2/LHBT-identiteit.

[151] De Bruijne (2021), 248-258.

4.3 Korte evaluatie

Het is wel duidelijk dat er een heel palet visies bestaat, gebaseerd op diverse kijkrichtingen. Grofweg kun je ze onderscheiden in visies waarbinnen wel en waarbinnen geen ruimte is voor gelijkgeslachtelijke relaties. Dit palet aan opvattingen is er niet alleen op papier, maar is ook werkelijkheid binnen onze kerken en inmiddels hebben diverse gemeentes hun eigen koers gekozen en zijn er allerlei praktijken gegroeid.

4.3.1 Hermeneutiek

Dit hoofdstuk noemt een aantal visies die ruimte zien voor gelijkgeslachtelijke (seksuele) relaties en visies die die ruimte niet zien. Als het gaat om het eindresultaat staan ze dus lijnrecht tegenover elkaar. Het bijzondere is dat visies waarin ruimte wordt gezien meestal dezelfde exegese volgen als de visies die geen ruimte zien. Dat bleek in het vorige hoofdstuk ook al: over de exegese van de relevante Schriftgedeeltes zijn we het grotendeels eens. De grote vraag lijkt vooral te zijn: kun je met deze Schriftgegevens en de exegeses daarvan in de hand op basis van andere, aanvullende overwegingen in bepaalde gevallen toch ruimte geven aan gelijkgeslachtelijke seksuele relaties of niet? Het klassieke standpunt is hier duidelijk in: nee, de teksten in de Bijbel zijn daarvoor te algemeen; ze zijn een categorisch verbod op basis van de scheppingsorde en daarom is er geen ruimte voor gelijkgeslachtelijke seksuele relaties, ook niet nu we te maken hebben met andere tijden en omstandigheden.

Visies waarin ruimte wordt gezien maken een hermeneutische beweging waar de klassieke visie niet aan wil beginnen: het verbod is te nadrukkelijk en categorisch. Daarmee is niet gezegd dat volgens aanhangers van de klassieke visie dergelijke hermeneutische bewegingen in zijn algemeenheid niet gemaakt zouden mogen worden. Het is in hun opvatting alleen in dit geval niet mogelijk terwijl zij vergelijkbare bewegingen soms wél maken in andere vraagstukken, zoals ‘de vrouw in het ambt’. De visie van Webb illustreert dit. In de praktijk zitten onder dit soort hermeneutische bewegingen tal van kleinere en grotere ethische keuzes. In zijn algemeenheid gesproken zal niemand het principe van Gods aanpassing aan de menselijke maat willen ontkennen of willen beweren dat de heilige Geest de Bijbelschrijvers altijd boven hun context uittilde. En zo kunnen we doorgaan. Kortom, het gaat hier niet om de algemene vraag welke hermeneutische principes zijn toegestaan, maar veeleer om de vraag of we ze ook mogen toepassen in onze bezinning rond gelijkgeslachtelijke relaties.

Dan een relativerende noot met betrekking tot de lenzen waardoor gekeken wordt. Of je nu insteekt bij de schepping, de wet, of bij een christologisch-eschatologische benadering van seksualiteit (zoals Ad de Bruijne doet): er blijkt niet alles mee gezegd te zijn. De werkelijkheid waarin we leven, de cultuur die we ademen, de compassie die we voelen, de ervaring die we hebben en de wijsheid die ons gegeven is, spelen onontkoombaar een rol in de keuzes die we maken. In de praktijk staan we daarom wel eens dichter bij elkaar dan onze hermeneutische vooronderstellingen en concepten doen vermoeden.[152]

4.3.2 Ruimte voor verschillen

Een aantal gedachten van Samuel Wells, verwoord in een preek, sluiten hierbij aan.[153] Wells onderscheidt op vergelijkbare wijze als wij een aantal kijkrichtingen. Elk ervan heeft volgens hem een zekere legitimiteit. Sterker nog: 'Ik zie dat als iets om trots op te zijn, niet om je voor te schamen. Ik ben er trots op. Ik geloof dat het bestaan van kerken, waar al deze vier benaderingen worden gerespecteerd, goed nieuws is.'[154] Vanwege de onzes inziens waardevolle gedachten citeren we als afsluiting van deze evaluatie breed het slot van de preek van Wells:

'We zouden kunnen gaan voor een beleefde tolerantie, waarbij ieder opgaat in een eigen gemeenschap met dezelfde opvattingen, zonder ooit iemand te ontmoeten die anders denkt. Maar we komen samen, niet omdat we het christelijk geloof zien als iets behulpzaams, of comfortabels. Maar omdat we geloven dat het WAAR is. We bieden de wereld geen boek aan vol met antwoorden, maar een manier om continue in gesprek te zijn met God en met elkaar. Die weg is er een van ontmoeting, van herkenning van eigen zonde, van gedeelde vreugde. Een die altijd luistert, de waarheid zoekt, bidt, op zoek is naar verzoening. En daarbij God dankend in alles, het brood brekend, de zegen ontvangend en zo zijn missie telkens vernieuwend. Het is de weg van brood en wijn, mogelijk gemaakt door de waarheid en verzoening die we vinden in Jezus Christus. We ontvangen dat in het avondmaal, en geen gemeenschap heeft een beter

---

[152] Herman van Wijngaarden bijvoorbeeld herkent zich in de visie van Wolter Rose en heeft de keus gemaakt om zonder partner door het leven te gaan. Desondanks sluit hij de mogelijkheid van een homoseksuele relatie, zij het als verlegenheidsoplossing, niet uit: 'Ik heb sympathie voor de gedachte van Gods tegemoetkomendheid, die met name ds. Jan Mudde in het gesprek over homoseksualiteit heeft ingebracht.' Wijngaarden (2019), 112.

[153] Wells, 2008.

[154] A.w. 196. De vertaling danken we aan ds. Mark Rietkerk, die ons ook attent maakte op de preek.

uitgangspunt dan de christelijke om deze vragen te confronteren in een geest van eenheid en vrede. Ons evangelie is dat Christus de muur van vijandschap heeft gebroken (Efeziërs 2:14). Als we niet in één ruimte kunnen zijn om hier met elkaar over te spreken, stralen we naar de wereld uit dat ons evangelie fake is. Ik weet niet of we naar de grotere (landelijke) kerk kunnen kijken om dit probleem voor ons op te lossen. We zullen het op de een of andere manier zelf moeten doen. En de manier waarop, in de kracht van de Geest, tot welk antwoord we zullen komen, zal ons evangelie zijn, de waarheid die wij de wereld vandaag hebben te bieden."[155]

[155] A.w. 196. Graag verwijzen we in dit verband ook naar hetgeen Ad de Bruijne opmerkt over pluraliteit inzake homoseksualiteit binnen de gemeente van Christus: 'Ook onterechte verdeeldheid onder christenen kan onder Gods voorzienigheid een positief doel dienen. Zij voorkomt een opgelegde eenheid in de kerk, die de ruimte rooft voor waardevolle elementen die nu eenmaal aan beide kanten van een scheidslijn kunnen bestaan. Evenals in de maatschappij brengt dergelijke pluraliteit dan een evenwicht tot stand, waarin het evangelie geleidelijk zijn eigen werk kan doen.' En: 'Het gaat me er hier alleen om te illustreren dat het voortbestaan van op zichzelf pijnlijke pluraliteit een instrument kan vormen van Gods voorzienigheid. Soms moet de kerk een thema juist niet of nog niet willen beslechten, omdat de veelheid van te overwegen belangen nog onvoldoende tot haar recht is gekomen en meer tijd van rijping nodig is. Niet ondenkbaar is dat om die reden bepaalde thema's tijdens deze geschiedenis zelfs nooit afdoende beslecht zullen en ook niet moeten worden.' De Bruijne (2022), 358.

'Ik kies voor een leven als single'
Het verhaal van Anna

'Soms voel ik me Gods lievelingetje' is de titel van het interview met Anna. Haar verhaal maakt dit gevoel duidelijk. Toch is het ook een verhaal zonder eigen naam of foto. Een verhaal over Gods bescherming in een wereld die onveiligheid kent. De wereld die 'thuis' heet, de wereld die 'gemeente' heet.

Anna groeit op in de jaren 50 van de vorige eeuw in een onveilig gezin. Een gezin dat leeft aan de rand van de kerk. Ze krijgt geen christelijke opvoeding en is als kind het liefst onzichtbaar.

Ze begint aan een opleiding als verloskundige en woont intern. In het tweede jaar wordt ze ziek en gaat ze naar een christelijk opvangcentrum. 'Er is Iemand die onvoorwaardelijk van je houdt' zijn de woorden van een man in dat centrum, woorden die bij herhaling klinken, woorden die haar hart raken en haar leven veranderen. Haar familie is niet blij met haar bekering. Na enige moeite mag ze wel weer thuiskomen, maar over het geloof praten kan niet.

Na de opleiding gaat ze vanwege haar zieke vader thuis wonen en in zijn bedrijf werken. In haar gemeente doet ze volop mee: Bijbelstudie, evangelisatie. Na de verkoop van het bedrijf volgt een opleiding als verpleegkundige. In het ziekenhuis is ze een vrijmoedige getuige en bidt met patiënten als dat van hen mag. Het kost haar haar baan. Ze gaat werken bij een huisarts en later in een christelijke boekhandel.

Lesbische relatie

In haar jonge jaren had ze een vriendje, een aardige jongen, maar vrijen en zoenen vond ze helemaal niks. Ze maakte het uit. Dan leert ze een vrouw in haar kerk kennen op wie ze op slag verliefd wordt. Op dat moment ontdekt ze haar lesbische oriëntatie. Ze gaan samen in haar flat wonen en de vriendschap wordt een lesbische relatie. Ze zoeken hun weg, hopen dat God hun relatie goed zal vinden en bidden tegelijk om vergeving als het in seksueel opzicht misgaat. Hun relatie blijft geheim. Een paar jaar later krijgt de vriendin een vriend met wie ze zich verlooft en daarna trouwt. Een vreselijke tijd breekt aan. Anna meende de ware liefde gevonden te hebben maar moet toch aanvaarden dat haar vriendin weg is. Ze is boos, verdrietig en opstandig jegens God. Jaren later komt het goed na een profetisch woord waarin ze opgeroepen wordt de rechte weg te kiezen. Ze onderzoekt die woorden en besluit te kiezen voor een leven als single,

zonder man want die wil ze niet en zonder vrouw omdat dat in haar ogen niet Bijbels is.

Anna merkt dat God haar helpt na de scheiding van haar vriendin. Goede vrienden die wel vermoedden wat er speelde toen haar vriendin weg ging, nemen haar in huis om haar te helpen. De moeilijke tijd wordt vooral gekenmerkt door goede vriendschappen, meer nog dan door het verdriet of de eenzaamheid. Als ze logeert bij een ander bevriend echtpaar vertelt ze over haar lesbische oriëntatie. De volgende ochtend komt haar vriendin met ontbijt op bed, voor Anna een teken van complete acceptatie. Op kraambezoek vertrouwt een andere vriendin Anna haar pasgeboren baby ruimhartig toe.

Roeping

Haar werk in de christelijke boekhandel past bij haar. Het voelt als een roeping die het gemis aan gezin, aan kinderen verzacht. God voorzag en voorziet in haar leven met wat nodig of goed is. Woorden die haar goed doen, herstel van haar psychische moeiten, herstel van een tumor. Ze vraagt nooit om verandering van haar seksuele oriëntatie. Ze aanvaardt dat als deel van wie ze is. En waar die geaardheid vandaan komt, blijft een open vraag.

Praten over Jezus doet ze graag. Homoseksualiteit blijft haar geheim. In een pastorale bijeenkomst vertelt ze wel een keer van haar seksuele oriëntatie. Ze wordt daarna gemeden alsof ze lepra heeft. Homoseksualiteit blijft een taboe en Anna blijft met de schaamte leven. Ze heeft wel behoefte aan gesprek met andere gelovigen die een homoseksuele oriëntatie hebben. Als ze de pastoraal werker vraagt naar een kring voor deze mensen, blijkt die kring al een paar jaar geleden gestopt te zijn. Maar, vertelt de pastoraal werker, de leiders van de gemeente zoeken juist iemand die vanuit ervaring en als betrouwbare getuige kan spreken over homoseksualiteit en seksuele diversiteit. Anna besluit de uitnodiging te aanvaarden en vertelt haar verhaal in haar grote gemeente. En nu dus ook in het boekje *Homo in de biblebelt*. Haar verhaal waarin ze vertelt welke moeiten je tegenkomt en een verhaal waarin ze als bijbels uitgangspunt kiest voor een heteroseksuele relatie als richtlijn voor het leven. Een verhaal waar het begin van alles de relatie met de Heer is. Wie zijn of haar leven aan God geeft, zal zien dat Hij voor je zorgt. Een verhaal met de oproep de goede strijd van het geloof te strijden en met als afsluiting ‘Ik heb de goede strijd gestreden, ik heb mijn loop ten einde gebracht, ik heb het geloof behouden’.

Met toestemming overgenomen en bewerkt. Bron: Christine Stam en Ineke de Jong, *Homo in de biblebelt*, uitgeverij Brevier 2022.

5 Het gesprek

In de voorgaande hoofdstukken brachten we enkele toonaangevende opvattingen over homoseksualiteit binnen kerk en theologie in beeld. Deels weerspiegelen die ook de opvattingen binnen ons deputaatschap. We hebben hier de afgelopen jaren heel intens over gesproken en zijn het niet altijd eens geworden, ook niet op punten die door de afzonderlijke leden van ons deputaatschap als heel relevant worden beschouwd.

5.1 Overeenstemming

Op het gesprek en hoe dat binnen de gemeente gevoerd kan worden komen we elders in het rapport terug (zie deel 3 Praktijk). In dit hoofdstuk gaat het vooral om het gesprek binnen ons deputaatschap: op welke punten we overeenstemming hebben bereikt en op welke punten niet; welke overwegingen daarin een rol speelden; waar het ons heeft gebracht. Ten slotte komen ook de concrete keuzes die we de kerken willen voorstellen in beeld. Daarbij beseffen we maar al te goed dat ook wij een beperkte bandbreedte binnen onze kerken – en al helemaal binnen de wereldkerk – vertegenwoordigen. Bovendien kunnen eenmaal ingenomen standpunten door tijd en ervaring heen in beweging komen. We hopen zeer dat er rond het thema homoseksualiteit een zekere rust mag gaan ontstaan binnen onze kerken, maar beseffen terdege dat het laatste woord over de thematiek nog niet gesproken is.

5.1.1 Meervoudige verbondenheid

Uit het voorgaande kan de indruk ontstaan dat ons deputaatschap vanwege homoseksualiteit diep verdeeld is – net als de kerk van Christus. Graaf je echter een weinig dieper, dan blijkt er sprake te zijn van een gedeelde basis: de diepe verbondenheid in Jezus Christus onze HEER en het verlangen Hem te dienen en voor Hem te leven. We weten ons één in Hem, één het belijden van de kerk, één in geloof, hoop en liefde. Iedere vergadering lazen we samen uit de Bijbel, in het geloof dat de Bijbel Gods Woord is, en gingen we samen in gebed. Ook twijfelden we er niet aan dat de ander in alle oprechtheid middels zijn of haar overtuiging de eer van God en het heil van homo's zocht.

Ondanks de verschillen van inzicht ten aanzien van homoseksualiteit bleef binnen ons deputaatschap de verbondenheid in Christus bestaan en bleek telkens dat we in hetzelfde, door de Bijbel gevormde, coördinatenstelsel leven. In die zin beleefden we onszelf soms als een mini-gemeente waarin ook over tal van thema's uiteenlopende opvattingen bestaan, maar waar de gemeenteleden toch uit liefde voor Christus en Zijn gemeente elkaar vast willen houden en samen een weg zoeken.

De verbondenheid in Christus ervaren we niet minder met verwante kerkverbanden (CGK, CRC), die, als het om homoseksualiteit gaat, uiteindelijk andere keuzes maken dan wij als deputaatschap doen. Zo begint het rapport van de CRC met een uitvoerige verhandeling over allerlei aspecten van de menselijke seksualiteit in Bijbels licht.[156] Met veel daarvan kunnen wij van harte instemmen. Net als met hetgeen daarin wordt opgemerkt over de plaats van huwelijk en seksualiteit in de schepping, de verwording van de seksuele moraal in onze samenleving, het falen van de kerk en de kansen voor de gemeente van Christus in deze tijd.

Wij zijn geroepen om zo met seks om te gaan dat de glans van Gods goedheid en heiligheid ook daarover straalt en dat sluit alle bandeloze seks uit. [157] Zoals de apostel Paulus het zegt in 1 Thessalonicenzen 4:2-8: 'U kent de voorschriften die wij u op gezag van de Heer Jezus hebben gegeven. Het is de wil van God dat u een heilig leven leidt: dat u zich onthoudt van ontucht, dat ieder van u zijn lichaam heiligt en in eerbaarheid weet te beheersen en dat u niet zoals de heidenen, die God niet kennen, toegeeft aan uw hartstocht en begeerte. Schaad of bedrieg uw broeder of zuster in dit opzicht niet, want de Heer vergeldt dit alles, zoals wij u vroeger al nadrukkelijk hebben voorgehouden. God heeft ons niet geroepen tot zedeloosheid, maar tot een heilig leven. Dus wie deze voorschriften verwerpt, verwerpt niet een mens, maar de God die u zijn heilige Geest geeft.'

5.1.2 Homoseksualiteit

Ook als het om homoseksualiteit gaat is er veel waarover onder ons overeenstemming bestaat.

Zo zijn we het erover eens dat in de Bijbel uitsluitend in veroordelende zin over gelijkgeslachtelijke seks geschreven wordt. Het verbod

---

[156] CRC, p. 5-39.

[157] Om het in de termen te zeggen die o.a. door Ad de Bruijne gebruikt worden: 'De aard van de sexus lijkt erop te wijzen dat de meest geëigende bedding ervoor te vinden valt in een intense en in beginsel permanente eros-liefde tussen man en vrouw.' De Bruijne (2022), 116.

daarop is niet beperkt tot uitbuitende of aan de cultus gerelateerde vormen van gelijkgeslachtelijke seks (zo die laatste voorkwamen). Uit Romeinen 1 wordt duidelijk waarom de apostel Paulus seks tussen leden van hetzelfde geslacht veroordeelt: die is tegen de natuur. En de intertekstuele verbanden tussen Romeinen 1 en Genesis 1 laten zien dat Paulus hiermee bedoelt dat gelijkgeslachtelijke seks strijdig is met hoe God de mens gemaakt en bedoeld heeft.

Vervolgens zijn ook wij van mening dat homoseksualiteit een modern concept is dat we als zodanig niet terugvinden in de Bijbel. Seks tussen mensen van hetzelfde geslacht komt in uiteenlopende vormen in alle culturen voor, maar de zelfidentificatie als homoseksueel lijkt kenmerkend te zijn voor de moderne tijd. Dat maakt dat we op onze hoede zijn voor de anachronismen die maar al te gemakkelijk de indruk wekken dat in de teksten als Leviticus 18 en 20 en Romeinen 1 en 1 Korintiërs 6 over homoseksuelen zou gaan.[158]

Ten slotte zijn we het met elkaar eens dat binnen de seksuele gerichtheid van zowel homo's als hetero's een spectrum van verschillende aspecten onderscheiden kunnen worden, zoals emotionele, romantische, en seksuele aantrekking. Door de verlangens van de homoseksueel uitsluitend te bestempelen als seksuele verlangens wordt de problematiek van een homo versmald en tekortgedaan. Dit maakt dat we ook moeite hebben met uitspraken die erop neerkomen dat het verlangen van een LHB'er naar een liefdesrelatie te herleiden valt tot een oversekste samenleving, of dat het verlangen naar een seksuele relatie blijk geeft van en overschatting van de betekenis van seksualiteit. De verlangens die een LHB'er heeft, zijn te herleiden tot de basale verlangens die de HERE God zelf in ons mensen heeft gelegd: het verlangen naar geborgenheid, een maatje, intimiteit, iemand met wie je een nieuwe levenseenheid vormt.

Ook zijn we het erover eens dat aanleg een behoorlijke rol speelt in de ontwikkeling van de seksuele oriëntatie. Dat betekent dat we nadrukkelijk de visie afwijzen dat een homoseksuele oriëntatie een directe uiting is van zonde of verkeerde keuzes. Voor veel homo's is de ontdekking van hun oriëntatie een pijnlijke en soms onthutsende ontdekking.

5.1.3 Gebrokenheid

Dit brengt ons bij het punt dat we aanduiden met 'gebrokenheid'. Het betekent dat we mensen met een homoseksuele oriëntatie voluit

[158] Zelfs Bijbelvertalingen (World English Bible, Contemporary English Version, Neues Leben) maken zich hieraan soms schuldig.

willen aanvaarden en tegelijkertijd ook met hen de moeite erkennen die er mee gepaard kan gaan. Een moeite, waarvan we menen dat die samenhangt met de bejegening binnen kerk en samenleving, maar ook een moeite die intrinsiek is.[159] Dit betekent dat homo's de steun en aandacht van de kerkelijke gemeenschap verdienen. De doordenking van wat God hierin van ons wil, en waar we ons als deputaatschap intensief mee bezig hebben gehouden, komt immers op uit de ervaring van degenen die daarmee worstelen. Dat vraag om gebed, aandacht, respect en onderscheidingsvermogen. Hetzelfde geldt voor de vragen rond relatievorming en het krijgen van kinderen.

We realiseren ons dat dit aan mensen in onze maatschappij moeilijk uit leggen is. De dominante visie in onze cultuur is dat dat iedere seksuele oriëntatie, iedere seksuele- en genderidentiteit van een gelijke orde is en ook helemaal in orde is. Waar het om gaat is, dat je helemaal jezelf bent en volgens je eigen ontwerp leeft. Met de notie van 'gebrokenheid' willen we daartegen stelling nemen.

We willen ook aandacht vragen voor de polariteit van 'mannelijk en vrouwelijk'. Dankzij het bestaan van de mensheid in de tweeheid van mannelijk en vrouwelijk is het wonder van nieuw leven mogelijk. Daarop hebben de woorden betrekking die Genesis 1:27 voor 'mannelijk en vrouwelijk' gebruikt (*zakar* en *neqebah*). Die kun je, gelet op het vervolg ('Wees vruchtbaar en word talrijk…') ook zo weergegeven: '♂ en ♀ schiep Hij hen'. Dit scheppingsgegeven willen we hoog blijven houden. De seksuele omgang tussen man en vrouw is vanwege dat wonder van het nieuwe leven meer dan een variant binnen het spectrum van de menselijke seksualiteit. Tegelijkertijd erkennen we in de werkelijkheid van mensen om ons heen een breedte van variaties waar we respectvol nabij willen zijn.

Het spreken over gebrokenheid kan gemakkelijk misverstand oproepen. Daarom willen we graag nog twee punten benoemen. Allereerst dat ieder mens deelt in de gebrokenheid van het bestaan. Zoals Elly & Rikkert het enigszins luchtig zongen: 'We hebben allemaal wat, we zijn allemaal raar en toch zijn we broertjes en zusjes.' Er zijn dus geen mensen die 'normaal' zijn en anderen die dat niet zijn. Er is geen 'wij' dat zich kan distantiëren van een 'zij'. Er is alleen het 'wij' van mensen die allemaal leven in een door zonde gebroken wereld en allemaal leven van Gods genade. En in dit gebroken bestaan zullen we samen al zoekend en soms struikelend onze weg moeten vinden, ook binnen de gemeente van Christus.

---

[159] Chabot, Splinter (2020); Florian Myer, Trouw, 23 september 2023 (https://www.trouw.nl/es-b9308003).

Nog zo'n belangrijk punt is dat ieder mens, ongeacht ras, nationaliteit, sekse, geaardheid of afkomst beelddrager van God is en kostbaar in zijn ogen. Voor alle mensen is Jezus Christus aan het kruis gestorven en opgestaan. En ieder die Jezus als Heer belijdt en Hem wil volgen mag een volwaardig lid van de gemeente van Christus zijn. Je hoeft niet aan het geijkte man- of vrouwbeeld te beantwoorden om bij Christus te horen. Veelzeggend in dit verband is Jesaja 56:3-5. Daarin horen we welke belofte de HERE heeft voor de Godvrezende eunuch. In Christus is noch homo, noch hetero, om het met een variant op Galaten 3:28 te zeggen. Laat voor alles dit het goede nieuws zijn dat we als kerken van Christus uitdragen.

5.1.4 Veiligheid

In het gesprek over seksuele oriëntatie en de kerk speelt het woord 'veiligheid' een belangrijke rol.[160] Veiligheid heeft oorspronkelijk vooral te maken met de afwezigheid van dreiging van fysieke schade. Gaandeweg wordt het woord gebruikt voor dreiging van psychische schade; zo spreken we van 'sociale veiligheid'. Ook kerken geven om goede redenen aandacht aan veiligheid.[161] De kerk is immers bij uitstek dé plek waar kwetsbare mensen komen om bescherming te zoeken onder Gods vleugels en waar het kwaad hen niet zal bereiken (Psalm 91:4, 10). In de kerk ook gaat genade aan het oordeel vooraf.

Hoewel 'veilige kerk' niet spreekt over seksuele oriëntatie, is het klip en klaar dat mensen (en met name jongeren) grote onveiligheid kunnen ervaren bijvoorbeeld door hoe in preken of gesprekken in de kerk het thema homoseksualiteit aan de orde wordt gesteld (of doodgezwegen). Tegelijk zien we dat het begrip veiligheid gaandeweg steeds meer verruimd wordt en dat een beroep op veiligheid gemakkelijk een soort mantra kan worden. Dat gebeurt bijvoorbeeld als in de discussie over de toelaatbaarheid van homoseksuele relaties een

---

[160] Zie bijvoorbeeld de IDAHO-verklaring die in 2011 door het moderamen van de voormalige NGK is ondertekend: 'We willen ons op alle mogelijke manieren ervoor inzetten de waardigheid van alle mensen te verdedigen. We roepen gelovigen in onze kerken op geen voeding te geven aan enige vorm van geweld tegen homoseksuelen. Kerken willen, naar het voorbeeld van Christus, ruimte bieden voor ontmoeting. Zij willen een veilige plaats zijn voor iedereen, ook voor homoseksuelen. We roepen iedereen op om op hun eigen plaats in de maatschappij een omgeving te bieden waar homoseksuelen zich veilig voelen en zo ook bij te dragen aan een veilig klimaat in onze samenleving.'

[161] https://www.veiligekerk.nl/, hierin is ook de NGK en CGK betrokken via Meldpunt Seksueel Misbruik in Relaties, SMKR.

beroep op veiligheid te veel aangezet wordt en een open gesprek onmogelijk maakt.[162]

In ons rapport ligt de vraag voor hoe de kerken kunnen omgaan met homoseksualiteit en homoseksuele relaties met name ook in relatie tot het Bijbels spreken. We willen ruimte geven aan dat proces van bezinning en dat niet laten domineren door een beroep op veiligheid. Bovendien zijn er kerken en organisaties die vanuit christelijk perspectief homoseksuele relaties afwijzen en die tegelijk veel aandacht geven aan begeleiding en veiligheid van personen met een homoseksuele oriëntatie. Omgekeerd zijn er maatschappelijk organisaties die geen moeite zeggen te hebben met homoseksuele relaties, maar waar homo's zich toch vaak onveilig voelen (bijv. in sportverenigingen).

Bovenstaande laat onverlet dat 'veiligheid' belangrijk is, ook rond homoseksualiteit. We zijn er eenstemmig over dat de gemeente van Christus een veilige plek voor LHBTI'ers heeft te zijn.[163] Dat houdt o.a. in dat

- een gemeente er werk van maakt om een open en gastvrije gemeenschap voor LHBTI'ers te zijn
- er geen denigrerende of discriminerende opmerkingen over LHBTI'ers gemaakt worden
- open over LHBTI gepraat kan worden
- het onderwerp goede aandacht krijgt tijdens de clubs en catechisatie
- LHBTI'ers ruimte ervaren om zichzelf als zodanig kenbaar te maken
- LHBTI'ers betrokken worden bij beleidsvorming (bijv. ten aanzien van toelating tot het heilig avondmaal en de vervulling van de ambten).
- een gemeente zorgvuldig en duidelijk is in haar beleid.

---

[162] Zie ook Herman van Wijngaarden, ND 17 mei 2018 (https://www.nd.nl/opinie/opinie/569390/een-veilige-omgeving-voor-homo-s-in-een-christelijke-wereld-gaat-over-meer-dan-seks; idem https://hartvanhomos.nl/wp-content/uploads/2018/05/Herman-van-Wijngaarden-over-veilig-kader-in-de-kerk.pdf).

[163] We hebben er hier bewust voor gekozen om de afkorting LHBTI te gebruiken, ook al focust ons rapport op de eerste drie letters hiervan: lhb.

5.2 Verschillen

Ondanks overeenstemming op fundamentele en niet onbelangrijke punten, en ondanks intensieve gesprekken zijn er binnen ons deputaatschap blijvende verschillen gebleven. Die spitsen zich toe op de ruimte die er binnen de gemeente van Christus mag zijn voor homoseksuele relaties (daarmee bedoelen we duurzame, uit liefde gegroeide homoseksuele verbintenissen waarbinnen ook de seksuele omgang een plek heeft).

5.2.1 Geen ruimte voor seksuele omgang

Het absolute van de Bijbelse veroordeling van gelijkgeslachtelijke seks en de verankering daarvan in de schepping brengt sommigen van ons deputaatschap tot de conclusie dat seksuele omgang tussen homo's per definitie strijdig is met Gods wil en daarom als zonde beschouwd moet worden – ook als die plaatsvindt in een relatie van liefde en trouw. In het licht van Jezus' onderricht in Matteüs 19 over echtscheiding, trouwen en ongehuwd-blijven omwille van het koninkrijk van de hemel zijn homoseksuele volgelingen van Jezus geroepen om in seksuele onthouding te leven, i.c. te kiezen voor het celibaat.

Homoseksualiteit zelf echter is niet verkeerd of zondig.[164] Daarom mag er ruimte zijn voor homoseksuele vriendschappen en voor het verkennen van homo-ervaringen als verliefdheid en beleving van schoonheid.[165] De gedachte die hierachter ligt is, dat de last van christen-homo's niet zwaarder gemaakt moet worden dan hij al is.

5.2.2 Ruimte voor samenleven

Anderen binnen ons deputaatschap zijn van mening dat er in de gemeente van Christus ruimte heeft te zijn voor gemeenteleden die in

---

[164] Vergelijk ook rapport CRC, 158: 'In other words, there is no sin in being attracted to the same sex. We only sin if we act on our sexual attractions.' En: 'One of the great harms the church has done is to refer to anyone who is attracted to the same sex as a sinner simply because of the experience of this attraction. The fact that some church members are especially aware of and emotionally drawn to the same sex in the same way that most others are drawn to the opposite sex is not in itself sinful desire, nor is it even sexual temptation. Instead, the Bible teaches that to act upon that wrongful sexual desire is sin' (James 1:13-15).' (p. 115).

[165] Wolter Rose: 'Het zou te simpel zijn alles wat valt onder die andere aspecten van een homoseksuele gerichtheid per definitie in morele zin goed te keuren. Het zou ook te simpel zijn alles wat valt onder die andere aspecten van een homoseksuele gerichtheid, de emotionele en de romantische aantrekking, als tegennatuurlijk te veroordelen.' Rose (2019), 242.

een homoseksuele relatie samenleven. En dat het samenleven in zo'n relatie zich laat verenigen met het evangelie van Jezus Christus. Deze ruimte voor het aanvaarden van homoseksuele relaties wordt gevonden in de volgende overwegingen:

Homoseksualiteit is een verschijnsel dat de Bijbel zo niet kent. En wat we in de Bijbel lezen over gelijkgeslachtelijke seks gaat voorbij aan de herkenbare en diep-menselijke verlangens die LHB'ers hebben. Daarom heeft de gemeente van Christus de door Hem toevertrouwde verantwoordelijkheid te gebruiken om samen met homoseksuele broeders en zusters een weg te vinden die God welgevallig en heilzaam voor homo's is. Uitgangspunt daarbij is hoe we door de Bijbel als geheel de HERE God zelf leren kennen, zijn karakter. Van belang is dan allereerst dat Gods karakter, de vrucht van de Geest (liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing) zich ook in een homoseksuele relatie kan weerspiegelen, niet minder dan in een heteroseksuele. En vervolgens dat de HERE de mens die stukloopt op de gebrokenheid van het bestaan, niet overvraagt en geen ondraaglijke lasten oplegt. Hij is een barmhartig God en volgt de mens in de gebrokenheid van het bestaan.

Ontneemt de gemeente van Christus een homoseksuele broeder of zuster de mogelijkheid om een relatie van liefde en trouw aan te gaan, dan ontneemt zij hem of haar een mogelijkheid om hier op aarde tot groei en bloei te komen op een wijze die overeenkomt met het beeld van Gods liefde en gerechtigheid dat de Bijbel biedt. Zo echter hebben we de Here Jezus Christus en God de Vader niet leren kennen. Hij zegt: het zwaarste van de wet is recht, barmhartigheid en trouw (Matteüs 24:23). En daarom, voor het aangezicht van God mag er, heeft er – gegeven hoe wij onze homoseksuele broers en zussen in onze cultuur hebben leren kennen – ruimte voor homoseksuele relaties (te) zijn, ook in de gemeente van Christus.

5.3 Gesprekken

Over de opvattingen en de daaraan ten grondslag liggende overwegingen binnen ons deputaatschap zijn we de afgelopen jaren met elkaar in gesprek geweest. Dat gesprek was altijd respectvol, maar soms ook heftig en intens. Want daarin werden niet alleen de overwegingen ten gunste van het eigen standpunt naar voren gebracht,

maar ook de moeiten met en bezwaren tegen die van een ander standpunt.[166]

De vragen en bezwaren en de reacties daarop die binnen ons deputaatschap zijn geuit, willen we hieronder in beeld brengen, omdat alleen zo het hele scala van afwegingen recht gedaan kan worden. En ook omdat het juist die moeiten zijn die maken dat er in de kerk van Christus zo'n diepe verwijdering kan ontstaan tussen christenen en kerken die uiteenlopende standpunten over homoseksualiteit innemen. In dialoog 1 komen degenen binnen ons deputaatschap aan het woord die geen ruimte zien voor homoseksuele relaties. Wat zijn hun vragen en moeiten? En wat zijn daarop de reacties van degenen die die ruimte wel zien? In dialoog 2 zijn de rollen omgekeerd.

5.3.1 Dialoog 1

Vragen en moeiten van hen die geen ruimte zien voor homoseksuele relaties en de antwoorden daarop

1. Gods Woord is volstrekt duidelijk in zijn veroordeling op gelijkgeslachtelijke seks. Daarop rust een categorisch verbod. Hoe kan die dan toch als een legitieme mogelijkheid gezien worden? Dat is dan toch een vorm van ongehoorzaamheid tegenover God?

   Categorische verboden hebben in de Bijbel niet het laatste woord. De HERE zelf verzet stelselmatig Zijn wet en orde, bijvoorbeeld omwille van kwetsbare mensen. Daarvan leren we dat we achter de wet moeten zien op de wetgever en achter de schepping(sordeningen) de schepper. Er is daarom geen sprake van ongehoorzaamheid jegens de HERE, maar van een navolgen van de HERE als er uit bewogenheid met LHB'ers en om hen recht te doen ruimte gemaakt wordt voor homoseksuele relaties in liefde en trouw.

2. 'Lopen we door Gods karakter als beslissend criterium te hanteren niet het risico om selectief te gaan winkelen in de Bijbel en onze eigen, mede door zonde en cultuurbepaalde

[166] Zo schreef Wolter Rose een artikel over een verschil van inzicht tussen hem en Jan Mudde aangaande homoseksualiteit en homoseksuele verlangens waarop Jan Mudde reageerde met een stuk waarin hij ingaat op de vragen die Wolter hem stelt. Beide artikelen zijn te vinden op https://ngk.nl/studiecommissie-homorelaties-in-de-kerk/.

opvattingen over wat bij Gods karakter past, de doorslag laten geven?'[167] (Ad de Boer)

De vraag of een beroep op het karakter van God niet tot willekeur kan leiden herkennen we als een heel relevante. Kan zo niet alles goedgepraat worden? Leidt dat niet tot lievige meegaandheid van een Eli die zijn zonen niet tot de orde riep? Dat is allicht het laatste wat we willen. Wanneer mag je je in een concrete situatie beroepen op de tegemoetkomendheid van een barmhartig God en wanneer sla je een piketpaaltje in naam van onze heilige God? Het antwoord op die vraag kan niet in algemene zin en in abstracto gegeven worden. Dat vraagt om een wandelen met God, het kennen van Hem en het kennen van mensen. En dan zien we in de Bijbel, niet slechts incidenteel, maar structureel, dat God zich in zijn omgang met mensen die lijden onder de gebrokenheid van het bestaan, laat leiden door mededogen. Het is naar onze overtuiging precies dat mededogen dat ruimte maakt voor homoseksuele relaties in liefde en trouw. 'Het is niet goed dat de mens alleen is.'

3. De eigen verantwoordelijkheid speelt een cruciale rol in het standpunt van degenen die ruimte zien voor homoseksuele relaties in de gemeente van Christus. Maar het menselijke beoordelingsvermogen is feilbaar en onbetrouwbaar. Kan het de grote verantwoordelijkheid omtrent een zonde die uiteindelijk kan leiden tot een eeuwig oordeel wel dragen?

De eigen verantwoordelijkheid en het menselijke beoordelingsvermogen spelen altijd een rol in morele afwegingen, ook als gepoogd wordt die te minimaliseren door zo'n rechtstreeks mogelijke toepassing van Bijbelse geboden en voorschriften. Ook de duiding en toepassing van die geboden is feilbaar mensenwerk en leidt, hoe zorgvuldig en integer het ook gebeurt, tot heel verschillende uitkomsten. Op grond van dit Schriftgebruik zijn niet zelden zelfs diep immorele opvattingen verdedigd.[168]

Waar het om gaat is dat de menselijke verantwoordelijkheid en het menselijke beoordelingsvermogen bij het kruis van Jezus Christus gebracht worden en ondergedompeld worden in de

---

[167] De Boer (2015), 3.

[168] Denk bijvoorbeeld aan wat de Farizeeën over echtscheiding leerden en aan hoe blanke Afrikaners de apartheid en blanke Amerikanen de rassendiscriminatie rechtvaardigden.

volle breedte van Gods openbaring. We moeten steeds weer gaan zitten aan de voeten van onze Heer, die niet altijd – dikwijls niet zelfs – handelde naar de letter van de Schrift, maar altijd in de Geest van zijn Vader.

Bovendien is christelijke ethiek meer dan alleen het rationeel doortrekken van Bijbelse lijnen naar het heden.[169]

Wij voelen ons aangesproken door wat Kees Haak over 'de wijze' schrijft - zonder op welke manier dan ook te willen suggereren dat degenen die een ander standpunt voorstaan niet tot zulke wijzen behoren. De wijze is doorkneed in de Schriften, laat zich beheersen door de Geest en is door zijn bekering doordrongen van de allesbeheersende betekenis van het evangelie. 'Tegelijk is hij meer dan anderen gesierd met de gave van onderscheid. Hij kenmerkt zich door verstand, gevoel en vooral Schriftuurlijke wijsheid om bruggen over chronologische en culturele afstanden te kunnen bouwen en in persoonlijke relaties hulp te bieden. Die wijsheid is de kunst van het combineren van creatuurlijke, empirische slagvaardigheid van mensen die in het alledaagse leven problemen weten op te lossen, met de geopenbaarde barmhartigheid en gerechtigheid in de heilsgeschiedenis van de Bijbel. De wijzen uit de Bijbel weten die twee werelden bij elkaar te brengen in de ene grote werkelijkheid van Gods rechtvaardige wereldorde."[170]

Daarbij moet in alle nuchterheid worden vastgesteld, dat de marges in dit gebroken bestaan soms smal zijn. Iemand uit ons midden merkte op: 'Als ik iets geleerd heb, dan is het dat veel theoretisch-ethische argumenten uiteindelijk weinig houtsnijden. Ethiek is fundamenteel niets anders dan tastend een weg zoeken, improviseren, heen en weer denken, soms ook weer een stap terug doen. Zoeken in barmhartigheid dat iets van het werk van God geopenbaard wordt.' Ook daarvan getuigt de Bijbel.[171]

---

[169] De Bruijne (2017),181-198; Idem (2022),25-28. Zie ook Mudde (2015),151-244, i.h.b. 194-195 en 243-244.

[170] Haak (2017), 172.

[171] Om daarvan slechts een sprekend voorbeeld te geven: Exodus 21:2-6 (de eerste wetgeving die volgt op de tien geboden) bepaalt ons erbij hoe ingewikkeld de werkelijkheid soms is, en voor wat voor een onmogelijke dilemma's mensen kunnen staan. Dat je situaties niet over een kam moet scheren, maar per geval moet bekijken. Dat aan de keuze die iemand moet maken een conflict ten grondslag kan liggen tussen principes die elk voor zich in zekere zin heilig zijn. En dat daarom die

4. Homoseksualiteit is inderdaad een modern concept, maar seks tussen leden van hetzelfde geslacht is van alle tijden. En ook in de tijd van de Bijbel waren er mensen die niet alleen in seksuele zin, maar ook qua emotie een diepe affiniteit met het eigen geslacht hadden. Ook waren er langdurige relaties tussen partners van gelijke leeftijd en status. Onze cultuur staat dus minder ver van de tijd van de Bijbel af dan wel gesuggereerd wordt.

Of en zo ja in welke mate er in de nieuwtestamentische tijd homoverbintenissen in liefde en trouw voorkwamen en hoe vertrouwd Paulus daarmee was, daarover kunnen we onmogelijk iets met zekerheid zeggen. Maar wat Paulus schrijft over 'mannen die met mannen slapen', wijst erop dat hij homo's zoals wij die kennen niet in het hart heeft kunnen kijken. Er zijn deugdelijke argumenten voor aan te voeren dat die niet op zijn netvlies stonden. [172]

5. De cultuur speelt in sommige opzichten een onmiskenbare rol in de wijze waarop je de Bijbelse voorschriften toepast in onze tijd. Maar het Bijbelse verbod op gelijkgeslachtelijke seks is, anders dan bijvoorbeeld de voorschriften die betrekking hebben op slavernij of de relatie tussen man en vrouw, direct te herleiden, niet tot de cultuur, maar tot 'de natuur', tot hoe God de schepping bedoeld heeft.

Inderdaad is het Bijbelse verbod op gelijkgeslachtelijke seks verankerd in de schepping. Het is te begrijpen dat degenen die menen dat homoseksuele relaties niet geoorloofd zijn daar zwaar aan tillen. En ook dat er christelijke homo's zijn die hieruit de conclusie trekken dat zij celibatair door het leven zullen moeten gaan, of binnen een homoseksuele vriendschapsrelatie waarin geen plaats is voor seks. Maar binnen een door en door gebroken schepping kan ook (of zelfs) de schepping niet als een op zichzelf staande norm fungeren. Dan raakt de menselijke maat zoek. Ook dat leren we van de Here Jezus en wel uit zijn omgang met de sabbat. Als iets een scheppingsorde mag heten, is het de sabbat wel. De Farizeeën zeiden: 'Het sabbatsgebod weegt net zo zwaar als alle andere geboden tezamen.' Maar Jezus leerde

---

keuze per persoon en per situatie verschillend kunnen uitpakken. Daarom moet je elkaar niet veroordelen als de uiteindelijke keuze anders uitvalt – ook al blijft er iets schuren. Zie Mudde (2023).

[172] Mudde (2015), 265-269.

daarin de menselijke maat te betrachten: 'De sabbat is er voor de mens, en niet de mens voor de sabbat; en dus is de Mensenzoon ook heer en meester over de sabbat.' (Marcus 2:27–28) Ook Hij sprak en handelde hierin helemaal in de geest van zijn Vader, die in één adem met het uitspreken van de vloek over de schepping zijn eigen schepping schendt door uit huid van dieren warme kleding te maken die de naaktheid van de mens bedekt (Genesis 3:21). De menselijke maat is ook zoek wanneer het homo's op grond van 'de schepping' niet toegestaan wordt om een relatie in liefde en trouw te mogen aangaan.

6. Niet alleen de Bijbel, ook de kerk heeft gedurende heel haar geschiedenis de homoseksuele praxis categorisch verboden. Dat impliceert dat ruimte voor homoseksuele relaties alleen gegeven kan worden op grond van de uiterst nauwkeurige exegetische en bijbels-theologische afwegingen en dat daarvoor een breed draagvlak binnen de kerk van Jezus Christus heeft te zijn. Zolang er geen brede consensus rond homoseksualiteit is, moeten kerken ervan afzien ruimte te geven aan homoseksuele relaties.

Door de tijd heen zijn kerk en theologie voortdurend in ontwikkeling geweest en dat zijn ze nog. Onder andere omdat zij onvermijdelijk meebewegen met en reageren op ontwikkelingen in de cultuur en samenleving, die op hun beurt veroorzaakt worden door ontwikkelingen in wetenschap, filosofie en techniek. Dat maakt dat wat bijvoorbeeld in de tijd en cultuur van de Bijbel (en in sommige culturen nog) volstrekt vanzelfsprekend is (uithuwelijken, het werpen van het lot, geloften afleggen, kinderarbeid, slavernij, lijfstraffen, doodstraf), in andere tijden en culturen zijn vanzelfsprekendheid verliest, onder de radar verdwijnt of zelfs onder kritiek komt te staan. Neem bijvoorbeeld seks tijdens de menstruatie. De Bijbel verbiedt die in dezelfde uitgesproken termen als gelijkgeslachtelijke seks en ook nog eens in hetzelfde hoofdstuk (zie Lev. 18:19 en 20:18). Het volk Israël moest mede in ballingschap omdat dit verbod op seks tijdens de menstruatie niet gehandhaafd werd. Heel de kerkgeschiedenis door werd dit dan ook als een gruwel beschouwd. Maar hoe wij er tegenwoordig ook over denken en mee omgaan, feit is dat de aandacht die er voor dit item is in kerk en theologie in het niet zinkt bij de aandacht die er voor homoseksualiteit is. Alles wijst erop dat, al dan niet terecht, dit niet langer als een moreel item wordt gezien.

Waar het om gaat is, dat 'hetgeen de kerk altijd heeft geleerd' niet het criterium kan zijn op grond waarvan een nieuw inzicht in reactie op een nieuw fenomeen beoordeeld kan worden. Wel hebben kerk en theologie zich vervolgens tegenover de traditie en de vaderen te verantwoorden. Maar het laatste woord hebben de vaderen niet.

5.3.2 Dialoog 2

Vragen en moeiten van hen die wel ruimte zien voor homoseksuele relaties en de antwoorden daarop

1. Het verschil tussen het klassieke en alternatieve standpunt wordt soms zo gepresenteerd, dat het klassieke uitgaat van Gods openbaring, het alternatieve van de menselijke ervaring. En dat het klassieke zich baseert op wat er in de Bijbel geschreven staat, het alternatieve zich van het geschrevene afmaakt. Maar klopt deze voorstelling van zaken wel? Is het klassieke standpunt dat tegenwoordig wordt voorgestaan echt wel zo klassiek?[173] Zit daar niet heel veel cultuur en ervaring in, maar dat die niet nader verantwoord worden?

   Niemand zal ontkennen dat in zijn algemeenheid in onze Bijbelse afwegingen cultuur en ervaring meekomen. Ook zijn we het erover eens dat God zich in zijn Woord in een bepaalde tijd en cultuur zich heeft geopenbaard en dat dit verrekend mag worden. Tegelijk zijn er ook zaken die boven tijd en cultuur uitstijgen. Zo heeft de schepper heel duidelijk het huwelijk ingesteld: een levensverbintenis tussen één man en één vrouw en tevens de enige relatie waarin geslachtsgemeenschap mag plaatsvinden. Nergens in de Bijbel wordt dit herroepen, aangepast of uitgebreid, maar veeleer door Jezus onderstreept in Mat. 19.

2. Als homoseksualiteit een modern concept is dat de Bijbel zo niet gekend heeft, is het dan wel ter zake om wat de Bijbel over gelijkgeslachtelijke seks schrijft toe te passen op homoseksuelen die in een relatie van liefde en trouw willen samenleven?

   Er is zeker een groot verschil tussen de Bijbelse tijd en de onze, maar ook weer niet zo groot dat de Bijbelwoorden geen

[173] Mudde (2019), 22-26.

relevantie meer zouden hebben voor de vraag of en in welke omstandigheden in de huidige context gelijkgeslachtelijk seks aanvaardbaar is. Bovendien blijft het tegen de orde ingaan die de schepper zelf gesteld heeft.

3. Binnen het concept homoseksualiteit wordt onderscheid gemaakt tussen het zich emotioneel, romantisch en seksueel aangetrokken voelen tot de eigen sekse. Voor de eerste twee wordt ruimte gemaakt, voor het laatste niet, omdat de Bijbel gelijkgeslachtelijke seks veroordeelt. Nu doet de Bijbel dat omdat gelijkgeslachtelijke seks tegennatuurlijk is. Maar een gelijkgeslachtelijke oriëntatie en verliefdheid zijn toch niet minder tegennatuurlijk? Ofwel, als tegennatuurlijk het criterium is op grond waarvan Paulus gelijkgeslachtelijke seks veroordeelt, dan gaat dit toch precies zo op voor de gelijkgeslachtelijke oriëntatie en de beleving van de gelijkgeslachtelijke emotionele en romantische aantrekkingskracht?

Je kunt niet zonder meer van een gelijkgeslachtelijke oriëntatie zeggen dat deze onnatuurlijk is. Wellicht dat dit door ons zo opgevat of beleefd wordt, maar de Bijbel zelf zegt dit niet. Alleen gelijkgeslachtelijke seks wordt als tegennatuurlijk veroordeeld. Hieruit mag je niet zomaar concluderen dat een gelijkgeslachtelijke oriëntatie dus ook tegennatuurlijk en dus ook zondig is. En als we een dergelijke oriëntatie al als tegennatuurlijk zouden beschouwen dan is het nog zo dat niet alles wat tegennatuurlijk is Bijbels gezien zondig is. Verder is goed om hier te wijzen op een veel voorkomende reductiereflex (term van W.H. Rose): elk verlangen of elke aantrekking wordt algauw seksueel opgevat, terwijl deze niet per definitie seksueel gericht hoeven te zijn. Er vindt een onnodige, onterechte en zelfs schadelijke reductie plaats.

4. De ruimte voor de beleving van de gelijkgeslachtelijke emotionele en romantische aantrekkingskracht wordt gevonden in het alleszins begrijpelijke argument dat we de lasten van homo's niet zwaarder moeten maken dan ze zijn. Maar gaat dit argument niet nog veel meer op voor het categorische verbod op homoseksuele relaties in liefde en trouw?

We moeten elkaar in de gemeente van Christus geen onnodige lasten opleggen. Tegelijk willen we wel luisteren naar wat de Schift ons leert. Soms gaat dit 'tegen ons vlees' in. Dat hoort dan

bij de navolging die Christus van ons vraagt, hoe pijnlijk dit ook ervaren kan worden.

5. Jezus' onderwijs in Matteüs 19: 3-12 neemt een steeds centralere plaats in binnen de overwegingen van degenen die menen dat Godvrezende homoseksuelen per definitie celibatair door het leven moeten gaan. Maar wordt dit onderwijs dan niet uit zijn context, ook zijn specifieke maatschappelijke context gelicht? Wat betreft het laatste: uitsluitend mannen waren gerechtigd hun vrouw weg te zenden en de praktijk liet ruimte om dat om tamelijk willekeurige redenen te doen. Kan Jezus' focus op de hardheid van het hart en die ene uitzondering die Hij maakt (ontucht) daarmee samenhangen? Wat betreft het eerste (de context): seks tussen leden van hetzelfde geslacht, laat staan homoseksuele relaties zijn niet in het blikveld, noch bij het stellen, noch bij het beantwoorden van de vraag van de Farizeeën. Is de conclusie dat we van Christus leren 'dat geslachtsverschil een onmisbare rol speelt bij de beoordeling van de morele status van seksueel handelen' daarom niet te kort door de bocht?

   In Matteüs 19 is een vraag over echtscheiding de directe aanleiding voor wat Jezus zegt. Opvallend echter is dat Hij bij de beantwoording teruggaat naar de schepper die de mens mannelijk en vrouwelijk heeft geschapen en het huwelijk heeft ingesteld. Door hieraan te refereren, bevestigt Jezus de door de schepper ingestelde orde voor de mens. Verder geeft het opvallende vervolg over eunuchen en ongetrouwd blijven, waarbij Jezus en passant een derde categorie eunuchen toevoegt, aanleiding tot de gedachte dat na Christus het ongetrouwd zijn ook een volwaardige levensbestemming is, net zo goed als het getrouwd zijn.

6. Jezus' onderwijs in Matteüs is inderdaad streng als het om echtscheiding gaat. En juist in onze tijd, waarin mensen ook om willekeurig welke reden kunnen scheiden, zijn er goede redenen om dat zeer ter harte te nemen. Toch is de boodschap van Jezus' onderwijs en die van het Nieuwe Testament niet dat scheiden per definitie verboden is. Jezus zelf noemt *porneia* als echtscheidingsgrond. Paulus voegt hieraan toe dat een gelovige man of vrouw mag berusten in echtscheiding als een ongelovige partner daarvoor kiest. Dus als je Matteüs 19 al wilt betrekken op homoseksuele relaties, ligt het dan niet voor de hand daar in principe ruimte voor te maken?

Dat uit het verdere onderwijs in het Nieuwe Testament over echtscheiding blijkt dat er diverse gronden kunnen zijn waarop het toch tot echtscheiding komt en het verbod kennelijk dus niet absoluut is, betekent niet automatisch dat dit bij andere verboden in de Schrift ook het geval is. Bovendien zou dit dan, net als in geval van echtscheiding, binnen de Schrift zelf duidelijk moeten worden. Als het gaat om gelijkgeslachtelijke seks is dat echter niet het geval.

7. Nogmaals iets naar aanleiding van Matteüs 19. De Heer noemt alleen *porneia* als (mogelijke) echtscheidingsgrond. In dit gebroken bestaan echter kunnen er ook andere oorzaken voor het beëindigen van een huwelijk zijn. Huiselijk geweld, een drugs- of alcoholverslaving, een ernstige psychische aandoening kunnen tot gevolg hebben dat een huwelijk of gezinsverband structureel onveilig is voor de andere partner of de overige gezinsleden. In zulke situaties leiden we uit Jezus' woorden niet af, dat echtgenoten hoe dan ook bij elkaar moeten blijven en beschouwen we de keus van de ene partner om weg te gaan bij de ander niet zonder meer als een kwestie van 'hardheid van het hart'. Soms laat dit door de zonde gebroken bestaan geen andere keus. En brengen we om die redenen andere noties uit de Schriften naar voren die de betrokkene(n) helpen een begaanbare weg te vinden. Waarom kunnen we naar analogie hiervan ook geen begaanbare weg vinden voor onze homoseksuele broers en zussen?

Er is geen one size fits all. *Een soort afweging die bij de ene ethische kwestie gemaakt wordt, kan bij een andere om allerlei redenen niet toepasbaar zijn.*

5.3.3 Evaluatie van de gesprekken

Bovenstaande dialogen maken een aantal dingen duidelijk:

1. Binnen ons deputaatschap hebben we het gesprek met elkaar gezocht en ook kritisch gereflecteerd op het eigen standpunt dankzij de bezwaren en moeiten die anderen inbrachten. Vanuit het verlangen dat Spreuken 27:17 onder woorden brengt: 'Zoals men ijzer scherpt met ijzer, zo scherpt een mens zijn medemens.'

2. Voor de mening die we vormen, zoeken we allen biddend, ook in reactie op de kritische vragen, naar een onderbouwing die opkomt uit en teruggaat op de Schriften zelf.

3. De gesprekken brachten ons verder. Ze onderstreepten dat we elkaar serieus namen, maakten dat we in elkaars hart konden kijken, versterkten de verbondenheid in Gods Woord en hielp degenen die nog geen standpunt hadden ingenomen zich een eigen mening te vormen.

4. Op een gegeven moment echter kwam het gesprek niet verder en vond een herhaling van zetten plaats. Met elkaar stelden we vast: we staan waar we voor staan, de een voor dit, de ander voor dat standpunt en het lukt ons niet elkaar daarin mee te nemen. Dat is spijtig en pijnlijk zelfs, maar laten we ons erbij neerleggen in de hoop dat in de toekomst het moment komt dat we elkaar alsnog vinden.

5. Toch, al weten we dat we de ander daarmee pijn doen en zouden we dat elkaar willen besparen, we ontkomen er niet aan om linksom of rechtsom keuzes te maken. Dit omwille van de kerken en vooral omwille van de homoseksuele broeders en zusters in onze kerken. Onzekerheid en onduidelijkheid over waar de Nederlandse Gereformeerde Kerken voor staan, dragen immers ook bij aan een gevoel van onveiligheid.

6. Ook als er keuzes gemaakt moeten worden, blijven de gevoerde gesprekken hun betekenis houden, omdat je in de keuzes die je maakt naar vermogen probeert mee te nemen wat voor de ander belangrijk en wezenlijk is.

'We horen er niet echt bij'
Het verhaal van Bas en Charles

(deel 1)

Charles komt uit een christelijk gezin, dat kerkte in een gereformeerde bondsgemeente. Hij ontdekte in het begin van de puberteit dat hij homoseksuele gevoelens had en was 19 jaar toen hij uit de kast kwam. Niet lang daarvoor was moeder met de kinderen weggegaan bij zijn vader. Vanwege die nare gebeurtenis had Charles nog geen belijdenis gedaan.

Vanwege zijn coming-out mocht Charles niet meer meedoen in de band op zondag. Charles onderzocht biddend en lezend de mogelijkheid van een relatie met een andere man. Zijn conclusie: ik kan me niet voorstellen dat God een leven zonder partner van me vraagt.

Gesprekken met een goede vriendin hielpen hem in het vinden van zijn weg. Zo vertrok hij naar een andere gemeente met meer ruimte. Daar had hij goede gesprekken maar toch mocht hij daar geen belijdenis doen, omdat hij open stond voor een relatie met een man.

Vrij kort daarna ontmoette hij Bas. Hij ging mee naar diens kerk en was direct enthousiast over de zang en muziek daar. Maar ook daar kreeg hij aanvankelijk te horen dat belijdenis doen niet direct kon vanwege zijn relatie met Bas, maar later mocht dat toch wel. Charles vertelt dat het zingen hem al die tijd het vertrouwen gaf dat God hem droeg en vasthield.

Verliefd

Bas groeide op in een christelijk gezin, in een behoudende kerkelijke setting. Hij kwam op z'n 24e uit de kast en vertelde dat aan zijn beste vrienden en zijn ouders. Ook kwam hij in gesprek met de dominee die samen met hem de zoektocht aanging: wat betekent mijn homo-zijn voor mijn leven?

Na een paar gesprekken met de dominee kwam Charles in beeld via een christelijke datingsite. Er kwam een afspraak met Charles, en nog een, en nog een. Toen ontstond de verliefdheid. De dominee vroeg een ouderling om bij de gesprekken aanwezig te zijn en later kwam Charles er ook bij: een mooie manier van echt met elkaar in gesprek zijn.

Toen kwam het moment dat Bas en Charles een huis kochten en kenbaar maakten te gaan samenwonen. Tegelijkertijd ontstond in de kerkenraad behoefte aan beleid. Daardoor kreeg het persoonlijke

gesprek het doel om beleid te formuleren voor een probleem. Bas en Charles gingen te snel, de gemeente was niet zover, was de gedachte van de dominee en de ouderling. Maar Bas en Charles dachten: het gaat over ons, wij zijn 'een probleem'.

Hoop op ruimte

De kerkenraad zond niet het signaal uit om een andere kerk te zoeken, integendeel: de kerk wilde Bas en Charles erbij houden. Maar omdat ze een stel waren, mocht Bas niet meer meewerken in de kerk en deelname aan het avondmaal werd *on hold* gezet. Bas was bereid deze weg te gaan omwille van de vrede in de kerk. Hij hoopte op betere tijden, op door ieder aanvaard beleid waarin er ruimte zou zijn voor hem en Charles. Charles was boos omdat hij opnieuw in een kerk meemaakte dat hij niet mee mocht doen.

De optie om weg te gaan, was toen niet in beeld. Bas wilde blijven om de weg te banen voor volgende personen. Maar hij vraagt zich nu wel af of hij opnieuw deze keus zou maken. Want hij voelt zich nu niet meer als iemand die er volledig bij mag horen.

De aankoop van het huis maakte een geregistreerd partnerschap nodig/wenselijk. De ouders van Bas regelden naar aanleiding hiervan een *surpriseparty*. Dat was in de ogen van de dominee en ouderling wel heel erg bruiloft-achtig.

Ondertussen voerde de kerkenraad elke zes weken een gesprek om beleid te ontwikkelen. Dat beleid was nog niet af toen Bas bij Charles in hun nieuwe huis ging wonen. Charles mocht toen nog steeds geen lid worden in de kerk. De teleurstelling in de kerk ging steeds zwaarder wegen.

In de overlevingsstand

Het beleid werd mondeling toegelicht aan Bas en Charles; daarna ging het de gemeente in. De mondelinge versie kwam vriendelijker en positiever over dan de schriftelijke aan de gemeente. In de schriftelijke versie lazen ze dat ze zondaren zijn. Het beleid werd op gemeenteavonden besproken, avonden waar Charles niet bij mocht zijn maar waarbij Bas wel een keer aanwezig was.

Achteraf gezien had Charles duidelijker aan willen geven dat hij zijn leven met God zelf verder leeft – zo nodig zonder de kerk. Bas ging op overlevingsstand door in de kerk. Hij ging bijvoorbeeld niet naar de kerk als er avondmaal was. Hij voelde zich buitengesloten, maar hield vast aan de hoop dat alles in orde zou komen als er eenmaal beleid zou zijn. Het beleid gaf inderdaad wat meer ruimte, maar niet genoeg. De termen die in het stuk gebruikt werden vonden Bas en Charles pijnlijk. De deur naar het avondmaal leek open maar

was dat eigenlijk niet. Later is de tekst herzien, maar 'wie leest zo'n beleidstekst nou nog?'

Het beleid met als doel om iedereen erbij te houden kwam er niet, met als gevolg dat Bas en Charles met een been in de kerk staan en met een erbuiten: 'We horen er niet echt bij.'

Is er vooral geluisterd naar de mensen die 'nee' zeggen tegen een relatie van twee mannen?, vragen ze zich af.

Doodzwijgen

Vijf jaar geleden is Charles lid geworden. Hij werd uitgenodigd zich in de dienst voor te stellen en stuurde daarvoor een dia met hen beiden voor de beamer op. Tijdens de dienst bleek dat Bas eraf geknipt was. Charles deed inmiddels wel belijdenis en daar heeft hij wel een positieve herinnering aan.

In de kerk mogen Bas en Charles wel zingen in een band, maar samen in dezelfde band mag niet. Een half jaar terug vroegen ze of samen zingen nu wel mag. Het beleid zou immers kunnen wijzigen. Maar nee, zonder met hen daarover in gesprek te gaan kregen ze te horen dat dat nog altijd gevoelig ligt in de gemeente en dus niet mag. Beiden zijn blij met vrienden, met de band waarin ze zingen en met de samenkomsten. Maar het ontbreken van gesprek, van aandacht voor hun situatie, het 'doodzwijgen' van hun relatie smaakt slecht.

Bas en Charles hebben een kinderwens, maar het beleid van de kerk geeft daarvoor geen ruimte. Toch zijn ze daarover nu wel een besluit aan het nemen.

6 Keuzes maken

De evaluatie van de gesprekken die binnen ons deputaatschap zijn gevoerd, eindigde met de conclusie dat onze kerken linksom of rechtsom keuzes zullen moeten maken. Onduidelijkheid en onzekerheid dragen immers niet bij aan de veiligheid (en het ervaren daarvan) van onze homoseksuele broers en zussen. Zij - en de plaatselijke gemeenten niet minder – zijn er daarom bij gebaat te weten welke positie het landelijke verband van de NGK inneemt op voor hen aangelegen punten.

In dit hoofdstuk willen we de kerken adviseren enkele uitspraken te doen. Zoals gezegd in de inleiding willen we bij onze voorstellen hiervoor boven alles onze Heer Jezus Christus voor ogen houden, en niet minder onze homoseksuele broeders en zusters en de gemeente van Christus als geheel. Samen willen we verder, met en voor en tot en door Hem.

Het is van belang om hierbij op te merken dat wat nu volgt geen unanieme instemming binnen ons deputaatschap heeft. Er zijn leden die zich in onderstaande keuzes en adviezen niet helemaal of zelfs helemaal niet kunnen vinden.[174] Het verschil in beoordeling en waardering van homoseksuele relaties in liefde en trouw is hierin het springende punt. Dat werkt vervolgens door in de ruimte die gezien wordt voor de toelating van samenlevende homo's tot het heilig avondmaal, het door hen vervullen van de ambten en het zegenen en/of bevestigen van homoverbintenissen.

In wat volgt wordt dus verwoord tot welke keuzes een meerderheid binnen het deputaatschap gekomen is en waarom: zij zijn de 'wij' die in dit hoofdstuk aan het woord zijn. Waar mogelijk en nodig geven wij ook het standpunt van de minderheid weer: ook die willen wij recht doen, ook daarmee willen we de verbondenheid in Christus bewaren en beleven.

Overigens zullen er ook in kerkenraden meer- en minderheden zijn: de een zal, kijkend door een bepaalde lens, wel ruimte zien voor homoseksuele relaties, toelating tot de ambten of het zegenen van homorelaties, een ander niet. Ons gebed is dat ook daar het verlangen bestaat om elkaar recht te willen doen en met elkaar verbonden te blijven.

---

[174] Wolter Rose heeft te kennen gegeven voor dit hoofdstuk de verantwoordelijkheid niet te willen dragen. Zijn visie vindt u in dit rapport terug in hoofdstuk 7.

6.1 Wat heeft de gemeente te bieden?

De vraag die ons als deputaatschap werd voorgelegd luidde dus: Wat heeft de gemeente van Christus te bieden aan lesbische zusters en homofiele broeders in haar midden? Hiernaast werden ons enkele deelvragen gesteld:

- geef een Schriftuurlijk onderbouwde visie op de bestaande seksuele diversiteit.
- geef een Schriftuurlijk onderbouwde waardering van mogelijke seksuele relaties.
- beschrijf hoe de christelijke gemeente veiligheid kan bieden aan mannen en vrouwen die niet in staat zijn om de weg te volgen die Genesis 2: 24 wijst.
- beschrijf hoe de christelijke gemeente ondersteuning kan bieden aan wie op grond van teksten als Matteüs 19: 12 en 1 Korintiërs 7: 37 kiezen voor een celibataire levensstijl.
- beschrijf hoe een kerkenraad kan handelen in het geval gemeenteleden een seksuele relatie aangaan die naar het oordeel van de kerkenraad niet overeenstemt met de Schriftuurlijke norm.
- betrek bij de bezinning de besluiten die eerder zijn genomen en de uitspraken die eerder zijn gedaan door generale synodes van de GKv, de landelijke vergaderingen van de NGK, de generale synodes van de CGK en verwante kerken in het buitenland.

We focussen hieronder op de beantwoording van de centrale vraag en nemen daarin de deelvragen mee, zonder die een voor een te behandelen.

6.1.1 Gods gave aan ons

Wat heeft de gemeente van Christus te bieden aan lesbische zusters en homofiele broeders? Voordat we de vraag beantwoorden, willen we hem eerst eens omkeren – met dank aan Samuel Wells.[175] Wat hebben lesbische zusters en homofiele broeders de gemeente van Christus te bieden?

[175] Zie hoofdstuk 4.2.3. Verg. Rose (2020), 203.

Wells wijst erop dat LHBTI'ers in unieke zin gekwalificeerd zijn om zich te identificeren met mensen die dichtst bij Jezus' hart, gezelschap en bediening lijken te staan. In hen wordt zichtbaar dat God zijn kerk in stand houdt, niet door voortplanting, maar door de doop en zijn koninkrijk door genade.[176] Het zijn ook onzes inziens waardevolle inzichten.

Zelf kwamen we, samen doordenkend over deze vraag, ook nog bij de volgende noties uit:

Allereerst dienen homoseksuele broers en zussen als ieder ander lid de gemeente met hun van God gegeven gaven. En als waar is wat wel gezegd wordt dat homo's onder andere bovengemiddeld sensitief, zorgzaam en artistiek zijn, gaat daar een eigen zegen van uit.

Verder zien we de gemeente in lijn met Paulus als een lichaam dat vele leden heeft en behoren homo's door hun seksuele oriëntatie inderdaad tot de meer kwetsbare gemeenteleden, dan mag kwetsbaarheid in dat licht als een gave gezien worden: ze roept de andere leden op om zorgzaam en beschermend te mogen zijn.

Ook werden wij geïnspireerd door de keuze voor het celibaat die sommige gemeenteleden, homoseksueel of niet, maken. Door niet de vervulling van persoonlijke behoeften op de eerste plaats te zetten, maar eerst Gods koninkrijk en zijn gerechtigheid te zoeken, zijn celibatair levende broers en zussen tot zegen van de gemeente van Christus en daarvoor tevens een voorbeeld.

Die zegen gaat ook uit van degenen die uit gehoorzaamheid aan Christus of omdat zij tot glorie van God willen leven, afzien van een homoseksuele relatie. Van hen gaat naar de gemeente als geheel een krachtig appèl uit om zo te leven dat de glans van Gods heiligheid daarin zichtbaar wordt.

Ten slotte willen we ook dit noemen: homoseksualiteit wordt wel een seksuele minderheidsvariant genoemd. Het is een gerichtheid die vreemd is aan de meeste mensen en die zelfs weerstand en aversie kan oproepen – zoals dat het geval kan zijn bij alles wat anders en vreemd is. In de gemeente van Christus komt het er pas op aan als er diversiteit is, als mensen verschillen zijn en als het gaat schuren of botsen. Diversiteit is voor alles verrijkend – in het nieuwe Jeruzalem

---

[176] Ook het rapport van de CRC kent deze noties, p. 10-11): 'These believers can often alert the church to the unbiblical notion that marriages and families are the core of the church. The first-century writers tell us that Christ's church is not a collection of biological families but a new family of Jesus' followers.' En: 'Helpfully, too, those who do not fit culturally prescribed male and female roles are more able to point out the falseness of the polarity our world assumes between men and women. They can help the whole church see where it wrongly follows the world in setting women and men against each other and slotting people into stereotypical gender roles.'

brengen volken en mensen uit alle landen hun eigen bijzondere gaven in. Maar omgaan met diversiteit en verschillen kan ook heel ingewikkeld zijn. Het samenleven als heel verschillende mensen biedt de gemeente van Christus de kans om een oefenplaats te zijn voor het leren omgaan met wie anders is, denkt en doet, een oefenplaats voor nederigheid, geduld, verdraagzaamheid en verbondenheid en zo een plek waar de liefde van Christus woont.

6.1.2 Ootmoed

Wanneer we ons vervolgens afvragen wat de gemeente van Christus aan haar homoseksuele broers en zussen te bieden heeft, denken we allereerst aan woorden als schuldbesef en ootmoed.[177] Ootmoed, omdat er ook in de gemeente van Jezus Christus sprake was en is van onbegrip voor en uitsluiting en discriminatie van LHB'ers. Een verlangen dat teruggaat op iets dat God in de schepping gelegd heeft ('Het is niet goed dat de mens alleen is…'), werd en wordt soms als zonde beschouwd. En van de verdeeldheid binnen zowel de lokale gemeente als de wereldkerk rond LHB gaat de suggestie uit dat er sprake is van klaarblijkelijk iets heel problematisch. Wij vinden dit beschamend en verdrietig. En ook wij dragen een besef van schuld in ons om, vanwege hoe homo's in het verleden en soms nog, hier in de Nederlandse kerken en wereldwijd bejegend werden en worden. Het past ons als kerken om dit uit te spreken en om er vervolgens naar te handelen.

6.1.3 Veiligheid

Hopelijk mag de gemeente van Christus voor homo's een veilige haven zijn, 'een herberg onderweg' (Andre Troost)[178] – net als voor ieder

---

[177] De CRC kwam tot een schuldbelijdenis jegens LHBTI-ers en het rapport van de CGK deed hier een voorstel toe. In veel van de zinsneden waarvan de CRC gebruikmaakt, herkennen we ons. Tegelijk voelen we ons ronduit ongemakkelijk bij een schuldbekentenis voor het feit dat met homoseksuelen is omgegaan alsof zij grotere zondaars zijn dan degenen die zich inlaten met pornografie, en voor- en buitenechtelijke seks (p. 114). Verg. p. 10: 'We bekennen dat we de seksuele zonden van de meerderheid over het hoofd zagen terwijl we die van de lesbische en homoseksuele minderheid scherp veroordeelden.'
Ambivalente gevoelens hebben we ook bij de schuldbelijdenis die het rapport van de CGK voorstelde om hoe homo's in het verleden door de vaderen bejegend zijn (o.a. door hun zonde met de dood te straffen). Maar datzelfde rapport adviseert de kerken om samenlevende homo's van het heilig avondmaal te weren. Ook hier wringt o.i. iets. Binnen de gemeente van Christus beschouwen we de uitsluiting van het heilig avondmaal toch als een veel zwaardere sanctie dan welke straf ook die de overheid iemand kan opleggen?

[178] Gereformeerd Kerkboek 2017, Lied 163.

ander. In hoofdstuk 5 kwamen al enkele kenmerken voorbij van een onzes inziens veilige gemeente (zie §5.1.4). In een veilige gemeente:

- voelen LHBTI'ers zich net zo welkom als ieder ander
- worden geen denigrerende of discriminerende opmerkingen over hen gemaakt
- kan open over LHBTI gepraat worden
- krijgt het onderwerp goede aandacht zowel thuis als tijdens clubs en catechese
- kunnen LHBTI'ers open uitkomen voor wie ze zijn
- maakt de gemeente er werk van om een open en gastvrije gemeenschap te zijn voor wie single of celibatair door het leven gaat
- kunnen in ieder geval LHBTI'ers die niet in een relatie samenleven in principe ambtsdragers worden
- hebben LHBTI'ers zo'n natuurlijke plek dat LHBTI eigenlijk geen thema meer is.[179]

Er zijn nog steeds goede redenen voor om dit alles te benoemen. Homo's voelen zich ook binnen onze samenleving niet altijd veilig. Jonge mensen die bij zichzelf vaststellen dat ze op de eigen sekse vallen, hebben niet zelden iets te verwerken en gaan soms ten gevolge daarvan door een crisis. Laat de gemeente van Christus een plek zijn waar homo's zich welkom en van harte aanvaard weten. Een plek die ook iets van een veldhospitaal heeft. In de gebrokenheid van het leven lopen we verwondingen op, die verzorgd moeten worden, zodat we weer verder kunnen.

We wijzen ook op het bieden van gastvrijheid voor wie single of celibatair door het leven gaat. We denken dan in het bijzonder aan de maaltijdgemeenschap waarvan in het Oude en Nieuwe Testament veelvuldig sprake is. De maaltijd is een plek waar je samen geniet van het goede dat God geeft: eten en drinken, samenzijn, verbondenheid,

[179] Wolter Rose tekent hierbij aan dat een veilige gemeente voor alles een kerk is waar het onderwijs van Christus en de apostelen, geworteld in de Tora voor Israël, veilig is. Een gemeente waar Gods Woord niet veilig is, is per definitie geen veilige gemeente voor homo's. De overige leden van het deputaatschap beamen dit helemaal, maar beschouwen dit niet als iets dat op deze plek benoemd moet worden, omdat dit het fundament is waarop we als kerken staan en bouwen.

gezelligheid. Het geeft, hoe alledaags ook, iets van een voorsmaak van de maaltijd die aangericht zal worden op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. *Hineh matov oemanjim sjevet achim gam jachad!* Zie toch hoe goed het is als broers en zussen tezamen wonen! (Psalm 133:1).

6.1.4 Ruimte

Een meerderheid binnen ons deputaatschap is van mening dat homo's ruimte behoren te krijgen, zoveel ruimte als zij nodig hebben om open te bloeien voor Gods heilig en genadig aangezicht.

Wil iemand met een homoseksuele gerichtheid verkennen of het mogelijk is die om te buigen naar een heteroseksuele gerichtheid? Laat hij of zij dat doen - al hebben wij sterke twijfels of homo's met een diep verwortelde geaardheid van oriëntatie kunnen veranderen.

Is iemand er in zijn of haar geweten van overtuigd dat een homoseksuele relatie onverenigbaar is met de Bijbel? Laat hij of zij dan kiezen voor een leven in seksuele onthouding en op zoek gaan naar zinvolle en zegenrijke alternatieven voor het huwelijk.

Is iemand vrij in zijn of haar geweten en vindt hij of zij een partner voor het leven? Laat er ook voor deze broers en zussen een plek zijn in de gemeente van Christus en aan de tafel van de Heer.

Wij menen dus dat er binnen de gemeente van Christus ook ruimte mag zijn en heeft te zijn voor homoseksuele broers en zussen die in een relatie van liefde en trouw samenleven. De argumenten hiervoor willen we hier niet herhalen.[180] Niet ieder neemt de daar genoemde argumenten op gelijke wijze en in gelijke mate voor zijn of haar rekening, maar dat wijzigt het totaalbeeld niet: binnen de gemeente van Christus mag er, heeft er ruimte (te) zijn voor homo's, ook als zij in liefde en trouw samenleven.

6.2 Heilig avondmaal

In het bijzonder vestigen we de aandacht op de deelname aan de maaltijd van de Heer. In de viering van het heilig avondmaal klopt het hart van de gemeente van Christus. Voor iedere gelovige is de deelname aan de avondmaalsviering van onschatbare betekenis, omdat het tastbaar evangelie is: de verzekering uit genade door God aanvaard te zijn en bij Christus en zijn gemeente te mogen horen. De gemeente en de gemeenteleden hebben het avondmaal ontvangen om het geloof in Jezus Christus te versterken en de gemeenschap met Hem en elkaar te smaken. Deze noodzakelijke versterking mag naar

[180] Zie hoofdstuk 5.2.2. en 5.3.1. (Dialoog 1). Zie ook hoofdstuk 4.2.2.

onze mening ook gelovige homo's niet onthouden worden. Het avondmaal is er voor alle zondaren die zich verootmoedigen en zich willen bekeren van hun zonden. Dat betekent dat diegenen welkom zijn aan de tafel, die Jezus Christus als hun zaligmaker aanbidden en heilig voor Hem willen leven, ongeacht of zij hetero of homo zijn, single of celibatair leven of in een relatie van liefde en trouw samenleven.

Sommige kerken met wie wij ons verwant weten (de CGK, de CRC) hebben uitgesproken dat homoseksuele gemeenteleden die in een relatie leven van de deelname aan het avondmaal afgehouden moeten worden, omdat zo'n relatie zondig is en omwille van hun behoud. Mogelijk zijn sommige kerkenraden binnen het verband van de NGK dezelfde mening toegedaan.

Wij willen de synode adviseren die weg niet te gaan. Er kunnen zonden in het leven van een gemeentelid zijn die tot afhouding van het avondmaal kunnen leiden. Zoals de apostel Paulus het zegt in 1 Korintiërs 5:11: 'Wat ik bedoel is dit: u mag niet omgaan met iemand die zichzelf een broeder of zuster noemt, maar in feite een ontuchtpleger is, een geldwolf, afgodendienaar, lasteraar, dronkaard of uitbuiter. Met zo iemand mag u beslist niet eten.' De boodschap die uitging van het buitensluiten uit de gemeente was een heel dringende en ernstige: blijf je voortgaan op deze zondige weg, dan zul je ook buiten het koninkrijk gesloten worden. Ongetwijfeld heeft Paulus bij de ontuchtplegers ook gedacht aan de *malakoi* en *arsenokoitai* (de mannen die een passieve en actieve rol vervulden in de gelijkgeslachtelijke seks), zie Korintiërs 6:9.

Wij zijn om meerdere redenen van mening dat er geen isgelijkteken gezet kan worden tussen de *malakoi* en de *arsenokoitai* en onze homoseksuele broers en zussen. De laatsten lijken niet op Paulus' netvlies gestaan te hebben. En natuurlijk gebeurt afhouding altijd vanuit het verlangen iemand terug te brengen bij de Heer en zijn gemeente, maar is dat echt de evangelische houding die de kerk heeft in te nemen tegenover broers en zussen die hun leven niet in eenzaamheid kunnen of willen doorbrengen? En die gehoor geven aan een door allen herkend en door God zelf in hen gelegd hartsverlangen? En als het samenleven in een homoseksuele verbintenis dan toch als zonde beschouwd wordt, is die zonde dan echt zoveel ernstiger dan andere vormen van kwaad waaraan we ons allemaal ten gevolge van het leven in deze cultuur en samenleving schuldig maken?

In het besluit dat de LV van de NGK in 2016 nam over 'ambt en homoseksualiteit' – het heeft iets van een pastoraal schrijven - wordt ook gesproken over het avondmaal. Ook daarin wordt impliciet de oproep gedaan om homoseksuelen deel te laten nemen aan de viering:

'Wie kent niet het besef dat er dingen zijn die je niet of niet meer kunt veranderen in je leven, waarbij je zo goed mogelijk een begaanbare weg zoekt en Gods hulp zo hard nodig hebt. Als homoseksuele broers en zussen een begaanbare weg zoeken in het besef dat zelfs "de allerheiligsten" nog maar een klein begin kunnen maken, kunnen we dan niet samen met hen het brood en de wijn gebruiken?' We sluiten hier van harte bij aan.

Advies

Wij adviseren de synode om de kerken op te roepen om homoseksuele broers en zussen die in een relatie van liefde en trouw samenleven, welkom te heten aan de maaltijd van de Heer.

6.3 Homoverbintenissen

Het zegenen of bevestigen van een homoverbintenis of -huwelijk is naar onze mening van een verderstrekkende betekenis dan het toelaten van (samenlevende) homoseksuelen aan de tafel van de Heer. Kan in het laatste geval nog sprake zijn van pastorale overwegingen, het eerste veronderstelt een hartelijke aanvaarding van homoseksuele relaties en het willen ondersteunen en zelfs vieren daarvan.

Binnen ons deputaatschap bestaat geen duidelijke meer- of minderheid voor of tegen het binnen een liturgisch kader zegenen van een homoverbintenis of -huwelijk.

Uiteraard hebben degenen die menen dat een homoseksuele relatie zonde is hier grote problemen mee. Maar ook wie meent dat er binnen de gemeente van Christus ruimte moet zijn voor LHB'ers die in een relatie samenleven, is niet altijd van mening dat homoverbintenissen dus ook een zegen moeten kunnen ontvangen, of bevestigd moeten kunnen worden.

Sommigen zijn hier op zich voor, maar vinden het lastig om hierover een algemene uitspraak te doen, omdat zo'n zegening de hartelijke medewerking van de betrokken gemeente en voorganger vraagt en niet gezegd is dat daarvoor draagvlak bestaat. Anderen hebben er niet de vrijmoedigheid toe, omdat ze er voor zichzelf niet uit zijn of een dergelijke verbintenis naar Gods wil is of niet. Hoewel zij ook samenlevende homo's van harte een plek gunnen in de gemeente van Christus, zijn zij tegelijk van mening dat een leven in seksuele onthouding de koninklijke weg is.

Wie wel van mening zijn dat homoverbintenissen of -huwelijken binnen de gemeente van Christus een zegen mogen ontvangen, hebben daar meerdere redenen voor. Om te beginnen zijn ook deze

relaties zowel 'kostbaar en kwetsbaar'. Het zijn totaalrelaties waarin mensen de hoogten en diepten van hun bestaan delen, hun vreugde en verdriet, hun schaamte en schuld. Voor homo's is het aangaan van een blijvende verbintenis net zo'n hachelijk avontuur als voor hetero's en hun relatie behoeft daarom net zozeer rechtsbescherming en gebed en de zegen van God.

Een relatie van deze intensiteit en intimiteit heeft, net als een verbintenis tussen een man en vrouw, de ondersteuning nodig van een publiek geuite en door het recht bekrachtigde belofte van liefde en trouw. De gemeente van Christus die homostellen in de gemeente mag herbergen zal hen dan ook aanmoedigen hun relatie het karakter van een verbond te geven.[181] Het mogen ontvangen van een zegen over hun verbintenis onderstreept dat homo's werkelijk aanvaard zijn binnen de gemeente van Christus en niet slechts getolereerd worden.

Binnen ons deputaatschap hebben we onvoldoende tijd gehad om alle vragen rond het zegenen of bevestigen van een homoverbintenis goed te doordenken. Vragen die zich in dit verband aandienen zijn:

De overheid zet een isgelijkteken tussen het huwelijk van man en vrouw en het huwelijk tussen twee mannen of vrouwen. Maar kan de kerk dat ook doen, gegeven hetgeen we lezen in Genesis 1 en 2 over de oorsprong van het huwelijk?

Niet alle gemeenteleden die een levenslange verbintenis aangaan, homoseksueel of niet, kiezen voor het burgerlijke huwelijk. Hoe verhouden die zich tot elkaar: burgerlijk huwelijk en geregistreerd partnerschap of samenlevingscontract? En welke rol mag de kerk wel en niet spelen gelet op de bepalingen in het burgerlijk wetboek en het wetboek van strafrecht?[182]

In de bepalingen van de kerkorde wordt alleen gesproken over de kerkelijke bevestiging van een burgerlijk huwelijk (zie art. C7). En in

---

[181] In de woorden van Ad de Bruijne: 'Wanneer de eros-liefde binnen een homopartnerschap ook seksuele dimensies omvat, moet de kerk daaraan eisen stellen die analoog zijn aan de vereisten bij een huwelijksrelatie. Zowel de aard van seksualiteit, waarin de ene mens zich kwetsbaar toevertrouwt aan de andere, als de Bijbelse betekenis ervan, waarin seksualiteit verbondenheid en eenheid markeert, maakt het nodig dat ook zulke homorelaties gekenmerkt worden door liefde en (in beginsel levenslange) trouw.' De Bruijne (2022), 385.

[182] BW 68.1 luidt: 'Geen godsdienstige plechtigheden zullen mogen plaats hebben, voordat de partijen aan de bedienaar van de eredienst zullen hebben doen blijken, dat het huwelijk ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand is voltrokken.' En WvS art. 449.1 luidt: 'De bedienaar van de godsdienst die, voordat partijen hem hebben doen blijken dat hun huwelijk ten overstaan van de ambtenaar van de burgerlijke stand is voltrokken, enige godsdienstige plechtigheid daartoe betrekkelijk verricht, wordt gestraft met geldboete van de tweede categorie.'

C7.3 staat: 'In bijzondere situaties beslist de kerkenraad.' Is hierbij ook al gedacht aan de mogelijkheid om huwelijken tussen leden van hetzelfde geslacht te bevestigen?

Welke eigen verantwoordelijkheid hebben een kerkenraad en predikant als zij mogelijkheden zien die het kerkverband (nog) niet kent? En, hoe om te gaan met een situatie waarin een homostel te kennen geeft dat hun verbintenis gezegend of bevestigd wordt, maar een kerkenraad heeft daartoe geen vrijmoedigheid?

Vragen als deze – en ongetwijfeld zijn er meer – hebben wij binnen ons deputaatschap niet kunnen beantwoorden. Er is echter wel sprake van een tendens. De nuanceverschillen die er binnen ons deputaatschap zijn, zullen er ook in de kerken zijn. Sommige kerkenraden zullen terughoudend zijn om homoseksuele verbintenissen onder Gods zegen te stellen, anderen zullen dat vrijmoedig doen. Zolang het om voorbede in de min of meer private sfeer gaat, hoeft het kerkverband hierin naar onze indruk niets te regelen. Maar wanneer de bevestiging van een huwelijk tussen leden van hetzelfde geslacht aan de orde is, lijkt een landelijke uitspraak wel nodig te zijn, omdat er ten opzichte van hoe het huwelijk vanouds en op Bijbels gronden gedefinieerd werd duidelijk een wissel omgaat.

Advies

Wij adviseren de synode een nieuw deputaatschap te benoemen dat als taak meekrijgt bovengenoemde vragen te beantwoorden en zo mogelijk een beeld te geven van liturgische formuleringen die bij het zegenen en/of bevestigen van een homoverbintenis of -huwelijk gebruikt kunnen worden.

De vooronderstelling van het in het leven roepen van dit deputaatschap is uiteraard dat homoseksuele relaties door de kerken aanvaard worden.

Mochten de kerken besluiten tot het aanstellen van zo'n deputaatschap, dan willen we ook het volgende in overweging geven. Het kan zijn dat in onze kerken sommige broers en zussen er, ongeacht hun seksuele geaardheid, heel bewust voor kiezen om uit gehoorzaamheid aan de Heer en omwille van het koninkrijk celibatair te blijven leven. Veelal nemen zij die beslissing voor zichzelf, zonder te ervaren dat de gemeente zegenend om hen heen staat en hierin voor hen een ondersteunende rol heeft. Wij willen in overweging geven dat de keuze voor het celibaat ook een gemeentelijke en liturgische inkadering krijgt. Het celibaat is immers ook een levenskeuze van ingrijpende aard en draagt tegelijk het karakter van een bediening. Zo'n keuze te markeren in het midden van de gemeente en onder Gods

zegen te stellen, doet recht aan hetgeen aan de orde is en is tegelijk een ondersteuning en bemoediging van de betrokken broeder of zuster.

Bijzondere aandacht vraagt artikel C7.1 van onze kerkorde. Daar staat: 'De kerkenraad bevordert dat leden van de gemeente die zich als man en vrouw aan elkaar willen verbinden, een burgerlijk huwelijk aangaan en dat kerkelijk laten bevestigen.' Als de kerken homoseksuele relaties in liefde en trouw aanvaarden, ligt het in de lijn van dit artikel dat de kerken ook uitspreken dat er bij homo's die gaan samenleven op aangedrongen wordt dat zij een verbond voor het leven sluiten. Daarmee wissen de kerken het onderscheid tussen huwelijk en homoverbintenis niet uit, maar geven ze te kennen dat geen enkele vorm van totaalrelatie binnen de gemeente van Christus van vrijblijvend aard mag zijn.

6.4 Ambten

Binnen ons deputaatschap bestaat geen duidelijke meer- of minderheid voor of tegen het toelaten tot het ambt van wie in een homoseksuele verbintenis samenleven. Overigens gebruiken wij hier het woord verbintenis om te onderstrepen dat er sprake is van een duurzame relatie in liefde en trouw.

Uiteraard hebben degenen die menen dat een homoseksuele relatie zonde is, hier grote problemen mee. Maar ook wie meent dat er binnen de gemeente van Christus ruimte moet zijn voor LHB'ers die in een relatie samenleven, is niet altijd van mening dat degenen die in een homoverbintenis samenleven een kerkelijk ambt moeten kunnen vervullen, zo zij daar de gave voor hebben.

Deels correspondeert deze terughoudendheid met die ten aanzien van het zegenen van een homoverbintenis. Sommigen zijn hier op zich voor, maar vinden het lastig om hierover een algemene uitspraak te doen, omdat voor de vervulling van een ambt de hartelijke medewerking van de betrokken gemeente en voorganger nodig is. Anderen hebben er niet de vrijmoedigheid toe, omdat ze er voor zichzelf niet uit zijn of een dergelijke verbintenis naar Gods wil is of niet. Zij menen dat het celibaat de koninklijke weg is.

Bijkomende argumenten zijn:

- De positie van homoseksuele broeders en zusters die uit een diepe overtuiging gekozen hebben voor een celibataire levenswijze kan in het geding komen of zelfs problematisch worden als de ambten opengesteld worden voor wie in een homoseksuele relatie samenleven.

- De vervulling van een ambt is van een andere orde dan de deelname aan de viering van het avondmaal. De vervulling van een ambt is voor het volwaardig lid zijn van de gemeente van Christus dan ook niet noodzakelijk.

Voorstanders van het openstellen van de ambten voor homo's die in een verbintenis samenleven, menen dat er in principe niets is dat dit verhindert. Wie in een zo'n relatie leven zijn immers volwaardig lid van de gemeente en gerechtigd om deel te nemen aan de tafel van de Heer.

Bijkomende argumenten zijn (ze zijn overgenomen uit het rapport van de NGK):

- Al mag het zo zijn dat hetero's en homo's binnen onze cultuur gelijkberechtigd worden, de werkelijkheid is dat de positie van homo's in welke cultuur dan ook altijd iets onzekers en mogelijk zelfs bedreigends zal houden, omdat de homoseksuele praxis voor veel hetero's per definitie 'onnatuurlijk' is. Het is om die reden van het grootste belang dat homo's ervaren en merken dat de gemeente van Christus een ruimte is waar zij werkelijk veilig en aanvaard zijn. Dat pleit ervoor de ambten open te stellen voor homoseksuelen die leven in een relatie van liefde en trouw.

- Er bestaat verschil tussen de kwestie van de vrouw in het ambt (eeuwenlang konden zusters in de kerk van Christus geen ambt vervullen en in veel kerken kan dat nog niet) en de kwestie van homo's in het ambt. Dat vrouwen geen ambt in de kerk mochten (mogen) bekleden had (heeft) niets te maken met hun levenswijze. In het geval van gemeenteleden die samenleven in een homoseksuele relatie ligt dat anders. Dat zij – anders dan celibatair levende homo's – geen ambt mogen vervullen, kan dan ook de indruk wekken of onderstrepen dat er in hun leven sprake is van iets verwijtbaars, iets waardoor zij beneden de maat van Gods bedoeling blijven en weliswaar lid, maar geen volwaardig lid van de gemeente zijn. Dit schijnbare verwijt moet worden weggenomen en dat kan alleen als de gemeente de ambten voor hen openstelt.

- Te lang al trekken kwesties als 'de vrouw in het ambt' en 'homoseksualiteit' zoveel aandacht naar zich toe en onttrekken zij zoveel energie aan het kerkelijke leven dat het gewenst is die achter ons te laten. Nu er goede, Bijbelse gronden zijn om ruimte te geven aan homoseksuele relaties, moeten ook de

ambten voor homoseksuelen worden opengesteld, om vervolgens met hernieuwde krachten bezig gaan met de zaken van het koninkrijk waartoe Christus ons roept.

- Wie geen homoseksuele aanleg heeft, staat van nature (toch enigszins) vreemd tegenover een homoseksuele relatie en de homoseksuele praxis. Dat verklaart waarom homo's wereldwijd – en ook in Nederland – onverdraagzaamheid ervaren. De kerk echter is een oefenplaats voor het leren aanvaarden van hetgeen anders en van nature vreemd is. Zij is een ruimte die doorademt wil en heeft te zijn van Christus' bruggenbouwende liefde. Gelet op de kerkelijke verdeeldheid en de oorzaken daarvan is dit maar mondjesmaat gelukt. Mede daarom is het gewenst en zelfs noodzakelijk dat de ambten voor in een homoseksuele relatie levende gemeenteleden worden opengesteld. Zo kan Christus' kerk de weg gaan die past bij haar roeping: 'in alle nederigheid en zachtmoedigheid, met geduld, door elkaar in liefde te verdragen, en zich te beijveren om de eenheid van de Geest te bewaren door de band van de vrede' (Efeziërs 4:2-3).

Advies

Wij adviseren de synode uit te spreken dat plaatselijke gemeenten de mogelijkheid hebben om ook leden die in een homoseksuele verbintenis samenleven tot het ambt te roepen, zo daar binnen de plaatselijke gemeente voldoende draagvlak voor is.

Toelichting

Wij beperken ons in dit advies tot de openstelling van het ambt voor ouderlingen en diakenen. Het ligt in de lijn van dit advies om ook het ambt van predikant open te stellen voor wie in een homoseksuele verbintenis samenleven. Hierbij echter zijn enkele vragen aan de orde die wij onvoldoende hebben kunnen doordenken:

Een predikant heeft de bevoegdheid om in alle kerken Gods Woord en de sacramenten te bedienen (zie KO B3.2), en een kandidaat of predikant wordt beroepbaar gesteld door een regionale vergadering met medewerking van de daartoe ingestelde landelijke commissie (KO B4.2). Het openstellen van het ambt van predikant voor wie in een homoseksuele verbintenis veronderstelt dat daarvoor binnen de kerken als geheel en binnen de regio's voldoende draagvlak bestaat. Is dat er? En, wanneer en op welke gronden wordt dat geacht 'voldoende' te zijn?

Welke voorwaarden dienen te worden gesteld aan de verbintenis die homoseksuele broers en zussen aangaan, alvorens zij beroepbaar gesteld kunnen worden?

Advies

We adviseren de synode een nieuw deputaatschap te benoemen dat als taak meekrijgt om de vragen rond het beroepbaar stellen van wie in een homoseksuele verbintenis samenleven in kaart te brengen, zo mogelijk te beantwoorden en daarover een volgende synode advies uit te brengen. De vooronderstelling van dit advies is dat homoseksuele relaties door de kerken aanvaard worden.

Ook adviseren wij de synode een studiedeputaatschap te benoemen met een verdergaande opdracht met betrekking tot gendervraagstukken en daarover aan de volgende synode rapport uit te brengen.

Daarnaast adviseren wij de synode Kerkpunt te verzoeken om als vervolg op dit rapport het initiatief te nemen het gesprek over homoseksualiteit binnen de kerken te organiseren dan wel verder te faciliteren en daarvoor tools te ontwikkelen (zie deel 3 Praktijk).

6.5 Landelijke uitspraken en plaatselijke kerken

Wij adviseren de kerken enkele uitspraken te doen die onze homoseksuele broers en zussen duidelijkheid verschaffen over datgene waar onze kerken voor staan en die de gemeenten helpen om op plaatselijk niveau beleid te vormen, samen met de gemeente als geheel en de homoseksuele broeders en zusters in het bijzonder. Maar hoe zit het dan met de eenheid in verscheidenheid? Is er nog ruimte voor de lokale gemeenten om een eigen beleid te vormen?

Voor ons is Romeinen 14 en 15 hierin richtinggevend. Hoewel dit Bijbelgedeelte gaat over de omgang met verschillen binnen de plaatselijke gemeente, menen we dat het niet minder van betekenis is voor de omgang met verschillen binnen een landelijke of wereldwijde kerk.

Enerzijds heeft Paulus zijn eigen vaste overtuiging, die verzwijgt hij niet: ‘De Heer Jezus geeft mij de vaste overtuiging dat niets op zichzelf onrein is; iets is alleen onrein voor wie het als onrein beschouwt’ (14:14). Een dergelijke uitspraak zouden de kerken ook over homoseksuele relaties kunnen uitspreken: zij mogen er zijn.

Anderzijds is Paulus heel beslist: ‘alles wat niet uit geloof voortkomt is zondig’ (14:23). We mogen elkaar als kerken en broers en zussen daarom niet dwingen, zelfs niet verleiden te doen wat ingaat

tegen het geweten, wat ingaat tegen de geloofsovertuiging. Een landelijke uitspraak mag dan ook niet dwingend opgelegd worden aan een lokale kerk die daarmee een gewetensprobleem heeft.

N.a.v. Romeinen 14 en 15 valt veel meer te zeggen, maar met het bovenstaande willen we aangeven dat een besluit op landelijk niveau niet uitsluit dat er ruimte en respect is voor verschillen op lokaal niveau.

Maar hoe ga je om met die verschillen? Hoe maak je keuzes en kom je zo mogelijk tot een gezamenlijk beleid? Hieronder geven wij enkele adviezen over de aanpak van het gesprek in de gemeente. Ook verwijzen wij naar het derde deel van ons rapport voor meer verdieping aangaande gespreksvoering en beleid maken.

Enkele adviezen over de aanpak van het gesprek in de gemeente:

- Maak de thematiek binnen de eigen gemeente bespreekbaar. Als naar schatting enkele procenten van de bevolking een homoseksuele oriëntatie heeft, dan is het kortzichtig te denken dat dit in de eigen gemeente niet speelt. Geef aandacht aan het onderwerp en maak ook duidelijk met wie mensen persoonlijk kunnen spreken als zij met vragen op dit gebied rondlopen. In het rapport (zie deel 3) worden verschillende handreikingen gedaan om dit gesprek binnen de raad en binnen de gemeente te voeren.

- Voer het gesprek bij een open Bijbel. Te vaak en te snel komt er in de praktijk een gesprek op gang waarbij vooral wordt gesproken en gedacht vanuit ervaring, intuïtie en emotie. Het gesprek moet gevoerd worden aan de hand van de Bijbel. Dat is de bron van kennis en daarbij is de leiding van de Geest onontbeerlijk. Vervolgens komen persoonlijke ervaringen en posities daarin mee. Het gesprek moet diepgaand, in alle rust en vrede gevoerd kunnen worden. Het gesprek kan niet vrijblijvend eindigen. De gemeente als geheel en ieder lid afzonderlijk heeft er recht op dat er duidelijkheid is over de vraag of en hoe deze gemeente een veilige plek is voor ieder lid.

- Accepteer dat er verscheidenheid bestaat, dat er verschillen zijn en dat het noodzakelijk is om binnen de eigen gemeente het gesprek te voeren en beleid te maken. De huidige kerkelijke praktijk binnen de kerken van gereformeerd karakter laat verscheidenheid zien ten aanzien van de ruimte die er is voor mensen met een gelijkgeslachtelijke oriëntatie, als het gaat

om samenwonen en het hebben van een seksuele relatie. Het deputaatschap als geheel heeft geen vrijmoedigheid om die verscheidenheid af te wijzen.

- Accepteer dat de verschillende beleidskeuzes ieder hun eigen uitdaging met zich meebrengen. Voor kerken die homoseksuele relaties afwijzen is er de uitdaging om de homoseksuele medemens te steunen in zijn of haar leven en om het thema ook binnen het geheel van de gemeente stem te geven. Voor gemeentes die wel ruimte bieden om als homo of lesbienne samen te leven, is er de uitdaging om juist hen die daarvoor zelf geen ruimte zien voluit te steunen in hun keus.

- Overstijg de verschillen. De visie op homoseksualiteit zou, samen met het thema vrouw en ambt, voor de kerken van de 21e eeuw scheidend kunnen uitwerken. In het verleden gold dit voor de visie op de kerk of de visie op de doop. De uitdaging is er voor de kerken om deze verschillende visies te overstijgen in een gezamenlijk leven voor het aangezicht van de Heer.

- Leer leven en omgaan met verschillen binnen de gemeente. Het vraagt van heel de gemeente grote sensitiviteit om met verschillende opvattingen te leven. Dat geldt in het bijzonder voor homo's en lesbiennes die kiezen voor een leven van onthouding binnen een gemeente die wel ruimte laat, als ook voor hen die zelf wel ruimte zien, maar leven binnen een gemeente die die ruimte niet ziet.

- Zorg voor een veilig klimaat binnen de gemeente. Het moet een heilig streven zijn om binnen de gemeente van Christus ieder zijn plek te gunnen. Zodat ieder ten volle zijn gaven ten nutte en tot zaligheid van de andere gemeenteleden kan besteden. En zodat ieder, zonder onderscheid, kan deelnemen aan het gesprek binnen de gemeente.

- Doe in het beleid uitspraken over deelname aan de sacramenten en de ambten. Ieder die binnen de gemeente leeft, is erbij gebaat dat er duidelijke antwoorden gegeven worden op de vragen: wie kan er in onze gemeente belijdend lid zijn, kinderen laten dopen en deelnemen aan het avondmaal, wie kan er binnen onze gemeente een ambt vervullen?

- Breng elkaar niet in ondraaglijke gewetensnood. Ruimte voor de ene persoon, kan de ander in de engte brengen. Indien een kerkenraad als beleid formuleert dat homo's die in een relatie

van liefde en trouw samenleven of gehuwd zijn, ongehinderd kunnen deelnemen aan de sacramenten kan dat anderen, bijvoorbeeld een celibatair levende homo in ondraaglijke gewetensnood brengen. Andersom kan dit ook het geval zijn. Kerkenraden dienen zich dit terdege bewust te zijn en hier ernstig rekening mee te houden in de formulering en de uitwerking van hun beleid. Het is aan te raden hier op voorhand dan naar wegen te zoeken die uitkomst bieden. Wegen die in liefde voor ieder gemeentelid begaanbaar zijn.

- Wees een biddende gemeente. Het gebed is een samenbindende kracht tot behoud.

- Wees over niets bezorgd, maar vraag in alle omstandigheden aan God wat u nodig hebt en dank Hem in uw gebeden. Dan zal de vrede van God, die alle verstand te boven gaat, uw hart en gedachten in Christus Jezus bewaren (Filippenzen 4:6-9).

'Dit wil ik niet nog een keer'
Het verhaal van Daan en Jan, ouderling en predikant van Bas

(het verhaal van Bas en Charles, deel 2)

In de raad was al eerder een bezinning op homoseksualiteit gestart. Aanleiding daarvoor was de algemene discussie in de landelijke kerk, niet een concrete casus. De bezinning verliep in harmonie maar bleek ook lastig. Het lukte niet om de kloof tussen de verschillende visies op dit onderwerp te overbruggen. Er ontstond een impasse waardoor het proces enige tijd heeft stilgelegen. Tijdens deze impasse meldde Bas zich bij predikant Daan. Hij vertelde dat hij uit de kast was gekomen. Daan luisterde vooral en maakte hem duidelijk dat dit voor hem niets aan de relatie veranderde.

Na een gesprek tussen Daan en Bas en rapportage daarvan, besloot de raad dat ouderling Jan aan zou schuiven bij deze gesprekken. Dit om de begeleiding van Bas niet op één persoon neer te laten komen en om input te krijgen voor het te formuleren beleid. Het beleid zou een 'algemeen beleid' moeten worden. Met antwoorden op vragen als: wat moet je zeggen als een actief gemeentelid uit de kast komt en een relatie heeft? Wat zeg je tegen gemeenteleden met kritische vragen? Hoe bescherm je Bas en zijn vriend tegen lastige opmerkingen? Hoe bied je een veilige context aan hen? Hoe ga je hier in de gemeente mee om in de Bijbelse context?

Bas stemde daarmee in. Er was nog geen sprake van een vriend of relatie en hij was bang dat hij met zijn werk in de kerk zou moeten stoppen. Dat hoefde niet, natuurlijk niet, omdat homo-zijn geen reden is voor dergelijke besluiten.

Speedboot en mammoettanker

Vrij snel daarna kwam het onderwerp 'liefdesrelatie' in het gesprek naar voren. Het advies van Daan en Jan was: 'neem je tijd en neem geen overhaaste stappen'. Ga eerst rustig ontdekken of je een relatie wilt en of je vindt dat dat mag. Idealiter zou in de tijd die Bas daarvoor nodig had, het beleid in samenspraak met de gemeente vorm kunnen krijgen.

De inzet van Daan en Jan was: laten we samen met Bas en Charles de antwoorden zoeken, het beleid ontwikkelen; laten we hen in het proces van beleid vormen proberen vast te houden en pastoraal te begeleiden en hen samen de gemeente binnenleiden.

Dat lukte niet. Charles en Bas ontwikkelden hun relatie met de snelheid van een speedboot. Het ontwikkelen van gemeente-breed beleid is als de koersverandering van een mammoettanker.

Redelijk snel na het bekend worden van de relatie vertelden Bas en Charles dat er een huis gekocht ging worden en dat er een geregistreerd partnerschap aangegaan werd. De kerkenraad werd toen door de feiten ingehaald. Daan en Jan voelden zich buitenspel gezet, waardoor het vertrouwen in een proces dat samen gevolgd zou kunnen worden tot een eind kwam.

Dubbele verantwoordelijkheid

Jan en Daan deden verslag aan de raad op hoofdlijnen. Daar ontstond de gedachte dat er wel eens vervelende reacties uit de gemeente konden komen richting Bas en Charles en het ontstaan van onrust in (een deel van) de gemeente werd ook niet denkbeeldig geacht. De dubbele verantwoordelijkheid richting het stel en richting de gemeente lag zwaar en die viel niet goed te hanteren, maar vroeg wel om concrete actie vanuit de raad. Het stel en de gemeente hielden geen gelijke tred. De liefde liet zich niet dwingen in het tempo van de gemeente.

Bas en Charles wisten van de inzet om de ontwikkeling van beleid en van de relatie gelijke tred te laten houden. Nu hun relatie zich veel sneller verdiepte en het huis gekocht werd, het partnerschap geregistreerd en publiek gevierd, zag de raad zich genoodzaakt om alle functies voor Bas *on hold* te zetten en hem te verzoeken tijdelijk niet aan het avondmaal aan te gaan. Charles werd aangeraden te wachten met belijdenis doen tot het volgende seizoen om eerst de rust te laten terugkeren. Zowel bij henzelf als in de gemeente. Het besluit was unaniem en bedoeld om de rust te bewaren voor zowel het stel als de gemeente als geheel totdat het beleid verder vorm had gekregen.

Zware gesprekken

Daan vertelde die besluiten aan Bas en voelde zich er beroerd onder. Ouderling Jan wist dat de raad noodgedwongen dit besluit nam, maar merkte ook iets van ruimte om met de gemeente in gesprek te geraken doordat de situatie open kwam te liggen. Daan ging met de kringouderling naar de ouders van Bas en had daar een zwaar gesprek dat zeer slecht viel bij de ouders.

Na afsluiting van het besluitvormingsproces over het beleid is er nog een gesprek geweest tussen de ouders, de (nieuwe) kringouderling en twee direct verantwoordelijken binnen de raad. Daar kon open gesproken worden over de pijn en de teleurstelling in het gehele proces en zijn ook excuses gemaakt voor de pijn die onbedoeld is

aangedaan. Een verslag van dit gesprek is binnen de raad gebruikt om te leren van de situatie.

Bas ging inderdaad niet aan het avondmaal. Hij zat in de kerkzaal en Daan en hij zagen elkaar op het moment van de viering en Daan dacht: dit wil ik niet nog een keer.

Praatstok

De kerkenraad organiseerde een paar avonden om aan de hand van stellingen/uitspraken de meningen in de gemeente in beeld te brengen, als input voor de beleidsontwikkeling. Op deze avonden werd eerst plenair uitleg gegeven. Daarna werd in subgroepen naar elkaar geluisterd met behulp van de praatstok: wie de stok in handen heeft, mag zijn reactie geven op een vraag of stelling. De rest luistert, zonder discussie. Jan of Daan vatte dat verhaal samen om te checken of een en ander goed begrepen was. Daarna werd de stok aan een ander gegeven. Dankzij deze luisteroefening kon veel gedeeld en geleerd worden, zonder dat er een discussie ontstond. Een ouder van Bas bezocht ook een van deze avonden. Het was spannend hoe ieder daarop zou reageren. De ouder brak in tranen uit, maar dat was goed en mocht er zijn. In totaal kwamen op die twee avonden ongeveer 15% van de gemeenteleden.

Bas en Charles wisten dat er algemeen beleid in ontwikkeling was, gericht op elke situatie waarin homoseksualiteit speelde. Voor Bas en Charles zal het heel moeilijk zijn geweest, omdat dat beleid direct op hen toegepast zou worden. Daarmee zal het door hen vooral persoonlijk gevoeld zijn.

Voldoende steun voor alle betrokkenen

Jan en Daan deden hun best het proces van zowel beleidsvorming als concrete begeleiding van beide mannen in goede banen te leiden. Voor Daan speelde daarnaast ook de goede relatie die er al sinds jaren was mee. Predikant en ouderling werden door de snelheid van de ontwikkeling van de relatie overrompeld.

Beiden ervoeren voldoende steun van de kerkenraad, voor zover je dat mag verwachten in een situatie die voor iedereen nieuw is. Zo ging er bij gesprekken altijd iemand mee en werkten er vier man aan beleidsvoorstellen. De raad nam unaniem het voorgestelde beleid aan. De echtgenotes van Jan en Daan steunden hen en voor Daan was het collegiaal overleg een bron van steun. Het ontraden van het avondmaal en de moeite daarmee konden ze ook delen met de raad.

Bas kon te rade bij Daan. De kringouderling was beschikbaar voor de ouders van Bas. Dit was afgesproken bij de start van de begeleiding ter wille van een evenwichtig proces. Het vastgestelde beleid is persoonlijk verteld aan Bas en Charles. Bas constateerde toen: ‘Nu

mag ik alleen nog maar koffie schenken en stoelen klaarzetten.' Dit is voor Jan nog steeds een pijnlijk punt, omdat je iemand zo gunt om z'n talenten in te kunnen zetten.

Steeds in gesprek blijven

In gesprek blijven met elkaar is nog steeds nodig, vindt Jan. En dan niet steeds blijven zeggen dat een homorelatie niet ok is, dan gaat de deur dicht. Het is beter om in gesprek te blijven en te ondersteunen in geloofsontwikkeling. Toen Charles belijdenis deed, kwam een gemeentelid verhaal halen; hij was boos, vond het niet kunnen. Het gaat om de vraag naar actieve acceptatie of gedogen van een relatie. Die komt steeds terug. Zoals bij een kerstviering waarin Bas meewerkte aan het kerstverhaal. Ook toen kwam er een reactie uit de gemeente. Het beleid biedt ruimte aan het vieren van het avondmaal. Het beleid biedt ruimte aan meewerken in ondersteunende functies, niet aan meedoen in een leidende rol. Per situatie zal de raad dat bekijken. Daan en Jan denken dat Bas en Charles zich waarschijnlijk gedoogd zullen voelen. Ze weten het niet zeker.

De raad neemt als Bijbels uitgangspunt dat man en vrouw in een huwelijk verbonden zijn. En niet een man met een man of vrouw met een vrouw. Aan Bas en Charles is wel gevraagd hoe zij de Bijbel lezen en uitleggen en op welke manier zij steun vanuit de Bijbel voor hun relatie zien. Deze vraag werd puur gesteld om inzicht en begrip te krijgen voor hun visie hierop, niet om welke discussie dan ook (opnieuw) te starten. Jan kreeg wel hun subjectieve overtuiging te horen – en respecteert die – maar hoorde geen duidelijke onderbouwing.

Een terugblik

Daan werkt nu in een andere gemeente en herkent veel in de gesprekken daar: je hoort niet iets te vinden van individuele en persoonlijke keuzes. Bij beide partijen ontbreekt een persoonlijke verantwoording ten opzichte van de Schrift. Terwijl de Schrift echte aandacht zou moeten krijgen, met zorgvuldige uitleg én oprechte aandacht voor een concrete broer of zus.

Jan voegt daaraan toe dat mensen liever op de vlakte blijven in deze persoonlijke discussies; dan doe je iemand in ieder geval geen pijn, hoef je zelf geen concreet standpunt in te nemen en kun je er dus ook niet erop aangesproken worden.

Jan en Daan waarderen het dat de vader van Bas ondanks de persoonlijke pijn, begripvol spreekt over 'de kerk'. Hij zoekt in vrede te wandelen met God binnen de context van de gemeente.

Ook hebben beiden respect voor de gemeente die in grote meerderheid toch in heel korte tijd ruimte maakte voor Bas en Charles en hen toch vooral probeerde vast te houden. Helaas ligt het ideaal -

volledige acceptie door iedereen in de gemeente - verder weg dan je zou wensen.

Tips en tops

- De gespreksvorm 'de praatstok' is een topper. Het geeft ruimte aan ieders mening zonder in eindeloze discussies te belanden. Het zorgt voor meer onderling begrip, zonder dat je er direct iets van moet vinden. Het levert waardevolle input voor de beleidsvorming.

- Zorg dat je als gemeente voorbereid bent op deze situaties, dat je beleid geformuleerd hebt en dat alle betrokkenen een begeleider hebben. Let op de snelheid waarmee verschillende personen in dat proces hun weg gaan.

- Vertrouwen is een groot goed tussen broers en zussen in het geloof. Maar dat kan zomaar verloren gaan. In een proces begonnen als broers en zussen in één gemeente die elkaar proberen vast te houden, kom je zomaar tegenover elkaar te staan. En dat is in de context van de gemeente een groot verlies voor alle betrokkenen, zowel in de onderlinge verhoudingen als naar buiten toe.

7 Een zijspoor, een dwaalspoor

Wolter Rose

Een (te) korte toelichting waarom ik geen verantwoordelijkheid wil dragen voor hoofdstuk 6 'Richting en ruimte'

In vogelvlucht

Inleiding

1. Het geloof dat Jezus Christus de Zoon van God is en dat hij opstond uit de dood is wel de gevaarlijkste gedachte in de geschiedenis van de mensheid en filosofie genoemd. De Zoon van God, geboren uit een vrouw … wie zag dat aankomen? Hij is goed, hij is de koning. Wat als de gevaarlijkste gedachte ook de gelukkigste is?

Wijsheid en correctie, vrede en gerechtigheid

2. Hoofdstuk 6 'Keuzes maken' (RH6) geeft de kerken het advies: 'Voer het gesprek bij een open Bijbel'. De geloofwaardigheid van dat advies wordt ondermijnd wanneer het hoofdstuk zelf een aantal bladzijden eerder dingen als ervaring, intuïtie en emotie de doorslag laat geven. De context daar is een pleidooi om ruimte te maken voor gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie.
   Het onderwijs van Christus en de Apostelen over huwelijk en seksualiteit wordt op een essentieel punt op een zijspoor gezet. Daarmee wordt in RH6 een primair leerdoel uit de wijsheids- en kennisoverdracht in Oude en Nieuwe Testament niet gerealiseerd: 'correctie'. Wijsheid en correctie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wie niet open staat voor correctie leidt op een dwaalspoor. De vrucht van correctie is een leven in vrede en gerechtigheid.

Eenheid, verscheidenheid, en het Koninkrijk van God

3. In RH6 wordt de intentieverklaring uitgesproken: 'Voor ons is Romeinen 14 en 15 hierin richtinggevend'. De geloofwaardigheid van deze uitspraak wordt ondermijnd wanneer RH6 in de volgende alinea aan de kerken de suggestie doet over gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie uit te spreken: 'zij mogen er zijn'.

4. Om de schijn van willekeur of vooringenomenheid te voorkomen zou RH6 er beter aan doen het complete oeuvre van Paulus richtinggevend te verklaren — in plaats van twee minder relevante hoofdstukken. Een van de consequenties van die stap is dat het beroep op de Bijbel wegvalt onder de oproep van RH6 tot acceptatie van het bestaan van verscheidenheid op het punt van gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie.

Exegese en hermeneutiek

5. De Bijbel moet iets te zeggen kunnen hebben 'zonder dat er andere krachten nodig zijn om dat te reguleren, of zonder een speciale hermeneutiek van buiten de tekst in te voeren, zodat we kunnen weten wanneer en waar hij kan spreken' (Seitz).

7.1 Inleiding

1. **Het geloof dat Jezus Christus de Zoon van God is en dat hij opstond uit de dood is wel de gevaarlijkste gedachte in de geschiedenis van de mensheid en filosofie genoemd. Wat als de gevaarlijkste gedachte ook de gelukkigste is?**

> To see the Law by CHRIST fulfill'd,
> To hear His pard'ning voice,
> Changes a slave into a child
> And duty into choice.[183]
> ~ William Cowper (1783)

In deze bijdrage geef ik een toelichting op mijn beslissing geen verantwoordelijkheid te willen dragen voor RH6, het hoofdstuk in ons rapport met de titel: 'Richting en ruimte'.[184] Wie wil begrijpen in welk kader onderstaande stellingen staan, raad ik aan eerst mijn persoonlijke reflectie, 'Proef en geniet de goedheid van de Heer' (elders in het rapport), te lezen. Het kan ook geen kwaad kennis te nemen van wat ik in de loop van de jaren geschreven heb over de verbinding tussen spiritualiteit en homoseksualiteit.[185]

In wat volgt zijn mijn pijlen niet gericht op LHB-christenen.[186] Ik neem stelling tegen een pleidooi met een beroep op de Bijbel voor ruimte maken in de gemeente van Christus voor gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie.

---

[183] De wet door CHRISTUS vervuld te zien,
zijn vergevende stem te horen —
het verandert een slaaf in een kind,
en plicht in keuze.

[184] Afkortingen van het type **RH6** verwijzen naar het zo genummerde hoofdstuk in het Rapport.
Ik citeer passages uit de Bijbel in de regel uit NBV21. Wanneer ik van die regel afwijk geef ik dat aan, waarbij EW staat voor: eigen weergave. Wanneer ik in een bestaande vertaling een kleine wijziging maak, markeer ik dat met »…«.

[185] Rose (2018), (2021), (2022) en (2023).

[186] Wat ik specifiek tegen LHB-christenen zou willen zeggen, naast de in de vorige voetnoot te vinden bijdragen, is bijvoorbeeld te vinden in Rose (2009) en (2012).

7.2 Wijsheid en correctie, vrede en gerechtigheid

7.2.1 De belangrijkste exegetische conclusie

Het exegetisch hoofdstuk in ons rapport, RH3, formuleert als belangrijkste conclusie 'dat we in de Bijbel alleen teksten aantreffen die gelijkgeslachtelijke seks afkeuren. Er bestaat wel enige discussie over het blikveld van de Bijbelschrijvers, maar de teksten zelf zijn algemeen in hun spreken.' Stel dat deze conclusie juist is. Het zou een relativering betekenen van de verwarring rond de uitleg van passages als Romeinen 1 en 1 Korintiërs 6. Die verwarring wordt gevoed door het argument dat de afwijzing door Paulus niet betrekking zou hebben op gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag in het algemeen. De afwijzing zou zich beperken tot een specifieke verschijningsvorm van gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag, zoals seks met minderjarigen ('pederastie'), of seks tegen betaling als een religieuze daad ('tempelprostitutie'), of seks in een 'heidens-afgodische context'. RH3 plaatst daar de nodige kritische kanttekeningen bij.

Ik ben ervan overtuigd dat de zojuist geciteerde conclusie aan het slot van RH3 inderdaad juist is.[187] Ook in andere kerkgenootschappen in binnen- en buitenland die wat betreft confessionele overtuiging dicht bij de NGK staan wordt deze conclusie getrokken.[188] De conclusie wordt gedeeld door een keur van ter zake kundige bijbelwetenschappers en theologen uit andere vakgroepen.[189]

7.2.2 Wijsheid en correctie

(a) *Voer het gesprek bij een open Bijbel. Te vaak en te snel komt er in de praktijk een gesprek op gang waarbij vooral wordt gesproken en gedacht vanuit ervaring, intuïtie en emotie. Het gesprek moet gevoerd worden aan de hand van de Bijbel.*
~ RH6

2. **Hoofdstuk 6 'Keuzes maken' (RH6) geeft de kerken het advies: 'Voer het gesprek bij een open Bijbel'. De**

---

[187] Vgl. Rose (2010).
[188] Zoals CGK Taakgroep (2017), CRCNA (2022) en PCAGA (2020).
[189] Ik beperk me tot enkele namen van bijbelwetenschappers en theologen die pleiten *voor* het aanvaarden van gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie, en tegelijk concluderen dat in de Bijbel eenduidig afwijzend gesproken wordt over gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer: Brooten (1996), 244, 301, 302; Johnson (2007); Sanders (2015), 370-73; W. Loader (2017), 120, 144-49; MacCulloch (2003), 705.

geloofwaardigheid van dat advies wordt ondermijnd wanneer het hoofdstuk zelf een aantal bladzijden eerder dingen als ervaring, intuïtie en emotie de doorslag laat geven. De context daar is een pleidooi om ruimte te maken voor gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie.

Het onderwijs van Christus en de Apostelen over huwelijk en seksualiteit wordt op een essentieel punt op een zijspoor gezet. Daarmee wordt in RH6 een primair leerdoel uit de wijsheids- en kennisoverdracht in Oude en Nieuwe Testament niet gerealiseerd: 'correctie'. Wijsheid en correctie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wie niet open staat voor correctie leidt op een dwaalspoor. De vrucht van correctie is een leven in vrede en gerechtigheid.

De zojuist genoemde verwante kerkgenootschappen hebben uit deze exegetische conclusie afgeleid dat er in de gemeente van Christus geen ruimte kan zijn voor gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie. Waarin RH6 een andere weg gaat, is het pleidooi *wel* ruimte te maken voor zulke verbintenissen. Daarmee wordt het onderwijs van Christus en de Apostelen, geworteld in de Tora voor het volk Israël, op een essentieel punt (zie verderop bij stellingen #3 en #4) op een zijspoor gezet.

Ik kan dit pleidooi niet anders duiden dan als een keuze waarin ervaring, intuïtie en emotie uiteindelijk de doorslag geven (zie verderop bij stellingen #4 en #5). Het gevolg is dat het onderwijs van Christus en de Apostelen op een essentieel punt zijn corrigerende functie verliest. Voor mij is dat onaanvaardbaar, omdat correctie in de wijsheids- en kennisoverdracht in Oude en Nieuwe Testament een primair leerdoel is. Dat zal ik uitleggen.

De eerste keer dat in het boek Spreuken de pupil rechtstreeks wordt aangesproken hoort hij deze woorden: 'Mijn zoon, luister naar de vermaning van je vader'.[190] Bij 'vermaning' — of 'correctie', zoals ik het woord vertaal — gaat het om 'onderwijs in het vermijden van fouten'. Het is 'oorspronkelijk, en meestal, een les bedoeld om een morele fout te corrigeren'. Correctie 'wordt altijd gegeven door een meerdere aan een mindere, die moreel verplicht is maar niet gedwongen wordt te luisteren en te leren'. Het gaat om

[190] Spr. 1:8, HSV. De weergave in de HSV, 'vermaning', heeft de voorkeur boven een minder nauwkeurige weergave zoals 'lessen' (NBV21) of 'onderricht' (WV).

'gezaghebbende correctie en discipline' en niet om 'advies zoals men een meerdere kan geven'.[191]

De aanwezigheid van het woord *correctie* aan het begin van Les Een in het boek Spreuken sluit aan bij de korte inleiding helemaal aan het begin van het boek. Daar worden de leerdoelen van het boek geformuleerd. In die leerdoelen is, verrassend, niet het woord *wijsheid* dominant, maar het woord *correctie*.[192] Wijsheid en correctie verachten is typerend voor een dwaas, stelt het laatste vers van deze korte inleiding.[193]

7.2.3 Correctie en ervaring

Het thema 'correctie' vormt vervolgens een rode draad in het boek Spreuken. In Les Drie[194] van de lange inleiding van het Spreukenboek[195] wordt de pupil eerst gewaarschuwd niet op eigen zicht te steunen en niet eigenzinnig te zijn.[196] Even verderop in de les wordt hij aangespoord open te staan voor correctie. Er wordt ook een reden gegeven, verbonden met een empirische waarneming:

> De »correctie« door de HEER, mijn zoon, moet je niet verwerpen
> en je moet niet neerslachtig worden van zijn kastijding,
> want wie Hij liefheeft wijst de HEER terecht,
> zoals een vader dat doet met zijn geliefde zoon.
> Gelukkig de mens die wijsheid vindt,
> de mens die inzicht verkrijgt.
> ~ een wijsheidsleraar (Spr. 3:11-13, WV ['terechtwijzing'])

De vergelijking met een liefhebbende vader is een goed voorbeeld van de functie van empirische waarnemingen in het boek Spreuken. Die staan in dienst van wijsheids- en kennis*overdracht*, wat iets anders is dan wijsheids- en waarheidsvinding. 'De resultaten van de waarneming-oefeningen die de vaders hun zonen opgeven, zijn van tevoren al bekend.'[197]

---

[191] Fox (2000), 34. Vgl. Widder (2014), 192-93; Stewart (2016), 86-87; Winkler (2017), 89.
[192] Die dominantie is gemakkelijk te herkennen in de concordante weergave in de HSV (3× 'vermaning').
[193] Spr. 1:7.
[194] Spr. 3:1-12.
[195] Spr. 1:8-9:18.
[196] Spr. 3:5-7.
[197] Kartje (2014), 48-52. Vgl. Fox (1989), 90-91 en (2007), 670-74 over Spr. 6:6-11; 7:6-27, 24:30-34.

De mate waarin iemand open staat voor correctie bepaalt de richting die hij — zichzelf en anderen — wijst:

> Een weg die leidt naar leven:
> dat is iemand die correctie ter harte neemt.
> Maar wie vermaning naast zich neer legt,
> is iemand die op een dwaalspoor leidt.
> ~ een wijsheidsleraar (Spr. 10:17, EW)[198]

7.2.4 Correctie en liefde

Ook in het onderwijs van Christus is 'correctie' een terugkerend leerdoel. In de Evangeliën komt het voor in bijvoorbeeld de Bergrede (o.a. de herhaalde tegenstelling: 'Jullie hebben gehoord', tegenover: 'Dit zeg ik daarover: […]', in oudere vertalingen: 'Maar ik zeg u')[199] en bijvoorbeeld in onderwijs van Christus over echtscheidingsgronden ('Ik zeg u dit: […]').[200]

Correctie is een met enige regelmaat terugkomend leermoment in brieven van Christus aan christelijke gemeenten opgetekend door Johannes de Ziener in het boek Openbaring. Woorden als 'Maar dit heb ik tegen u […]' komen in deze brieven verschillende malen terug. In de brief aan de gemeente in Laodicea duidt Christus zichzelf aan als: 'Amen, de trouwe en betrouwbare getuige, het begin van Gods schepping'. In deze laatste van de zeven brieven legt Christus — net als de wijsheidsleraar in het boek Spreuken — een verbinding tussen correctie en liefde:

> Iedereen die Ik liefheb wijs Ik terecht en bestraf Ik. Zet u
> dus volledig in en kom tot inkeer.
> ~ Christus (Opb. 3:19)

7.2.5 Correctie, vrede en gerechtigheid

Ook de anonieme schrijver van de brief aan de Hebreeën ziet correctie als een bewijs van liefde: 'God behandelt u als zijn kinderen'. Hij wijst op het doel van correctie: God 'berispt ons voor onze eigen bestwil, om ons te laten delen in zijn heiligheid.' Tegelijk is de briefschrijver realistisch: 'Een vermaning lijkt op het moment zelf geen vreugde te brengen, slechts verdriet'. Toch is er een goede reden om vol te

---

[198] Een weergave zoals in NBV21 ('bevindt zich op een dwaalspoor') doet geen recht aan de stam van het gebruikte werkwoord; zie (naast woordenboeken Hebreeuws): Fox (2000), 520; J. Loader (2022), 146-47.
[199] Matt. 5-7.
[200] Matt. 19:9.

houden: wie door correctie gevormd is, 'plukt er op den duur de vruchten van: een leven in vrede en gerechtigheid.'[201]

7.3 Eenheid, verscheidenheid, en het Koninkrijk van God

7.3.1 Context en reikwijdte

(b) *Maar hoe zit het dan met de eenheid in verscheidenheid? Is er nog ruimte voor de lokale gemeenten om een eigen beleid te vormen? Voor ons is Romeinen 14 en 15 hierin richtinggevend.*
~ RH6

(c) *Een dergelijke uitspraak zouden de kerken ook over homoseksuele relaties kunnen uitspreken: zij mogen er zijn.*
~ RH6

3. **In RH6 wordt de intentieverklaring uitgesproken: 'Voor ons is Romeinen 14 en 15 hierin richtinggevend'. De geloofwaardigheid van deze uitspraak wordt ondermijnd wanneer RH6 in de volgende alinea aan de kerken de suggestie doet over gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie uit te spreken: 'zij mogen er zijn'.**

'De Heer Jezus geeft mij de vaste overtuiging dat niets op zichzelf onrein is; iets is alleen onrein voor wie het als onrein beschouwt.'[202] Deze woorden van Paulus de Apostel, geciteerd in RH6, staan in een helder omlijnde context: verschil van mening over eten en drinken (en over feestdagen).[203] Deze context bepaalt de reikwijdte van Paulus' woorden. RH6 verklaart Romeinen 14-15 'richtinggevend' en doet vervolgens de suggestie aan de kerken over gelijkgeslachtelijke seksuele relaties uit te spreken: 'zij mogen er zijn' — naar analogie van Paulus' woorden in Romeinen 14.

Deze suggestie van RH6 doet geen recht aan de specifieke context van de woorden van Paulus. 'Het koninkrijk van God is geen zaak van eten en drinken, maar van gerechtigheid, vrede en vreugde door de

[201] Heb. 12:4-11.
[202] Rom. 14:14.
[203] Over deze identificatie van het onderwerp in deze hoofdstukken bestaat inmiddels 'een vrijwel universele overeenstemming', Barclay (2013), 192. Vgl. Shogren (2000), 242.

heilige Geest'.[204] Deze woorden van de Apostel een paar zinnen verder geeft het — vanuit het perspectief van het Koninkrijk van God — relatief lage gewicht aan van de onderwerpen waarover in de gemeente van Rome verschil van inzicht bestaat, zoals eten en drinken. Dat lage gewicht verklaart dat Paulus als het gaat over eten en drinken zegt: 'Uw overtuiging is een aangelegenheid tussen u en God.'[205]

7.3.2 Deel hebben aan het Koninkrijk van God

Er zijn ook onderwerpen met een relatief hoog gewicht — gezien vanuit het perspectief van het Koninkrijk van God. Dan ziet Paulus geen ruimte voor verschil van mening. De reden is dat zij iemands deel hebben aan het Koninkrijk van God bedreigen. *Porneia* ('verboden seks'), inclusief de gelijkgeslachtelijke variant,[206] is zo'n onderwerp. In zulke gevallen spreekt de Apostel in de gebiedende wijs: 'Vlucht weg van »*porneia*«',[207] of 'vlucht weg van de afgodendienst'.[208]

De twee thema's *porneia* en afgodenverering — vaak in deze volgorde — staan in de Top Drie bovenaan in lijsten van zondig gedrag dat een bedreiging vormt voor iemands deelhebben aan het Koninkrijk van God.[209] De thema's van Romeinen 14 en 15 (eten en drinken, feestdagen) zul je in zulke lijsten van Paulus niet tegenkomen.[210]

---

[204] Rom. 14:17.
[205] Rom. 14:22.
[206] Zie RH3 voor de uitleg van de woorden *malakoi* en *arsenokoitai* in 1 Kor. 6:9.
[207] 1 Kor. 6:18, WV ['ontucht'].
[208] 1 Kor. 10:14, HSV.
[209] 1 Kor. 6:9-10, Gal. 5:19-21 (in deze twee brieven staat *porneia* in een hogere rositie dan afgodenverering), en Ef. 5:3-5. Vgl. Rom. 1:26-32; Kol. 3:5-6.
[210] 'Terwijl deelname aan afgodenverering of seks met een prostituee volstrekt onverenigbaar waren met Christus, en niet konden worden uitgevoerd ter ere van Christus of uit dankbaarheid jegens God (1 Kor. 6:12-20; 10:14-22), is er niets aan koosjer-regels of sabbat-viering dat Paulus intrinsiek onverenigbaar acht met trouw aan Christus', Barclay (2013), 200. Vgl. Brooten (1996), 282; Snyder Belousek (2021), 264-66.
Paulus sluit zich met dit onderscheid aan bij het onderwijs van Christus in Marcus 7:17-23 (vgl. Matteüs 15:12-20), waar de Evangelieschrijver concludeert dat Christus 'alle spijzen rein' verklaart. Dat leidt hij af uit de voorafgaande woorden van Christus, '"dat niets dat van buitenaf in de mens komt, hem onrein kan maken omdat het niet in zijn hart, maar in zijn maag komt en in de beerput weer verdwijnt"'. Na het rein verklaren van 'alle spijzen' blijven nog steeds zaken over die het stempel 'onrein' krijgen, zoveel wordt duidelijk uit het vervolg van de woorden van Christus. Hij noemt een lijst van dertien 'slechte dingen', waaronder '*porneia*' (dit keer in het meervoud) en 'overspel' (ook meervoud). Daarvan zegt hij: '"al deze slechte dingen komen van binnenuit, en die maken de mens onrein."'

7.3.3 De Apostel Paulus zelf richtinggevend

(d) *Accepteer dat er verscheidenheid bestaat en dat er verschillen zijn […] Het deputaatschap als geheel heeft geen vrijmoedigheid om die verscheidenheid af te wijzen.*
~ RH6

4. **Om de schijn van willekeur of vooringenomenheid te voorkomen zou RH6 er beter aan doen het complete oeuvre van Paulus richtinggevend te verklaren — in plaats van twee minder relevante hoofdstukken. Een van de consequenties van die stap is dat het beroep op de Bijbel wegvalt onder de oproep van RH6 tot acceptatie van het bestaan van verscheidenheid op het punt van gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie.**

Een lezer van het hoofdstuk zou het vermoeden kunnen uitspreken dat Paulus voor RH6 blijkbaar wel richtinggevend mag zijn wanneer hij de idealen en voorkeuren bevestigt die Westerse samenlevingen van de eenentwintigste eeuw domineren, zoals het accepteren van verscheidenheid. RH6 zou die kritiek kunnen ontzenuwen door niet Romeinen 14-15 maar het complete oeuvre van de auteur van deze hoofdstukken richtinggevend te verklaren.

Het complete oeuvre van Paulus de Apostel richtinggevend verklaren heeft twee consequenties. Het zou betekenen (i) dat de Paulus van alle door hem geschreven brieven net zoveel gezag heeft als de Paulus van Romeinen 14-15. Concreet houdt dat bijvoorbeeld in: de Paulus van Romeinen 1 kan niet worden uitgespeeld tegen de Paulus van Romeinen 14. Het zou betekenen (ii) dat RH6 zich door de auteur van Romeinen 14-15, Paulus, laat doorverwijzen naar een passage uit zijn oeuvre die vanwege de verwante thematiek vele malen relevanter is: 1 Korintiërs 5-7.

Het hele oeuvre van Paulus richtinggevend verklaren, inclusief Romeinen 1 en 1 Korintiërs 5-7, is niet zonder risico. Het is wel een moedige stap. Het zal eraan bijdragen dat er vrijmoedigheid groeit voor het afwijzen van de bestaande verscheidenheid rond gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie. De oproep in RH6 tot acceptatie van deze verscheidenheid zal niet langer met een beroep op de Bijbel te verdedigen zijn.

7.4 Exegese en hermeneutiek

5. **De Bijbel moet iets te zeggen kunnen hebben 'zonder dat er andere krachten nodig zijn om dat te reguleren, of zonder een speciale hermeneutiek van buiten de tekst in te voeren, zodat we kunnen weten wanneer en waar hij kan spreken' (Seitz).**

In 2006 maakt Christopher Seitz, hoogleraar Oude Testament, de balans op van zijn jarenlange participatie in kerkelijke gesprekken over Bijbel en homoseksualiteit. Hij constateert dat de uitleg van de Bijbel zich in een crisis bevindt. Hij onderscheidt drie fasen in de route naar een acceptatie van gelijkgeslachtelijke seksuele relaties. In *Fase Een* wordt betoogd dat relevante passages uit de Bijbel anders uitgelegd moeten worden, bijvoorbeeld: 'Romeinen 1 ging over specifieke, exotische *vormen* van homoseksueel wangedrag in de late oudheid' (vergelijk bij stelling #2 hierboven).

In *Fase Twee* wordt toegegeven 'dat de teksten in feite *wel* zeggen wat ze vroeger geacht werden te zeggen […] en dat de Bijbel in werkelijkheid consequent negatief was over gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag. Nu werd het nodig te betogen dat wat de Bijbel ons bood zoiets was als een globale leidraad voor het nemen van beslissingen.' In *Fase Drie* wordt betoogd 'dat de Bijbel ons niet verder helpt op het punt van gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag in onze tijd, want wat we in onze tijd hebben was onbekend in Bijbelse tijden.'

In deze typologie zit RH6 duidelijk niet in Fase Een. Het heeft er veel van weg dat RH6 zich in wat Seitz noemt 'Fase Twee' bevindt. In RH6 heeft de Bijbel op het punt van gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag, zoals Seitz het verwoordt, 'geen wetgevende (halachische), aansporende, beperkende of concreet verwijzende betekenis; hij heeft "thema's" die resoneren met intuïties of overtuigingen die al aanwezig zijn'.[211]

7.4.1 Kortsluiting

'Ik denk dat het belangrijk is helder te zeggen dat wij inderdaad de duidelijke geboden van de Schrift verwerpen,' schrijft Luke Johnson, hoogleraar Nieuwe Testament. 'We beroepen ons op een ander gezag wanneer we uitspreken dat homoseksuele verbintenissen heilig

[211] Seitz (2006), 176-78.

en goed kunnen zijn.'[212] Dit is heldere taal. Ik ben er het niet mee eens, maar ik kan het volgen.

Ik kan het niet volgen wanneer ons rapport in RH6 uitmondt in een pleidooi ruimte te maken voor gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie, en in de oproep tot acceptatie van verscheidenheid op dit punt. Het is een pleidooi waarmee — zoals ik hierboven heb betoogd — de geloofwaardigheid ondermijnd wordt van (i) de aanbeveling het gesprek in de gemeenten te voeren 'bij een open Bijbel', en van (ii) de intentieverklaring Romeinen 14-15 'richtinggevend' te laten zijn. Er ontstaat kortsluiting in mijn hoofd. Mijn lichaam protesteert: ik krijg er — letterlijk — buikpijn van.

7.4.2 Hermeneutiek als bezinning op het verstaansproces

In 2013 presenteerden Deputaten-Overleg Eenheid GKv & Commissie voor Contact en Samenspreking met andere kerken NGK een 'Tweede overeenstemming hermeneutische uitgangspunten'. De twee partijen spraken onder meer uit:

> wij zien dat zowel in de NGK als in de GKv de gehoorzaamheid onder druk staat en nooit vanzelf spreekt, maar zien tegelijk bij elkaar het verlangen om te gehoorzamen aan God die ons aanspreekt in zijn woord. Hermeneutiek is geen schone schijn, bedoeld om de schrift te masseren en voor de gehoorzaamheid weg te lopen.
> […]
> Onder hermeneutiek verstaan we niet een activiteit die volgt op de exegese, waarin de kloof tussen een oude tekst en een moderne lezer overbrugd moet worden. Hermeneutiek begrijpen wij als kritische bezinning op het hele verstaansproces, dat ook de exegese omvat. Dit verstaansproces is niet van een hermeneutiek afhankelijk, maar hermeneutiek kan wel het verstaansproces kritisch begeleiden en waar nodig verbeteren.
> […]
> In de 'Overeenstemming over hermeneutische uitgangspunten' hadden we al consensus bereikt over de verhouding van exegese en hermeneutiek. Hermeneutiek mag

[212] Johnson (2007).

> geen middel zijn om met mooie woorden ten diepste Gods Woord naast ons neer te leggen.[213]

Het hoeft geen betoog dat in RH6 voorbijgegaan wordt aan de consensus tussen twee commissies uit de toenmalige NKG en GKv over de verhouding tussen exegese en hermeneutiek. Hermeneutiek wordt in RH6 toch weer gebruikt als 'een activiteit die volgt op de exegese, waarin de kloof tussen een oude tekst en een moderne lezer overbrugd moet worden.' Zolang in RH6 meerdere keren de geloofwaardigheid van eigen woorden uit het rapport ondermijnd wordt, kan ik niet anders dan concluderen — ik zou voor een lief ding willen dat ik het niet hoef te zeggen — dat wat in dit hoofdstuk van het rapport gebeurt, rijmt met wat genoemd wordt: 'met mooie woorden ten diepste Gods Woord naast ons [neerleggen].'

7.4.3 Een verstaansproces zonder regulering door hermeneutiek

Ik ervaar de impasse in het gesprek over de morele status van gelijkgeslachtelijke verbintenissen met een seksuele dimensie als — in de woorden van Seitz — 'een crisis die te maken heeft met het feit dat de Bijbel een soort "wassen neus" wordt, vatbaar voor elke interpretatie.' Ik ben het met Seitz eens dat gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer niet 'een bijzonder afschuwelijke zonde is'. Inderdaad, LHB-ers in een relatie met een seksuele dimensie zijn niet een 'speciale categorie zondaren'.

Seitz beschrijft helder waar voor mij het probleem wel zit: bij 'het potentiële onvermogen van de Bijbel om op een duidelijke of eenduidige manier te spreken.' In de Bijbel is een consequent negatief oordeel te vinden over gelijkgeslachtelijk seksueel verkeer (vgl. RH3 in ons rapport). Seitz stelt dat 'een beroep op de duidelijke betekenis van de Schrift' is geboren uit een specifieke overtuiging die ook mijn overtuiging is. Het is de overtuiging

> dat de Bijbel *iets te zeggen kan hebben zonder dat er andere krachten nodig zijn om dat te reguleren, of zonder een speciale hermeneutiek van buiten de tekst in te voeren, zodat we kunnen weten wanneer en waar hij kan spreken*.
> […]
> de Bijbel verliest zijn reputatie op het specifieke gebied van toereikendheid en betrouwbaarheid, en geen enkele

[213] DOECCS (2013). Voor kritiek op een eerdere versie van de hermeneutische argumentatie in RH6, zie de notulen van de NGK LV Zeewolde (2015), 7-8; De Boer (2015). Vgl. ook de bespreking van NGK CAH (2015) door Nullens (2015).

zaak, hoe goed bedoeld ook, kan dat als een aanvaardbare bijwerking hebben.[214]

> U bent goed geweest voor uw dienaar,
> HEER, zoals u hebt beloofd.
> Leer mij goed oordelen en onderscheiden,
> ik heb vertrouwen in uw geboden.
> […]
> Ik dwaal rond als een verloren schaap.
> Zoek uw dienaar,
> want ik vergeet uw geboden niet.
> ~ een bidder (Ps. 119:65-66, 176)

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Barclay, John. 2013. 'Faith and Self-Detachment from Cultural Norms: A Study in Romans 14–15'. *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 104: 192–208. https://durham-repository.worktribe.com/preview/1448807/12674.pdf.

Brooten, Bernadette. 1996. *Love Between Women: Early Christian Responses to Female Homoeroticism*. The Chicago Series on Sexuality, History, and Society. Chicago: University of Chicago Press. https://archive.org/details/bernardette-j.-brooten-love-between-women.

CGK Taakgroep. 2017. *Homoseksualiteit en homoseksuele relaties: Beknopte toelichting / Waarom de Christelijke Gereformeerde Kerken ondanks vijftien revisieverzoeken blijven bij hun uitspraak van 2013*. Amsterdam: Buijten en Schipperheijn. https://cgk.nl/wp-content/uploads/2023/08/CGK-homoseksualiteit-brochure.pdf.

Cowper, William. 1783. 'Love constraining to obedience'. In *Olney Hymns*, onder redactie van John Newton, 3de dr., 340–41. London: Wilkins.

[214] Seitz (2006), 178-79 (cursivering oorspronkelijk). Vgl. Rose (2022).

https://ia800709.us.archive.org/21/items/olneyhymnsbyjne00cowpgoog/olneyhymnsbyjne00cowpgoog.pdf#page=373.

CRCNA. 2022. 'Report of the Committee to Articulate a Foundation-laying Biblical Theology of Human Sexuality'. 2022. https://www.crcna.org/sites/default/files/human_sexuality_report_2021.pdf.

De Boer, Ad. 2015. 'Bijdrage aan bespreking LV NGK 21 november 2015'. https://www.ngkdeontmoeting.nl/wp-content/uploads/2012/09/Bijdrage-LV-21-november-2015.pdf.

DOECCS [Deputaten-Overleg Eenheid GKv & Commissie voor Contact en Samenspreking met andere kerken NGK]. 2013. 'Tweede overeenstemming hermeneutische uitgangspunten'. https://onderweg-naar1kerk.nl/download/339.

Fox, Michael. 1989. *Qohelet and his Contradictions*. Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series, 71; Bible and Literature Series, 18. Sheffield: Almond. https://archive.org/details/qohelethiscontra0000foxm.

———. 2000. *Proverbs 1-9: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 18A. New York: Doubleday.

———. 2007. 'The Epistemology of the Book of Proverbs'. *Journal of Biblical Literature* 126.4: 669–84. https://www.academia.edu/2217520.

Johnson, Luke. 2007. 'Homosexuality and the Church: Scripture and Experience'. *Commonweal* [online]. 11 juni 2007. https://www.commonwealmagazine.org/homosexuality-church-0.

Kartje, John. 2014. *Wisdom Epistemology in the Psalter: A Study of Psalms 1, 73, 90, and 107*. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 472. Berlin; Boston: De Gruyter.

Loader, James. 2022. *Proverbs Volume II: Proverbs 10-15*. Historical Commentary on the Old Testament. Leuven: Peeters.

Loader, William. 2017. 'Reading Romans 1 on Homosexuality in the Light of Biblical/Jewish and Greco-Roman Perspectives of its Time'. *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 108.1: 119–49. https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/35970.

MacCulloch, Diarmaid. 2003. *Reformation: Europe's House Divided*. London; New York: Allen Lane. https://archive.org/details/reformation00diar_0.

NGK CAH. 2015. 'Ambt en homoseksualiteit: een Bijbels verantwoord perspectief? Rapport van de Commissie Ambt en Homoseksualiteit ten behoeve van de Landelijke Vergadering Zeewolde 2013 van de Nederlands Gereformeerde Kerken'. https://drive.google.com/open?id=0B5U_4WtqXMUfS2t2NVdmSjhmY28.

NGK LV [NGK Landelijke Vergadering] Zeewolde. 2015. ‘Notulen 12e zitting’. 2015. https://drive.google.com/file/d/0B5U_4WtqXMUfNHhUSEtUZ-WtQQ2M/view?usp=drive_link&resourcekey=0-A7pzDNL6aL-DIeB0F9qI60A.

Nullens, Patrick. 2015. ‘De dans rond de olifant: “NGK-rapport over homoseksualiteit kiest voor wankel compromis”’. *OnderWeg* 1.13 (juni): 24–27. https://www.onderwegonline.nl/4290-ngk-rapport-over-homoseksualiteit-kiest-voor-wankel-compromis.

PCAGA. 2020. ‘Report of the Ad Interim Committee on Human Sexuality’. 2020. https://pcaga.org/wp-content/uploads/2020/05/AIC-Report-to-48th-GA-5-28-20-1.pdf.

Rose, Wolter. 2009. ‘Verder met het Evangelie van Christus: Homo’s/lesbiennes en de gemeente van Christus’. In *Hij is goed, hij is de Koning: De profeet Zacharia, de Hebreeuwse taal, het Evangelie en Gods glorie*, 185–207. Franeker: Van Wijnen, 2020. https://www.researchgate.net/profile/Wolter-Rose/publication/361587462_HIJ_IS_GOED_HIJ_IS_DE_KONING/links/62baf78bf9dee438e8c8936b/HIJ-IS-GOED-HIJ-IS-DE-KONING.pdf#page=186.

———. 2010. ‘Polarisatie over Bijbel en homoseksualiteit’. In *Omgaan met olifanten: Verdere bezinning op vijf brandende onderwerpen*, onder redactie van Henk Medema, 57–73. Heerenveen: Medema.

———. 2012. ‘We hebben elkaar wat te vertellen’. In *Hij is goed, hij is de Koning: De profeet Zacharia, de Hebreeuwse taal, het Evangelie en Gods glorie*, 209–18. Franeker: Van Wijnen, 2020. https://www.researchgate.net/profile/Wolter-Rose/publication/361587462_HIJ_IS_GOED_HIJ_IS_DE_KONING/links/62baf78bf9dee438e8c8936b/HIJ-IS-GOED-HIJ-IS-DE-KONING.pdf#page=210.

———. 2018. ‘Getuige zijn van Gods ultieme grootheid: Wat het zien van Gods glorie (ook) betekent’. In *Hij is goed, hij is de Koning: De profeet Zacharia, de Hebreeuwse taal, het Evangelie en Gods glorie*, 283–302. Franeker: Van Wijnen, 2020. https://www.researchgate.net/profile/Wolter-Rose/publication/361587462_HIJ_IS_GOED_HIJ_IS_DE_KONING/links/62baf78bf9dee438e8c8936b/HIJ-IS-GOED-HIJ-IS-DE-KONING.pdf#page=284.

———. 2021. ‘Zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder: Gods glorie, jouw geluk’. *OnderWeg* 7.14: 52–55. https://www.onderwegonline.nl/19700-zing-vecht-huil-bid-lach-werk-en-bewonder.

———. 2022. '"Als uw woorden opengaan, is er licht": Bijdrage Studiedag "Verbonden voor het leven"'. 25 november 2022. https://www.researchgate.net/publication/365762861.

———. 2023. 'De bevrijdende kracht van de vroegchristelijke seksuele moraal'. *Met andere woorden*/online. 15 februari 2023. https://www.debijbel.nl/wereld-van-de-bijbel/met-andere-woorden/jaargang-42/een-briefwisseling-over-homoseksualiteit-1.

Sanders, Ed. 2015. *Paul: The Apostle's Life, Letters, and Thought*. Minneapolis: Fortress.

Seitz, Christopher. 2006. '"Be Ye Sure That the LORD He Is God" — Crisis in Interpretation and the Two Testament Voice of Christian Scripture'. In *The Character of Christian Scripture: The Significance of a Two-Testament Bible*, 173–90. Studies in Theological Interpretation. Grand Rapids: Baker Academic, 2011. https://web.archive.org/web/20060210160057/http://www.anglicancommunioninstitute.org:80/articles/SA-Seitz.htm.

Shogren, Gary. 2000. '"Is the Kingdom of God about Eating and Drinking or Isn't It?" (Romans 14:17)'. *Novum Testamentum* 42.3: 238–56. https://www.researchgate.net/publication/240682804_Is_the_kingdom_of_god_about_eating_and_drinking_or_isn%27t_it_Romans_1417.

Snyder Belousek, Darrin. 2021a. *Marriage, Scripture, and the Church: Theological Discernment on the Question of Same-Sex Union*. Grand Rapids: Baker Academic.

Stewart, Anne. 2016. *Poetic Ethics in Proverbs: Wisdom Literature and the Shaping of the Moral Self*. New York: Cambridge University Press.

Widder, Wendy. 2014. *'To Teach' in Ancient Israel: A Cognitive Linguistic Study of a Biblical Hebrew Lexical Set*. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 456. Berlin; Boston: De Gruyter.

Winkler, Matthias. 2017. *Das Salomonische des Sprichwörterbuchs: Intertextuelle Verbindungen zwischen 1Kön 1-11 und dem Sprichwörterbuch*. Herders biblische Studien 87. Freiburg: Herder.

'Het is geen prettige stilte'
Het verhaal van Gert en Anke, ouders van Bas

(het verhaal van Bas en Charles, deel 3)

Gert en Anke groeiden op met de opvatting dat homoseksualiteit niet goed is en dat een homoseksuele relatie niet hoort. Daar kregen ze niet uitleg bij en er werd ook niet over gepraat. Maar toen ze allebei mensen leerden kennen met een homoseksuele relatie die dicht bij God leefden, dachten ze: wie zijn wij om daarover een oordeel te hebben? Inmiddels is voor hen helder dat de Bijbel helemaal niet duidelijk is over homoseksualiteit.

Na een persoonlijk proces van verwerken van het uit de kast komen van hun zoon maakte Gert een boekje. Hij maakte schilderingen, schreef er korte teksten bij en gaf die door aan mensen van Wijdekerk. Omdat hij zoveel positieve reacties kreeg, stuurde hij het naar drie uitgevers, waarvan er een de volgende dag al reageerde. Het unieke van het boekje is dat de ouders de doelgroep vormen.

Het is een eerlijk verhaal geworden. Ook pijn en moeiten worden benoemd. Echt moeilijk was het verhaal over de kerk. Gert bleef maar schaven en herschrijven. Want het boekje moest ook een brug worden tussen ouders en de kerk. Toen de nieuwe dominee een stukje uit het boek voorlas in een dienst was dat voor Gert een positieve verrassing.

In tranen

Het gesprek in de eigen kerk vonden beiden teleurstellend. Er was wel een gemeenteavond waarop je je mocht uitspreken. Onderlinge reacties mochten toen niet. Gert brak na een harde veroordelende opmerking van een gemeentelid in tranen uit. Als start was dat goed, maar een vervolg bleef uit. Een gemeentebreed gesprek over een concept-beleidsnotitie kwam er niet, terwijl dat wel was beloofd. De notitie was meteen definitief, maar werd wel mondeling toegelicht aan zoon en schoonzoon en aan Anke en Gert. Toen leek het alsof de deur naar het avondmaal open stond, maar op papier stond het zo geformuleerd dat de deur zo goed als dicht zat. De formulering is in tweede instantie nog aangepast. Op een tweede gemeenteavond werd het beleid toegelicht maar niet onderbouwd. Voor Anke en Gert voelde het als een inbreuk op hun privacy toen tijdens het hele proces hun zoon en zijn vriend met naam en toenaam genoemd werden.

Het had anders kunnen gaan

Hoe had een goed proces in de gemeente er volgens Gert en Anke uitgezien? Het had moeten starten met een kerkdienst, over verdraagzaamheid, eenheid en verbondenheid met elkaar. Dat had de gemeente bepaald bij de opdracht om elkaar lief te hebben en te verdragen, denken Gert en Anke. Maar het verschil in tempo van gemeente en individuele betrokkenen had niet voorkomen kunnen worden.

Dat zoon Bas op non-actief werd gezet, had ook anders gemoeten. Tijdens de beleidsvorming mocht zoon Bas niet meer meedoen als leider van de club, hij moest uit een combo en hij was niet welkom aan het avondmaal. Als hem in een gesprek was verteld dat de kerk het moeilijk had met deze betrokkenheid van hem, had hij zich kunnen terugtrekken. Nu werd hij 'geschorst'. Voor hoelang? Echt heel erg pijnlijk was de afhouding van het avondmaal. Niet welkom bij het lichaam van Christus, niet welkom bij God? In die tijd zijn Gert en Anke zelf ook niet naar het avondmaal gegaan.

Geen prettige stilte

Inmiddels is iedereen welkom aan het avondmaal, zingen Bas en zijn partner mee in het combo maar niet samen op het podium – conform een tijdelijke aanwijzing van de raad. Maar verder is het nu volledig stil. Gert en Anke hebben geen energie meer om opnieuw in gesprek te gaan. Er zijn enkele andere homo's die op de achtergrond blijven in de kerk. Of weggaan. Het is geen prettige stilte. Er is al vijf jaar geen pastorale zorg geweest, er wordt niet meer over gepraat. Het beleid is bepaald, dus het probleem bestaat niet meer. Gert en Anke voelen afstand, hebben het idee dat ze gemeden worden. Ooit stonden ze midden in de gemeente, maar nu worden ze niet meer gevraagd voor taken.

Het kringetje om Gert en Anke heen is kleiner geworden, maar is wel hecht en betrokken en op het goede moment ineens aanwezig. Een zegen.

Het contact met de raad en de pastorale zorg voor Gert en Anke verliep niet goed. De wijkouderling vond in een eerste gesprek dat homoseksualiteit een keuze was. Gert en Anke voelden zich ter verantwoording geroepen over de keuzes die de jongens maakten. Het contact bekoelde en dat is nog steeds zo, het is nooit uitgesproken. De nieuwe predikant daarentegen verraste positief door aandacht te besteden aan het verschijnen van het boek.

Het communicatieteam van de gemeente wilde de volledige controle over de media-uitingen naar aanleiding van het verschijnen van het boek. Die controle ging nogal ver door interviews te willen

redigeren. Toch is de gemeente nog waardevol, vinden Gert en Anke. Bas en Charles zijn er actief, en zelf hebben ze er goede vrienden.

Kinderwens

Er ligt nog wel een struikelblok: de kinderwens van Bas en Charles. Het beleid van de kerk laat geen ruimte voor eventuele kinderen. De kerkenraad wil geen verduidelijking geven over de inhoud van deze tekst maar wil pas reageren als de situatie bij de jongens verandert. Dus wordt er weer ad hoc beleid gemaakt, waarbij Bas en Charles het onderwerp zijn.

De kerk zou idealiter moeten luisteren en nog eens luisteren. Beleid vormen met al die verschillende mensen met verschillende gedachten is lastig, maar luisteren naar individuele gemeenteleden is belangrijker. Een theologisch gesprek alleen is niet genoeg.

Voor een van de andere kinderen was dit de bekende druppel. Hij liet zich uitschrijven, het andere kind is nog wel betrokken bij de kerk.

Bas en Charles hebben pastorale zorg nodig, vinden Gert en Anke. Eerder kregen ze dat van de pastoraal medewerkster, een wijze dame van ongeveer 65 met goede oren en een groot hart. Ook kwam een voormalig predikant van de gemeente te hulp, met aandacht en gebed. Fijn, maar confronterend dat ze dat van de eigen gemeente niet kregen

Zelf leerden Gert en Anke meer en meer af om te oordelen. Dat laten ze aan God. Ze kregen geen afkeer van God, ze waren wel boos en ontstemd over zijn grondpersoneel. Over harde en afwijzende reacties van mensen. Gelukkig bleef Gods liefde in hun leven merkbaar aanwezig. Ook voor de jongens.

Adviezen

- In de beleidsvorming worden betrokkenen zomaar vergeten. De spanning tussen enerzijds zorgvuldig in de relatie zijn en anderzijds het formuleren van beleid is er nu eenmaal.

- We moeten niet te vlug zijn met woorden die oordelen of zo opgevat kunnen worden. In een gesprek moet eerst geluisterd worden, om begrip te komen. Daarna pas kun je eigen zienswijzen of beleidsuitspraken gaan doorgeven.

- Pas op voor de stilte nadat het beleid is geformuleerd; in een kerk valt er dan nog steeds veel te praten met elkaar.

LITERATUUR bij deel 1 Hoofdlijnen

Hoofdstuk 1

GKV, 2012. Acta + aanvulling Generale Synode Harderwijk 2011-2012. http://www.kerkrecht.nl/sites/default/files/ActaGKv2011-2012.pdf.

Mudde, Jan (2015). *Van sjibbolet naar sjalom. Ruimte voor homoseksuelen in de gemeente van Christus.* Buijten & Schipperheijn Motief.

Webb, William J. (2001). *Slaves, Women & Homosexuals: Exploring the Hermeneutics of Cultural Analysis*. InterVarsity Press.

Hoofdstuk 2

Hier volgt een aantal suggesties voor wie verder wil lezen (Nederlands-, Duits- en Engelstalig).

Verkennen

NL

1. Keuzenkamp, Saskia, en Jantine van Lisdonk. 2012. 'Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland: onderzoek onder de doelgroep'. In *Niet te ver uit de kast: Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*, door SCP, onder redactie van Saskia Keuzenkamp, 9–16. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/655/Niet%20te%20ver%20uit%20de%20kast.pdf#page=9.

2. Raaijmakers, Daphne, Anna van der Miesen, Jeroen Dewinter, en Amber Ruigrok. 2019. 'Seksuele identiteit en genderidentiteit: Een introductie'. *De Psycholoog* 5: 10–21. https://www.tijdschriftdepsycholoog.nl/wp-content/uploads/2019/05/Raaijmakers-D.-Van-der-Miesen-A.-Dewinter-J.-Ruigrok-A.-2019.-Seksuele-identiteit-en-gender-identiteit.-De-Psycholoog-5-10-21..pdf.

DU

3. Schmidt, Gunter. 1996. 'Gibt es Heterosexualität?' *Soziale Probleme* 7.1: 43–52. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/24753/ssoar-soziprobleme-1996-1-schmidt-gibt_es_heterosexualitat.pdf, korte samenvatting: https://taz.de/Gibt-es-Heterosexualitaet/!1182350.

EN

4. Ferguson, Gary. 2008. 'Introduction'. In *Queer (Re)Readings in the French Renaissance: Homosexuality, Gender, Culture*, 1–54. Aldershot: Ashgate: 5-16. https://scholar.archive.org/work/yfx6mut52fgfrhoheh46m5x3bi.

5. Diamond, Lisa, en Clifford Rosky. 2016. 'Scrutinizing Immutability: Research on Sexual Orientation and U.S. Legal Advocacy for Sexual Minorities'. *The Journal of Sex Research* 53.4-5: 363–91: 373, 380-85. http://www.midus.wisc.edu/findings/pdfs/1539.pdf.

6. Epstein, Robert. 2016. 'Do Gays Have a Choice? Science offers a clear and surprising answer to a controversial question'. *Scientific American Mind* 25.1: 57–63. https://drrobertepstein.com/downloads/EPSTEIN_2016-Do_Gays_Have_a_Choice-Revision_for_special_issue_of_SCIENTIFIC_AMERICAN-March_2016.pdf.

Verdiepen

EN

7. Adriaens, Pieter, en Andreas de Block. 2022. *Of Maybugs and Men: A History and Philosophy of the Sciences of Homosexuality*. Chicago; London: The University of Chicago Press.

NL

8. Adriaens, Pieter, en Andreas de Block. 2015. *Born This Way: Een filosofische blik op wetenschap en homoseksualiteit*. Leuven: LannooCampus.

Hoofdstuk 3

Barton, John (2014). *Ethics in Ancient Israel*. Oxford University Press.

Bruijne, Ad de (2022). *Verbonden voor het leven. Een theologisch-ethisch voorstel rond homoseksualiteit en seksuele diversiteit*. KokBoekencentrum.

Cantarella, Eva (1992). *Bisexuality in the Ancient World* (Second Edition). Yale University Press. https://archive.org/details/bisexualityinanc0000cant.

CGK (2013). *Visiedocument 'homoseksualiteit en homoseksuele relaties'*.

Cook, John (2019). μαλακοί and ἀρσενοκοῖται: in Defence of Tertullian's Translation. *New Testament Studies* 65 (3), 332–52. https://doi.org/10.1017/S0028688519000055.

——— (2000). *Impurity and Sin in Ancient Judaism*. Oxford University Press.

CRC (2021). *Biblical Theology of Human Sexuality*.

Day, Peggy L. (2014). Deity, Hebrew Bible. In Julia M. O'Brien (red.), *The Oxford Encyclopedia of the Bible and Gender Studies* 1 (p.74-80), https://www.academia.edu/35800104, geraadpleegd op 17 mei 2023.

DeGrado, Jessie (2018). The qdesha in Hosea 4:14: Putting the (Myth of the) Sacred Prostitute to Bed. *Vetus Testamentum 68*, 1–33. https://www.academia.edu/34784227.

Du Toit, Andrie (2003). Paul, Homosexuality and Christian Ethics. In *Neotestamentica et Philonica: Studies in Honor of Peder Borgen* (red. David Aune, e.a.), 92–107. *Supplements to Novum Testamentum 106*. Brill. https://archive.org/details/NovumTestamentumSupplements/NTSupp%20106%20Neotestamentica%20et%20Philonica%20Studies%20in%20Honor%20of%20Peder%20Borgen%202003.

Gagnon, Robert A. J. (2001). *The Bible and the homosexual praxis*. Abingdon Press.

Harper, Kyle (2013). From Shame to Sin: The Christian Transformation of Sexual Morality in Late Antiquity. *Revealing Antiquity 20*. Harvard University Press.

Hays, Richard B. (1996). *The Moral Vision of the New Testament; A Contemporary Introduction to New Testament Ethics*. HarperCollins.

Hollenback, George (2017). An Overlooked Backdrop to the Coining of ἀρσενοκοίτης. *Early Christianity 8* (2), 269–73. https://doi.org/10.1628/186870317X14950055760665.

Klawans, Jonathan (1998). Idolatry, Incest, and Impurity: Moral Defilement in Ancient Judaism. *Journal for the Study of Judaism 29*(4), 381–415. https://brill.com/downloadpdf/journals/jsj/29/4/article-p391_2.pdf.

———. 2000. *Impurity and Sin in Ancient Judaism*. Oxford University Press.

Loon, Maarten van (2012), *In Liefde en Trouw? Een studie naar homoseksuele relaties in de christelijke gemeente vanuit Romeinen 1* (TU-bezinningsreeks nr. 10). De Vuurbaak.

Mohrmann, Douglas (2004). Making Sense of Sex: A Study of Leviticus 18. *Journal for the Study of the Old Testament 29*(1), 57–79. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/030908920402900103.

Mudde, Jan (2015). *Van sjibbolet naar sjalom. Ruimte voor homoseksuelen in de gemeente van Christus*. Buijten & Schipperheijn Motief.

NGK (2013). *Ambt en homoseksualiteit: een Bijbels verantwoord perspectief?*

Nielsen, J.T (1973). *Het evangelie naar Mattheus II*. Callenbach.

Nihan, Christophe (2013). Forms and Functions of Purity in Leviticus. In *Purity and the Forming of Religious Traditions in the Ancient Mediterranean World and Ancient Judaism*, (red. Christian Frevel e.a.), 311–367. *Dynamics in the History of Religion*. Brill. https://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv2gjwnr2.17.

Nissinen, Martti (1998). *Homoeroticism in the biblical World; a historical perspective*. Fortress.

Rose, Wolter (2010). Polarisatie over Bijbel en homoseksualiteit. In *Omgaan met olifanten: Verdere bezinning op vijf brandende onderwerpen* (red. Henk Medema), 57–73. Medema.

Rose, Wolter (2020). *Hij is goed, hij is de Koning: De profeet Zacharia, de Hebreeuwse taal, het Evangelie en Gods glorie*. Van Wijnen. https://www.researchgate.net/profile/Wolter-Rose/publication/361587462/links/62baf78bf9dee438e8c8936b/HIJ-IS-GOED-HIJ-IS-DE-KONING.pdf.

Rose, Wolter (2023). De bevrijdende kracht van de vroegchristelijke seksuele moraal. *Met andere woorden* [online] 15 februari 2023. https://www.debijbel.nl/wereld-van-de-bijbel/met-andere-woorden/jaargang-42/een-briefwisseling-over-homoseksualiteit-1

Sanders, Ed P (2016). *Paul: The Apostle's Life, Letters and Thought*. SCM Press.

Sklar, Jay (2018). The Prohibitions against Homosexual Sex in Leviticus 18:22 and 20:13: Are They Relevant Today? In *Bulletin for biblical research 28*(2), 165-198.

https://www.academia.edu/37613950/The_Prohibitions_against_Homosexual_Sex_in_Leviticus_18_22_and_20_13_Are_They_Relevant_Today

Sprinkle, Preston (2015). *Geliefden. Omdat homoseksualiteit meer is dan een kwestie*. Gideon.

Sprinkle, Preston (2022). Did Consensual Same-Sex Sexual Relationships Exist in Biblical Times? A Response to Matthew Vines. In *The Center for Faith, Sexuality and Gender* [online], geraadpleegd 30 augustus 2022.

https://www.centerforfaith.com/blog/did-consensual-same-sex-sexual-relationships-exist-in-biblical-times-a-response-to-matthew

Stol, Marten (2016). *Women in the Ancient Near East.* De Gruyter.

https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/30047/650050.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vines, Matthew. 2022. Did Same-Sex Marriage Exist in the Biblical World? A response to N.T. Wright and Preston Sprinkle. *The Reformation Project* [online], juni 2022.

https://reformationproject.org/same-sex-marriage-homosexuality-biblical-world/.

Wright, David F (1984). Homosexuals or Prostitutes? The Meaning of ARSENOKOITAI (1 Cor. 6:9, 1 Tim. 1:10), *Vigiliae Christianae 38*,125-53.

Hoofdstuk 4

Berg, Mariecke van den (2021), *Ondertussen in de schuilhut. Een queer theologie van het thuiskomen.* Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar Feminisme en christendom (Catharina Halkes-leerstoel) aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit op vrijdag 12 november 2021, Radboud Universiteit, Campus & Facilities, Post & Print Nijmegen.

Bouma, Jan (2009). Geboeid door het Woord; Leven en werk van Henk de Jong. In Jan Bouma (red.), *Verrassend vertrouwd; een halve eeuw verkondiging en theologie van Henk de Jong* (p.11-27). Van Wijnen.

Bruijne, Ad de (2009). Een vruchtbare enkeling; Henk de Jong en de christelijke ethiek. In Jan Bouma (red.), *Verrassend vertrouwd; een halve eeuw verkondiging en theologie van Henk de Jong* (p.225-245). Van Wijnen.

De Bruijne, Ad (2017). Ethiek en hermeneutiek. In A. de Bruijne en H. Burger (red), *Gereformeerde hermeneutiek vandaag. Theologische perspectieven* (p.181-198). Vuurbaak.

Bruijne, Ad de (2022). *Verbonden voor het leven. Een theologisch-ethisch voorstel rond homoseksualiteit en seksuele diversiteit.* KokBoekencentrum.

Burk, Danny. 2015. Is Homosexual Orientation Sinful? In *Journal of the Evangelical Theological Society* 58(1), 95–115. http://www.etsjets.org/files/JETS-PDFs/58/58-1/JETS_58-1_95-115_Burk.pdf

Cantarella, Eva (2002). *Bisexuality in the ancient world* (2nd edition). Yale University Press.

CGK (2013). *Visiedocument 'Homoseksualiteit en homoseksuele relaties'.*

CRC (2021). *Biblical Theology of Human Sexuality.*

Dussen, Ad van der (2016). *Christelijk omgaan met homoseksualiteit (TSB-lezing 2003).*

Erwich, René en Almatine Leene (2022). *Vuur dat nooit dooft. Gender, seksualiteit & theologie in gesprek.* [Epub] KokBoekencentrum.

Gagnon, Robert A. J. (2001). *The Bible and the homosexual praxis.* Abingdon Press.

Ganzevoort, Ruard (2012), Antwoorden op de verkeerde vraag. Valkuilen in het kerkelijk gesprek over homoseksualiteit. In De Bruijne,

Ad (red.), *Open en kwetsbaar. Christelijk debat over homoseksualiteit* (p. 45-55). Vuurbaak.

GKv (2009). *Acta van de Generale Synode Zwolle-Zuid 2008-2009 van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, 22. http://www.kerkrecht.nl/sites/default/files/ActaGKv2008.pdf.

Haak, Kees (2017). Bijbellezen in missionair-oecumenisch perspectief. Lezen met het evangelie als interpretatiematrix. In A. De Bruijne en H. Burger (red), *Gereformeerde hermeneutiek vandaag. Theologische perspectieven* (p.159-197). Vuurbaak.

Hays, Richard B. (1996). *The Moral Vision of the New Testament; A Contemporary Introduction to New Testament Ethics*. HarperCollins.

Hertog, G.C. den (2019). Het beroep op 'schepping' in de ethiek. *Wapenveld 69*(1), 27–32. Zie https://wapenveldonline.nl/artikel/1454/het-beroep-op-schepping-in-de-ethiek/. Geraadpleegd op 25 oktober 2023.

Hertog, Gerard den (2019). Hoe verwijst Jezus naar het 'in den beginne'? In Maarten van Loon e.a. (red.), *Homoseksualiteit en de kerk*, 58-68. Buijten & Schipperheijn.

Jellema, C.O (1977). Homoseksualiteit als gekozen bestaansvorm. In: *Een mens hoeft niet alleen te blijven. Een evangelische visie op homofilie*. Ten Have.

Jong, H. de (2010). *De Weg. Tien stellingen over de Bijbel*. Uitgave in eigen beheer.

Loon, Maarten van (2012). In Liefde en Trouw? Een studie naar homoseksuele relaties in de christelijke gemeente vanuit Romeinen 1. *TU-bezinningsreeks 10*. De Vuurbaak.

Loon, Maarten van en Marga van Gent (2019). Versterken celibaat en agape elkaar? In Onderweg [online] https://www.onderwegonline.nl/14038-versterken-celibaat-en-agape-elkaar

Loonstra, Bert (2000). *Zo goed en zo kwaad. Naar een ethiek van de christelijke gemeente.* Boekencentrum.

Loonstra, Bert (2005). *Hij heeft een vriend. Homorelaties in de christelijke gemeente.* Boekencentrum. (Deze publicatie is later door de auteur teruggenomen.)

Mudde, Jan (2015). *Van sjibbolet naar sjalom. Ruimte voor homoseksuelen in de gemeente van Christus.* Buijten & Schipperheijn Motief.

Mudde, Jan (2019). Bijbel, exegese en homoseksualiteit. In Maarten van Loon e.a. (red.), *Homoseksualiteit en de kerk*, 27. Buijten & Schipperheijn.

Mudde Jan (2023). Je vrouw of je vrijheid. In: *Onderweg 9*(7), 22-24.

NGK (2013). Ambt en homoseksualiteit: een Bijbels verantwoord perspectief? *Rapport van de Commissie Ambt en Homoseksualiteit ten*

behoeve van de Landelijke Vergadering Zeewolde 2013 van de Nederlands Gereformeerde Kerken.

GKv (2012) Acta + aanvulling Generale Synode Harderwijk 2011-2012. Notitie van deputaten kerkelijke eenheid GKv en Commissie voor Contact en Samenspreking met andere kerken NGK over hermeneutische uitgangspunten, 448-453.

O'Donovan, Oliver (2009). *A Conversation Waiting to Begin. The churches and the gay controversy*. London: SCM Press.

Rose, Wolter. H. (2019). Homoseksuele verlangens … pas op voor de reductiereflex! In Maarten van Loon e.a. (red.) *Homoseksualiteit en de kerk* (p.33-46). En: Homoseksuele verlangens en de reductiereflex. In *Hij is goed, hij is de Koning: De profeet Zacharia, de Hebreeuwse taal, het Evangelie en Gods glorie*, 229–46. Van Wijnen, 2020. https://www.researchgate.net/profile/Wolter-Rose/publication/361587462_HIJ_IS_GOED_HIJ_IS_DE_KONING/links/62baf78bf9dee438e8c8936b/HIJ-IS-GOED-HIJ-IS-DE-KONING.pdf#page=230.

Rose, Wolter H. (2020). *Hij is goed, Hij is Koning; De profeet Zacharia, de Hebreeuwse taal, het Evangelie van Gods glorie*. Van Wijnen.

Sprinkle, Preston (2015). *Geliefden. Omdat homoseksualiteit meer is dan een kwestie*. Gideon.

Thielicke, Helmut (1968). *Ethik des Gesellschaft, des Rechtes, der Sexualität und der Kunst*. J.C.B. Mohr, Theologische Ethik III.3, 2e druk. Tübingen.

Webb, William J. (2001). *Slaves, Women & Homosexuals: Exploring the Hermeneutics of Cultural Analysis*. InterVarsity Press.

Wells, Samuel (2008). Homosexuality. In *Speaking the Truth. Preaching in a Pluralistic Culture* (p.189-196). Abingdon Press

Wells, Samuel, Ben Quash with Rebekah Eklund (2017), *Introducing Christian Ethics* 2e druk. [Perlego] Wiley-Blackwell.

Wells, Samuel (2018). *Hoe zullen we leven? Christelijke kijk op actuele thema's* [Epub]. Boekencentrum.

Werkverband van Katholieke Homo-Pastores (z.j.). *Tot zegen geroepen*. https://www.homopastor.nl/assets/files/tot_zegen_geroepen.pdf.

Wijngaarden, Herman van (2019). Wat zou Jezus ervan vinden? In Maarten van Loon e.a. (red.), *Homoseksualiteit en de kerk* (p.107-116) Amsterdam.

Yarhouse, Mark A. (2015). *Understanding Gender Dysphoria: Navigating Transgender Issues in a Changing Culture*. InterVarsity Press.

Zeyl, Donald J. (2022). *Four (and a half) Dialogues on Homosexuality and the Bible*. [Perlego] Cascade Books.

Deel 2 — Verdieping

8 Homoseksualiteiten van de negentiende tot de eenentwintigste eeuw — een verkenning

Wolter Rose

In dit verdiepende hoofdstuk worden de ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek naar homoseksualiteit in kort bestek in kaart gebracht, in drie afdelingen, achtereenvolgens: ontwikkelingen waarbij sprake is van 'overweldigende overeenstemming', ontwikkelingen waarbij sprake is van 'vrijwel algemene overeenstemming', en ontwikkelingen waarbij sprake is van 'nog geen overeenstemming'.

Inhoud

Inleiding: Károly en Karl, 155 jaar *homoseksualiteit*
Thema's, theorieën en modellen
Overweldigende overeenstemming
Vrijwel algemene overeenstemming
Nog geen overeenstemming
Besluit: seksuele diversiteit
Geraadpleegde literatuur

8.1 Inleiding: Károly en Karl, 155 jaar *homoseksualiteit*

Volgens sommigen begint de geschiedenis van homoseksualiteit in 1869, volgens anderen begint er in dat jaar een nieuw hoofdstuk van de geschiedenis van homoseksualiteit. Het is het jaar waarin het oorspronkelijk Duitse woord *homoseksualiteit* voor het eerst in een voor het publiek bestemde tekst verscheen. Het was een anoniem pamflet, geschreven door Károly Kertbeny. Hij had een jaar eerder het woord 'homoseksueel' bedacht en gebruikt in een brief aan Karl Ulrichs. Károly Kertbeny (uitgesproken: *Kertbenj*) was een Oostenrijks-Hongaarse schrijver, Karl Ulrichs een Duits jurist. Ze schreven elkaar brieven over hun gezamenlijke missie: het uit het strafrecht laten schrappen (decriminalisering) van seks van een man met een man.

8.2 Thema's, theorieën en modellen

Verschillende thema's in de briefwisseling van Kertbeny en Ulrichs zijn een rol blijven spelen in het denken en de theorievorming rond homoseksualiteit, zoals de geestelijk gezonde homoseksueel, feminiene of masculiene homoseksualiteit, en het aangeboren zijn van homoseksualiteit. Daarnaast zijn er nog een aantal thema's meer, alles bij elkaar tien, die hier in drie afdelingen op een rij gezet zullen worden.

8.2.1 Overweldigende overeenstemming

1. *Geestelijk gezond, niet geestesziek*

De homoseksueel die Ulrichs en Kertbeny in hun pleidooien voor decriminalisering beschrijven is een geestelijk gezonde man of vrouw. In diezelfde tijd publiceren psychiaters wetenschappelijk artikelen waarin 'contraire seksualiteit' (hun terminologie voor homoseksualiteit) wordt beschreven als een geestesziekte: een 'symptoom van een neuropathische (psychopathische) aandoening',[215] of een erfelijk 'teken van degeneratie'.[216]

In 1889 besluit een psychiater de terminologie van Kertbeny voor de geestelijk gezonde homoseksueel over te nemen in zijn eigen theorievorming van homoseksualiteit als geestesziekte.[217] Het duurt tot in de tweede helft van de twintigste eeuw voordat de duiding van homoseksualiteit als een geestesziekte in brede kring wordt losgelaten. Een belangrijke impuls daarvoor is dat de American Psychiatric Association, een beroepsvereniging van psychiaters, in 1973 homoseksualiteit uit het *Handboek van Geestesziekten* schrapt.

8.2.2 Vrijwel algemene overeenstemming

De ontwikkeling van nieuwe modellen en theorieën van homoseksualiteit draagt bij aan een representatiever beeld van de werkelijkheid. Een belangrijke stap is een model ontwikkeld door Klein.[218]

---

[215] Westphal (1869), 73.
[216] Von Krafft-Ebing (1877), 305-11.
[217] Von Krafft-Ebing (1889).
[218] Klein (1993), 15-19.

VARIABLE	PAST	PRESENT	IDEAL
A. Sexual Attraction			
B. Sexual Behavior			
C. Sexual Fantasies			
D. Emotional Preference			
E. Social Preference			
F. Het/Homo. Lifestyle			
G. Self-Identification			

People rate themselves on a 7-point scale from 1 to 7 as follows:

For variables A to E.:

1. = Other sex only
2. = Other sex mostly
3. = Other sex somewhat more
4. = Both sexes equally
5. = Same sex somewhat more
6. = Same sex mostly
7. = Same sex only

For variables F. and G.:

1. = Hetero only
2. = Hetero mostly
3. = Hetero somewhat more
4. = Hetero/gay-Lesb. equally
5. = Gay-Lesb. somewhat more
6. = Gay-Lesb. mostly
7. = Gay-Lesb. only

(a) Factoren van seksuele oriëntaties en fasen in de tijd op het 7-punt-spectrum van het Klein Seksuele Oriëntatie Grid ~ bron: Klein (1993), 19.

Het Klein Seksuele Oriëntatie Grid (KSOG), afbeelding (a), brengt op twee manieren diepte aan in de beeldvorming. In de eerste plaats kijkt het niet (zoals een eerder model) naar één aspect van seksuele oriëntatie, maar naar zeven: A. Seksuele aantrekking; B. Seksueel gedrag; C. Seksuele fantasieën; D. Emotionele voorkeur; E. Sociale voorkeur; F. Hetero/Homo Levensstijl; G. Zelfidentificatie.

In de tweede plaats onderscheidt het KSOG drie fasen in de tijd: verleden, heden en een ideale situatie in de toekomst. Wie het KSOG invult, kan zich bij elk van de factoren en in elk van de fasen in de tijd een score toekennen van 1-7, bijvoorbeeld, voor de factoren A-E: 1. Alleen ander geslacht; 2. Overwegend ander geslacht; 3. Iets meer ander geslacht; 4. Beide geslachten evenveel; 5. Iets meer gelijk geslacht; 6. Overwegend gelijk geslacht; 7. Alleen gelijk geslacht.

In een publicatie van het Sociaal Cultureel Planbureau[219] worden drie aandachtspunten als kracht van het model van Klein genoemd: (i) 'gradaties van seksuele voorkeur'; (ii) 'verschil in ervaringen tussen dimensies als reële optie'; en (iii) voorkeuren en het gedrag van mensen 'kunnen veranderen in de tijd'.[220] Elk van deze drie aandachtspunten zal in de volgende drie thema's (## 2-4) worden toegelicht.

2. *Aantrekking tot het gelijke geslacht — vaker niet-exclusief dan exclusief*

Het eerste aandachtspunt waar het SCP op wijst is 'gradaties van seksuele voorkeur'. Empirisch onderzoek van de afgelopen decennia laat zien dat de werkelijkheid complexer is dan wat gesuggereerd wordt door de gebruikelijke tweedeling homoseksualiteit *of* heteroseksualiteit — 'een grove simplificatie die voorbijgaat aan de realiteit van het menselijk gedrag'.[221] Een groeiend aantal personen geeft aan zich wat betreft bijvoorbeeld seksuele aantrekking in een tussencategorie te bevinden, bijvoorbeeld: (i) ik voel me *iets meer* aangetrokken tot het andere geslacht, of (ii) *overwegend* tot het gelijke geslacht, of (iii) ik voel me aangetrokken tot beide geslachten *evenveel*.

Volgens velen is het tweedeling-model aan vervanging toe. Er wordt gepleit voor een continuüm- of spectrum-model van seksuele oriëntaties: een glijdende schaal met aan het ene einde exclusieve heteroseksualiteit en aan het andere einde exclusieve homoseksualiteit, en daartussen een aantal tussencategorieën.[222]

Zulke tussencategorieën (KSOG A 2-6) blijken inmiddels getalsmatig sterker vertegenwoordigd te zijn dan de exclusieve homoseksuele aantrekking (KSOG A 7), zowel in Nederland[223] als buiten Nederland.[224] Afbeelding (b), uit een internet-onderzoek met deelnemers uit de Verenigde Staten en 47 anderen landen, brengt de spreiding van seksuele oriëntaties over het spectrum in beeld.

---

[219] SCP (2012).
[220] Keuzenkamp en Van Lisdonk (2012), 10.
[221] De Waal (2022), 319.
[222] Keuzenkamp en Van Lisdonk (2012), 10-11; Diamond en Rosky (2016), 369-70.
[223] RutgersWPF (2013), 13, 17; Nikkelen en Vermey (2017), 38.
[224] Diamond en Rosky (2016), 381.

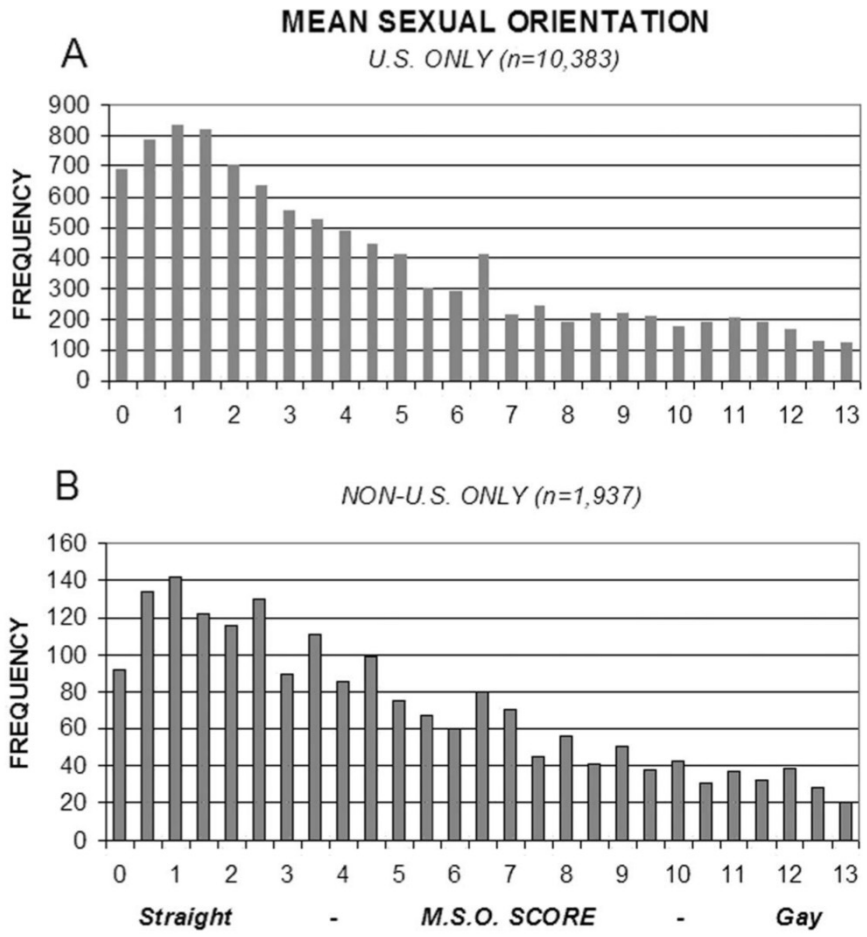

(b) Verdeling van seksuele oriëntaties over een 13-punts-spectrum
~ bron: Epstein e.a. (2012), 1372.

3. *Aantrekking, gedrag, zelfbenoeming — voor sommigen een volledige, voor anderen een onvolledige overlap*

Wat betreft het tweede sterke punt van het KSOG (verschil in ervaringen tussen dimensies): een terugkerend thema in het onderzoek naar seksuele oriëntaties is de niet altijd volledige overlap tussen de dimensies aantrekking, gedrag en zelfbenoeming.[225] 'Veel variaties zijn mogelijk', b.v. (i) iemand geeft zichzelf het label 'hetero', heeft een relatie met iemand van het andere geslacht, maar ervaart alleen

[225] Epstein e.a. (2012), 1368; Bailey e.a. (2016), 48; Raaijmakers e.a. (2019), 15.

aantrekking tot het gelijke geslacht; of (ii) iemand ervaart aantrekking tot beide geslachten, heeft een relatie met iemand van het gelijke geslacht, maar geeft zichzelf het label 'homo'.[226]

Afbeelding (c) brengt de overlap, volledig en onvolledig, in beeld. Zo ligt in dit kleinschalig Nederlands onderzoek het percentage van een volledige overlap van de drie dimensies bij mannen hoger dan bij vrouwen: 49% t.o. 29%. Bij 5% van de mannen en 12% van de vrouwen is er geen overlap van aantrekking met gedrag of zelfbenoeming.

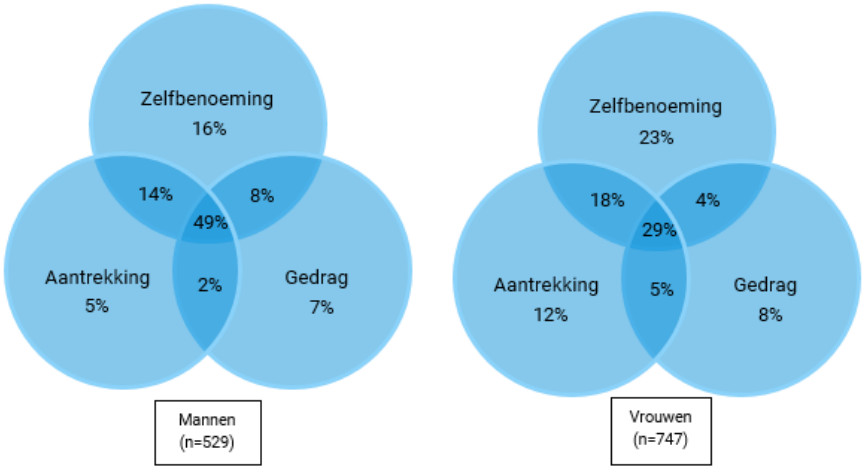

(c) Een voorbeeld van volledige en onvolledige overlap tussen dimensies van een homoseksuele oriëntatie
~ bron: Van Lisdonk en Nikkelen (2017), 54.

Afbeelding (d), uit hetzelfde onderzoek als afbeelding (b), maakt inzichtelijk wat een onvolledige overlap tussen de twee dimensies seksuele aantrekking en zelfbenoeming concreet betekent. Vooral bij de labels 'hetero' (A), 'homo' (B), maar ook bij 'biseksueel' (C), en bij een niet nader zelfbenoemde groep (D), wordt duidelijk dat de spreiding over verschillende posities op het (in dit geval 13-punts) spectrum veel breder is dan de zelfbenoeming zou doen vermoeden.

[226] Kuyper (2015), 33.

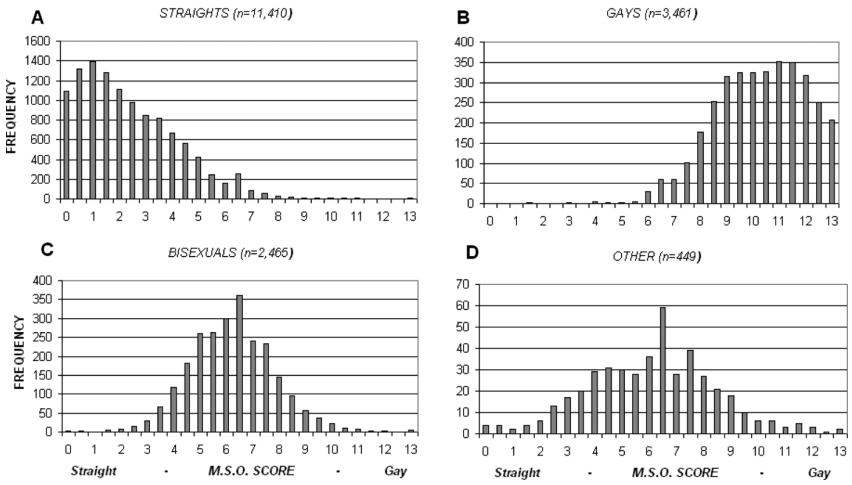

(d) Een voorbeeld van de onvolledige overlap tussen seksuele aantrekking en zelfbenoeming bij A. hetero's, B. homo's, C. biseksuelen, en D. anderen
~ bron: Epstein e.a. (2012), 1368.

4. *Fluïditeit — voor sommigen, niet voor iedereen*

Het derde sterke punt van het KSOG is aandacht voor verandering door de tijd heen. Dit verschijnsel wordt fluïditeit genoemd, en omschreven als 'verandering in aantrekking, gedrag en/of identiteit door de tijd heen of binnen verschillende sociale contexten'.[227] In een eerder stadium van het empirisch onderzoek werd deze vorm van fluïditeit vooral waargenomen bij vrouwen, heteroseksueel en homoseksueel.[228] In een later stadium kwam ook fluïditeit bij mannen in beeld.[229] Het lijkt erop dat fluïditeit zich wel meer voordoet bij vrouwen dan bij mannen,[230] en meer bij de niet-exclusieve homoseksuele en heteroseksuele categorieën dan bij de exclusieve.[231]

Seksuele fluïditeit is in de regel niet categoriaal, b.v. van homoseksualiteit naar heteroseksualiteit, of andersom, maar betreft een enkele positie op het spectrum van seksuele oriëntaties,[232] b.v. iemand

[227] Raaijmakers e.a. (2019), 15.
[228] Diamond (2008).
[229] Savin-Williams (2017).
[230] Bailey e.a. (2016), 56.
[231] Rosario en Schrimshaw (2014), 562.
[232] Savin-Williams, Joyner, en Rieger (2012), 106, 107, 109; Rosario en Schrimshaw (2014), 562.

herijkt zijn seksuele aantrekking (i) van 'iets meer ander geslacht' naar 'beide geslachten evenveel' (KSOG A 3 naar 4), of (ii) van 'overwegend gelijk geslacht' naar 'iets meer gelijk geslacht' (KSOG A 6 naar 5). Volgens sommigen is fluïditeit vooral iets van een jongere generatie.[233]

Seksuele fluïditeit wordt onderscheiden van een door conversietherapie of andere interventie gestuurde verandering van seksuele oriëntatie,[234] het is iets wat iemand spontaan overkomt. Fluïditeit is niet een algemeen kenmerk dat zich voordoet bij ieder individueel persoon.[235]

Het begrip 'seksuele oriëntatie bereik' (*sexual orientation range*) brengt de mate van flexibiliteit of keuze in het uitdrukking geven aan iemands seksuele oriëntatie in beeld. Die mate is niet voor iedereen gelijk, maar varieert, 'met voor sommigen weinig of geen flexibiliteit in de manier waarop zij hun seksuele geaardheid uiten en voor anderen aanzienlijke flexibiliteit'.[236]

5. *Vrouwelijke en mannelijke homoseksualiteit — verschillen*

De aandacht voor zowel mannelijke als vrouwelijke homoseksualiteit uit de beginjaren versmalt gaandeweg tot vooral aandacht voor mannelijke homoseksualiteit. In de loop van de twintigste eeuw komt de eigenheid van vrouwelijke homoseksualiteit weer meer op de agenda te staan. Er wordt gewezen op verschillen als het gaat om, bijvoorbeeld: oorzaken van een homoseksuele oriëntatie;[237] de positionering op het spectrum van seksuele oriëntaties (zie hierboven, thema #2): gemiddeld gesproken minder bij de uitersten (exclusieve oriëntaties), meer in het gebied van de tussencategorieën; en een hogere mate van fluïditeit (zie hierboven, thema #4).[238]

6. *Masculien, feminien — sommigen (meer) het een, anderen (meer) het andere*

---

[233] Kaufman en Powell (2014), 2; Murray (2019), 23.
[234] RCPSYCH (2014), 2-3; Waidzunas (2015), 141.
[235] Bailey e.a. (2016), 56; Diamond (2016), 250.
[236] Epstein en Robertson (2014), 393, 394; Epstein e.a. (2023), 2, 5.
[237] Diamond en Rosky (2016), 366-67.
[238] Kuyper (2006), 174.

De in de inleiding genoemde Ulrichs dacht aanvankelijk dat het bij b.v. een homoseksuele man altijd gaat om 'een vrouwelijke ziel in een mannelijk lichaam'. Kertbeny was het daar niet mee eens. Dit is een voorbeeld van verschijningsvormen van homoseksualiteit die niet elkaar uitsluitende alternatieven zijn, maar varianten. Zo zijn er naast masculiene homoseksuele mannen ook homoseksuele mannen die een meer of minder feminiene uitstraling hebben. Iets vergelijkbaars geldt voor feminiene lesbische vrouwen en masculiene lesbische vrouwen.

Het onderscheid feminien t.o. masculien kan een rol spelen in de beeldvorming van de ideale partner.[239] In het onderzoek naar het ontstaan van homoseksualiteit blijkt de variatie tussen feminiene en masculiene homoseksuelen ook een rol te kunnen spelen. Zo zijn er aanwijzingen dat het Oudere Broer Effect (zie hieronder, thema #9) vaker voorkomt bij feminiene homoseksuele mannen dan bij masculiene homoseksuele mannen.[240]

8.2.3 Nog geen overeenstemming

7. ***Aantrekking — tot geslacht, of tot gender?***

Een recente ontwikkeling is een definitie van een homoseksuele oriëntatie als aantrekking tot het gelijke *gender*, in de zin van 'het gevoel man, vrouw, beide of geen van beide te zijn',[241] in plaats van aantrekking tot het gelijke *geslacht*. Een (ingewikkeld) voorbeeld: 'Iemand die bij geboorte het geslacht man toegekend heeft gekregen en zichzelf identificeert als vrouw en verliefd wordt op een man die zich identificeert als man, koestert […] geen homoseksuele gevoelens, maar heteroseksuele'.[242]

Benaderingen als deze gaan uit van de gedachte dat het onderscheid tussen biologisch geslacht en sociaal gender, en soms ook het onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk geslacht, een sociaal construct is. Deze veronderstelling is niet onomstreden: 'Wij beschouwen de bewering dat geslacht niet vastligt en niet binair is, als volledig zonder wetenschappelijke waarde — er zijn twee geslachten, mannelijk en vrouwelijk, en bij de mens is geslacht onveranderlijk (seksuele ontwikkelingsstoornissen zijn zeer zeldzaam en leiden in geen enkel geval tot extra geslachten)'.[243]

---

[239] Parsons en Grov (2013), 21.
[240] Blanchard (2018), 8-10.
[241] SCP (2018), 6.
[242] Van der Lee (2021), 13.
[243] Hilton e.a. (2021); Marinov (2020); Bhargava, Arnold, e.a. (2021).

8. ***Biseksualiteit — een van de tussencategorieën op een spectrum, of een restcategorie in een tweedeling van exclusieve hetero- en exclusieve homoseksualiteit?***

In het tweedeling-model van seksuele oriëntaties (zie hierboven, thema #2) functioneert biseksualiteit als een restcategorie: wie niet in de categorieën exclusief heteroseksueel of exclusief homoseksueel paste, werd biseksueel genoemd. Ook in een tijd van een toenemend gebruik van een spectrum-model van seksuele oriëntaties wordt door sommigen de praktijk van biseksualiteit als restcategorie voortgezet. Zo kan het gebeuren dat in een onderzoek, '[v]oor de overzichtelijkheid', mensen die 'meer homo/lesbisch dan bi' zijn tot de categorie 'biseksualiteit' worden gerekend.[244]

Naast zo'n pragmatische reden wordt ook gewezen op strategische redenen die een rol kunnen spelen, zoals: het verdedigen van 'een belang in de stabiliteit van categorieën van seksuele oriëntatie';[245] of: 'om door personen in vaste seksuele oriëntatie hokjes te plaatsen een status van normaliteit te bereiken'.[246]

Anderen doen het voorstel biseksualiteit als één van de tussencategorieën te beschouwen, naast en even volwaardig als andere tussencategorieën, zoals aangetrokken tot '*iets meer* gelijk geslacht', of '*overwegend* gelijk geslacht'. 'Onderzoek wijst erop dat mensen zich meer herkennen in tussenliggende categorieën zoals "overwegend homoseksueel". Dit pleit dan weer voor seksuele oriëntatie als een continuüm-benadering'.[247]

Er is mogelijk nog een aanvullende reden voor deze benadering van biseksualiteit als volwaardige tussencategorie. Dat is wanneer biseksualiteit 'de "combinatie" van homoseksualiteit en heteroseksualiteit is, niet een compromis tussen beide',[248] d.w.z., een van elkaar onafhankelijke aantrekking tot zowel het gelijke als het andere geslacht, inclusief de mogelijkheid van een *hoge* mate van aantrekking tot *zowel* het gelijke *als* het andere geslacht,[249] afbeelding (e).

---

[244] RutgersWPF (2013), 13.
[245] Yoshino (2000), 362, 400-10.
[246] Waidzunas (2015), 16.
[247] Raaijmakers e.a. (2019), 14.
[248] Weinrich, Klein, e.a. (2014), 350.
[249] Storms (1980), 785; Udis-Kessler (1992), 313-14; Swan (2018), 33-35; Hale, Miller, e.a. (2019), 2-3; Zietsch en Sidari (2020).

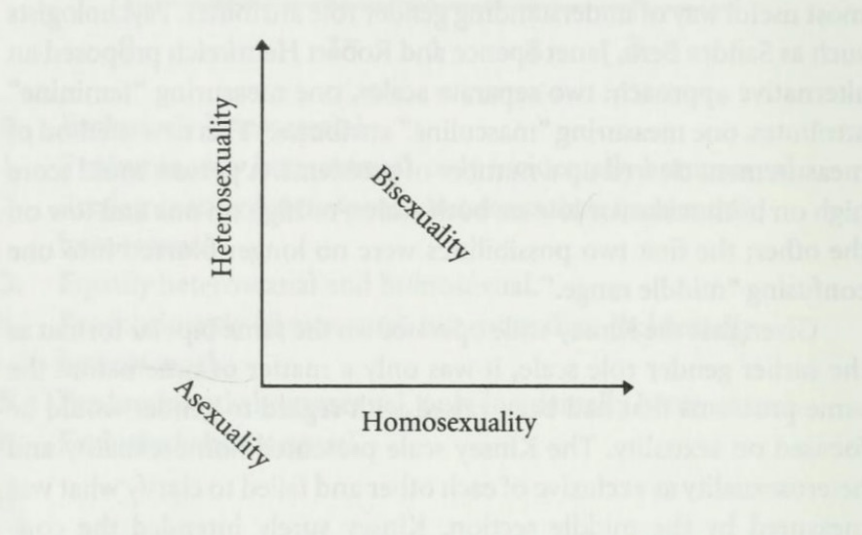

(e) Het Storms Seksualiteit Assenstelsel, herzien door Amanda Udis-Kessler
~ bron: Udis-Kessler (1992), 314.

9. *Het ontstaan van een homoseksuele oriëntatie — één factor: biologie/genen, of een combinatie van factoren: biologie/genen en postnatale omgevingsfactoren?*

Dit onderdeel van het overzicht van ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek naar homoseksualiteit is langer dan de andere, en toch is het te kort. Eerst komt een recente dubbele trendbreuk aan de orde. Daarna wordt gekeken naar een mogelijke samenhang tussen de impasse waarin het onderzoek naar het ontstaan van een homoseksuele oriëntatie zich bevindt en de diversiteit van het verschijnsel homoseksualiteit.

Een dubbele trendbreuk

Een eerste trend is een minder stellig spreken over wat we weten over oorzaken van een homoseksuele oriëntatie. '[D]e oorzaken van een seksuele oriëntatie (homoseksueel of heteroseksueel) zijn op dit moment niet bekend', schrijft de American Psychiatric Association,[250] die in 1973 homoseksualiteit uit het *Handboek van Geestesziekten* schrapte. 'Onder wetenschappers bestaat geen consensus', ondanks 'veel onderzoek' naar 'de mogelijke genetische, hormonale,

[250] APA (2013).

ontwikkelings-, sociale en culture invloeden op een seksuele oriëntatie', schreef de American Psychological Association een paar jaar eerder.[251]

Die voorzichtige toon is anders dan de toon in de volgende twee uitspraken van verschillende wetenschappers. (i) '*Uit modern wetenschappelijk onderzoek blijkt dat seksuele oriëntatie grotendeels al bij de geboorte is bepaald, deels door genetica, maar meer in het bijzonder door hormonale activiteit in de baarmoeder afkomstig van verschillende bronnen*', oftewel: 'een seksuele oriëntatie is biologisch bepaald'.[252] (ii) 'Al het onderzoek wijst op een vroege programmering van onze seksuele oriëntatie in de hersenen gedurende onze ontwikkeling in de baarmoeder, waardoor deze de rest van ons leven vastligt […] De omgeving na de geboorte heeft hier geen invloed meer op'.[253]

Niet alleen de toon is anders, ook — een tweede trend — de inhoud. Er is een grotere openheid voor een veelvoud aan factoren die een rol kunnen spelen bij het ontstaan van een homoseksuele oriëntatie: niet alleen biologie/genen, maar ook postnatale omgevingsfactoren. Veel wetenschappers 'denken dat natuur en ontwikkeling [*nature and nurture*] samen complexe rollen spelen'.[254] '[E]en seksuele oriëntatie wordt bepaald door een combinatie van biologische factoren en postnatale omgevingsfactoren', schrijft het Britse Royal College of Psychiatrists rond dezelfde tijd.[255] Die uitspraak was een opmerkelijke wijziging: twee jaar eerder deed hetzelfde College een uitspraak waarin maar één factor werd genoemd: 'het lijkt erop dat een seksuele oriëntatie biologisch van aard is, bepaald door genetische factoren en/of de vroege baarmoederomgeving'.[256]

Onderzoek naar het ontstaan van een homoseksuele oriëntatie en de diversiteit van het verschijnsel homoseksualiteit

'Geen van de biologische factoren die tot nu toe zijn geïdentificeerd kan op zichzelf homoseksualiteit verklaren', constateert Balthazart aan het eind van zijn boek *De biologie van homoseksualiteit*.[257] Hij wil rekening houden met verschillende opties. Een daarvan is 'verschillende soorten homoseksualiteit', elk met een eigen oorsprong. Een ander scenario is een per persoon verschillende combinatie van 'de effecten van de verschillende geïdentificeerde factoren'. Wat hij ten

---

[251] APA (2008), 2.
[252] Wilson en Rahman (2005), 10 (cursivering van de auteurs), 41.
[253] Swaab (2010), 91.
[254] APA (2008), 2; APA (2013).
[255] RCPSYCH (2014), 2.
[256] RCPSYCH (2012).
[257] Balthazart (2012), 158.

slotte niet kan uitsluiten, zijn derde optie, is dat 'alle biologische factoren die ik heb beschreven alleen een aanleg om homoseksueel te worden produceren, en dat deze aanleg zich alleen kan ontwikkelen in een specifieke set van psychosociale contexten die nog niet zijn geïdentificeerd'.[258]

De huidige stand van het onderzoek in combinatie met de diversiteit van het verschijnsel homoseksualiteit is voor Adriaens en De Block reden weinig optimistisch te zijn over een doorbraak in het onderzoek naar oorzaken van een homoseksuele oriëntatie. Ondanks eensgezinde pogingen, 'zijn wetenschappers er nog steeds niet in geslaagd een essentiële biologische eigenschap of set van eigenschappen van homoseksualiteit te identificeren, en er is weinig reden om te geloven dat ze dat op korte termijn zullen doen.' Het aantal vastgestelde biologische markers is gering, 'en betrouwbare resultaten gaan steevast gepaard met het voorbehoud dat zij niet de seksuele oriëntatie van alle homoseksuelen verklaren — wat betekent dat wij ze niet als *essentiële* eigenschappen kunnen beschouwen'.[259]

Ze noemen het Oudere Broer Effect als voorbeeld. Het is 'een van de meest robuuste resultaten' in het onderzoek naar oorzaken van een homoseksuele oriëntatie. Het Oudere Broer Effect houdt in dat de kans dat iemand homoseksueel zal zijn, stijgt met ongeveer 33 procent per oudere broer: 'een man met één oudere broer heeft 2,6% kans; met twee, drie en vier oudere broers is de kans respectievelijk 3,5%, 4,6% en 6,0%'.[260] Het Oudere Broer Effect heeft een beperkte reikwijdte: het doet zich niet voor bij vrouwen, en bij mannen bij niet meer dan 'ongeveer 15-29% van de mannen in een willekeurige homoseksuele groep'.[261]

Het beperkte verklarende vermogen van het Oudere Broer Effect 'moet ons voorzichtig maken met de verwachting dat wetenschappers op korte termijn een essentiële eigenschap zullen vinden', betogen Adriaens en De Block. Ze vinden het 'vreemd om, zoals essentialisten doen, te verwachten dat homoseksualiteit een zeer homogene categorie mensen zou zijn, terwijl het waarschijnlijk lijkt dat de biologische oorzaken ervan nogal divers zijn'.[262]

Vergelijkbare opmerkingen zijn te maken over de uitkomsten van onderzoek naar een homoseksuele oriëntatie bij eeneiige tweelingen. Een percentage van rond de 25% voor een gedeelde homoseksuele oriëntatie wijst niet op genetische *bepaling* van een homoseksuele

---

[258] Balthazart (2012), 158-59.
[259] Adriaens en De Block (2022), 112; Müller (2008), 147.
[260] Bailey e.a. (2016), 79.
[261] Blanchard (2018), 9; Bailey e.a. (2016), 79; Balthazart (2018), 234.
[262] Adriaens en De Block (2022), 113.

oriëntatie. Het wijst eerder op een 'bescheiden — zeker niet overweldigende' genetische *invloed*.[263]

Bailey e.a. gebruiken de woorden *grotendeels misplaatst* als typering van het verband dat soms gelegd wordt 'tussen politieke standpunten over homoseksualiteit en overtuigingen over de oorzaken van seksuele oriëntatie'. Ze spreken over 'foutieve redeneringen over causaliteit en over de relevantie van causaliteit voor morele oordelen.' Ze wijzen op het belang van het onderscheid tussen oriëntatie en gedrag: 'het geeft geen zin te zeggen dat iemand zijn seksuele oriëntatie kiest'. Waar iemand wel voor kiest is 'om zich consistent of inconsistent met zijn seksuele oriëntatie te gedragen'.[264]

10. *Seksuele oriëntatie en identiteitsvorming — de kern of een draad?*

Wat betekent een seksuele oriëntatie voor iemands identiteitsvorming? Eén antwoord op deze vraag stelt dat het betekent dat '[h]et voorwerp van iemands verlangen — en of hij/zij van hetzelfde of het andere geslacht is — een sterke indicator wordt van wat voor soort persoon het verlangende subject is', het is 'een sleutel die diep geheime aspecten van de psyche van die persoon ontsluit'.[265] Voor sommigen is dit antwoord herkenbaar, bijvoorbeeld: 'Mijn homoseksualiteit is het meest centrale onderdeel van mijn identiteit. Ik voelde al op jonge leeftijd aan dat ik anders was. Dat heeft mijn levensloop fundamenteel beïnvloed'.[266]

Waar de meningen uiteengaan is over de vraag of deze invulling van de betekenis van een seksuele oriëntatie voor iemands identiteitsvorming een essentieel kenmerk is van moderne homoseksualiteit. Deze vraag wordt vaak bevestigend beantwoord. Een probleem is dat er ook mensen met een homoseksuele oriëntatie zijn die zich niet herkennen in het antwoord hierboven. Bijvoorbeeld: hij 'verbergt zijn homoseksualiteit niet', maar 'hij ervaart die niet als zijn identiteit […] dat hij dan toevallig homo is, nou, dat is toevallig', schrijft de begeleidende tekst bij een interview. De geïnterviewde, *NRC*-journalist Bas Heijne, zegt het zelf zo: 'het feit dat ik homo ben is

[263] Bailey e.a. (2016), 76; Diamond en Rosky (2016), 367.
[264] Bailey e.a. (2016), 61-62.
[265] Ormand (2018), 7.
[266] Buijs (2019).

voor mij volkomen vanzelfsprekend, maar ik identificeer mezelf niet als homo. Ik wórd geïdentificeerd als homo'.[267]

Diamond en Rosky willen recht doen aan mensen 'die hun seksuele oriëntatie *niet* als een centraal en fundamenteel component van hun persoonlijke identiteit beschouwen'. Ze noemen twee groepen: (i) jongere generaties die zich geen seksuele identiteit willen toekennen of de gebruikelijke labels *lesbisch*, *homo* of *biseksueel* 'kritischer en meer strategisch gebruiken dan vroegere generaties', en (ii) 'seksuele minderheden met een etnische, culturele of religieuze achtergrond die de hedendaagse westerse conceptualisering van seksuele oriëntatie als benoeming van een status die iemand definieert niet delen'.[268]

In de Verenigde Staten dient zich sinds de laatste twee decennia een nieuw paradigma aan, waarin 'de geïndividualiseerde emancipatie van jonge mensen centraal [staat], evenals de benadering dat seksualiteit positief en fluïde is.' Het paradigma gaat ervan uit 'dat seksuele identiteit, als gevolg van normaliseringsprocessen, voor mensen geen essentieel kenmerk meer is'. Een Nederlandse onderzoeker kwalificeert '[dit] positieve en veelbelovende paradigma' als 'aantrekkelijk', ook wanneer ze moet constateren dat het in Nederland nog niet zover is.[269]

Over wat er de afgelopen 50 jaar precies is gebeurd op het punt van seksuele oriëntatie en identiteitsvorming lopen de meningen uiteen. Verhaeghe wijst op een 'potentieel gevaarlijk neveneffect' van een verschuiving 'van seksualiteitsbeleving naar seksuele identiteit': 'de evolutie naar een bijbehorende, dwingende identiteitsbepaling', tot 'zelfs het idee dat een bepaalde seksuele voorkeur bepaalt wie jij als mens bent', een gedachte die hij 'vervreemdend' vindt.[270]

Anderen zien juist een toename van keuzevrijheid. Vooral wie na 1970 zijn geboren 'hebben veel meer speelruimte bij het bepalen van de plaats van het homo-zijn in hun identiteitsgevoel' en velen 'kiezen ervoor het als een draad te beschouwen in plaats van als een kern-zelfdefinitie'.[271] Dat zou betekenen dat er niet maar één manier is waarop iemand een seksuele oriëntatie verbindt met zijn of haar identiteitsvorming: 'Seksualiteit maakt een groot deel uit van de zelf ervaren identiteit van sommige mensen, een klein deel van die van anderen'.[272]

---

[267] Heijne (2021), 103, 105.
[268] Diamond en Rosky (2016), 376, 383.
[269] Van Lisdonk (2018), 154, 81-82, 124.
[270] Verhaeghe (2021), 40-41.
[271] Seidman (2002), 9-11, 255n14.
[272] Sedgwick (1990), 25.

8.3 Besluit: seksuele diversiteit

De hierboven geschetste ontwikkelingen in het wetenschappelijk onderzoek naar homoseksualiteit over een periode van 155 jaar (1868-2023) leveren een divers beeld op, met een veelvoud aan thema's, theorieën en modellen. Homoseksualiteit is een veel complexer verschijnsel dan soms wordt beseft. Alles bij elkaar genomen is het begrijpelijk waarom er tegenwoordig gesproken wordt over 'seksuele diversiteit'.[273]

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Adriaens, Pieter, en Andreas de Block. 2015. *Born This Way: Een filosofische blik op wetenschap en homoseksualiteit*. Leuven: LannooCampus.

———. 2016. 'We zijn zo geboren, een te simpele waarheid? Homoseksualiteit in wetenschappelijk onderzoek [interview door David Schoenmaekers]'. *Zizo* 133: 76–78.

———. 2022. *Of Maybugs and Men: A History and Philosophy of the Sciences of Homosexuality*. Chicago; London: The University of Chicago Press.

APA. 2008. 'Answers to Your Questions: For a Better Understanding of Sexual Orientation and Homosexuality'. American Psychological Association. 2008. http://www.apa.org/topics/lgbt/orientation.pdf.

———. 2013. 'Position Statement on Issues Related to Homosexuality'. American Psychiatric Association. 2013. https://www.psychiatry.org/file%20library/about-apa/organization-documents-policies/policies/position-2013-homosexuality.pdf.

APA Task Force. 2009. *Report of the Task Force on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation*. Washington, D.C.: American Psychological Association. http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/therapeutic-response.pdf.

Bailey, Michael, Paul Vasey, Lisa Diamond, Marc Breedlove, Eric Vilain, en Marc Epprecht. 2016. 'Sexual Orientation, Controversy, and Science'. *Psychological Science in the Public Interest* 17.2: 45–101. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1529100616637616.

[273] TNO en Rutgers (2020), 120; Rutgers, COC en WOMEN Inc. (2023).

Balthazart, Jacques. 2012. *The Biology of Homosexuality*. Oxford Series in Behavioral Neuroendocrinology. New York: Oxford University Pres. https://ia601805.us.archive.org/32/items/balthazart-the-biology-of-homosexuality/Balthazart, The Biology of Homosexuality.pdf.

———. 2018. 'Fraternal birth order effect on sexual orientation explained'. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 115.2: 234–36. https://www.researchgate.net/profile/Jacques-Balthazart/publication/321924241/links/5b118f88a6fdcc4611dbd90a/Fraternal-birth-order-effect-on-sexual-orientation-explained.pdf#page=2.

Bhargava, Aditi, Arthur Arnold, e.a. 2021. 'Considering Sex as a Biological Variable in Basic and Clinical Studies: An Endocrine Society Scientific Statement'. *Endocrine Reviews* 42.3: 219–58. https://academic.oup.com/edrv/article-pdf/42/3/219/41380916/bnaa034.pdf.

Blanchard, Ray. 2018. 'Fraternal Birth Order, Family Size, and Male Homosexuality: Meta-Analysis of Studies Spanning 25 Years'. *Archives of Sexual Behavior* 47: 1–15. https://web.archive.org/web/20180729040408/https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10508-017-1007-4.pdf.

Buijs, Laurens. 2019. 'ProfielLHBT+ [profiel door Christian Curré]'. *Gaykrant* [website]. 3 november 2019. https://www.degaykrant.nl/2017/11/03/laurens-buijs-profielhbt.

De Waal, Frans. 2022. *Anders: Gender door de ogen van een primatoloog*. Vertaald door Albert Witteveen. Amsterdam; Antwerpen: Atlas Contact.

Diamond, Lisa. 2008. *Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire*. Cambridge, Ma.; London: Harvard University Press.

———. 2013. 'Just How Different are Female and Male Sexual Orientation?' 17 oktober 2013. https://www.cornell.edu/video/lisa-diamond-on-sexual-fluidity-of-men-and-women, https://youtu.be/C1wa1kYQAJQ.

———. 2016. 'Sexual Fluidity in Males and Females'. *Current Sexual Health Reports* 8.4: 249–56. https://duck.com/?q=!+s:psych.utah.edu+Sexual+Fluidity+in+Males+and+Females.

———. 2021. 'The New Genetic Evidence on Same-Gender Sexuality: Implications for Sexual Fluidity and Multiple Forms of Sexual Diversity'. *The Journal of Sex Research*, 1–20. https://doi.org/10.1080/00224499.2021.1879721.

Diamond, Lisa, en Clifford Rosky. 2016. 'Scrutinizing Immutability: Research on Sexual Orientation and U.S. Legal Advocacy for Sexual Minorities'. *The Journal of Sex Research* 53.4-5: 363–91. http://www.midus.wisc.edu/findings/pdfs/1539.pdf.

Eder, Franz. 2009. *Kultur der Begierde: Eine Geschichte der Sexualität*. 2., erweiterte Auflage. Beck'sche Reihe. München: Beck.

Epstein, Robert. 2016. 'Do Gays Have a Choice? Science offers a clear and surprising answer to a controversial question'. *Scientific American Mind* 25.1: 57–63. https://drrobertepstein.com/downloads/EPSTEIN_2016-Do_Gays_Have_a_Choice-Revision_for_special_issue_of_SCIENTIFIC_AMERICAN-March_2016.pdf.

Epstein, Robert, Paul McKinney, Shannon Fox, en Carlos Garcia. 2012. 'Support for a Fluid-Continuum Model of Sexual Orientation: A Large-Scale Internet Study'. *Journal of Homosexuality* 59: 1356–81. https://www.researchgate.net/profile/Robert-Epstein-3/publication/233422244/links/54f747db0cf210398e9273c4/Support-for-a-Fluid-Continuum-Model-of-Sexual-Orientation-A-Large-Scale-Internet-Study.pdf#page=2.

Epstein, Robert, en Ronald Robertson. 2014. 'How to Measure Sexual Orientation Range and Why It's Worth Measuring'. *Journal of Bisexuality* 14: 392–404. https://aibrt.org/downloads/EPSTEIN_&_ROBERTSON_2014-How_to_Measure_Sexual_Orientation_Range-JBisexuality.pdf.

Epstein, Robert, Hongyu Wang, en Vanessa Zankich. 2023. 'Is Everyone a Mix of Straight and Gay? A Social Pressure Theory of Sexual Orientation, With Supporting Data From a Large Global Sample'. *Frontiers in Psychology* 14: 1–13. https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1187377/pdf; https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1187377.

Ferguson, Gary. 2008. 'Introduction'. In *Queer (Re)Readings in the French Renaissance: Homosexuality, Gender, Culture*, 1–54. Aldershot: Ashgate. https://scholar.archive.org/work/yfx6mut52fgfrhoheh46m5x3bi.

Grossmann, Walter. 1920. 'Endokrine und psychische mechanismen in der Ätiologie der Sexualinversion'. *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie* 62: 309–32. https://scholar.archive.org/work/mi306cskp5gwhhm3bvwiytvacq.

Hale, Anne, Lindsay Miller, e.a. 2019. 'The Dual Scales of Sexual Orientation'. *Journal of Bisexuality* 19.4: 483–514. https://doi.org/10.1080/15299716.2019.1650318.

Heijne, Bas. 2021. '"Ik identificeer mezelf niet als homo, ik wórd geidentificeerd als homo" [interview door Jessica van Geel en Robbert Blokland]'. In *Als je maar gelukkig bent*, onder redactie van Jessica van Geel en Robbert Blokland, 97–108. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.

Hilton, Emma, Pam Thompson, Colin Wright, en David Curtis. 2021. 'The Reality of Sex'. *Irish Journal of Medical Science*.

https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11845-020-02464-4.pdf.

Huijnk, Willem, Roxy Damen, en Lonneke van Kampen. 2022. *Bijlagen LHBT-monitor 2022: De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, Diseksuele en transgender personen In Nederland*. Den Haag: SCP. https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2022/07/05/lhbt-monitor-2022/Bijlagen+LHBT-monitor+2022.pdf.

Kaufman, Judith, en David Powell. 2014. 'The Meaning of Sexual Identity in the 21st Century'. In *The Meaning of Sexual Identity in the Twenty-First Century*, onder redactie van Judith Kaufman en David Powell, 1–4. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars. https://www.cambridgescholars.com/resources/pdfs/978-1-4438-5883-0-sample.pdf.

Keuzenkamp, Saskia, en Jantine van Lisdonk. 2012. 'Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland: onderzoek onder de doelgroep'. In *Niet te ver uit de kast: Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*, door SCP, onder redactie van Saskia Keuzenkamp, 9–16. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/655/Niet%20te%20ver%20uit%20de%20kast.pdf.

Klein, Fritz. 1993. *The Bisexual Option*. 2de dr. Harrington Park: New York. https://archive.org/details/bisexualoption0000klei.

Kuyper, Lisette. 2006. 'Seksualiteit en seksuele gezondheid bij homo- en biseksuelen'. In *Seksuele gezondheid in Nederland 2006*, onder redactie van Floor Bakker en Ine Vanwesenbeeck, 167–88. RNG-studies 9. Delft: Eburon. https://shop.rutgers.nl/651860.pdf.

———. 2015. *Jongeren en seksule oriëntatie: Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/512/Jongeren%20en%20seksuele%20ori%C3%ABntatie.pdf?sequence=1.

Maas, Cornald. 2019. 'In de zomerkever [interview door Gerie de Jong]'. *EenVandaag*. 5 augustus 2019. https://www.npostart.nl/eenvandaag/05-08-2019/AT_2115154.

———. 2023. '[Interview Adieu God?]'. *Adieu God?* [online]. 16 april 2023. https://www.npostart.nl/adieu-god/16-04-2023/VPWON_1344912.

Marinov, Georgi. 2020. 'In Humans, Sex is Binary and Immutable'. *Academic Quest* 33: 279–88. https://www.nas.org/academic-questions/33/2/in-humans-sex-is-binary-and-immutable/pdf.

Movisie. 2021. *Handreiking LHBTI-emancipatie: Feiten en cijfers op een rij*. Utrecht: Movisie. https://duck.com/?q=!+site:movisie.nl+feiten+cijfers+rij.

Müller, Sabine. 2008. 'Biologische Faktoren der (homo-)sexuellen Orientierung — Ethische Implikationen'. In *Normal — anders — krank? Akzeptanz, Stigmatisierung und Pathologisierung im Kontext der Medizin*, onder redactie van Dominik Groß, Sabine Müller, en Jan Steinmetzer, 113–50. Schriftenreihe Humandiskurs – Medizinische Herausforderungen in Geschichte und Gegenwart. Berlin: Medizinisch Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft. https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/44074/external_content.pdf#page=126.

Murray, Douglas. 2019. *The Madness of Crowds: Gender, Race and Identity*. London: Bloomsbury Continuum.

Nikkelen, Sanne, en Koenraad Vermey. 2017. 'Seksuele oriëntatie en genderidentiteit'. In *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*, door Rutgers e.a., onder redactie van Hanneke de Graaf en Suzanne Meijer, 37–60. Utrecht; Amsterdam: Rutgers/Soa Aids Nederland. https://rutgers.nl/wp-content/uploads/2021/09/Onderzoeksboek-Seks-onder-je-25e-2017.pdf#page=61.

Ormand, Kirk. 2018. *Controlling Desires: Sexuality in Ancient Greece and Rome*. Revised Edition. Austin: University of Texas Press.

Parsons, Jeffrey, en Christian Grov. 2013. 'Gay Male Identities, Desires, and Sexual Behaviors'. In *Handbook of Psychology and Sexual Orientation*, onder redactie van Charlotte Patterson en Anthony D'Augelli, 18–30. Oxford: Oxford University Press. https://archive.org/details/handbookofpsycho00000unse_e8u3/page/18.

Raaijmakers, Daphne, Anna van der Miesen, Jeroen Dewinter, en Amber Ruigrok. 2019. 'Seksuele identiteit en genderidentiteit: Een introductie'. *De Psycholoog* 5: 10–21. https://www.tijdschriftdepsycholoog.nl/wp-content/uploads/2019/05/Raaijmakers-D.-Van-der-Miesen-A.-Dewinter-J.-Ruigrok-A.-2019.-Seksuele-identiteit-en-genderidentiteit.-De-Psycholoog-5-10-21..pdf.

RCPSYCH. 2012. 'Response to The Pilling Commission (2012) and the Church of England Listening Exercise on Human Sexuality (2007)'. *Royal College of Psychiatrists* [online]. 2012. https://www.rcpsych.ac.uk/docs/default-source/members/sigs/rainbow/rainbow-sig-rcpsych-response-human-sexuality.pdf.

———. 2014. 'Statement on Sexual Orientation: Position Statement PS02/2014'. *Royal College of Psychiatrists* [online]. april 2014. https://www.rcpsych.ac.uk/docs/default-source/improving-care/better-mh-policy/position-statements/ps02_2014.pdf.

Rosario, Margaret, en Eric Schrimshaw. 2014. 'Theories and Etiologies of Sexual Orientation'. In *APA Handbook of Sexuality and Psychology, Volume 1: Person-Based Approaches*, onder redactie van Deborah Tolman en Lisa Diamond, 555–96. APA Handbooks in Psychology Series. Washington D.C.: American Psychological Association. https://www.researchgate.net/profile/Margaret-Rosario/publication/298097085/links/602e923445851589 39b4566c/Theories-and-etiologies-of-sexual-orientation.pdf.

Rutgers, COC en WOMEN Inc. 2023. 'Begrippenlijst sekse, gender en seksuele oriëntatie'. 2023. https://detoolkit.komteenmensbijdedokter.nl/begrippen.

RutgersWPF. 2013. *Wat maakt het verschil? Diversiteit in de seksuele gezondheid van LHBT's*. Onder redactie van Bouko Bakker en Ciel Wijsen. Utrecht: RutgersWPF. https://shop.rutgers.nl/nl/640929.pdf.

Savin-Williams, Ritch. 2017. *Mostly Straight: Sexual Fluidity Among Men*. Cambridge, Ma.; London: Harvard University Press.

Savin-Williams, Ritch, Kara Joyner, en Gerulf Rieger. 2012. 'Prevalence and Stability of Self-Reported Sexual Orientation Identity During Young Adulthood'. *Archives of Sexual Behavior* 41.1: 103–10. https://www.researchgate.net/profile/Gerulf-Rieger/publication/221803231/links/02e7e5326ddac8f1ad000000/Prevalence-and-Stability-of-Self-Reported-Sexual-Orientation-Identity-During-Young-Adulthood.pdf#page=2.

SCP. 2012. *Niet te ver uit de kast: Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Onder redactie van Saskia Keuzenkamp. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/655/Niet%20te%20ver%20uit%20de%20kast.pdf.

———. 2018. *Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://duck.com/?q=!+site:repository.scp.nl+filetype:pdf+Opvattingen+genderdiversiteit.

———. 2022. *LHBT-monitor 2022: De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://repository.scp.nl/handle/publications/1333.

Sedgwick, Eve. 1990. *Epistemology of the Closet*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 2008. https://archive.org/details/epistemologyofcl0000sedg.

Seidman, Steven. 2002. *Beyond the Closet: The Transformation of Gay and Lesbian Life*. New York; Abingdon: Routledge. https://archive.org/details/beyondclosettran0000seid_b7u6.

Storms, Michael. 1980. 'Theories of Sexual Orientation'. *Journal of Personality and Social Psychology* 38: 783–92.

Swaab, Dick. 2010. *Wij zijn ons brein: van baarmoeder tot Alzheimer*. 39ste dr. Amsterdam: Olympus, 2015. https://archive.org/details/wij-zijnonsbreinv0000swaa_how6.

Swan, Joye. 2018. 'Models and Measures of Sexual Orientation'. In *Bisexuality: Theories, Research, and Recommendations for the Invisible Sexuality*, onder redactie van Joye Swan en Shani Habibi, 19–36. iCham: Springer.

TNO en Rutgers. 2020. *Richtlijn Seksuele ontwikkeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: NVO/BPSW/NIP. https://richtlijnenjeugd-hulp.nl/wp-content/uploads/2020/05/Richtlijn-Seksuele-Ontwikke-ling_Richtlijn_V1-2020_DEF.pdf.

Udis-Kessler, Amanda. 1992. 'Notes on the Kinsey Scale and Other Measures of Sexuality'. In *Closer to Home: Bisexuality and Feminism*, onder redactie van Elizabeth Weiser, 311–18. Seattle: Seal. https://ar-chive.org/details/closertohomebise00weis/page/311/mode/1up.

Van der Lee, Jolanda. 2021. *In Zijn ogen geen zondaar: Negentiende-eeuwse homoseksuele en transgender personen en hun relatie met God*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Van Lisdonk, Jantine. 2018. 'Uncomfortable Encounters: Dutch Same-Sex Oriented Young People's Experiences and the Relation With Gender Nonconformity in a Heteronormative, Tolerant Society'. Phdthesis, VU University Amsterdam. https://hdl.handle.net/1871/55563.

Van Lisdonk, Jantine, en Sanne Nikkelen. 2017. 'Seksuele oriëntatie'. In *Seksuele gezondheid in Nederland*, door Rutgers, onder redactie van Hanneke de Graaf en Ciel Wijsen, 52–64. Utrecht: Rutgers. https://rutgers.nl/wp-content/uploads/2021/03/Seksuele-Gezond-heid-in-Nederland-2017.pdf#page=64.

Verhaeghe, Paul. 2021. *Wat brengt u hier? In gesprek met Paul Ver-haeghe [interviewer: Sarah Vankersschaever]*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Von Krafft-Ebing, Richard. 1877. 'Ueber gewisse Anomalien des Geschlechtstriebs und die klinisch-forensische Verwerthung derselben als eines wahrscheinlich functionellen Degenerationszeichens des centralen Nervensystems'. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten* 2: 291–312. https://ia801608.us.archive.org/23/items/ar-chivfuerpsych01unkngoog/archivfuer-psych01unkngoog.pdf#page=302.

———. 1889. *Psychopathia sexualis: Mit besonderer Berücksichtigung der conträren Sexualempfindung: Eine klinisch-forensische Studie*. Vierte

vermehrte und theilweise umgearbeitete Auflage. Stuttgart: Enke. https://archive.org/details/b21966473.

Waidzunas, Tom. 2015. *The Straight Line: How the Fringe Science of Ex-Gay Therapy Reoriented Sexuality*. Minneapolis; London: University of Minnesota Press. https://archive.org/details/straight-linehowf0000waid.

Weinrich, James, Fritz Klein, e.a. 2014. 'Cluster Analysis of the Klein Sexual Orientation Grid in Clinical and Nonclinical Samples: When Bisexuality Is Not Bisexuality'. *Journal of Bisexuality* 14.3-4: 349–72. https://www.researchgate.net/profile/John-Allen-Mccutchan/publication/269934108/links/5607d6ee08ae8e08c093963e/Cluster-Analysis-of-the-Klein-Sexual-Orientation-Grid-in-Clinical-and-Nonclinical-Samples-When-Bisexuality-Is-Not-Bisexuality.pdf#page=4.

Westphal, Carl. 1869. 'Die conträre Sexualempfindung, Symptom eines neuropathischen (psychopathischen) Zustandes'. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten* 2: 73–108. https://archive.org/download/crossref-rv7-pre-1909-scholarly-works/10.1007%252Fbf01794870.zip/10.1007%252Fbf01796143.pdf.

Wilson, Glenn, en Qazi Rahman. 2005. *Born Gay: The Psychobiology of Sex Orientation*. London: Peter Owen. https://archive.org/details/borngaypsychobio0000wils_w8m9.

Yoshino, Kenji. 2000. 'The Epistemic Contract of Bisexual Erasure'. *Stanford Law Review* 52.2: 353–461. https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/3871/The_Epistemic_Contract_of_Bisexual_Erasure.pdf.

Zietsch, Brendan, en Morgan Sidari. 2020. 'The Kinsey Scale Is Ill-Suited to Most Sexuality Research Because It Does Not Measure a Single Construct'. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 117.44: 27080. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7959566/pdf/pnas.202015820.pdf.

9 Biologische aspecten van geslacht, gender en seksuele oriëntatie

In een rapport dat gaat over aspecten van seksualiteit is het goed om aandacht te geven aan de biologische kant van ons mens-zijn. Wij zijn mensen van 'vlees en bloed'. Die lichamelijkheid is een aspect waaraan in ethische bezinning gemakkelijk voorbijgegaan wordt. In dit hoofdstuk geven wij een overzicht van gegevens uit de biologie met betrekking tot man en vrouw zijn en met betrekking tot seksuele oriëntatie.

Het is goed om vooraf te bedenken dat de biologie ons niet voorschrijft wat goed of fout is. Deze gedachte wordt wel betiteld als de naturalistische drogreden: de gedachte dat wat natuurlijk/biologisch is ook vanzelf goed zou zijn. In dit hoofdstuk gaat het niet om biologische kennis als bron voor normativiteit, maar om de duiding van geslachtelijkheid en seksuele oriëntatie als het landschap waarin we onze weg zoeken. [274] Een tweede opmerking vooraf is dat de weergave van gegevens uit biologische wetenschap niet waardenvrij is. Met name populariserende literatuur kan gemakkelijk een simplistische en gekleurde weergave van biologische verschijnselen opleveren.

9.1 Hoe worden we man of vrouw?

Het begin van ons mens-zijn ligt biologisch gezien in de samensmelting van zaadcel en eicel tot een eencellig cel (zygote ofwel bevruchte eicel). Die cel bevat 46 chromosomen waarvan er twee aangeduid worden als geslachtschromosomen (X- en Y-chromosoom). Die chromosomen zijn voor de helft afkomstig van de moeder en voor de helft van de vader. Eicellen bevatten een enkel X-chromosoom, zaadcellen

[274] Ik ga hier voorbij aan het feit dat de met name in de brieven van Paulus wel een verwijzing naar de natuur wordt gegeven (bijv. Romeinen 1:26,27 en 1 Corinthiërs 11:14. We moeten ons realiseren dat het begrip natuur in de Bijbel een andere is dan in de moderne natuurwetenschappen dat zich beperkt tot het feitelijk waarneembare. Zie ook: T.M. Hofman, 'Phusis bij Philo: Theologische kanttekeningen', in: P.H.R. van Houwelingen (ed.), *Exeget[h]isch. Feestbundel voor prof. dr. J. van Bruggen*. Kampen: Kok, 2001, 184-205. F. de Lange, 'Leert de natuur ons mores?' In: *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, jaargang 46, nr.1 (januari 1992), 34 – 50. Zie verder ook A. de Bruijne, *Verbonden voor het leven*, 38 en 198.

bevatten een X- of een Y-chromosoom en afhankelijk daarvan ontstaat een zygote met XX of XY.

Uit de eencellig cel ontstaat door celdeling een klompje cellen die in principe allemaal dezelfde genetische informatie in zich hebben opgeslagen in de chromosomen. Gaandeweg groeit er een embryo waarbij aanvankelijk qua lichaamsvorm geen onderscheid is tussen jongen of meisje. Pas later treedt *differentiatie* op. Er *ontstaan* (!) verschillen in mannelijke of in vrouwelijke richting. Dit is een complex proces dat vooral geregeld wordt door één gen dat normaliter op het Y-chromosoom ligt; het SrY-gen. Als dit gen aanwezig is, zal zich uit het oorspronkelijke aangelegde geslachtsorgaan (gonade) een testikel vormen. Als het afwezig is zal uit dezelfde grondstructuur een ovarium (eierstok) worden gevormd. De testikel en het ovarium maken vervolgens hormonen die de ontwikkeling van de inwendige en uitwendige geslachtsorganen sturen in mannelijke of in vrouwelijke richting. Ook hier ontstaan ze uit een grondstructuur die in het begin nog voor beide geslachten gelijk is.

9.2 Variaties in de geslachtelijke ontwikkeling

Wat hierboven geschreven is over geslachtsdifferentiatie is een enorme versimpeling van een uiterst complex proces. Een proces dat op allerlei niveaus verstoord kan raken of anders kan lopen. Zo zijn er kinderen die geboren worden met twee X-chromosomen in iedere cel, waarbij de bijnieren te veel testosteron maken en een ontwikkeling in de mannelijke richting kan ontstaan. (NB dit komt tegenwoordig zelden voor dankzij verbeterde diagnostiek en behandeling. Maar in het verleden waren er mensen die met twee X-chromosomen als man door het leven gingen.) Ook zijn er mensen die geboren worden met een XY-chromosomenpaar, testis ontwikkelen en testosteron maken, maar waarbij de cellen in het lichaam door een mutatie in het DNA ongevoelig zijn voor testosteron. Deze mensen ontwikkelen zich in vrouwelijke richting en worden bij geboorte voluit als meisje gezien. Pas in de puberteit, als blijkt dat er geen menstruatie komt, wordt duidelijk wat er aan de hand is. Er is dan meestal sprake van een androgeen ongevoeligheidssyndroom.

Bovenstaande variaties in de geslachtelijke ontwikkeling worden tegenwoordig aangeduid met de term DSD (vroeger 'intersekse') en zijn relatief zeldzaam. Mensen kunnen hier erg onder gebukt gaan en worstelen met vragen (ben ik wel een 'echte' man, een 'echte'

vrouw?).[275] Het is goed dat de christelijke gemeente oog heeft voor deze mensen en hun vragen. Daarnaast kan kennis hiervan ons behoeden voor een al te zwartwit-benadering van het thema man/vrouw. Geslacht is een gelaagd begrip. Mensen kunnen chromosomaal 'man' zijn en uiterlijk 'vrouw'. Ook kunnen er lichamelijke 'tussenvormen' zijn. De clitoris en de penis ontstaan embryologisch uit dezelfde grondstructuur en soms is het bij een kind na de geboorte onduidelijk of het een jongen of een meisje is.

Met de kennis van de biologie en van de medische wetenschap zijn de hierboven beschreven variaties in de geslachtelijke ontwikkeling vaak goed te verklaren. Ze ontstaan bijna altijd door zeldzame mutaties in de genen die coderen voor de aanmaak van hormonen of hormoonreceptoren of van stoffen die zorgen voor de signaaltransductie.

9.3 Genderidentiteit en ontwikkeling van het brein

Tot nu toe hebben we het over dingen die te zien zijn, geslachtskenmerken of verschillen in het brein. Maar het is evident dat ook de identiteitsontwikkeling in twee richtingen uiteenloopt. Een mens ontwikkelt gaandeweg het besef een jongetje of een meisje te zijn. Dit besef wordt aangeduid met *genderidentiteit*. Meestal is de ontwikkelde genderidentiteit in lijn met de lichamelijke geslachtskenmerken, maar niet altijd. Er zijn mensen die lichamelijk mannelijke geslachtskenmerken vertonen, maar veel meer een vrouwelijke genderidentiteit hebben (en andersom). Die situatie wordt aangeduid met genderdysforie of genderincongruentie.

De biologische oorzaak van genderdysforie is veel minder duidelijk dan die van de hierboven beschreven variaties in de geslachtelijke ontwikkeling. Wel weten we dat er niet alleen verschillen zijn tussen mannen en vrouwen t.a.v. de geslachtskenmerken (geslachtsorganen, borstontwikkeling, baardgroei etc.) maar ook verschillen in hersenstructuren. Sommige gebieden zijn bij mannen groter dan bij vrouwen en andersom. Ook hier is er variatie en zijn er mannen die in de hersenontwikkeling een meer vrouwelijke ontwikkeling laten zien en andersom. Het zou zeer goed kunnen dat onze genderontwikkeling samenhangt met de ontwikkeling van ons brein.

---

[275] Zie hiervoor: Den Heijer, M. (2023). Waarom ben ik zo? Zelfbeeld en geslachtelijkheid voor het aangezicht van God. In: *Psyche & geloof* 2023 (4),195-203.

9.4 Seksuele oriëntatie

Zoals in de vroege jaren de genderidentiteit gevormd wordt, ontstaat ook in de vroege jaren de seksuele oriëntatie. Statistisch gezien zullen de meeste mannen op vrouwen vallen en andersom. Maar ook in seksuele oriëntatie zijn er variaties, zoals bijvoorbeeld een homoseksuele oriëntatie. Hoe onze seksuele oriëntatie gevormd wordt en of biologische factoren daarin een rol spelen is onderwerp geweest van veel studies. Globaal zijn deze te onderscheiden in: a) genetische studies b) studies naar prenatale invloeden c) neurobiologische studies en d) vergelijkende dierstudies.

Genetische studies kunnen onderscheiden worden in studies waarbij DNA-onderzoek plaatsvindt om te achterhalen welke delen van het DNA in verband gebracht kunnen worden met bepaalde eigenschappen van mensen en studies waarbij geen DNA-onderzoek plaatsvindt, maar alleen gekeken wordt naar de manier van overerven. Zo ontdekte Mendel het overervingspatroon van bepaalde eigenschappen van de erwtenplant zonder dat hij zelfs van het bestaan van DNA afwist. Pas veel later werden de genetische variaties gevonden die verantwoordelijk waren voor deze eigenschappen. Waar sommige eigenschappen bij mensen zo'n zelfde eenvoudig overervingspatroon laten zien (bijvoorbeeld bij oogkleur), zijn veel eigenschappen het resultaat van een veelheid aan genen of van een combinatie van bepaalde genen en bepaalde omgevingsfactoren. Zo is bijvoorbeeld lichaamslengte een eigenschap die duidelijk erfelijk bepaald is, maar waarbij nu duidelijk is dat honderden genetische variaties daarbij een rol spelen. Met elkaar verklaren deze ongeveer zo'n 80% van de verschillen tussen mensen in lengte. Deze maat wordt aangeduid met de term 'heritabiliteit'(overerfbaarheid) en wordt geschat op basis van tweelingstudies en familiestudies.

Op vergelijkbaar wijze zijn ook studies uitgevoerd naar de erfelijkheid van seksuele oriëntatie. De heritabiliteit van homoseksualiteit wordt geschat op zo'n 30%.[276,277] Deze schatting is lager dan algemeen wordt gevonden bij genderdysforie (zo'n 40%).[278]

In dezelfde studie waarin heritabiliteit werd gemeten, werd ook gekeken naar de associatie met genetische markers op het DNA. Het betreft een groot onderzoek bij een kleine half miljoen mensen, waarbij uiteindelijk vijf plaatsen in het genoom werden gevonden die in relatie stonden met gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag, maar elk minder

[276] Ganna et al Science 2019 (365), 6456.
[277] Långström et al. Arch. Sex. Behav. 2010 (39), 75–80.
[278] Polderman TJC, et al. Behav Genet. 2018 (48), 95-108.

dan 1% van de variatie verklaren. Bij elkaar waren alle geteste genetische varianten verantwoordelijk voor 8 tot 25% van de variatie in seksueel gedrag.

Al met al geven deze studies aan dat er wel sprake is van een zekere genetische invloed, maar dat deze niet zo sterk is als voor andere kenmerken, zoals bijvoorbeeld intelligentie, waar de schattingen rond de 60% zijn. Recente studies geven aandacht aan het feit dat niet alleen het DNA van invloed is, maar ook de regulatie van DNA. Dit epigenetisch onderzoek is relatief nieuw en het is de vraag of dit echt nieuwe inzichten gaat geven.

Naast studies naar genetische determinanten van seksuele oriëntatie zijn er talloze studies gedaan naar andere biologische invloeden zoals hormonale en immunologische. Studies bij volwassenen laten geen verschillen zien in hormonale factoren. Wel zijn er aanwijzingen dat blootstelling aan geslachtshormonen in de baarmoeder mogelijk een rol zou spelen. Het probleem is dat deze blootstelling moeilijk te meten is en alleen indirect geschat kan worden. Zo wordt de verhouding in vingerlengte tussen de tweede en de vierde vinger gezien als maat voor prenatale blootstelling aan de androgenen (stoffen met mannelijke hormoonactiviteit). Hoewel een aantal studies aantonen dat mensen met *same sex*-attractie een andere 2D:4D-verhouding hebben dan mensen met een heteroseksuele oriëntatie, blijken deze resultaten in meta-analyses alleen bevestigd te worden voor vrouwen en niet voor mannen.[279]

Een andere observatie die wijst op biologische invloed op oriëntatie is dat een homoseksuele voorkeur vaker voorkomt bij mannen met meerdere oudere broers.[280] Deze observatie is bevestigd in meerdere studies en wordt in verband gebracht met een immuunrespons op eiwitten die gecodeerd worden op het Y-chromosoom.

9.5 Neurobiologische studies

De afgelopen decennia hebben de neurowetenschappen een enorme vlucht gemaakt. Veel van ons dagelijkse leven zoals eten en drinken, slapen en opstaan maar ook tal van gedragsaspecten zoals bijvoorbeeld agressie, introvert/extrovert zijn, hangen samen met processen en structuren in ons brein. In 1989 rapporteerde de Nederlandse

---

[279] Teresa Grimbos 1, Khytam Dawood, Robert P Burriss, Kenneth J Zucker, David A Puts. Sexual orientation and the second to fourth finger length ratio: a meta-analysis in men and women. Behav Neurosci 2010 (124), 278-87.

[280] Blanchard R. Fraternal birth order and the maternal immune hypothesis of male homosexuality. Horm Behav 2001 (40),105-114.

hersenonderzoeker prof. Dick Swaab dat een bepaald deel van de hypothalamus bij homoseksuelen duidelijk groter is dan bij heteroseksuelen.[281] Dit leidde destijds tot een grote rel in de publieke discussie over nut en noodzaak van onderzoek naar oorzaken van homoseksualiteit.

Met de komst van de functionele MRI was het mogelijk om niet alleen breinstructuren bij levende mensen te bestuderen maar ook hersenactiviteit bij uitvoeren van bepaalde taken (bijvoorbeeld het maken van een som of het zien van bepaalde foto's). Daarmee zijn vele verbanden gelegd tussen de functie van bepaalde hersengebieden in relatie tot gedrag. Vanuit deze benadering is ook gekeken naar verschillen in hersengebieden in relatie tot seksuele oriëntatie. Net als bij de genetica geldt ook hier dat er wel diverse studies zijn die verschillen vinden, maar dat er gebrek is aan replicatie daarvan in andere studies en dat zodoende een algemeen aanvaarde theorie ontbreekt.

Naast genetische en neurobiologische studies kan ook vergelijkend onderzoek bij dieren helpen bij de vraag naar biologische bepaaldheid. Prediker beschrijft al de sterke samenhang tussen mens en dier en vraagt zich af wie het opmerkt dat de adem van de mensenkinderen naar boven stijgt en de adem van de dieren naar beneden daalt naar de aarde (Prediker 3). Veel van ons gedrag heeft analogieën in het dierenrijk. Zo is gerapporteerd dat gelijkgeslachtelijk seksueel gedrag bij veel diersoorten is gevonden. Wetenschappelijk publicaties hierover staan sterk in de context van een evolutionaire vraagstelling: hoe kan homoseksueel gedrag ontstaan als het niet leidt tot voortplanting?

9.6 Conclusie

Het is niet gemakkelijk om al deze wetenschappelijke publicaties samen te vatten. In ieder geval laat het zien dat de ontwikkeling van onze geslachtelijkheid een veel omvattend en complex proces is, waarin op allerlei niveaus variatie is. Ten aanzien van genderidentiteit en -oriëntatie is het zeer aannemelijk dat biologische factoren een rol spelen. Tegelijkertijd ontbreekt een overkoepelende theorie of model. Waarschijnlijk geldt voor beiden dat ze een optelsom zijn van genetische factoren, vroege hormonale factoren en van omgevingsfactoren die dan ook nog op complexe wijze interacteren.

---

[281] F. Swaab, M.A. Hofman An enlarged suprachiasmatic nucleus in homosexual men. Brain Research Volume 537, Issues 1–2, 24 December 1990, Pages 141-148.

Gezegd moet worden dat in veel onderzoeken de definitie van seksuele oriëntatie niet eenduidig is. Vaak gaat het in studies om mensen die zichzelf identificeren als homo of lesbienne. Daarin zit niet alleen de seksuele oriëntatie, maar ook de zelfidentificatie en -acceptatie begrepen. Het is overigens de vraag of er de komende jaren veel nieuwe inzichten zullen ontstaan. Onderzoeken naar oorzaken (etiologie) staan maatschappelijk onder druk omdat zij makkelijk de indruk kunnen wekken dat het hier om een stoornis gaat of dat resultaten gebruikt kunnen worden voor discriminerende maatregelen door regimes.

De Bruijne sluit zijn hoofdstuk over biologische aspecten van homoseksualiteit af met een paragraaf over de alledaagse ervaring. Ook al geeft de wetenschap geen eensluidende en overkoepelende visie over biologische bepaaldheid van homoseksualiteit, het is klip en klaar dat veel mensen die bij zichzelf ontdekken dat ze op personen van hetzelfde geslacht vallen, het gevoel hebben dat dit hen 'overkomt' (en in christelijke kring vaak op onthutsende wijze) en op geen enkele manier een 'keuze' is.

Literatuur

Polderman TJC, et al. The Biological Contributions to Gender Identity and Gender Diversity: Bringing Data to the Table. Behav Genet. 2018 (48), 95-108.

Fisher AD, Ristori J, Morelli G, Maggi M. The molecular mechanisms of sexual orientation and gender identity. Mol Cell Endocrinol. 2018 (May 15, 467), 3-13.

The Plasticity of Sex. The Molecular Biology and Clinical Features of Genomic Sex, Gender Identity and Sexual Behavior Edited by MARIANNE J. LEGATO 2020

BALTHAZART, J. The biology of homosexuality 2012, Oxford University Press, New York.

LeVay, S. (2011). Gay, straight, and the reason why: The science of sexual orientation. Oxford University Press.

Ganna A, et al. Large-scale GWAS reveals insights into the genetic architecture of same-sex sexual behavior. Science. 2019 Aug 30;365(6456):eaat7693.

Manzouri A, Savic I. Possible Neurobiological Underpinnings of Homosexuality and Gender Dysphoria. Cereb Cortex. 2019 May 1;29(5):2084-2101.

Ngun TC, Vilain E. The biological basis of human sexual orientation: is there a role for epigenetics? Adv Genet. 2014;86:167-84.

Roselli CE. Neurobiology of gender identity and sexual orientation. J Neuroendocrinol. 2018 Jul;30(7):e12562.

Bailey JM, Vasey PL, Diamond LM, Breedlove SM, Vilain E, Epprecht M. Sexual Orientation, Controversy, and Science. Psychol Sci Public Interest. 2016 Sep;17(2):45-101.

Wang Y, Wu H, Sun ZS. The biological basis of sexual orientation: How hormonal, genetic, and environmental factors influence to whom we are sexually attracted. Front Neuroendocrinol. 2019 Oct;55:100798.

Balthazart J. Sexual partner preference in animals and humans. Neurosci Biobehav Rev. 2020 Aug;115:34-47.

Monk, J.D., Giglio, E., Kamath, A. et al. An alternative hypothesis for the evolution of same-sex sexual behaviour in animals. Nat Ecol Evol 3, 1622–1631 (2019).

Långström N, Rahman Q, Carlström E, Lichtenstein P, Genetic and environmental effects on same-sex sexual behavior: A population study of twins in Sweden. Arch. Sex. Behav. 39, 75–80 (2010).

10 Identiteitsontwikkeling en trends

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de vraag die in hoofdstuk 2 gesteld wordt:

'Is een seksuele oriëntatie de kern van iemands identiteit, of is het voor sommigen de kern en voor anderen een draad in hun identiteitsvorming?'

10.1 Wat verstaan we onder 'identiteit'?

In het dagelijks spraakgebruik verbinden we identiteit met eigenheid. We denken aan kernmerken die iets of iemand uniek maken. Dit gaat op voor objecten en personen en ook voor groepen en volken. Een stoel van Rietveld herken je in één oogopslag. Daar bestaat geen misverstand over. De identiteit zit in de stoel als geheel, de vormgeving, constructie, kleur en het ontwerp zoals alleen Rietveld die maakte.

Als we het vervolgens over de identiteit van personen hebben, gaat het ook over de eigenheid van personen. Wat maakt mijn vader, zus, partner tot die unieke persoon die wij uit duizenden herkennen? Sinds we ontdekten dat persoonlijkheden vooral gevormd worden door dat wat aangeboren is en dat wat door hun omgeving wordt aangeboden (*nature nurture*), blijkt de identiteit van iemand al lastiger te beschrijven. De eigenheid van iemand is meer dan zijn persoonlijkheid en karakter. Hier komen afkomst, familie en levensloop in mee. Het heeft er ook mee te maken hoe iemand zich gedraagt, hoe hij zich aan ons voordoet. Zien we dan zijn identiteit? Als we iemand goed kennen, denken we dat te kunnen zeggen. Als iemand verder van ons afstaat, wordt het alweer ingewikkelder. Kennen we de identiteit van Donald Trump? Of kennen we alleen het imago dat hij van zichzelf verspreidt via de media? Dan gaat het er vooral om, dat we de schijnbare eigenheid van iemand gaan herkennen. Een opgepoetste identiteit. Trump wil zich anders, mooier aan ons voor doen dan hij is. Als anderen daarmee dan aan de haal gaan, maken ze een karikatuur van hem.

We kunnen ook van identiteit van sociale groepen spreken. Wat maakt een groep uniek en herkenbaar? In de afgelopen 75 jaar is er een duidelijk streven geweest om de 'vrijgemaakte identiteit' te doen uitkomen in onderwijs, jeugdzorg, krant, politiek, zending, ontwikkelingswerk en vakbond. Er verschenen studies en publicaties, bijvoorbeeld over: 'de identiteit van het gereformeerd onderwijs'. In de

zeventiger jaren van de vorige eeuw werd er op jongerendagen (bondsdagen!) en in preken vaak een specifieke uitwerking gegeven van de tekst 'Gij geheel anders' (Efeze 4: 20). Een streven naar uniciteit, dat ook leidde tot uniformiteit. Het 'imago' van de vrijgemaakten was dat ze over alles hetzelfde dachten en ook veel dingen hetzelfde deden. Dit leidde vervolgens tot een stereotypering: 'vrijgemaakten vormen de enig ware kerk' en tot minder mooie karikaturen. Bij de identiteitsbepaling van sociale groepen doet zich ook het verschijnsel van in- en uitsluiting voor. Hoe duidelijker en eenduidiger de identiteit geformuleerd is, hoe scherper de scheidslijn getrokken kan worden voor hen die binnen en hen die buiten het verband van de groep vallen. Wie herinnert zich niet de discussies over het toelatingsbeleid van Gereformeerde organisaties? Voor de nieuwe Nederlandse Gereformeerde kerken is het de uitdaging om los te komen van deze karikaturen en te bouwen aan een nieuwe, inclusieve identiteit.

10.2 Bijbelse identiteit

In dit verband spreken we ook over 'Bijbelse identiteit'. In de Bijbel zelf zie je al dat groepen bepaalde vaste en onvervreemdbare eigenheden kunnen hebben die maken dat ze anderen binnen- of buitensluiten. Er zijn meerdere voorbeelden van te geven: de aartsvaders die willen dat hun zonen binnen de familie trouwen, de walging van de Egyptenaren van schaapherders en Hebreeën, het niet mogen deelnemen aan de tempeldienst door bepaalde groepen, de hekel die David aan lammen en blinden heeft, het wegzenden van de Moabitische vrouwen door Nehemia etc.. Dat veronderstelt iets wat wij identiteit noemen en het zuiver willen houden daarvan. Jezus doorbreekt dat denken en soms op een heel verrassende wijze zoals in de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan. Tegelijk, wordt die neiging (het zuiver willen houden van de eigen identiteit) ook een wezenlijk kenmerk van de nieuwtestamentische gemeente: lees 2 Kor. 6:14-18(!). Bovendien heeft het Nieuwe Testament het geregeld over 'hen die buiten staan'.

Voor de volledigheid noemen we hier nog 'de nationale identiteit'. Wat vormt de Nederlandse identiteit? Wij zijn niet zoals de Amerikanen die met hun *Rally round the flag* hun eenheid laten zien. Wij koesteren de identiteit van 'doe maar gewoon dan doe je al gek genoeg'

en van 'moet kunnen'.[282] We noemen onszelf maar al te graag 'verdraagzaam en gastvrij' maar in de praktijk blijkt dat meer 'imago' dan 'identiteit'. Ook staan we bekend met de stereotypen van een 'calvinistisch' volkje waar 'dominee en koopman hand in hand gaan'. Maar waar weinig mensen nog weten wie Calvijn was en wat hij leerde.

In dit hoofdstuk willen we verder verkennen hoe seksuele oriëntatie in de huidige tijd een rol is gaan spelen bij de identiteit van personen. Daarbij kijken we ook hoe dit doorwerkt in de identiteit van sociale groepen en met name in de gemeente van Christus. We benaderen dit thema niet vanuit de theologie, maar vooral vanuit de filosofie. Met betrekking tot identiteit stelt de filosofie de vraag naar de ontwikkeling van het begrip identiteit in verleden en heden.

10.3 Seksualiteit in relatie tot identiteit in de huidige samenleving

In de loop der eeuwen heeft de mens zich in de relatie tot anderen en tot zijn omgeving op velerlei manieren bekendgemaakt. En heeft de mens ook op velerlei manieren bekend gestaan. In onze tijd zien we dat de manifestatie van de seksuele oriëntatie zowel bij hetero's als bij homo's prominenter en pregnanter aanwezig is dan pakweg honderd jaar geleden. Toen speelden geslacht, kerk, familie, afkomst en beroep een bepalende rol voor iemands identiteit. Iemand was in de eerste plaats bekend vanwege zijn maatschappelijke positie: ambtenaar, klerk, handwerksman. Iemand behoorde tot de werkende klasse. Een ander hoorde bij de notabelen en was advocaat, notaris, arts, burgemeester. Weer een ander hoorde tot de boerenstand. Vervolgens was iemand vooral gezinslid, vader, moeder, broer, zus, dochter, zoon. Iemand manifesteerde zich in zijn maatschappelijke positie. Zo maakte hij zichzelf bekend en zo stond hij bekend. De maatschappij was overzichtelijk ingedeeld in onderscheiden rollen voor mannen en vrouwen, klassen, zuilen en hokjes. Voor een deel had dit te maken met de moraal t.a.v. seksualiteit maar hoofdzaak was toch wel dat identiteit werd bepaald door andere factoren zoals arbeid of maatschappelijke positie, man- of vrouw-zijn. Op die manier kon ook veel van iemands identiteit voor anderen verborgen blijven. De vraag naar iemands seksuele voorkeur werd niet of nauwelijks openlijk gesteld. Dat was 'not done'.

---

[282] *'Moet kunnen', op zoek naar een Nederlandse identiteit*, Herman Pleij, Amsterdam 2014.

Ik[283] herinner mij uit mijn jeugd nog goed de bakker die elke dag het brood kwam venten aan de deuren. Hij had zijn eigen melodie, zou Herman van Veen zeggen. Hij zong aria's uit opera's. En elke dag had hij dezelfde grap: 'Morgen krijg je van mij een krentenbol.' Als ik hem de volgende dag daaraan herinnerde, sprak hij steevast: 'Dat klopt, dat heb ik beloofd, morgen, krijg jij van mij een krentenbol.' Deze bakker was bij ons in de eerste plaats bekend als bakker, daarna als zanger, koorlid, lid van onze kerk en als buurtgenoot, de winkel was twee straten verder. We wisten wel dat hij ongetrouwd was, maar dat werd afgedaan met de opmerking dat hij de ware nog niet was tegengekomen. Dat kwam ook omdat hij zo hard moest werken. Hij had geen tijd voor een vrouw. Slechts enkele mensen in zijn nabije omgeving wisten dat zijn seksuele oriëntatie zich richtte op mannen, mensen van hetzelfde geslacht. Hij werd niet als zodanig gekend door ons. Dat kwam mede omdat hij zich ook niet als zodanig bekendmaakte. Laat staan dat hij zich manifesteerde als homo.

In de loop van de twintigste eeuw zien we een nieuwe ontwikkeling ten aanzien van seksuele oriëntatie. We zien dat voor veel mensen iemands seksuele oriëntatie een belangrijke plaats in zijn of haar bestaan gaat innemen. Die grotere nadruk zie je bijvoorbeeld in activiteiten die gericht zijn op het man- of vrouw-zijn. Uitspraken als: 'de *mancave* is echt een mannending' worden door influencers op sociale media als Instagram en TikTok sterk aangewakkerd. Op diezelfde media wordt ook de ideale vrouw geframed.

Iemands seksuele oriëntatie lijkt zo meer bepalend te worden voor zijn identiteit. Dat iemand anders-geaard is, wordt steeds meer gezien als een onontkoombaar feit, waarmee je maar beter tevoorschijn kunt komen. Voor homo's en lesbiennes kan het veel moeite, lijden en strijd opleveren om dat te erkennen. Anders geaard-zijn wordt in een volgende fase niet meer gezien als iets wat je nu eenmaal bent. Het kan ook een keuze zijn. Daarmee blijft het niet beperkt tot homo of lesbienne, maar zijn er evenveel identiteiten als er kleuren aan de regenboog zijn te onderscheiden. Opvattingen over seksuele oriëntatie veranderen zo in meningen over fluïde gender, zoals we die aantreffen bij een deel van de lhbtiq+-stroming. Hierbij moeten we bedenken dat identiteit veel meer te maken heeft met een eigen keuze en direct raakt aan begrippen als 'vrijheid' en 'zelfbepaling', 'zelfverwerkelijking' en 'zelfexpressie'. Bij 'zelfverwerkelijking' denken we aan een innerlijk proces, waarbij de persoon er vooral mee bezig is om voor zichzelf te ontdekken en helder te krijgen wie hij is. Bij 'zelfexpressie' zien we vooral een extern gerichte

[283] Henk Schaafsma.

manifestatie van hoe iemand zichzelf presenteert en hoe hij gezien wil worden. We zien dat met name bij hen die zich trots manifesteren als 'gay'.

10.4 De ontwikkeling van het begrip 'identiteit'

Identiteit ontwikkelt zich vanaf Descartes als reflectie op de vraag: 'wie ben ik?'. Vanaf die tijd ontwikkelt een meer afstandelijke filosofische vraag zich steeds meer naar een wezenlijke en existentiële vraag. Belangrijke momenten in die ontwikkeling zijn de Verlichting, de Romantiek, de tijd voor de Eerste Wereldoorlog, de tijd tussen de wereldoorlogen en na de Tweede Wereldoorlog en de moderne tijd.

Tegelijk met de ontwikkeling van het begrip identiteit naar het existentiële van het mens-zijn, zien we ook een ontwikkeling naar de emancipatie van de mens in zijn lichamelijke verschijning. Er ontstaat meer aandacht voor de lichamelijkheid als deel van het mens-zijn. Datgene wat onderdrukt, verborgen en ondergewaardeerd werd, komt naar buiten. Het wordt bekend en wordt bekend gemaakt, manifesteert zich en wordt bepalend voor iemands identiteit. Denk daarbij aan de afschaffing van de slavernij, de emancipatie van de vrouw, de aandacht voor racisme en seksuele oriëntatie. De twintigste-eeuwse seksuele revolutie strekt zich uit tot alle lagen van de bevolking. Het individu wordt bevrijd uit de burgerlijk-christelijke kaders die sinds de negentiende eeuw bestonden en die zich na de Tweede Wereldoorlog opnieuw opdrongen. Nu definieert men ook het begrip identiteit los van een externe, hogere oriëntatie als deugden en religie. Identiteit wordt meer vanuit de lichamelijkheid gedefinieerd. De bevrijding van normen en waarden komt ook tot uiting in de manifestatie van seksuele vrijheid. Deze vrijheid geeft ruimte voor het bekennen van anders-geaard-zijn als aspect van identiteit. Homoseksualiteit krijgt een belangrijke symboolwaarde. Het wordt een seksuele identiteit.

Een volgende stap in de ontwikkeling van het identiteits-begrip is de opvatting dat seksuele identiteit en het hele begrip identiteit een talig construct is. We vinden die opvatting terug bij Foucault en Huijer. Bij de huidige LHBTQI+-beweging vinden we de opvatting van seksuele oriëntatie, enerzijds als bepaaldheid anderzijds als keuze. Ook wanneer zij blijven spreken van seksuele identiteiten denken ze daarbij niet meer aan een onontkoombare voorgegeven identiteit. Het is een eigen, unieke, individuele keuze-identiteit die zij zelf (mee)construeren en die zich dus in de loop van hun leven zomaar kan wijzigen. De schrijver Gerbrand Bakker komt hiertegen in het geweer. Hij ontkent dit en stelt dat zijn homo-zijn een deel is van zijn

wezen, maar dat het niet allesbepalend is voor zijn identiteit. Hij omschrijft het treffend: 'Splinter Chabot is als beroepshomo de belichaming geworden van die opvallende verschuiving van homo-zijn als onderdeel van je wezen naar homo-zijn als identiteit.' Deze uitspraak is een duidelijk voorbeeld van de vraag die aan het begin van dit hoofdstuk werd gesteld: 'Is een seksuele oriëntatie de kern van iemands identiteit, of is het voor sommigen de kern en voor anderen een draad in hun identiteitsvorming?'

10.5 Hedendaagse filosofie

Aan de hand van enkele hedendaagse filosofen omschrijven we hierna het begrip identiteit als illustratie van het huidige denkklimaat.

10.5.1 Paul Verhaeghe[284]

'Onze identiteit is een origineel plagiaat', stelt Verhaeghe. Het 'originele' zit hem in de combinatie van de verschillende keuzes die de persoon maakt en die hem uniek maken. Het 'plagiaat' zit daarin dat we die keuzes maken uit bestaande beelden uit verleden, opvoeding, familie en geschiedenis. In dat proces werken identificatie en separatie levenslang door. Identificatie brengt ons binnen in groepen en dat leidt in de meeste gevallen tot conformiteit. We willen ergens bij horen en daarom conformeren we ons aan de normen en waarden van de groep. We willen ook onze eigen stijl ontwikkelen en ons onderscheiden. Dat vraagt om keuzes met separatie tot gevolg. Separatie maakt daardoor autonomie mogelijk. Zo komt 'identiteit neer op een complexe samenstelling van een aantal cruciale sociale verhoudingen, waarin iemand telkens een typerende positie inneemt.' Identiteit is bij Verhaeghe dus niet aangeboren. Hij beschouwt het als een constructie. In zijn optiek komt identiteit neer op een complexe samenstelling van een aantal cruciale sociale verhoudingen, waarin iemand telkens een typerende positie inneemt. Hij onderscheidt vier basisverhoudingen: tegenover het andere geslacht, tegenover de oudere generatie en dus de autoriteit, tegenover mijn gelijken (leeftijdgenoten, buren, collega's), en ten slotte tegenover mijn eigen lichaam en 'mezelf'. Hij verwerpt religie, wetenschap en kennis als

[284] Paul Verhaeghe is doctor in de klinische psychologie en emeritus-hoogleraar aan de Universiteit Gent. Daarnaast is hij praktiserend psychoanalyticus. Hij schreef het drieluik: *Autoriteit, Intimiteit en Identiteit*. Hierin staat de verhouding van de mens tot de ander centraal.

constituerende bronnen van identiteit. Hij pleit voor keuzes van het zelf voor het goede leven.

10.5.2 René van Woudenberg[285]

Van Woudenberg schrijft een analytisch-wijsgerige studie naar 'het mysterie van de identiteit'. Daarin neemt hij afstand van de gedachte dat iemand een sociale constructie is, of een *selfmade*-persoon. Hij beweert dat het fenomeen van de persoonlijke identiteit door de tijd een mysterie is. 'Het is verbazingwekkend dat een persoon ondanks de vele ontwikkelingen die hij doormaakt, ondanks het verstrijken van de tijd, ondanks miskenning, toch dezelfde persoon blijft. Het enige dat ik zie, is dat er zoiets is als de identiteit, in strikte zin, van personen door de tijd. Ik kan niet anders dan dit aanvaarden als een bruut en mysterieus feit.'

10.5.3 Charles Taylor[286]

Taylor onderscheidt 'authenticiteit' en 'originaliteit' als begrippen om mijzelf uit te drukken. Authenticiteit krijgt pas gestalte in de verhouding tot het gemeenschappelijke. Dialoog met anderen en het bepalen van een gedeelde horizon van waarden is essentieel. Authenticiteit impliceert geen kluizenaarschap, maar contact. In het benadrukken van mijn eigen originaliteit definieer ik mijzelf. Maar je kunt jezelf niet definiëren zonder 'significante ander'. Daarvoor moet ik mij bedienen van taal. Taal heb ik nodig om mij aan de ander mee te delen. We hebben relaties nodig om tot vervulling, tot volwassenheid te komen. Mijn identiteit komt tot stand in de dialoog. Daarvoor is de *interlocutor*, de significante ander, een voorwaarde, een noodzaak. Dat kan mijn levensgeschiedenis zijn, mijn narratief, maar ook een autoriteit buiten mij, zoals religie en kunst. Taylor stelt dat je de mens niet kunt kennen zonder zijn verhaal.

---

[285] René van Woudenberg is een Nederlandse filosoof en hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Zijn vakgebied is kentheorie en ontologie. Hij schreef oa. *Gelovend denken. Inleiding tot een christelijke filosofie*.

[286] Charles Margrave Taylor is een Canadees filosoof. Hij heeft vooral bijdragen geleverd aan de politieke filosofie, hoewel hij ook bekend is om zijn analyse van het moderne zelf. Schreef oa.: *Sources of the self* (1989) en *The Ethics of Authenticity* (1992).

10.5.4 Paul van Tongeren[287]

Van Tongeren relativeert de overspannen aandacht in onze tijd voor identiteit en de maakbaarheid ervan. We hebben onvoldoende aandacht voor de tragiek en kwetsbaarheid van het leven. We leven in een cultuur die is gegaan van overleven naar beleven. Het zoeken van een zinvol bestaan is vervangen door het najagen van een gelukkig leven. Van Tongeren signaleert een ontwikkeling van ethiek: hoe behoor jij te leven, naar esthetiek: hoe is jouw stijl van leven. Zelfexpressie is de illusie dat jij jouw eigen leven kunt maken. Daarmee zijn we onze oriëntatie kwijtgeraakt, we leven in een onzekere tijd. Hiervoor biedt religie geen oplossing. We moeten opnieuw op zoek naar het begrip 'levenskunst'.

10.5.5 Marli Huijer[288]

Huijer voert een pleidooi om te stoppen met de dwang om je tot een bepaalde identiteit te bekennen. Ze brengt dat in relatie tot seksuele identiteit. Die bekentenis leidt tot dwang: mensen moeten zich uitspreken over hun seksuele identiteit om aanspraak te kunnen maken op de rechten die uit de seksuele vrijheid voortvloeien. Zonder seksuele identiteit geen seksuele rechten. Maar elke bekentenis draagt het gevaar in zich dat we in die identiteit worden ingesloten, dat we ons moeten gedragen naar de normen en verwachtingen die erbij horen en niet meer vrij zijn een andere identiteit aan te nemen. Huijer treedt hiermee in de lijn van Foucault die spreekt van 'een nieuw gareel'.

10.5.6 Hans Burger[289]

Als theoloog heeft Burger veel nagedacht over het subject en over de gevolgen van ons veranderde denken over het subject voor de betekenis van religie. Hij stelt: 'of we nu modern zijn, postmodern, of daar

---

[287] Paul van Tongeren is hoogleraar wijsgerige ethiek aan de Radboud Universiteit Nijmegen en buitengewoon hoogleraar ethiek aan de KU Leuven. Hij schreef oa. *Deugdelijk leven: een inleiding in de deugdethiek* (2003). In 2021 werd hij Denker des Vaderlands.

[288] Marli Huijer is een Nederlands emeritus-hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, filosoof en voormalig arts. Van 2015 tot 2017 was zij Denker des Vaderlands. Zij schreef oa: *Beminnen. Nieuw licht op seksuele vrijheid*.

[289] Hans Burger is hoogleraar Systematische Theologie aan de Theologische Universiteit Utrecht. Hans Burger studeerde theologie in Kampen en Zürich. In 2008 promoveerde hij vervolgens bij Barend Kamphuis op een proefschrift getiteld *Being in Christ.* In 2017 verscheen zijn boek *Leven in Christus. Over de betekenis van het verhaal van Jezus.*

al aan voorbij, niemand kan heen om de gevolgen van een "wending naar het subject", het menselijk ik met zijn denken, wil en gevoel.' Burger karakteriseert het zelfbeeld van mensen in onze cultuur als een 'omsloten zelf'. Om het zelf heeft zich als het ware een buffer gevormd. Hierin volgt hij Taylor. Burger stelt dat in Christus de bron ligt van eenheid van alle christenen. Daarin ligt de identiteit van de christen.

10.6 Evaluatie

We sluiten aan bij Verhaeghe als hij stelt dat 'identiteit' gestalte krijgt in ontwikkeling en interactie. Enerzijds identificeert iemand zich gedurende zijn groei en ontwikkeling met de omgeving waarin hij opgroeit. Dat leidt tot conformiteit. Anderzijds is er sprake van separatie die om keuzes vraagt en leidt tot originaliteit. Verhaeghe beschrijft zo identiteit kernachtig als een 'origineel plagiaat'. Duidelijk is ook dat bij vrijwel elke geraadpleegde filosoof de interactie of dialoog met de omgeving in meerdere of mindere mate een constituerende rol speelt. Het spreekt aan dat Van Woudenberg iemands persoonlijke identiteit aanvaardt als een 'bruut en mysterieus feit'. Het blijft iets om je over te verwonderen, dat de ene mens meer dan oppervlakkig verschilt van de ander. 'Uniciteit' en 'identiteit' zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Identiteit komt niet vanzelfsprekend tot stand, het gaat gepaard met keuzes die per mens met pijn en moeite, met vreugde en verdriet gemaakt moeten worden.

In onze tijd is het kenmerkend dat mensen voor hun identiteitsvorming minder dan voorheen een beroep doen op externe bronnen, zoals familie, traditie, kennis en religie. Veel meer vindt er een concentratie plaats op interne bronnen als: emotie, gevoel en de wil en het verlangen. De nadruk ligt erop dat er een wereld wordt geschapen waarin 'gelukkig-zijn' het hoogste doel is. Identiteit staat voor veel mensen gelijk aan zelfexpressie in een bubbel van gelijkgestemden. In die groepen zoek en vind je een bevestiging van jouw identiteit. We nemen dit waar bij jongeren die zichzelf vooral via sociale media aan anderen bekennen in kleding, mode, stijl en gadgets. We zien het om ons heen ook bij volwassenen en ouderen in hun religieuze oriëntatie. Voorheen ging het in de kerken vooral om de vraag: Waar wordt de Heer het meest gediend naar zijn Woord? In onze tijd zien we dat veel mensen zichzelf afvragen: Welke gemeenschap past bij mij, waar kom ik aan mijn trekken en bij welke kerk of beweging voel ik mij thuis?

In een wereld vol onbehagen speelt het verlangen naar een beschermend thuis een dominante rol. Dat thuis kan liggen in nieuwe,

moderne vormen en ook in oudere, traditioneel gekleurde gemeenschappen. Het is maar waar jij je gelukkig voelt. Opvallend is dat dit verlangen gepaard gaat 'met meer passie dan ooit'. Het brengt een gedrevenheid met zich mee die gelijkgestemden bij elkaar brengt. In netwerken en communities spoort men elkaar aan om 'ervoor te gaan'. De passie leidt echter ook tot ambitie. Met minder dan het beste nemen we geen genoegen. Gedrevenheid leidt tot een hoge standaard. Er mogen eisen gesteld worden aan het hoogst bereikbare. Dat geldt niet alleen voor opleidingen en diploma's. Dat gaat ook op voor jouw identiteit. Wil jij bij onze groep horen, dan moet je wel aan een aantal voorwaarden voldoen. Anders ontvolg ik jou op Insta of TikTok en ga ik 'haten op jou'. Anders ben je niet meer welkom in onze app-groep en *mancave*. Dat samengaan van passie en hoge ambitie zou moeten leiden tot groot geluk en vrijheid. De praktijk is echter dat de uitwerking ook leidt tot een gesloten groepscultuur van gelijkgestemden. Die cultuur heeft mede tot gevolg dat zij die niet tot de gelijkgestemden behoren, worden uitgesloten en genegeerd. Het lijkt erop dat er niets veranderd is sinds de Bijbelse tijden, waarin ook bepaalde uiterlijkheden of binnen een groep gehanteerde normen het criterium waren of iemand bij een groep mocht horen of niet. Passen we deze ontwikkeling toe op seksuele oriëntatie als bepalend aspect van identiteit dan komen we terecht bij de omschrijving die Huijer geeft. Zij spreekt van het ontstaan van een nieuw frame, een construct met nieuwe kaders, normen en waarden. Zij volgt daarin Foucault die spreekt van het ontstaan van een nieuw gareel.

10.7 Een weg zoeken

Bij het lezen van dit stuk zou je als lezer het idee kunnen krijgen van een stroomdiagram: je bent als vanzelfsprekend bezig met zelfexpressie en zelfverwerkelijking, want dat schrijft de maatschappij in de huidige tijd voor, en dús ga je op zoek naar een groep waar je bij past en dan word je óf afgewezen óf omarmd. Zo wordt het in de media vaak gepresenteerd. Heeft de idee van dit stroomdiagram ook invloed op de kerk? Werkt het daar ook zo?

Allerlei maatschappelijke ontwikkelingen en dus ook die van zelfverwerkelijking en zelfexpressie hebben in deze tijd meer dan ooit een vanzelfsprekende toegang in de kerk. We horen van jongeren dat ze niet begrijpen waar we ons in de kerk nou zo druk over maken. De Bijbel verschaft hen geen antwoorden hoe je nu met God kan en mag leven als je je jezelf wil zijn. Ze kunnen helemaal niets met: 'Kom zoals je bent'. Meestal zijn ze er nog heel erg mee bezig om iemand te

worden. Hun ouders zijn al eveneens in de war. 'Hoe moet ik me verhouden tussen liefde voor God en de liefde voor mijn kind?' [290]Waar we vroeger vasthielden aan duidelijke kaders en grenzen, is nu alles zo discutabel. De kerk is hierin niet meegegroeid en is vaak onhandig in zaken rondom homoseksualiteit. Veel gemeentes zijn niet klaar voor het gesprek erover. Voor veel gemeenteleden leeft de vraag zoals we die aan het begin stelden nauwelijks. Voor hen is het antwoord op de vraag of homo's 'het' mogen doen of niet, belangrijk, omdat je die met 'ja' of 'nee' kunt beantwoorden. Zij gaan voorbij aan wat we in navolging van Wolter Rose 'reductiereflex' noemen. Evenmin hanteren zij het door De Bruijne voorgestelde spreken in de eerste persoon in plaats van in de derde persoon. Dit leidt binnen de kerk te vaak tot polarisatie en miskenning. Gelukkig is er ook sprake van warme omarming.

Het is in deze situatie dat de christen die zich bewust is van zijn of haar anders geaard-zijn een weg zoekt. Of moet je zeggen dat zij zich een pad probeert te banen waarin zij zich in haar identiteit als christen bekend maakt? Dat kan een worsteling zijn, een strijd, of ook een spannende zoektocht.

De Bruijne beschrijft dat de aanname van een homoseksuele identiteit de manier waarop homo's met hun gerichtheid omgaan veranderde. Voor de seksuele revolutie leefde slechts een klein deel van de homo's deze uit in homoseksuele gedrag. De anderen pasten zich aan de heersende heteronormatieve kaders aan. Velen waren zelfs getrouwd met een partner van de andere sekse en verdroegen de complicaties die hen dat in meerdere of mindere mate bezorgde. Anderen bleven ongehuwd maar beheersten zich of verstopten hun gevoelens voor anderen en soms ook voor zichzelf. Toen men homoseksualiteit als identiteit ging ervaren, werden die strategieën onhoudbaar. Homo's ervoeren het sindsdien als regel als ondraaglijk om in een heterohuwelijk te leven. Het ontkennen, onderdrukken, of beheersen van homoseksuele gevoelens conflicteert met de eigen identiteit en geldt daarom als ongezond en vrijwel ondoenlijk. Het voelt juist omgekeerd steeds meer vanzelfsprekend om de eigen identiteit te mogen uiten en voluit te zijn wie je nu eenmaal bent. We begonnen dit hoofdstuk door hieraan te refereren.

---

[290] Lees bijvoorbeeld Annemarie van Heiningen: 'Zit jij bij ons in de klàs?' Bij het LHBT-vraagstuk gaat het vooral mis in de communicatie. https://www.nd.nl/opinie/columns/1196168/zit-jij-bij-ons-in-de-klas-bij-het-lhbt-vraagstuk-gaat-het-vo.

10.8 Christen-homo en identiteit

Welke kant moet je op als christen-homo, wanneer je je niet wilt bekennen tot hen die zich uitleven in vrije expressie en fluïde gender? Waar word je geaccepteerd als je als christen-homo je weg wilt gaan zonder een liefdesrelatie aan te gaan met een ander? Waar vind je een thuis als je als homo gekozen hebben voor een celibatair leven? Waar kun je terecht als je als christen jouw homoseksuele identiteit gestalte wilt geven door een relatie aan te gaan met iemand van hetzelfde geslacht en die ander liefde en trouw belooft? Waar vind je een thuis en bescherming? In de ontwikkeling van hun identiteit hebben veel christen-homo's al ervaring opgedaan met een bepaalde mate van acceptatie door de christelijke gemeenschap waarin ze zijn opgegroeid. Vaak met vallen opstaan, soms ook met goede herinneringen. Zou het mogelijk zijn te zoeken naar een evenwicht tussen het leven vanuit een christenhomo-identiteit enerzijds en het leven binnen de warmte van een christengemeenschap die jou accepteert? Het vinden van die balans biedt enerzijds ruimte en anderzijds bescherming. Kan er in deze tijd en in deze bedeling sprake zijn van een gemeenschap die bescherming biedt tegen eenzaamheid, verlatenheid en gevoelens die naar suïcide leiden? Is er een gemeenschap waar sprake is van onvoorwaardelijke aanvaarding in liefde?

Het vraagt een bijdrage van de persoon en van de gemeenschap. In het zoeken daarnaar zul je moeten beginnen met samen te erkennen dat het volmaakte niet voor de hand ligt. Lijden en gebrokenheid vallen niet te ontkennen. In de worsteling die soms ontstaat, kun je het ongelukkige moment niet vermijden. Als je het samen kunt door-lijden levert dat meestal momenten van liefde en vrede op. Het is de filosoof van Tongeren die het levenskunst noemt als je die weg kunt gaan. Taylor legt de nadruk op de dialoog en het verhaal in relatie tot het grotere geheel. Verhaeghe zoekt het 'goede leven', maar vindt dat niet in geloof en religie. Toch reiken zij wel bouwstenen aan voor de ontwikkeling van een gezonde identiteit, voor het ontdekken van 'levenskunst'. In navolging van Hans Burger kunnen we stellen dat het vinden van jouw identiteit in Christus een belangrijk fundament legt onder het aanvaarden van elkaar binnen de gemeente van Christus. De erkenning dat mijn identiteit als christen-homo start bij het geloof in de opgestane Heer Jezus en de erkenning van de leden van de gemeente van Christus dat zij ieder lid aanvaardt in zijn of haar identiteit, zal mogen leiden tot een gezegend leven binnen die gemeenschap.

10.9 Opdracht

Ten tijde van de verzuiling werd binnen de kerk sterk benadrukt dat de leden zich moesten onderscheiden. Dat gebeurde door het stichten van eigen organisaties. In woord en geschrift werden kerkleden aangespoord om zich in gesprekken te laten kennen door hun gedrag en getuigenis. Jongeren werden bepaald bij de tekst uit Efeze 4: 20-24, 'Gij geheel anders'. In onze tijd is dat appèl grotendeels verstomd en verstoft. Christelijk leven krijgt op een andere wijze lading en inhoud. De tekst krijgt voor hen die anders geaard zijn een nieuwe inhoud: zij zijn geheel anders. Nu het gaat om vragen met betrekking tot de seksuele oriëntatie van ieder mens in relatie tot de ontwikkeling van zijn of haar identiteit is het aan te bevelen om deze tekst als vraag opnieuw te beschouwen en te beantwoorden. Als we in de gemeente samen belijden dat wij allen Christus hebben leren kennen, hoe bieden we dan een plaats aan hen die geheel anders(-geaard) zijn? Hoe verrijken zij de christelijke gemeente? Daarbij is het nodig om als kerken vragen met betrekking tot gender voortvarend en aandachtig onder ogen te zien in relatie tot de plaats van seksualiteit in het christelijk geloof en in de christelijke gemeente. Dit zou een belangrijke opdracht moeten zijn voor een volgend deputaatschap.

Literatuur

Bakker, G. (2021). 'Drinken potten soms lesbische thee?' Jonge homo's zijn veel te druk met hun identiteit. *Trouw* [online], 26 juni 2021. https://www.trouw.nl/leven/drinken-potten-soms-lesbische-thee-jonge-homo-s-zijn-veel-te-druk-met-hun-identiteit-vindt-gerbrand-bakker~b399f46a/.

Bakker, Gerbrand (2022). *De kapperszoon*. Cossee, Amsterdam.

Brink, dr,G. van den (2007). *Oriëntatie in de filosofie* (3e druk). Boekencentrum, Zoetermeer.

Bruijne, Ad de (2022). *Verbonden voor het leven*. KokBoekencentrum, Utrecht.

Burger, Hans (2017). *Leven in Christus*. Van Wijnen, Franeker.

Huijer, M. (2018). 'Voel je vrij om de liefde te doen'. *NRC* [online], 30 maart 2018. https://www.nrc.nl/nieuws/2018/03/30/voel-je-vrij-om-de- liefde-te-doen-a1597770.

Huijer, Marli (2018). 'Foucault en seksuele vrijheid' [Video]. YouTube: *Radboud Reflects*. 20 november 2018. https://youtu.be/js8sl61fMEI?t=1550.

Pleij, Herman (2014). *Moet kunnen. Op zoek naar een Nederlandse identiteit.* Prometheus-Bakker, Amsterdam.

Tongeren, Paul van (2016). *Leven is een kunst* (7e druk). Klement, Utrecht.

Verhaeghe, Paul (2022). *Identiteit* (18e druk), De Bezige Bij, Amsterdam.

Woudenberg, René van (2000). *Het mysterie van de identiteit, een analytisch-wijsgerige studie.* Sun, Nijmegen.

11 Persoonlijke Reflecties

Kijken door een lens

Een ontmoeting met een vrouw vele, vele jaren geleden. Een gesprek op haar verzoek, een gesprek zonder een gebed aan het einde. Dat was wel een voorwaarde. Het werd een soort biecht en een coming out. Een gesprek vol wanhoop. Ze ging scheiden van haar man. Ze kon niet anders. Ze had ook God losgelaten. En haar bijbel bij het oud papier gegooid. Wonderlijk genoeg is dat detail in mijn geheugen gegrift.

Vlak voor ik vertrok, stelde ze nog een vraag. Of we samen konden bidden. We konden ondanks alle treurigheid in vrede uit elkaar gaan.

We zagen elkaar vele jaren later. Gescheiden. 'Gelukkig?', vroeg ik. Ze dacht van wel. 'Gelovig?', ze dacht van niet. We waren blij met deze ontmoeting. We wensten elkaar alle goeds. Maar ik vertrok met een bezwaard hart. Geen geloof. Geen gebed samen.

In de jaren van bezinning in het deputaatschap kwam ik het beeld van de lenzen tegen. Door de lens van schepping zie je andere verschijnselen dan door de lens van de gebrokenheid. Door de lens van de variatie zie je weer wat anders dan door de lens van de herschepping. In de verhalen, interviews en literatuur is dat wel herkenbaar en een lens helpt inderdaad om beter te kijken naar de mensen en te luisteren naar hun verhalen of ervan te lezen. Maar wat helpen die lenzen ten diepste?

Ik ken ook de beschrijving van een andere ontmoeting. Een vrouw, een zondares, ging achter Jezus staan. Haar tranen maakten zijn voeten schoon. Die voeten droogde ze met haar haren, kuste ze met haar lippen, wreef ze in met geurige olie. Simon de Farizeeër zag een zondares. Jezus zag iemand die veel liefde betoonde. Ze keken naar dezelfde vrouw en dezelfde gebeurtenis. Ze keken door een andere lens en zagen iets heel anders gebeuren.

Kan ik zo leren kijken? Net als Jezus? Kunnen wij zo leren kijken? Zien hoe iemand Jezus liefheeft? Door een lens die de liefde voor Jezus zichtbaar maakt? Waarna we kunnen zeggen: 'Je geloof redt je, ga in vrede.'

Daar hoop ik op. Daar bid ik om. Bij elke spannende ontmoeting van twee mensen. Samen leren kijken en onderscheiden met een lens die Jezus ons aanreikt. De lens van de genade van onze Heer Jezus Christus die met ons is. En daarna verder in de zoektocht naar wat wijs en

goed is voor de ander die ik ontmoet, voor homo of hetero, voor ons als geloofsgemeenschap.

Wytze Bijleveld

Een proeftuin van het gemeentegesprek

Het was juni 2020 toen ik benaderd werd om deel te nemen aan het studiedeputaatschap 'Homoseksualiteit in de kerk'. Men zocht iemand uit de wetenschappelijke wereld die op dat niveau op de hoogte is van de ins en outs van seksualiteit en/of de manier waarop onze hersenen daarop inwerken. Met mogelijke invloed op de beleving van de seksualiteit. Liefst ook nog lid van de CGK, maar dan wel op persoonlijke titel.

De afgelopen jaren had ik me als endocrinoloog intensief bezighouden met genderidentiteit en genderdysforie en was ik mede betrokken bij MRI-studies en invloed van genetica bij dit onderwerp. Ook had ik me verdiept in de ethische aspecten van transgenderzorg. Het onderwerp homoseksualiteit had ik daarbij vaak een beetje opzijgelegd. Ik voelde dat de vraag die gesteld werd me drong om dit onderwerp niet langer te vermijden.

Tegelijkertijd voelde ik de spanning die dit onderwerp oplevert binnen kerkelijke kring, ook in die van mijn eigen kerkverband. Hoe de kerkelijke eenheid onder spanning staat van vooral twee onderwerpen waarvan omgaan met homoseksuele relaties er één is. Toch heb ik juist vanuit mijn betrokkenheid bij het thema 'kerkelijke eenheid' ervoor gekozen mee te doen in het studiedeputaatschap. We kunnen de eenheid niet bewaren door onderwerpen uit de weg te gaan.

Samen met anderen heb ik me ingezet om het rapport niet alleen een theoretische benadering te laten zijn - hoe belangrijk ook. Het zoeken van een weg in aangelegen onderwerpen is diep luisteren naar wat de Bijbel zegt, maar evengoed diep luisteren naar de levensverhalen van mensen. Graag wil ik de mensen bedanken met wie ik – samen met andere leden – gesproken heb. Zij voelen vaak een veelvoud van de spanning die ik zelf ervaar.

Ik ben onder de indruk van de vele en diepe gesprekken die gevoerd zijn binnen het deputaatschap. Ondanks dat geeft het rapport geen

totaal nieuwe inzichten in het al decennia gevoerde gesprek. Het gaat om afwegingen en de één maakt die afweging anders dan de ander. Wel heb ik gevoeld en ervaren dat de verbondenheid aan Christus en aan elkaar de tegenstelling overstijgt.

Daarin ligt naar mijn mening ook de belangrijkste uitdaging voor de kerken. Hoe komen we boven de tegenstelling van accepterend en niet-accepterend uit, in het dienen van de enige God en Vader van onze Heere Jezus Christus? Naar mijn mening zou het goed zijn daar veel aandacht aan te geven in het gesprek binnen en tussen de kerken. Feitelijk is het deputaatschap de proeftuin van dat gesprek geweest.

Martin den Heijer

Het laat me maar niet los

Het laat me maar niet los. Al jaren niet. En nog steeds niet. Het zal de rest van mijn leven vermoedelijk ook wel zo blijven. Het begon toen ik in 2006 op latere leeftijd alsnog predikant wilde worden en daarvoor de studie in Kampen volgde. Ik nam me heilig voor om voor vertrek uit Kampen over minstens twee dingen heel goed nagedacht te hebben. Eén daarvan betrof homoseksualiteit. Ik realiseerde me dat het geen kwestie is waarover je academisch van gedachten kunt wisselen. Het betreft immers broers en zussen in Christus, mensen van vlees en bloed.

Het voelde steeds meer als een dure plicht om zo goed mogelijk te proberen te begrijpen wat er zich in hen allemaal afspeelde, de worstelingen, de gedachten, aanvechtingen, het zoeken naar acceptatie, een plek in kerk en samenleving. Ik zei tegen mezelf: ‘Of je doet dat zo goed mogelijk, òf je houdt je mond. Wee je gebeente als je mensen die in hun nood bij jou als pastor komen met een paar Bijbelteksten weer naar huis stuurt en dat is het dan. Als je tegen ze zegt: “Het ga u goed, kleed u warm” maar ze verder niets te bieden hebt.’

Van het één kwam het ander. Het werd een afstudeerproject waaruit een boekje voorkwam. Een congres volgde. Ik werd gevraagd voor toerustingsbijeenkomsten van kerkenraden, voor gemeenteavonden en uiteindelijk voor het huidige deputaatschap. Verschillende keren

heb ik op het punt gestaan ermee te stoppen, maar mijn vrouw zei dat dit niet voor niets op mijn weg was gekomen en dat ik door moest gaan. Ik heb een wijze vrouw. Maar tot op de dag van vandaag valt het me zwaar. Waarom? Omdat ik kortsluiting in mijn hoofd en hart krijg. Ik voel me net als Luther die maar bleef kloppen op een Bijbeltekst die hij maar niet begreep. Hij kwam er uiteindelijk uit. Ik niet. Ik worstel met allerlei bepalingen in de Bijbel, hermeneutische principes en meer. Ik aarzel of je daaruit goedkeuring kunt halen voor gelijkgeslachtelijke relaties in liefde en trouw. En tegelijk is daar die zin 'het is niet goed dat de mens alleen is', is daar de gedachte wat er in vredesnaam op tegen kan zijn wanneer twee mensen van hetzelfde geslacht in levenslange toewijding samen willen zijn. En die kortsluiting wordt alleen maar groter als ik zie hoe het regelmatig samengaat: leven in een homoseksuele relatie én oprecht willen leven als christen.

Mijn hart is er inmiddels uit. Maar mijn theologie nog niet. En als ik er theologisch ooit uitkom, zal dat dan overeenstemmen met mijn hart of gaan ze ruzie krijgen? Ik zeg dit niet om medelijden op te wekken. Het gaat immers niet om mij. Ik ben zo hetero als wat, heb een lieve vrouw en een fijn gezin. Ik vertel je mijn worsteling omdat die volgens mij ook nodig is. Ik wil niet anders dan hiermee worstelen. Dit gaat niet met droge ogen. Dat mag zelfs niet. In de gemeente van Christus moeten we soms onder tranen met elkaar spreken. Volgens mij moeten we dat meer doen dan we nu doen. Wat zou dat weldadig zijn!

Maarten van Loon

Waarom ik er toch weer ingestapt ben

Je stapt niet voor je plezier in een deputaatschap kerk & homoseksualiteit. En zeker niet als je eerder al zes jaar betrokken bent geweest bij een kerkelijke commissie 'Ambt & homoseksualiteit'.

Het zijn lange en best zware trajecten die een wissel op alle betrokkenen trekken. De persoonlijke betrokkenheid is heel groot, ieder tilt zwaar aan de verantwoordelijkheid om én Gods Woord én homo's recht te doen, de gesprekken zijn intensief en gaan soms, hoe goed

de persoonlijke verhoudingen ook zijn, gepaard met botsingen, onbegrip, wantrouwen en frustraties. Het klinkt melodramatisch – en daar zijn Nederlanders niet van –, maar zo'n deputaatschap heeft bij vlagen iets van een lijdensweg. En uiteindelijk is iedereen moe en opgelucht en ook dankbaar dat de eindstreep gehaald is.

Waarom ik er dan toch weer ingestapt ben?

Het boek dat ontstond uit mijn betrokkenheid bij de commissie 'Ambt & homoseksualiteit' van de Nederlands Gereformeerde Kerken (*Van sjibbolet naar sjalom. Ruimte voor homoseksuelen in de gemeente van Christus*) heb ik opgedragen aan mijn ouders, Rien Mudde en Ger Mudde-Bakker. Kort voor de publicatie waren zij gestorven. Alweer bijna veertig jaar geleden had een jongere broer van me zijn *coming out*. Hij vertelde me dat hij homo was en ook dat hij jarenlang langs de rand van zelfmoord was gegaan, onder andere omdat hij wist dat onze ouders het hier heel moeilijk mee zouden hebben. Hij had gelijk: ze verzwegen het jarenlang voor familie en vrienden.

Wat was, en is het soms nog, ingewikkeld en moeilijk om te ontdekken dat je homo bent, om uit de kast te komen – en niet alleen in kerkelijke kring, maar ook in liberale en vrijzinnige milieus. En wat hebben homo's in het verleden geleden onder veroordeling, stigmatisering en discriminatie. En nog zijn er én in Nederland én wereldwijd zoveel homo's die daar, soms zwaar, onder lijden.

De soms wat zware weg die een commissie of deputaatschap 'homoseksualiteit' te gaan heeft, zinkt in het niet bij de weg die homo's zelf soms moeten gaan. En als zo'n deputaatschap er dan een beetje aan kan bijdragen dat de pijn van homoseksuele broers en zussen – en die van hun ouders – verlicht wordt, en dat zij voor Gods aangezicht en in vrijheid en vrede hun weg door het leven kunnen gaan, wil ik er weer van harte mijn steentje aan bijdragen.

Jan Mudde

Proef en geniet de goedheid van de Heer

Het verrast me elke keer weer wanneer ik het lees: die kernachtige samenvatting van het Evangelie door Paulus in een brief aan een jonge collega. Hoe vaker ik het lees, hoe meer zijn woorden het

karakter krijgen van zoiets als een feestmaal: proef en geniet ervan dat Hij goed is — de grote God en onze Redder, Jezus Christus.

Het voorgerecht is de genade van God, zijn onverdiende goedheid, die op het wereldtoneel verschenen is. Niet elk volgend gerecht op het menu heeft een onmiddellijke aantrekkingskracht. 'Goddeloze en wereldse begeerten afwijzen en bezonnen, rechtvaardig en vroom in deze wereld leven'… heb ik daar altijd wel zin in?

Het voorgerecht blijkt het hoofdgerecht te zijn: genade is de leermeester die je smaak ontwikkelt. Dit voorgerecht wil je niet overslaan. Het zet je smaakpapillen in de goede stand en maakt je tot een fijnproever — bij de een zomaar opeens, bij een ander langzaam maar zeker.

En dan nog zo'n fantastisch gerecht, verderop op het menu: het vooruitzicht op nog een bijzondere verschijning op het wereldtoneel, dit keer in de toekomst: de verschijning van de glorie van deze grote God, onze Redder, Jezus Christus. Die ultieme grootheid ('glorie') van God kennen we op dit moment alleen uit verhalen en beschrijvingen in het Oude en Nieuwe Testament. Er komt een moment dat we het met eigen ogen zullen zien!

Uit het Oude Testament zijn voor mij woorden over Gods glorie van een naamloze bidder favoriet: 'Groot is de Heer, Hem komt alle lof toe, geducht is Hij, meer dan alle goden.' En uit het Nieuwe Testament denk ik aan de woorden van Christus vastgelegd door Johannes de Ziener in het boek Openbaring: 'Wees niet bang. Ik ben de eerste en de laatste. Ik ben degene die leeft; Ik was dood, maar nu leef Ik, tot in eeuwigheid.'

Hoe meer je zulke woorden tot je door laat dringen, hoe meer je nu al iets begint te 'zien' van Gods ultieme grootheid — met aanhalingstekens, zien in de zin van: nu begin ik het (een beetje) te begrijpen. Dan ga je hopen op het moment dat je Gods glorie met eigen ogen zult zien — zonder aanhalingstekens.

Paulus maakt van het Evangelie een feestmaal waar je geen gang van wilt missen. Het geeft de burger moed, vooral wanneer je je bewust bent van je eigen zwakheid en onbestendigheid. Proef het zelf — en vergeet niet: goed kauwen! Dan wordt het genieten.

> *Gods genade is openbaar geworden om alle mensen te redden. Ze leert ons dat we goddeloze en wereldse begeerten moeten afwijzen en bezonnen, rechtvaardig en vroom in deze wereld moeten leven, in afwachting van het geluk waarop wij hopen: de verschijning van de »glorie« van onze grote God en redder Jezus Christus. Hij heeft zichzelf voor ons gegeven om ons van alle zonde vrij te kopen, ons te reinigen en ons tot zijn volk te maken,*

dat zich volledig inzet om het goede te doen.
~ Paulus (Titus 2:22-14)

Wolter Rose

Begrijpen doe je het nooit helemaal

'En ik bid, dat uw liefde blijft groeien door inzicht en fijnzinnigheid, zodat u kunt onderscheiden waar het op aankomt'. (Filippenzen 1:9)

Het zal rond de eeuwwisseling zijn geweest. Ik ontmoet in mijn coachingspraktijk een predikant. Hij heeft zich gemeld met klachten rondom stress en overwerktheid. Dat komt vaker voor bij predikanten. Ook als ze in hun eerste gemeente staan. Meestal gaat het er dan om dat de predikant leert om zich niet overal verantwoordelijk voor te voelen. Niet alle apen op zijn schouders te nemen. Dat hij een goede tijdsplanning leert maken, in plaats van dagen en nachten achter elkaar door te werken. En dat hij leert omgaan met de vaak ongezouten kritiek op zijn preken en ander werk. Meestal helpt dat al een eind op weg naar het vinden van een goede balans in leven en werk. Maar bij deze predikant was het anders. Hoewel er op dat terrein veel te winnen leek, bleek er sprake te zijn van iets anders dat als een zware steen op zijn maag drukte. In het derde gesprek kwam hij onder tranen en diepe emoties uit de kast: 'Ik ben homo!' Wat mij raakte, was de eenzaamheid, het diepe dal, de strijd en de verwarring die zich binnen in hem afspeelde. En de opluchting dat hij dit met iemand kon delen. Het werd een lang coachingstraject en eigenlijk meer dan dat. Diepgaande gesprekken, waarvan ik veel leerde. Waarin ik vooral ontdekte dat je niet zomaar tegen iemand moet zeggen: 'Dat kan ik me goed voorstellen' of ' Ik begrijp je helemaal'. Want dat is niet zo. Je kunt niet zomaar in de schoenen van die ander staan. Ik leerde vooral lang te luisteren zonder oordeel.

Het zal rond de eeuwwisseling geweest zijn. Eén van onze dochters leek gelukkig getrouwd. Geen vuiltje aan de lucht. Totdat zij en haar partner onder tranen en met veel emoties bekenden dat hij homo was. Wat ons raakte, was de eenzaamheid, het diepe dal, de strijd en de ontreddering die zich bij hen afspeelde. Die daarna ook oversloeg op ons als ouders. Ze gingen uit elkaar, ieder een eigen ongewisse

weg op. Het duurde jaren voordat onze dochter, haar ex-partner en de ouders aan beide kanten een nieuwe balans in hun leven vonden.

In mijn coachingspraktijk heb ik in de afgelopen twintig jaar een aantal predikanten en ook anderen ontmoet die ervoor uitkwamen homo te zijn. Steeds weer raakte mij hun situatie. Hoe zij vastliepen in hun eigen strijd en de verwachtingen van anderen. Steeds weer lukte het ook om met hen een pad te lopen naar een manier van leven waarin zij vrede konden vinden. Met vallen en opstaan.

Het is 2020. Tijd om op 73-jarige leeftijd nu echt na te denken over het stoppen met werk en activiteiten die tijd en energie vragen. De synode-voorzitter belt. 'Het studiedeputaatschap homoseksualiteit zit verlegen om een voorzitter. We denken aan jou.' Mijn lief vindt dat ik het niet moet doen vanwege mijn leeftijd. Daarmee heeft ze een punt. Ik overdenk wat ik vanaf de eeuwwisseling heb doorgemaakt met hen die op mijn pad kwamen. 'Ik doe het', antwoord ik de synode-voorzitter. Voor hen en voor al die anderen die op de weg naar het koninkrijk struikelen, vallen en weer opstaan. Ik verwonder mij er steeds weer over van hoe het Woord van God heilzaam en helend is voor hen die weerloos zijn en zich kwetsbaar durven uiten. En soms, heel soms, heb ik het idee, het gevoel, dat ik begin te begrijpen waar het om gaat in dat koninkrijk. Dat ik leer om te onderscheiden waarop het aankomt.

Henk Schaafsma

Leer mij naar Uw wil te handelen

Jaren geleden sprak ik regelmatig met een man op hoge leeftijd. Hij was intelligent, humoristisch én homo. Ook met regelmaat kwamen wij te spreken over homoseksualiteit. Op een dag zei hij: 'Dan zeggen mensen "Je mag het wel zijn, maar niet praktiseren"… en daar kots ik van!' Ik moest bijna huilen, toen hij het zei, want ik zag en hoorde de pijn bij hem.

Ook al jaren geleden werd ik gebeld door een predikant van de CGK: of ik in een studiedeputaatschap wilde meedenken over vragen rondom homoseksualiteit in de kerk. Mijn eerste vraag was: 'Wat maakt dat u deze vraag aan mij stelt?' Het antwoord was: 'Wij

hebben al verschillende theologen/wetenschappers in de groep en wij zoeken nog een vrouw, die iets van de theologie weet en die met mensen werkt. Jij werkt als geestelijk verzorger en je bent een vrouw, dus zo is het gekomen.' Ik zei tegen hem: 'Ik heb niet de wijsheid in pacht', waarop hij zei: 'Dat komt mooi uit.'

Vorig jaar hoorde ik prof. dr. Mariecke van den Berg zeggen: 'Wij – LHBTI+-ers 'bungelen'...altijd in afwachting van weer een nieuw besluit over wat wij al dan niet mogen.' Zij noemde ook de discussie over homoseksualiteit 'te dik'. Het zou goed kunnen zijn, dat deze discussie 'te dik' is, maar ik geloof ook dat discussies over andere onderwerpen 'te dun' zijn. Als wij niet meer (vooral) naar homo's wijzen, maar ook durven kijken naar...vul maar in...dan bungelen de homo's misschien nog steeds, maar dan bungelen wij met hen...aan de life-line die Jezus heet.

Ik sprak een andere, wat oudere man. Hij vertelde over zijn biseksualiteit en hoe hij daarmee geworsteld had en nog altijd mee worstelde. Hij gelooft in God en is bang dat hij een te groot zondaar is: 'De wereld trekt zo aan mij...'

Een andere vrouw vertelt mij dat zij single – 'alleen' noemt zij het - is, zij worstelt daar enorm mee. Nog nooit heeft zij iemand van de kerk gezien of gehoord, die haar vraagt hoe het met haar gaat...wat dit betreft... Deze vrouw is van middelbare leeftijd en voelt zich in de kerk een buitenstaander... het gaat altijd over relaties, kinderen... zij heeft geen van beiden. Het geeft haar een eenzaam gevoel, zij voelt zich eenzaam in deze worsteling.

Ik hoop zo dat het in de kerkelijke gemeenten zo wordt, dat mensen er graag zijn, juist als zij worstelen met homoseksualiteit of met wat dan ook... dat zij zich een geliefd kind van God (durven) voelen en dat zij ervaren dat de genade oneindig groot is. Hoe houden wij het zicht op Jezus, Hem op de eerste plek? Een tijd geleden – tijdens het lezen, nadenken en bidden over deze dingen – schoot mij Psalm 86:6 te binnen: 'Leer mij naar Uw wil te handelen, ik zal dan in Uw waarheid wandelen. Neig mijn hart en voeg het saam, tot de vrees van Uwen naam.'

Ik heb wel eens uitgesproken in welke spagaat ik zit als het gaat om deze dingen: aan de ene kant zou God kunnen zeggen: 'Je weet wat er in mijn Woord staat geschreven, waarom heb jij de mensen daar niet op gewezen?' Aan de andere kant zou Hij kunnen zeggen: 'Je weet toch hoe oneindig groot Mijn genade is, waarom heb je dat niet duidelijk gemaakt...?'

Een mede-studiedeputaat zei daarop: 'Het gaat mij niet om het oordeel van God over mijn daden, ik probeer zo te leven dat ik daarmee God de eer geef.'

Bij de instelling van het Heilig Avondmaal door Jezus ging Judas aan. Hij zondigde en had geen berouw. Dat leidde tot de dood. Petrus en de andere discipelen gingen aan: Zij zondigden nog vaak daarna… zij hadden berouw over hun zonden, gingen tot Jezus – en/of Jezus kwam tot hen – en ontvingen vergeving.

Ik geloof dat het niet goed is om selectief mensen af te houden van het Heilig Avondmaal - wel homo's afhouden en niet de mensen die in conflict leven met anderen. Ik geloof dat de tucht toepassen – op alle mensen die in zonde leven - in liefde, barmhartig is! Het leidt mensen – terug - naar God.

De vraag kwam eens voorbij: 'Wie mag je zijn als je gebroken bent?' Wij zijn allemaal 'gebroken'… Ik las over Kintsugi: In de Japanse schoonheidsleer dragen de sporen van breuk en herstel bij aan de schoonheid van een voorwerp. Zo kan in de gebrokenheid Gods grootheid en genade goed 'uitkomen'.

Blijft bij mij de vraag: 'Op welke manier eren wij God? Hoe wandelen wij in Zijn waarheid?'

Blijft mijn gebed: 'Leer mij/ons naar Uw wil te handelen!'

Christel Steenhart

Geen gemakkelijke antwoorden – LEF

Van dichtbij zie ik hoe het haar raakt. Als ik haar vraag: 'Wie is Jezus voor jou?' Dan blijft het lange tijd stil. Als ik de uitdrukking in haar gezicht zie, dan lijk ik verdriet, pijn, berusting, wantrouwen en verontwaardiging door elkaar te zien. 'Ik kan niet bij God komen, er is iets niet goed aan mij.'

Wat een impact heeft het op een mensenleven wanneer iemand het idee heeft niet te passen in de opvattingen van de omgeving en/of de kerk. Dat er maar twee opties lijken te zijn: aanpassen of vluchten. Als psychosociaal therapeut kom ik veel schrijnende verhalen tegen. En ook vanuit procesbegeleiding binnen kerken zie ik vaak van heel dichtbij hoe zaken rondom dit thema gevoelig liggen. Juist in Gods huis willen we veiligheid bieden. Het moeilijkste vind ik dat mensen soms met de kerk ook God wegdoen. Persoonlijk zet mij dat in beweging. Zien ze door mij het hart en de handen van Jezus?

En dan komt de vraag: 'Zou je willen meedenken in het studie deputaatschap homoseksualiteit?' Oeh, daar moet ik wel even over nadenken. Wat is mijn meerwaarde? Dat is toch iets voor theologen? 'Nou weet je wat?', zeg ik, 'ik kan altijd eens kijken wat het inhoudt.' En zo rol ik erin. Daar zit ik dan vanuit 'mijn voeten in de klei'. Terwijl er wordt gestudeerd en gediscussieerd gaan mijn gedachten naar de praktijk. Het is niet zo eenvoudig. Geen gemakkelijke antwoorden dus.

Vaak vraag ik me af: ben ik goed bezig? Door de jaren heen ben ik ervan overtuigd geraakt dat rondom LHBTI+ vragen, vluchten of aanpassen geen optie is. Het vraagt om **LEF**. **L**iefde, **E**mpathie en **F**undament. Dan denk ik: heb ik de liefde van God doorgegeven? Was ik bereid bij de ander te zijn, hem/haar te horen en zien zonder oordeel en/of gemakkelijke antwoorden? Heb ik de persoon gewezen op het ene fundament Jezus Christus? Konden we samen verdiepen in Gods woord? Geen gemakkelijke antwoorden, aanpassen of vluchten, maar tijd nemen om samen onderweg te gaan op zoek naar datgene wat God met zijn kind voor ogen heeft.

Het is mijn persoonlijke wens dat LHBTI+-mensen **LEF** mogen tegenkomen en dat het gedefinieerde woord 'veiligheid' een doorleefde werkelijkheid mag zijn. Dat we met elkaar oplopen, onderweg met God, en samen zoeken naar wat goed is. Dat vallen en opstaan erbij mag horen. Dat de kerk om kan gaan met verschillen. Ik hoop ook op wederzijds geduld en op het voorkomen van eeuwige schade. Dat er liefdevolle dialogen ontstaan en dat men in de kerk in staat is elkaar vast te houden. Ik hoop dat iedereen die belijdt dat Jezus Heer is en het offer van Zijn bloed nodig heeft en wil aanvaarden, ten volle mee mag doen in de kerk. En wanneer twee mensen van hetzelfde geslacht een burgerlijk huwelijk aangaat op basis van liefde en trouw, we als kerk niet achterblijven om hen te zegenen.

Waar liefde woont, gebiedt de Heer Zijn zegen (Psalm 133).

Ellemieke Tempelaar

Deel 3 — De praktijk

Inleiding

In de praktijk van ons kerkelijk leven willen we handen en voeten geven aan wat God ons leert in zijn Woord. Velen in de gemeente zetten zich in om in allerlei commissies het beste te zoeken voor de gemeente. En of het nou gaat om praktische zaken, financiën, ziekenzorg of kinderwerk, landelijk of lokaal, we mogen het in alle zorgvuldigheid doen tot eer van God.

Grote thema's als kinderen en avondmaal, vrouw in het ambt, kerkelijke eenwording of homoseksualiteit hebben één ding gemeen: het vraagt veel Bijbelstudie en tijd voor gesprek om een mening te vormen en ieders verhaal de ruimte te geven. Homoseksualiteit is een thema dat velen bezighoudt of heeft gehouden. Er zijn boeken over vol geschreven en talloze studies naar gedaan, maar het roept nog altijd verdeeldheid op. Het vraagt fijngevoeligheid en tegelijk lef om hiermee aan de slag te gaan met het oog op duidelijkheid in de gemeente.

In dit onderdeel van het rapport vindt u, deels in dit document, deels online, verschillende suggesties om hierin een weg te vinden. Dit overzicht is niet compleet en genoemde bronnen worden niet automatisch door ieder lid van het deputaatschap onderschreven. Wel menen wij dat genoemde materialen recht doen aan de breedte van het gesprek.

Gespreksvoering en beleidsontwikkeling

Het is niet eenvoudig om op een goede, constructieve en zorgvuldige manier in gesprek gaan over homoseksualiteit in de gemeente. De werkwijze moet goed passen bij de gemeente die zo'n proces ingaat. Een kerkraad of werkgroep kan vaak zelf het beste aanvoelen wat passend en niet-passend is. Denk alleen maar aan het startpunt: gaan we ermee aan de slag omdat we een concrete situatie aan de hand hebben? Of vinden we het los daarvan belangrijk om dit te bespreken om er klaar voor te zijn wanneer zich een situatie voordoet? Is de gemeente eraan toe? Is er al eens eerder over nagedacht? Of nog nooit? Hoeveel ruimte is er in de kerkelijke jaaragenda? Allemaal aspecten waarmee rekening gehouden moet worden. Twee leden van het deputaatschap hebben een werkwijze beschreven waarmee het gesprek gevoerd kan worden om te komen tot beleid. Wytze Bijleveld vanuit zijn jarenlange pastorale ervaring in de Lichtboog in Houten en Ellemieke Tempelaar vanuit haar professie.

12 Bouwen aan een veilige en een heilige gemeente

Wytze Bijleveld

Een veilige gemeente is een duidelijke gemeente. Duidelijkheid helpt mensen met een homoseksuele oriëntatie en hun familie aan een veilige kerkelijke omgeving. Ze weten waar ze aan toe zijn, vanuit welke visie er met hen wordt omgegaan en hoezeer ze welkom zijn. En ook of het avondmaal voor hen open is, of de ambten voor hen open staan en of een zegen over een eventueel huwelijk mogelijk is. Dat helpt ook de anderen in een gemeente.

Een heilige gemeente weet op een liefdevolle manier om te gaan met verschillen van inzicht, met bezwaren en moeiten die uit diepe overtuigingen komen en die verband houden met de duidelijkheid.

Veiligheid en heiligheid vragen bescherming tegen harde kritiek en vragen een open gesprek en een open hart waarmee naar elkaar en naar de Heer geluisterd wordt.

Kort samengevat vraagt het bouwen aan zo'n gemeente een raad die een heldere vraag of opdracht bedenkt en een werkgroep benoemt om die vraag te onderzoeken en van een antwoord te voorzien. De werkgroep bedenkt hoe zij aan het werk gaat, hoe zij de gemeente betrekt in haar werk, hoe zij de verschillen van inzicht eerlijk en respectvol bespreekt, hoe zij tot adviezen aan de raad gaat komen. De raad verwerkt deze adviezen tot besluiten na overleg met de gemeente en draagt zorg voor een goede uitwerking van deze besluiten. Een gebruikelijke aanpak waarbij extra attentie op het volgende belangrijk is.

Proces en communicatie

Bouwen is een proces met een begin en een einde. Een jaar is lang voor zo'n intens onderwerp in de gemeente. Tegelijk is het kort als je bedenkt hoe groot en ingewikkeld de vraag kan zijn. Bedenk bij de start welke stappen gezet gaan worden. En hoeveel stappen en hoe snel. Bedenk hoe de gemeente betrokken wordt bij de stappen in het proces. Mededelingen, brieven, artikelen in het gemeenteblad, huisbezoeken, gemeenteavonden, gebedssamenkomsten. Geef aan of en hoe gemeenteleden kunnen meedenken. Bedenk of je iemand in het bijzonder wilt informeren, betrokkenen en hun familie, de raad of anderen en bedenk hoe je dat het beste kunt doen.

Praten *over* mensen en niet *met* mensen gaat bijna altijd fout. Dat is natuurlijk niet anders als het gaat om mensen met een homoseksuele oriëntatie en hun familie. Een van de stappen betreft dan ook wie aan het woord gaan komen en hoe. Gesprekken met homoseksuele gemeenteleden en met hun familie? Een gemeenteavond met een inleider die een eigen verhaal kan vertellen? En een andere inleidster met een ander verhaal ernaast? Een documentaire als *Uit de Kast* van de EO bekijken en bespreken?

Bescherm de betrokkenen waar nodig door informatie en verhalen anoniem te houden. Voorkom dat er een gemeente-brede discussie ontstaat over mensen met naam en toenaam. Of voorkom zo goed mogelijk dat zo'n gevoel kan ontstaan. Zeker in een kleine gemeente waarin ieder elkaar kent, valt het om deze reden te overwegen samen te werken met andere gemeenten.

Nodig alle betrokkenen uit de gemeente, d.w.z. alle mensen met een homoseksuele oriëntatie en hun familie persoonlijk uit om hun verhaal te komen vertellen onder de belofte van vertrouwelijkheid.

Opdracht en medewerkers

Bouwen is een proces met een opdrachtgever en een team van bouwkundigen, van architect tot timmerman. De raad is vanuit haar verantwoordelijkheid voor de gemeente de opdrachtgever. Het team bestaat bij voorkeur uit intrinsiek gemotiveerde of persoonlijk betrokken mensen uit de gemeente. Mensen die open staan voor mensen met andere meningen zonder die meteen achterna te lopen. Mensen die kunnen luisteren naar elkaar, naar ervaringsverhalen. Mensen die samen bidden en naar hun Heer luisteren. Mensen die ook in staat zijn zich inhoudelijk te verdiepen in de Bijbel en in allerlei studiemateriaal. De raad zou het eventueel zelf kunnen doen als ze genoeg tijd en aandacht daarvoor vrij kan maken. Overweeg serieus of een externe begeleider naast de eigen mensen in de werkgroep kan helpen of nodig is. Overweeg ook om het werk samen met buurgemeenten aan te vatten, zeker als je gemeente bescheiden van omvang is of als je gemeente haar handen al vol heeft aan het gebruikelijke werk.

Begin op tijd met het nadenken over het bouwen. Bedenk en bespreek een eventuele opdracht of vraagstelling zonder de last van een acute situatie die 'opgelost' moet. De aanleiding voor de opdracht is een eerste en belangrijke bouwsteen. Gaat het om een verzoek van een homostel dat wil weten of en welk beleid er is? Gaat het om een vraag van de leiding van een jeugdgroep die een avond over seksualiteit wil verzorgen en die naar visie en beleid vraagt om eventuele vragen van jongeren te beantwoorden? Vraagt een pastoraal team om aandacht voor mensen met een homoseksuele oriëntatie?

Het maakt ook uit of het thema tot nu onbespreekbaar was, of de gemeente vertrouwd is met spreken over gevoelige thema's, of ieder elkaar kent zoals in een overzichtelijke dorpsgemeente of dat ieder min of meer anoniem en afstandelijk meeleeft in een grote gemeente.

Het belang van duidelijkheid bij de opdracht of vraagstelling spreekt voor zich. Wees nauwkeurig in je formulering. Het is belangrijk om in de opdracht twee verschillende aspecten te benoemen:

- ontwikkel een cultuur van dialoog en respectvolle omgang bij (diep) verschil van mening
- ontwikkel een duidelijke visie die in beleid en onderwijs vertaald kan worden, een visie die in de persoonlijke begeleiding mensen concreet de weg kan wijzen.

De gedachte dat iedereen in een gemeente de ander tot zegen kan zijn, kan helpen om expliciet stil te staan bij de vraag wat de gemeente mensen met een homoseksuele oriëntatie kan bieden en omgekeerd: wat deze mensen de gemeente te bieden hebben.

Inhoud en toon

Verzamel als werkgroep eerst kennis (wetenschappelijk en bijbels), inzichten en persoonlijke ervaringen. Deel je persoonlijke ervaringen met elkaar en vertel waarom het thema homoseksualiteit en de gemeente zo je hart heeft.

Zorg dat je goed op de hoogte bent van kennis en inzichten uit de wetenschap. Daarmee voorkom je onnodige misverstanden of pastorale brokken en neem je het thema en de mensen met een homoseksuele oriëntatie serieus.

Verken de opdracht of vraagstelling via interviews met diverse betrokkenen of via een of ander beraad in eigen kring.

Overweeg de Bijbelteksten degelijk, in een context waarin je elkaar vertrouwt en naar elkaar luistert. Lees en bespreek samen een of twee goede boeken.

Vraag je predikant een bijdrage te leveren. Via een interview of zijn favoriete studieboek. Via een leerdienst gevolgd door gespreksgroepen. Vraag een theoloog erbij die zich extra in de exegese en hermeneutiek verdiept heeft.

Luister goed naar elkaar, zeker als er verschillen zijn. Luister totdat je van de ander hoort dat je de ander begrepen hebt. Ga niet eerder proberen verschillen op te lossen. Benoem en bespreek dat je niet per definitie op een hellend vlak zit of vrijzinnig bent als je ruimte ziet bijvoorbeeld voor homorelaties en een zegen over een

homoverbintenis. Of andersom dat je niet meteen conservatief of homofoob bent als je die ruimte voor homorelaties niet ziet.

Erken en bespreek de diversiteit, de verschillende visies in de gemeente. Hoe gaan we daarmee om, hoe blijven we elkaar dragen? Hoe zijn wij in alle diversiteit samen kerk? Kunnen we het uithouden bij elkaar, ook al zijn we het diep oneens? Waar liggen de grenzen van het bij elkaar blijven ondanks de verschillen? Ook hier kunnen anderen te hulp geroepen worden, zoals (collega-)predikanten of gemeentebegeleiders.

Het bouwproces kan gepaard gaan met gevoelens van zorg, angst, eenzaamheid of afwijzing. Bedenk hoe je daaraan aandacht geeft in het proces zelf, maar ook in de definitieve formulering van de visie en het voorgestelde beleid.

Praat persoonlijk, op de juiste toonhoogte. En als dat niet meteen lukt, probeer het samen opnieuw. Een gesprek van hart tot hart is meer dan een lesje in hoe het hoort of over wat er verwacht wordt. Of het uitwisselen van de laatste interessante weetjes.

Realiseer je dat je gesprekspartners meepraten en meeluisteren met hun zus, hun zoon, hun vriend of vriendin in gedachten en dat ze dus persoonlijk luisteren en reageren.

Oplevering en besluitvorming

De werkgroep verzamelt inzichten en ervaringen en moet op een zeker moment een voorzet aan de raad geven: een visie, beleidsvoornemens en wat de werkgroep verder verstandig vindt om te melden.

De raad doet er goed aan genoeg tijd te reserveren om deze voorzet te bespreken en van besluiten te voorzien. Een apart bezinningsweekend hiervoor kan zeer geschikt zijn. Zeker als er verschillende geluiden, plannen en ideeën klinken in de voorstellen. Zeker als er binnen de raad verschil van inzichten bestaan. Neem alle tijd voor het luisteren naar elkaar. Neem tijd voor gebed en luisteren naar de Heer. En gebruik een tweede bijeenkomst als de besluiten niet in een keer genomen kunnen worden.

Het afsluitende verhaal met de visie en de beleidsvoornemens dient goed verteld te worden binnen de gemeente. Aparte aandacht voor wat extern gecommuniceerd moet worden is wenselijk. Aparte aandacht voor wie moeite heeft met de visie en de voornemens is ook belangrijk.

Benoem verantwoordelijken die na de besluitvorming aandacht geven aan betrokkenen, aan de cultuur die verandert omdat er meer openheid en gastvrijheid is gekomen en aan de uitvoering van de beleidsvoornemens. Vraag een jaar later om een terugblik met evaluerende opmerkingen en stel zo nodig of indien gewenst de visie of het beleid bij.

Let op: persoonlijk pastoraat tijdens en na de bezinning

Tijdens een proces van bezinning kan pastorale hulp aan iemand ineens nodig blijken. De nood wordt ontdekt of eventueel getriggerd in de bezinning. De individuele hulp en het bezinningsproces kunnen elkaar doorkruisen. Iemand kan de indruk hebben het onderwerp van een gemeente-breed overleg geworden te zijn. Anderen kunnen aarzelen om mee te doen in de bezinning, omdat hun verantwoordelijkheid jegens de pastorant zwaar weegt.

Het is belangrijk ruimte te bewaren voor aparte trajecten: het vertrouwelijke pastoraat en de gemeente-brede bezinning. In het vertrouwelijk pastoraat zijn we eindeloos geduldig, haasten we om te luisteren en te bemoedigen en wachten we met een oordeel. Tien keer luisteren en bemoedigen geeft de ruimte in een relatie waarbinnen een eventuele waarschuwing, vermaning of maatregel mogelijk wordt.

Ongetwijfeld kunnen betrokkenen teleurgesteld zijn over de uitkomst van de bezinning. Te veel of te weinig ruimte, te veel of te weinig aanvaarding kunnen reden zijn om met betrokkenen een persoonlijke pastorale weg te gaan. Die weg kan betekenen dat de teleurgestelde betrokkene wordt aangemoedigd vol te houden, of dat gezocht wordt naar alternatieve opties binnen de gemeente of dat samen een andere gemeente gezocht wordt waar betrokkene zijn geestelijk huis met zegen hoopt te bewonen.

In het proces van bezinning is voortgang wel van belang en komt het proces op zeker moment tot een einde. Dan is er een visie en liggen er besluiten over het beleid: de bouwplannen voor de veilige en heilige gemeente. Bouwen aan de gemeente en wonen in het huis van de Heer, beleid maken of met al je vragen en je kwetsbaarheid deel zijn van een gemeente: het zijn verschillende trajecten. Beide trajecten kunnen niet zonder Gods zegen.

13 Is het in de kerk veiliger in de kast?

Ellemieke Tempelaar

'Ze gaan het hebben over LHBTI+ in onze gemeente, spannend…'

'Tot nu toe voelde ik me veilig, maar wat gaat er gebeuren?'

Is de kerk een onveilige plek voor LHBTI+-personen? Misschien niet altijd, maar nog veel te vaak wel degelijk. Ellemieke Tempelaar, psychosociaal therapeut en eigenaar van Praktijk in Gesprek ontwikkelde een eigen werkvorm en heeft de afgelopen jaren al veel kerken mogen begeleiden bij het zoeken naar uitgangspunten rondom LHBTI+. Twee begrippen staan wat haar betreft centraal, namelijk *zorgvuldigheid* en *doorpakken*.

Homoseksualiteit in de gemeente is niet zomaar een onderwerp. Het gaat over mensen die hun LHBTI-zijn heel verschillend ervaren. Er zijn er die een relatie hebben, of die nog in de kast zitten, die het moeilijk hebben of die er niet zo'n punt van maken, volwassen of juist nog heel jong, die vastlopen in een heterorelatie, die verwarrende verliefdheid ervaren, die kiezen voor het celibaat, die zich schamen, die gelukkig zijn, die een dubbelleven leiden, die somber zijn en eenzaam, die zich onbegrepen voelen, die denken aan de dood, die als man ongezien vrouwenkleding dragen, die Gods nabijheid ervaren, blij zijn met hun kerk, maar ook die zich daar niet veilig voelen en ga zomaar door. Het is belangrijk dat een kerkenraad de gedachte aan hen dan ook op de voorgrond zet bij het maken van plannen. Zoek mensen bijvoorbeeld eerst op voor persoonlijke aandacht.

Zorgvuldigheid

Wanneer er wordt gestart met de communicatie in de gemeente rondom het thema LHBTI+, dan vraagt dat een zorgvuldige voorbereiding. Want welke termen gebruiken we wanneer we een aankondiging doen? Anders geaard? Homoseksueel? Niet-hetero? Willen we 'nadenken'? Waarover dan precies? Hoeveel tijd willen we ervoor uittrekken? Hoe en met wie? En blijft het dan bij nadenken? Komt er een besluit, een uitgangspunt, handreiking, rapport, een aanbeveling? Hoe willen we de mensen informeren en eventueel betrekken?

En wanneer we een LHBTI+-persoon in de gemeente hebben, hoe zorgen we dan dat die persoon en zijn/haar familie de zorg en

aandacht krijgen die ze nodig hebben? Hebben we hun kwetsbaarheid voldoende in het oog wanneer er gesprekken plaatsvinden? Welke termen gebruiken we wel en welke niet? Ook wordt er zorgvuldigheid gevraagd op het punt van kennisontwikkeling. Er wordt soms zomaar een Bijbeltekst uit het verband gehaald. Maar wat staat er nou echt? Hoe kunnen we recht doen aan Bijbelteksten in hun context?

Spanning en pijn

Als de kerkenraad aan de gemeente laat weten samen te willen nadenken over dit thema, komt er in de gemeente meestal veel los. Dat is niet altijd meteen zichtbaar maar wel iets om rekening mee te houden.

Er is vaak een groep mensen met pijn. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat in het verleden een zoon of dochter van gemeenteleden niet gehoord of gezien is. Nu het te laat voor hem/haar is, ervaren zij de pijn van al aangerichte schade. Wat zou het mooi zijn als er in zo'n geval eerst erkenning van schuld wordt uitgesproken om zo met elkaar zuiver verder te kunnen.

Wanneer dit thema besproken gaat worden kan het veel onzekerheid geven voor de LHBTI+-persoon maar net zo goed voor elk gemeentelid. Wat gaat er gebeuren wanneer dit thema in de gemeente wordt besproken? Wordt dat niet heel erg ongemakkelijk? Of er is een groep mensen die helemaal niet zit te wachten op dit thema. Zij denken: moeten we nu over elke doelgroep iets vinden en zeggen? We zijn toch één lichaam van Christus, met al onze verschillen? Straks komt er naast de prikkelarme dienst en de dienst voor beperkte mensen, ook nog een dienst voor alleengaande en alleenstaande mensen, bewust of onbewust kinderloze mensen, ouderen, jeugd en nu ook nog een LHBTI+-viering.

Hoog tijd?

Dan is er nog een groep mensen die er al over uit is. Zij vragen zich af: waar gaat dit over? De wereld wordt naar binnengehaald! Het is zo klaar als een klontje! Het huwelijk is voor man en vrouw en homoseksualiteit is een gruwel in Gods ogen. Weer anderen geven aan dat de kerk hier allang over had moeten praten. Ouders bijvoorbeeld, wiens kinderen vanuit de samenleving allerlei ideeën aangereikt krijgen en steeds vaker te maken hebben met LHBTI+-vrienden. Sociale media bieden hun allerlei informatie en een geïdealiseerd mensbeeld dat zegt dat je toch overal jezelf mag en kan zijn; dat ieder mens op zoek mag gaan naar eigen geluk. Hoog tijd, vinden die ouders, dat de kerk hier wat richtinggevends over zegt. En dan is er misschien nog een groep mensen die zwaar teleurgesteld is. Zij denken terug aan een

paar jaar geleden toen de kerkenraad ook begonnen was met het thema. De hoop was dat er meer duidelijkheid zou komen, maar er zijn nog altijd geen antwoorden op vragen gegeven en er is nog altijd het gevoel een soort tweederangs kerklid te zijn.

Doorpakken

Doorpakken is dus belangrijk. Wie A zegt moet ook B zeggen. Vaak genoeg worden plannen uitgesteld en verdwijnen rapporten in een la. En wanneer er weer een nieuwe (pastorale) raad is aangesteld, hebben zij geen enkel besef meer van wat er ooit was opgestart. Dat is onzorgvuldig en niet goed naar onze broer of zus die worstelt met geloofsvragen. Er is daadkracht en moed voor nodig om het gesprek aan te gaan en vol te houden. We zijn gewend alles in hokjes en vakjes te kunnen ordenen. En als dan alles klopt dan kunnen we daarop ons beleid maken. Maar dat is bij dit thema nog niet zo eenvoudig. Er zijn boekenkasten vol geschreven, er is jarenlang gestudeerd, er zijn lezingen en conferenties over dit thema georganiseerd en nog steeds zijn we er niet uit. Terwijl de mensen om wie het gaat in de kerk zitten.

Daar komt bij dat kennis, wetenschap, sociale en culturele ontwikkeling onze denkwijze inhalen en op z'n minst beïnvloeden. Ook de overheid zet het hoog op de agenda. Er wordt veel geld uitgetrokken om de genderneutrale boodschap door te laten dringen op scholen, clubs en het bedrijfsleven. De niet-binaire wereld dringt zich aan ons op voordat we er zelf over hebben nagedacht. Denk maar aan de transgenderwet waarbij je niet meer eerst langs een psycholoog hoeft om je 'M' in een 'V' te wijzigen of andersom. Of de discussie of er in openbare ruimtes genderneutrale toiletten moeten zijn. De conducteur die 'dames en heren' niet meer mag zeggen. Ons dagelijks leven en dat van onze kinderen staat bol van de ideeën die we voordat we het weten zomaar voor waar en goed aannemen en dat maakt dat de kerk, zeker op het punt van LHBTI+, zorgvuldig hiermee om moet gaan en op zoek moet gaan naar Gods waarheid en goedheid. We doen recht aan gemeenteleden die te maken hebben met LHBTI+ als we doorpakken. Maar ook als zij zelf mee kunnen denken in de overwegingen en begrip krijgen voor het proces en zoektocht van een gemeente. Het wordt tijd dat we in gesprek gaan. Dat we daar waar we het lastig vinden op zoek gaan naar elkaar en onze verbondenheid in Christus.

En als we dan zorgvuldig doorpakken, dan kunnen we met elkaar de reis gaan ondernemen van nadenken, bidden, groeien, vallen, opstaan en weer doorgaan. God geeft ons tijd van leven wanneer we met Hem onderweg gaan. We mogen fouten maken en opnieuw

beginnen. Op onze levensreis worden we gekneed en gevormd en zijn we onderweg naar het volmaakte koninkrijk van God. Nu is het nog niet volmaakt en mogen we elkaar bijstaan en ondersteunen, terechtwijzen en helpen opstaan. Elkaar de ruimte geven voor zelfreflectie en ruimte om te leren en te verbeteren. We mogen een voorbeeld nemen aan hoe God met ons omgaat. Hij heeft geduld met ons, we mogen oefenen de respectvolle dialoog aan te gaan wanneer we het niet eens zijn. We mogen wachten als we het even niet weten. We mogen uitrusten als het even teveel is. We mogen vertrouwen op Gods werk in ons en in de ander wanneer we ons overgeven aan Zijn leiding in ons leven en in dat van onze broer of zus in Christus. We hebben dus de uitdaging om door te pakken maar zeker ook om zorgvuldig te zijn. We willen onze kennis verdiepen en kijken naar de feiten en de fabels, elkaar zien en horen, geloven en verbinden en lef en liefde tonen. Daarbij zullen we moeten beseffen dat het laatste woord nog niet is gezegd en dat we zullen moeten leren leven met verschillen die we niet altijd op zullen kunnen lossen.

Proces en inhoud

Wanneer het onderwerp LHBTI+ aan de orde wordt gesteld in de gemeente dan gaat het in ieder geval om een traject van proces en inhoud. Het proces draagt als het ware de timing van de inhoud en doet dat in drie lagen. De eerste laag is de laag van de *afstemming*. De tweede laag is de laag van *verdieping* en de derde laag is die van *besluiten*. Binnen elke laag beginnen we klein en zorgen we voor een olievlekwerking. Kerkenraad met eventuele werkgroep nemen steeds de eerste stap en bereiden dat goed voor, waarna via de kleine groepen de gemeente volgt.

Afstemmen

De eerste vraag moet altijd zijn: hoe pakken we het aan? Waar beginnen we? Een paar adviezen: zorg voor tijd en ruimte in de kerkelijke agenda, begin nooit zomaar zonder plan, begin klein en werk als een olievlek steeds verder wanneer er voldoende veiligheid is om een volgende stap te zetten. Beginnen met een goed plan met tijdspad en duidelijke stappen en doelen is om twee redenen van belang: ten eerste verklein je hiermee het risico dat het thema van de radar verdwijnt omdat het wordt opgeslokt door ander kerkenwerk en ten tweede is het belangrijk goed voorbereid te zijn op vragen en eventuele gevoeligheden die leven. Ook leert de ervaring dat er, zodra dit onderwerp op de kerkelijke agenda komt, veel loskomt. Zijn we daar klaar voor? Zijn we goed afgestemd? Kunnen we omgaan met moeilijke vragen en meningsverschillen? Bij een goede afstemming hoort

ook het bepalen van de juiste houding. Hoe willen we met elkaar omgaan? Mag alles worden gehoord en gezien? Mogen mensen zich uitspreken? Gaan we de dialoog aan of de strijd?

Wanneer een kerkenraad contact opneemt met Prakijk-in-Gesprek dan voeren we allereerst een verkennend gesprek waarin de mogelijkheden worden uitgelegd. Wanneer we daadwerkelijk aan de slag willen met elkaar, beginnen we met een introductie binnen de kerkenraad. In het hele traject is het belangrijk dat de kerkenraad in samenwerking met een daarvoor ingesteld werkgroepje vooruitloopt op de stappen die er gezet moeten gaan worden. Het is belangrijk dat er veiligheid is in de kerkenraad zelf. Dit onderwerp op de agenda kan voor de één een welkome stap zijn en voor de andere een bron van (persoonlijke) spanning. We stemmen af op verschillende onderdelen: wat leeft er bij jou persoonlijk rondom dit thema? Wat heb je van huis uit geleerd? Hoe ga je om met Bijbelse gegevens? Wat zie je in je wijk? Ken je mensen? Wat vind je mogelijk lastig in het pastoraat? Waar willen we precies duidelijkheid over krijgen in de gemeente? Is LHB en TI en + te verenigen in één visie? Maar we wisselen ook kennis en ervaring uit: Wat is eigenlijk LHBTI+? Hoe staat dit vandaag de dag op de agenda in kerk en maatschappij? En vervolgens, waar staan jullie als gemeente? Hoe is er in het verleden omgegaan met dit thema? Waar is mogelijk schade aangericht? Wat zouden we daar mee kunnen? Wat zien we concreet voor ogen als we een veilige gemeente willen zijn? Welke stappen zijn daarvoor nodig? Wat zou de eerste stap kunnen zijn? Welke mensen en middelen zijn daarvoor nodig?

Het is erg belangrijk om allereerst een gesprek aan te gaan met de bij de kerkenraad bekende mensen die te maken hebben met LHBTI+ onder het motto: niet *over* de mensen praten maar *met* de mensen om wie het gaat. Zij weten zelf vaak haarfijn uit te leggen wat zij missen in de kerk. Vervolgens is het raadzaam om een werkgroepje samen te stellen onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad. Deze groep heeft als taak het proces van afstemmen, verdiepen en besluiten te bewaken, te begeleiden en met de kerkenraad af te stemmen. Het zou mooi zijn als de samenstelling van die groep een afspiegeling is van de diversiteit van de gemeente. Aandachtspunt hierbij is wel dat iemand boven de materie kan uitstijgen en er niet al te persoonlijk in betrokken wordt.

Een belangrijk onderdeel is ook dat er steeds goede nazorg aanwezig is en dat mensen dat weten te vinden. Bereid dat goed voor en zorg ervoor dat dit tijdens bijeenkomsten goed geborgd is. De ervaring leert dat er een plek moet zijn waar mensen bij iemand terecht kunnen voor een vertrouwelijk gesprek en/of gebed.

De werkgroep en de kerkenraad lopen in het proces steeds een stap voor op wat er in de gemeente gebeurt en zorgen ervoor dat de juiste stap op het juiste moment in de juiste groep kan worden gemaakt. Zo zal de afstemming als een olievlek uiteindelijk via kerkenraad/werkgroep, kringen en andere groepen leiden tot een afgestemde gemeente in zijn geheel. Hetzelfde geldt voor de verdieping en uiteindelijk de besluitvorming.

Verdiepen

Terwijl de afstemming in de gemeente bezig is, gaat de werkgroep aan de slag met de voorbereiding en het daadwerkelijk verdiepen. Het is goed om allereerst materiaal te selecteren. De werkgroep verdiept, de kerkenraad verdiept, er wordt bepaald welke materialen er ter verdieping in de gemeente kunnen worden ingezet en er wordt uiteindelijk nagedacht over Bijbels onderbouwde uitgangspunten en denkrichtingen. Er zijn genoeg boeken die gemakkelijk leesbaar zijn en er is ook genoeg voor mensen die wat meer van studeren houden. Gebruik hiervoor ook bestaande handreikingen. We hoeven niet steeds het wiel opnieuw uit te vinden. Denk ook na over een geschikte prekenserie. Het zou mooi zijn om vanuit de breedte als het ware naar het thema toe te preken. Mogelijk is dat te koppelen aan een jaarthema. Zorg voor studiemateriaal voor kringen. Denk aan kennisoverdracht binnen het jeugdwerk en catechisatie. Wanneer de voorbereidingen klaar zijn om de kennis de gemeente in te laten gaan en wanneer de gemeente na afstemming meer aan verdiepen toe is, kunnen kerkenraad en gemeente als het ware wat meer samen oplopen hoewel de kerkenraad het proces steeds een stap voor blijft. Er is kennis nodig rondom Bijbel, ethiek en pastoraat; over wat de Bijbel zegt; welke gedachtegangen er leven binnen kerken, maar ook achtergronden uit de verschillende kennisgebieden zoals geschiedenis, cultuur, maatschappij en gezondheid. Denk aan preken, boeken, gespreksmateriaal, werkvormen enz. Denk ook na over de structurering en continuering van kennisoverdracht rondom dit thema. Zorg ervoor dat dit thema actueel blijft ook als het niet als hoofdonderwerp op de kerkelijke jaaragenda staat.

Besluiten

Het is belangrijk de tijd te nemen om tot een uitgangspunt te komen voor de gemeente. Maar te veel tijd kan ook schadelijk zijn. Vooral wanneer er steeds urgentere zaken voorrang krijgen. Mensen om wie het gaat hebben (nieuwe) hoop gekregen nu de kerkenraad er mee bezig is. Als dat alsnog te lang gaat duren, haken ze af en is de schade des te groter. Maar als het goed is, is er intussen al één en ander op papier gekomen. Als het een groot document is geworden, zorg dan

voor een gemakkelijk leesbare samenvatting die maximaal op twee pagina's past.

Communiceer dit naar de gemeente en stel het volledige document eventueel beschikbaar via de website. Geef aan tot wanneer mensen kunnen reageren. Neem iedere reactie serieus. Mogelijk met een schriftelijke reactie, maar misschien ook met persoonlijk gesprek. Na dit proces kan het document definitief worden gemaakt met een eventuele structurele herziening.

Stappenplan samengevat

Inventarisatie en opstart

- Werkgroep samenstellen. Kennisnemen van stappenplan Praktijk In Gesprek
- Kerkenraad formuleert opdracht voor werkgroep en neemt kennis van stappenplan Praktijk In Gesprek
- Stappenplan op maat maken naar specifieke behoeften van de gemeente.
- Plan en tijdlijn voorleggen aan kerkenraad.

Afstemmen

Hoe zit je in het thema, wat houd je bezig? Alles mag worden benoemd en uitgesproken. Van werkgroep en kerkenraad via kleine groepen naar afstemming in de hele gemeente.

Verdiepen

Inzet van werkvormen, boeken, preken, voorbeelden uit andere kerken, studiemateriaal. Van werkgroep en kerkenraad via kleine groepen naar verdieping in de hele gemeente.

Besluiten

Voorgenomen besluit, reacties uit de gemeente behandelen, besluiten. Van werkgroep en kerkenraad via kleine groepen naar besluit gemeente-breed.

Gemeenteleven: veilig onderweg

Tot slot is het belangrijk om dit thema levend te houden. Zorg ervoor dat het thema steeds weer even terugkomt. Dat nieuwe nieuwe leden geïnformeerd worden. Dat mensen weten waar ze terecht

kunnen. Dat er informatie op de website van de kerk staat, waarmee iemand verder kan wanneer een gesprek met iemand te spannend is.

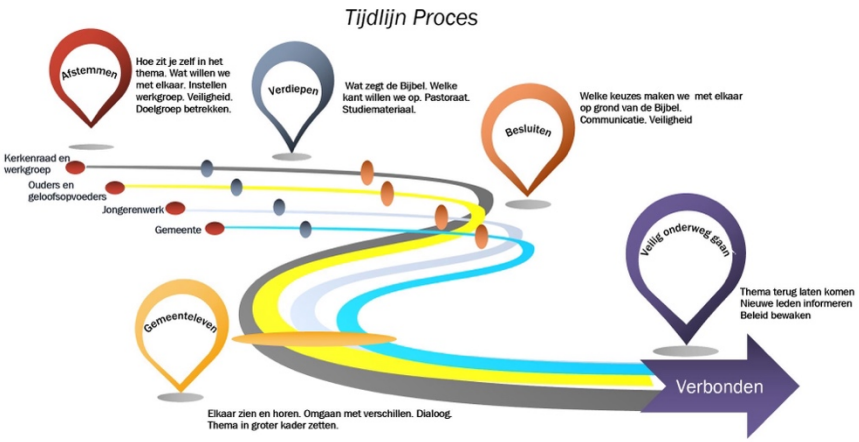

In bovenstaand model is te zien hoe je de processtappen uitwerkt ‘afstemmen’, ‘verdiepen’ en ‘besluiten’ vanuit de kleine kring, naar de gemeente in het geheel.

14 Verbindende gesprekken met de praatstokmethode

De praatstok of *talking stick* werd (en wordt nog steeds wel) gebruikt door inheemse volken in Noord- Amerika en Afrika om samen tot een besluit te komen waar iedereen achter kan staan. Het is een manier om de ruimte te krijgen en te geven aan verschillende meningen en ervaringen. Het helpt om echt te luisteren naar elkaar.

Welk effect heeft een praatstok?

De praatstok wordt ingezet tijdens dialogen en discussies. Het is de bedoeling dat alleen degene die de praatstok vastheeft, spreekt. De overige aanwezigen zwijgen en luisteren aandachtig naar wat de persoon met de praatstok te vertellen heeft. Het effect hiervan is dat jij als spreker het gevoel krijgt gehoord te worden. Alles mag gezegd worden en je ervaart volledige vrijheid tijdens het doen van je verhaal. Doordat je voldoende aandacht krijgt van de rest, voelt het alsof je beter tot bepaalde inzichten kunt komen en je wordt je beter bewust van wat je eigenlijk wil zeggen.

Het gaat erom dat je leert spreken met je hart en niet vanuit je hoofd. Je leert rustig de tijd te nemen om je verhaal te doen. Anderzijds leer je ook veel aandachtiger te luisteren op het moment dat een andere spreker aan de beurt is. Het is de bedoeling dat je het verhaal niet onderbreekt of direct met een opmerking of 'eigen ervaring' te komen. Op die manier leer je eerst goed in te leven, voor je iets tegen de ander zegt. Het meest waardevolle en tegelijkertijd ook het moeilijkste is om te luisteren met aandacht, respect en zonder oordeel.

Wanneer kun je deze methode inzetten?

De praatstokmethode heeft ook in kerkelijke kringen zijn diensten al bewezen. In situaties waarin een ingewikkelde probleemstelling werd geschetst, blijkt de bereidheid groot om er samen ook echt uit te komen. Men kan het hart luchten en voelt zich gehoord en vaak zelfs begrepen. Omdat de spreker niet onderbroken mag worden en meningen niet zomaar gegeven mogen worden, leer je goed nadenken voor je iets over het verhaal van de ander zegt. En dan blijkt er meer ruimte te komen voor samenwerking, creativiteit en oplossingsgericht denken.

Hoe werkt communiceren met de praatstok?

De praatstok geeft aan welke persoon op dat moment de spreker in de groep is. Degene met de praatstok praat en de rest is stil en luistert aandachtig naar wat de spreker te vertellen heeft. Dit zorgt direct voor meer betrokkenheid bij de groep, de verbinding tussen alle aanwezigen zorgt voor respect en begrip. Gelijkwaardigheid staat voorop en iedereen die aan de dialoog, de vergadering of de discussie deelneemt, kan tijdens de sessie zijn/haar mening geven, belangrijke gevoelens uiten en zich gehoord en begrepen voelen. De persoon die de praatstok vastheeft, mag zo lang praten tot hij/zij de stok aan een ander doorgeeft. Het is ook mogelijk om vooraf een tijdslimiet af te spreken. Daarnaast kun je met elkaar afspreken dat tijdens een agendapunt iedereen maar één keer het woord mag krijgen.

Bronnen: talkingstickinstituut.nl (niet meer bereikbaar), vergaderendoejezo.nl

15 Online toolbox voor gemeentes

Naast bovenstaande handreikingen voor beleid en gesprek vindt u op de website van de Nederlandse Gereformeerde Kerken, onder 'studiecommissie homorelaties in de kerk' een toolbox met daarin:

1. voorbeelden van plaatselijk beleid
2. links naar werkvormen, boekbesprekingen, bijbelstudies en preken
3. links naar landelijke rapporten (GKv, CGK, NGK, CRC)
4. titels van literatuur, websites, films, documentaires en podcasts
5. het aanbod van Kerkpunt inzake (proces)begeleiding in gemeentes (nog in ontwikkeling)

Ga hiervoor naar: https://ngk.nl/studiecommissie-homorelaties-in-de-kerk/.

De toolbox wordt indien nodig in de loop van de tijd aangevuld met nieuwe informatie en links.